

Economisch Tijdschrift

September 2008

© Nationale Bank van België

Alle rechten voorbehouden.
De gehele of gedeeltelijke vermenigvuldiging van deze publicatie
voor educatieve en niet-commerciële doeleinden is toegestaan met
bronvermelding.

ISSN 1371-1229

Inhoud

MACRO-ECONOMISCHE EN BUDGETTAIRE IMPACT VAN DE BELASTINGAFTREK VOOR RISICOKAPITAAL	7
RESULTATEN VAN DE ENQUÊTE VAN DE BANK OVER DE LOONVORMING IN DE BELGISCHE ONDERNEMINGEN	51
DE INKOMENS EN HET FINANCIERINGSSALDO VAN DE PARTICULIEREN EN DE VENNOOTSCHAPPEN	79
INTERGEWESTELIJKE OVERDRACHTEN EN SOLIDARITEITSMEECHANISMEN VIA DE OVERHEIDSBEGROTING	99
SUMMARIES OF ARTICLES	121
ABSTRACTS OF THE WORKING PAPERS SERIES	125
CONVENTIONELE TEKENS	127
LIJST VAN AFKORTINGEN	129

Macro-economische en budgettaire impact van de belastingaftrek voor risicokapitaal

K. Burggraeve
Ph. Jeanfils
K. Van Cauter
L. Van Meensel *

Executive summary

Deze studie biedt een antwoord op de vraag van de federale regering om een analyse te maken van de macro-economische en budgettaire impact van de belastingaftrek voor risicokapitaal. Meer specifiek wordt in deze studie nagegaan of de doelstellingen van de wet van 22 juni 2005 tot invoering van een belastingaftrek voor risicokapitaal worden bereikt. Deze studie was niet kunnen worden voltooid zonder de medewerking van de belastingadministratie van de FOD Financiën. Daartoe waren immers een aantal gedetailleerde en nog niet gepubliceerde gegevens vereist met betrekking tot de vennootschapsbelasting voor het aanslagjaar 2007. Die gegevens werden aan de Bank doorgegeven op 9 juli 2008.

Er zij opgemerkt dat de maatregel betreffende het risicokapitaal nog vrij recent is, en dat een evaluatie van de economische impact ervan in die omstandigheden niet steeds voor de hand liggend is, vooral wat betreft de dynamische effecten ervan of de impact op het meest gedesaggregeerde niveau. Er diende bijgevolg te worden uitgegaan van een aantal hypothesen. Hoewel in deze denkoefening een optimale nauwkeurigheid werd nagestreefd, zijn sommige waarden benaderend. Er werd derhalve geopteerd voor een marge in de evaluatie van de netto budgettaire weerslag van de maatregel voor het aanslagjaar 2007. Voorts diende de benadering per bedrijfstak te worden beperkt tot de raming van de bruto budgettaire impact van de belastingaftrek voor risicokapitaal, omdat de

gegevens momenteel nog te onvolledig waren om te trachten de afgeleide effecten ervan op de werkgelegenheid, de investeringen of de overheidsfinanciën op een gedesaggregeerd niveau te kwantificeren.

De invoering van de belastingaftrek voor risicokapitaal heeft een structurele verandering teweeggebracht in het financiële gedrag van de vennootschappen. Deze laatste hebben er immers alle belang bij hun financiële structuur aan te passen teneinde het fiscale voordeel te optimaliseren. Zo kunnen ze er belang bij hebben om dochtervennootschappen op te richten of te werken met financieringsvennootschappen.

Deze belastinghervorming was er onder meer op gericht de solvabiliteitspositie van de Belgische vennootschappen te verbeteren. In dat verband werd bij de Belgische vennootschappen in 2006 en 2007 een zeer forse toename van het eigen vermogen en van het maatschappelijk kapitaal opgetekend. Die stijging was een gevolg van kapitaalverhogingen van zowel binnenlandse als buitenlandse oorsprong.

De werkelijke invloed hiervan op de solvabiliteitspositie dient echter te worden genuanceerd. De zeer forse toename van het eigen vermogen is in hoge mate het

* Voor deze studie is gebruik gemaakt van de informatie die ter beschikking is gesteld door de departementen Algemene statistiek, Micro-economische informatie en Studiën van de Bank en van gegevens van de FOD Financiën. De auteurs wensen alle personen te bedanken die hiertoe een bijdrage hebben geleverd.

resultaat van participaties die Belgische vennootschappen – veelal ook vanuit fiscale overwegingen – in andere ondernemingen hebben genomen. Deze operaties hebben, indien ze op een geconsolideerde basis worden beschouwd, niet geleid tot een verbetering van de solvabiliteit van de Belgische vennootschappen.

De instroom van buitenlands kapitaal, onder meer door de vervanging van bestaande leningen door kapitaalparticipaties en door de oprichting van financieringsvennootschappen, heeft daarentegen wel geresulteerd in een verbetering van de solvabiliteit van de Belgische vennootschappen. Dit geldt ook voor de door huishoudens gefinancierde kapitaalverhogingen. Zowel de vermeerderingen van het eigen vermogen als gevolg van kapitaalinstroom uit het buitenland als die welke door de huishoudens werden gefinancierd, namen in 2006 en 2007 fors toe. Een en ander wijst erop dat de solvabiliteitspositie van de Belgische vennootschappen na de invoering van de belastingaftrek voor risicokapitaal versterkt is. Ook de relatief tragere groei van de schuldfinanciering, voornamelijk bij kmo's, in de economisch gunstige periode 2006-2007 lijkt erop te wijzen dat niet zozeer op deze financieringsbron een beroep is gedaan, maar eerder op het eigen vermogen, en dat de solvabiliteitspositie van dit type van vennootschappen derhalve is verbeterd.

De maatregel was ook bedoeld om België fiscaal aantrekkelijker te maken en een alternatief te bieden voor de coördinatiecentra, waarvan het bijzondere belastingstelsel weldra zal verdwijnen. De wijze van uitvoering van de belastingaftrek voor risicokapitaal maakt dat België aantrekkelijk is voor internationale ondernemingsgroepen om er hun financieringscentra te vestigen. De invoering van de belastingaftrek lijkt tot een kentering te hebben geleid door bij de coördinatiecentra die hun erkenning hebben verloren, de kapitaaluitstroom te beperken. Hierbij zij evenwel opgemerkt dat deze conclusie nog zeer voorlopig is, omdat de grootste coördinatiecentra slechts recentelijk hun erkenning hebben verloren of nog steeds zijn erkend. Op basis van de fiscale aangiften voor de aanslagjaren 2006 en 2007 blijkt dat een aantal coördinatiecentra die nog een erkenning hadden, er toch voor hebben gopteerd de belastingaftrek voor risicokapitaal toe te passen. Daarnaast neemt het aantal andere financieringsvennootschappen van binnenlandse en buitenlandse oorsprong fors toe, onder meer financieringscentra van internationale ondernemingsgroepen.

De invoering van de belastingaftrek voor risicokapitaal heeft onmiskenbaar aanzienlijke effecten gesorteerd op de financiële stromen. De effecten op de reële economie daarentegen zouden, op basis van een simulatie aan de hand van het econometrisch model van de Bank, op de

korte termijn vrij beperkt blijven en op de middellange termijn iets belangrijker worden. In de veronderstelling dat de belastinghervorming budgettair neutraal zou zijn, zouden de bruto-investeringen in vaste activa van de vennootschappen op een termijn van vijf jaar met ongeveer 400 miljoen euro toenemen, terwijl het gunstige effect op de werkgelegenheid op ongeveer 3.000 personen wordt geraamd. Wat de werkgelegenheid in de coördinatiecentra betreft, zijn er indicaties dat de werkgelegenheid in deze centra is gedaald, maar dat zij deels verschoven is naar andere vennootschappen binnen de groep. De daling zou alleszins ingrijpender zijn geweest zonder de belastingaftrek voor risicokapitaal. Bovendien is er een beperkte werkgelegenheidscreatie in de nieuw opgerichte financieringscentra van internationale ondernemingsgroepen.

Ten slotte werd de budgettaire impact onderzocht van de belastingaftrek voor risicokapitaal en van de andere maatregelen vervat in de wet van 22 juni 2005. Om na te gaan wat voor de overheidsontvangsten de gevolgen zijn van deze hervorming van de vennootschapsbelasting, is het zaak een onderscheid te maken tussen, enerzijds, het bruto fiscale voordeel voor de Belgische vennootschappen dankzij de belastingaftrek voor risicokapitaal en, anderzijds, het netto-effect op de overheidsontvangsten.

Het bruto fiscale voordeel voor de Belgische vennootschappen is fors vergroot als gevolg van de sterke toename van het maatschappelijk kapitaal. In 2006 kwam de brutokostprijs van de hervorming, op basis van de fiscale aangiften, reeds op ongeveer 2,4 miljard euro uit. De netto budgettaire impact lijkt echter veel gematigder te zijn geweest. Hij wordt immers beperkt door de opbrengst van de compensatiemaatregelen, waarbij vooral de nieuwe definitie van fiscaal vrijgestelde meerwaarden van belang is. Daarnaast leidt de instroom van buitenlands kapitaal in principe niet tot geringere ontvangsten uit vennootschapsbelasting voor de Belgische overheid, wel integendeel. Dat is evenmin het geval voor de toepassing van de belastingaftrek voor risicokapitaal bij de vennootschappen die de activiteiten van coördinatiecentra hebben overgenomen. De nettokostprijs die de maatregel in 2006 op de Belgische overheidsfinanciën sorteert, kan, op basis van voorlopige gegevens en mits rekening wordt gehouden met een hoge mate van onzekerheid, op 140 tot 430 miljoen euro worden geraamd.

Dat de maatregelen uit de wet van 22 juni 2005 tot dusver hoogstens een beperkt negatief effect hebben gesorteerd op de ontvangsten uit vennootschapsbelasting, blijkt ook uit een macro-economische analyse. Zowel het verloop van deze belastingontvangsten als het feit dat er geen daling van de impliciete tarieven wordt vastgesteld, wijst

erop dat er vooralsnog geen duidelijke negatieve impact op de overheidsontvangsten is geweest.

De conclusies van de analyse met betrekking tot het effect van de belastingaftrek voor risicokapitaal op de overheidsfinanciën moeten evenwel als voorlopig worden beschouwd aangezien de dynamische effecten die het budgettaire effect van de maatregel kunnen beïnvloeden, nog niet hun volle uitwerking hebben gekregen.

In dat verband mag er redelijkerwijs worden van uitgegaan dat het bruto fiscale voordeel voor de Belgische vennootschappen in de toekomst nog sterk zal vergroten. Sommige factoren die daaraan ten grondslag liggen, zullen echter geen negatieve invloed hebben op de overheidsfinanciën. Ze zouden zelfs positief kunnen zijn indien ze gepaard gaan met een verhoging van de belastbare basis voor de vennootschapsbelasting in België ten gevolge van, onder meer, wijzigingen in de winstallocatie van internationale ondernemingsgroepen. Ook de gunstige invloed van de macro-economische terugverdieneffecten op de overheidsontvangsten zou iets belangrijker kunnen worden.

Enkele andere factoren daarentegen zullen de ontvangsten uit vennootschapsbelasting wellicht wél drukken. Dat is het geval met de stijging van het tarief voor de berekening van de belastingaftrek voor risicokapitaal, de aanwending van het nog niet benutte gedeelte van de belastingaftrek en de aanpassingen van de structuur van vennootschappen en vennootschapsgroepen in het kader van fiscale-optimalisatietechnieken. Voor een aantal van deze factoren zou de invloed zeer belangrijk kunnen zijn en het valt dan ook niet uit te sluiten dat hierdoor de overheidsontvangsten uit vennootschapsbelasting in de toekomst aanzienlijk zullen worden gedrukt.

De precieze impact die de belastingaftrek voor risicokapitaal in de toekomst op de overheidsfinanciën zal hebben, kan voorlopig onmogelijk worden ingeschat en zal afhankelijk zijn van, onder meer, de wijze waarop al deze factoren zullen evolueren, van het conjunctuurverloop en de invloed daarvan op het exploitatieresultaat van de vennootschappen, en van het verloop van het rentepeil. In dit verband zij opgemerkt dat de budgettaire kosten vooral zouden kunnen oplopen ingeval het exploitatieresultaat van de vennootschappen significant zou dalen en de rente zou oplopen. Tot slot zal de toekomstige weerslag van de belastinghervorming worden bepaald door de mate waarin de vennootschappen fiscale optimalisatietechnieken zullen aanwenden en door de toepassing van de regels ter zake.

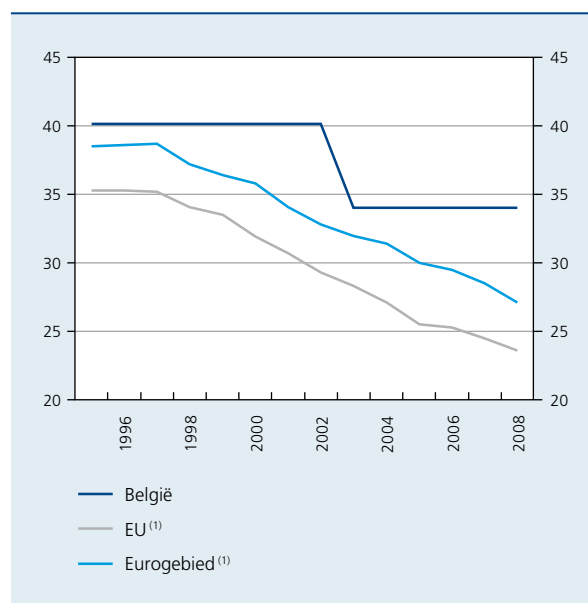
Inleiding

In deze studie wordt de macro-economische en budgettaire impact van de belastingaftrek voor risicokapitaal geanalyseerd. Hiermee wordt geantwoord op de vraag die de federale regering in maart 2008 ter zake aan de Nationale Bank van België heeft gesteld.

Deze studie was niet kunnen worden voltooid zonder de medewerking van de belastingadministratie van de FOD Financiën. Daartoe waren immers een aantal gedetailleerde en nog niet gepubliceerde gegevens vereist met betrekking tot de vennootschapsbelasting voor het aanslagjaar 2007. Die gegevens werden aan de Bank doorgegeven op 9 juli jl.

Er zij opgemerkt dat de maatregel betreffende het risicokapitaal nog vrij recent is, en dat een economische evaluatie van de impact ervan in die omstandigheden niet steeds voor de hand liggend is, vooral wat betreft de dynamische effecten ervan of de impact op het meest gedesaggregeerde niveau. Er diende bijgevolg te worden uitgegaan van een aantal hypothesen. Hoewel in deze denkoefening een optimale nauwkeurigheid werd nagestreefd, zijn sommige waarden benaderend. Er werd derhalve geopteerd voor een marge in de evaluatie van de netto budgettaire weerslag van de maatregel voor het aanslagjaar 2007. Voorts diende de benadering per

GRAFIEK 1 NOMINAAL STANDAARDTARIEF INZAKE VENNOOTSCHAPSBELASTING (procenten)

Bron : EC.

(1) Ongewogen gemiddelde.

bedrijfstak te worden beperkt tot de raming van de bruto budgettaire impact van de belastingaftrek voor risicokapitaal, omdat de gegevens nog te onvolledig waren om te trachten de afgeleide effecten ervan op de werkgelegenheid, de investeringen of de overheidsfinanciën op een gedesaggregeerd niveau te kwantificeren.

De belastingaftrek voor risicokapitaal, beter bekend als de notionele interestaftrek, werd ingevoerd krachtens de wet van 22 juni 2005⁽¹⁾. De maatregel is van toepassing sedert het aanslagjaar 2007. De belastingaftrek voor risicokapitaal biedt vennootschappen de mogelijkheid fictieve interestkosten op hun gecorrigeerde eigen vermogen in mindering te brengen van de belastbare basis voor de vennootschapsbelasting. Dit systeem is uniek in de zin dat het momenteel in geen enkele andere lidstaat van de Europese Unie op algemene wijze wordt toegepast⁽²⁾.

Zoals blijkt uit de toelichting bij het wetsontwerp, wenste de toenmalige federale regering met deze vernieuwende maatregel verschillende doelstellingen te bereiken.

Om te beginnen, is de maatregel bedoeld om België, op fiscaal gebied, aantrekkelijker te maken bij Belgische en buitenlandse investeerders. Hij dient dan ook te worden beschouwd in het licht van de internationale trend van dalende nominale tarieven van de vennootschapsbelasting. Met hetzelfde doel voor ogen werden trouwens in 2003 de nominale aanslagtarieven op de vennootschapswinsten in België fors verlaagd.

Voorts is de maatregel erop gericht de eigen middelen van de vennootschappen te versterken – en dus hun solvabiliteit te verbeteren – door de bestaande fiscale discriminatie tussen de financiering via geleende en via eigen middelen te verkleinen. De verschuldigde interesten op leningen zijn immers in principe fiscaal volledig aftrekbaar als bedrijfskosten, terwijl de winst, die de vergoeding van het eigen vermogen vormt, volledig wordt belast.

Ten slotte wil de maatregel een volwaardig alternatief bieden voor het bijzondere belastingstelsel van de coördinatiecentra in België. Dat stelsel heeft immers zijn eindfase bereikt en zal weldra verdwijnen.

Naast de invoering van de belastingaftrek voor risicokapitaal werd met de wet van 22 juni 2005 ook het registratierecht van 0,5 pct. op de inbrengen in vennootschappen

afgeschaft. Tevens werden compenserende maatregelen genomen om ervoor te zorgen dat de hervorming, in haar geheel beschouwd, budgettair neutraal zou zijn.

In deze studie wordt onderzocht in welke mate de beoogde doelstellingen zijn bereikt. In het eerste hoofdstuk worden de maatregelen uit de wet van 22 juni 2005 summier toegelicht. In het tweede hoofdstuk wordt nagegaan wat de impact is van die maatregelen op de financieringsstructuur van de vennootschappen. In het derde hoofdstuk wordt aandacht besteed aan de coördinatiecentra. In het vierde hoofdstuk wordt ingegaan op de macro-economische effecten, onder meer op de investeringen en de werkgelegenheid. In het vijfde hoofdstuk worden de budgettaire gevolgen toegelicht aan de hand van zowel een analyse op basis van macro-economische informatie als micro-economisch onderzoek. Hierbij wordt de overgang gemaakt tussen het bruto fiscale voordeel voor de Belgische vennootschappen dankzij de belastingaftrek voor risicokapitaal – deze informatie wordt per bedrijfstak getoond – en het netto-effect op de overheidsfinanciën. De voornaamste bevindingen worden samengevat in de executive summary.

Er zij beklemtoond dat deze studie over de macro-economische en budgettaire impact van de belastingaftrek voor risicokapitaal nog voor een deel op voorlopige gegevens is gebaseerd. Bovendien zijn er tal van dynamische effecten waarvan momenteel nog niet met zekerheid kan worden gezegd hoe ze in de toekomst zullen evolueren. Op dit ogenblik kan deze hervorming van de vennootschapsbelasting dan ook alleen maar voorlopig worden geëvalueerd. Een definitief beeld zal pas over enkele jaren kunnen worden gegeven, nadat het belastingstelsel van de coördinatiecentra zal zijn beëindigd en de hervorming haar volledige uitwerking zal hebben gekregen.

1. Inhoud van de wet van 22 juni 2005

Met de wet van 22 juni 2005 werd de belastingaftrek voor risicokapitaal ingevoerd en het registratierecht van 0,5 pct. op de inbrengen in een vennootschap afgeschaft. De wet voorziet tevens in een aantal maatregelen om de budgettaire gevolgen te compenseren. De bepalingen van deze wet worden in dit hoofdstuk beknopt toegelicht.

1.1 Belastingaftrek voor risicokapitaal

De belastingaftrek voor risicokapitaal wordt berekend als een fictieve interest op het «gecorrigeerde» eigen vermogen die in mindering mag worden gebracht van de belastbare basis voor de berekening van de verschuldigde vennootschapsbelasting.

(1) Wet van 22 juni 2005 tot invoering van een belastingaftrek voor risicokapitaal (gepubliceerd in het Belgisch Staatsblad van 30 juni 2005).

(2) In Kroatië bestond tussen 1994 en 2001 een universeel systeem van belastingaftrek voor eigen vermogen die werd berekend als een percentage van het eigen vermogen. Ook Brazilië en Nieuw-Zeeland hebben in het verleden vergelijkbare systemen toegepast. Dat is tevens het geval voor Oostenrijk en Italië, maar in die landen hadden de belastingaftrekken uitsluitend betrekking op kapitaalverhogingen. In Ierland, Luxemburg en Zwitserland bestaan er voor specifieke categorieën van vennootschappen belastingstelsels waarin fictieve interestaftrekken worden toegepast.

Het tarief voor de berekening van de belastingaftrek is gelijk aan de gemiddelde rentevoet op door de Belgische overheid uitgegeven lineaire obligaties met een looptijd van 10 jaar, zoals die was in het voorlaatste jaar vóór het aanslagjaar. Dit betekent dat voor het aanslagjaar 2007 de gemiddelde rentevoet van 2005 van toepassing is, namelijk 3,442 pct. Door de stijging van de rentetarieven is dat percentage opgelopen tot 3,781 pct. voor het aanslagjaar 2008 en tot 4,307 pct. voor het aanslagjaar 2009. De jaarlijkse schommelingen in het percentage zijn begrensd tot 1 procentpunt en er is een absoluut maximum van 6,5 pct. van toepassing. Voor kmo's wordt het normale basistarief met 0,5 procentpunt opgetrokken. Bovendien kunnen kmo's ervoor kiezen de belastingaftrek voor risicokapitaal niet toe te passen en het vroegere stelsel van de investeringsreserve te blijven hanteren⁽¹⁾.

De belastingaftrek voor risicokapitaal is van toepassing op alle binnenlandse vennootschappen en ook op vaste inrichtingen van buitenlandse vennootschappen die in België zijn gevestigd en waar de Belgische vennootschapsbelasting op van toepassing is⁽²⁾. Enkel de vennootschappen met een afwijkend fiscaal stelsel, bijvoorbeeld de erkende coördinatiecentra, reconversievennootschappen, beleggingsvennootschappen, coöperatieve participatievennootschappen en zeevaartvennootschappen, hebben geen recht op deze belastingaftrek.

Het in aanmerking te nemen risicokapitaal wordt gevormd door het boekhoudkundige eigen vermogen van de vennootschap, dat op een aantal punten wordt gecorrigeerd. Het stemt overeen met de rubrieken I tot VI van de passiefzijde van de balans: kapitaal, uitgiftepremies, herwaarderingsmeerwaarden, reserves, overgedragen winsten en kapitaalsubsidies. Die berekeningsbasis wordt gecorrigeerd om een cascade van belastingaftrekken te vermijden, activa te verwerpen die, krachtens overeenkomsten tot het vermijden van dubbele belasting, in België niet belastbaar zijn, en eventuele misbruiken te voorkomen.

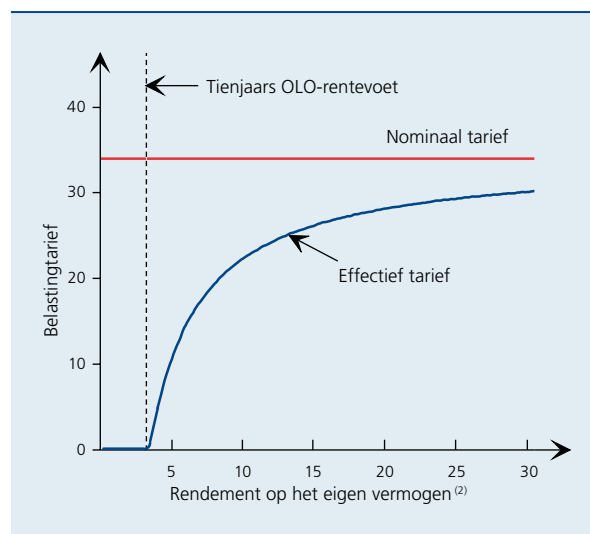
Om getrapte belastingaftrekken te vermijden, wordt het eigen vermogen verminderd met de fiscale nettowaarde van de ingekochte eigen aandelen, de aandelen en deelnemingen die behoren tot de financiële vaste activa en de aandelen van beleggingsvennootschappen waarvan de dividenden in aanmerking komen voor de aftrek van de definitief belaste inkomsten. Voorts wordt gecorrigeerd

(1) Er zij opgemerkt dat de definitie van kmo's verschillend is voor de verhoging van het tarief van de belastingaftrek voor risicokapitaal met 0,5 procentpunt, enerzijds, en voor de mogelijkheid om een keuze te maken tussen de belastingaftrek voor risicokapitaal en de investeringsaftrek, anderzijds.

(2) De belastingaftrek voor risicokapitaal is eveneens van toepassing op buitenlandse vennootschappen met onroerende goederen in België en op vzw's en stichtingen die onder de Belgische vennootschapsbelasting vallen.

(3) De wijzigingen worden in aanmerking genomen vanaf de eerste dag van de maand die volgt op de wijziging.

GRAFIEK 2 RENDEMENT OP HET EIGEN VERMOGEN EN EFFECTIEF BELASTINGTARIEF⁽¹⁾
(procenten)

Bron : NBB.

(1) De grafiek is opgesteld op basis van het tarief voor de berekening van de belastingaftrek voor risicokapitaal dat bij de inwerkingtreding van de maatregel – te weten het aanslagjaar 2007 – van toepassing was, namelijk 3,442 pct.

(2) Het betreft het rendement op het eigen vermogen vóór belastingen.

voor het nettoactief dat toerekenbaar is aan in het buitenland gevestigde vaste inrichtingen en onroerende goederen. Ook activa die op onredelijke wijze de beroepsbehoeften overtreffen, activa die zonder regelmatig rendement als belegging worden aangehouden (kunstwerken, goud, enz.) en onroerende goederen voor privégebruik worden van het eigen vermogen afgetrokken. Ten slotte worden de uitgedrukte maar niet verwezenlijkte meerwaarden en de kapitaalsubsidies uitgesloten van de berekeningsbasis. Wijzigingen in het eigen vermogen tijdens het belastbare tijdperk worden *pro rata temporis* verrekend⁽³⁾. Indien er voor het belastbare tijdperk geen of onvoldoende winst is om de belastingaftrek voor risicokapitaal in mindering te brengen, blijft het niet-benutte gedeelte van de aftrek zeven jaar lang overdraagbaar.

De belastingaftrek voor risicokapitaal is in werking getreden vanaf het aanslagjaar 2007 en is bijgevolg van toepassing op de vanaf 2006 gerealiseerde vennootschapswinsten. Er mag dan ook worden van uitgegaan dat de meeste vennootschappen met deze maatregel rekening hebben gehouden bij de voorafbetalingen inzake vennootschapsbelasting die ze in 2006 hebben verricht.

De belastingaftrek voor risicokapitaal leidt voor in België gevestigde vennootschappen tot een verlaging van het effectieve tarief van de vennootschapsbelasting. De impact ervan is afhankelijk van het rendement op het eigen vermogen van de vennootschappen. Zo wordt door

deze maatregel het effectieve belastingtarief van een vennootschap die vóór belastingen een rendement op het eigen vermogen realiseert van 15 pct., waarbij er geen correcties op het eigen vermogen gebeuren, geen andere aftrekposten zijn en die onder het nominale tarief van 33,99 pct. valt, voor het aanslagjaar 2007 tot 26,2 pct. gereduceerd. Voor een vennootschap waarvan het rendement op het eigen vermogen vóór belastingen beperkt blijft tot 5 pct., wordt het effectieve tarief van de vennootschapsbelasting tot 10,6 pct. gereduceerd. De maatregel is dan ook uiterst interessant voor financieringsvennootschappen die een aanzienlijk eigen vermogen hebben en op hun uitstaande leningen een rendement realiseren dat slechts in geringe mate de rentevoet op overheidsobligaties te boven gaat.

1.2 Schraping van het registratierecht op de inbrengen in een vennootschap

Met de wet van 22 juni 2005 werd tevens het registratierecht op de inbrengen in een vennootschap *de facto* afgeschaft. Het tarief van 0,5 pct. werd immers tot nul teruggebracht, ongeacht of het gaat om inbrengen van roerende goederen, van bepaalde onroerende goederen of van verhogingen van het statutair kapitaal. Dit onderdeel van de wet is van kracht geworden op 1 januari 2006.

1.3 Budgettaire compensatiemaatregelen

Met de wet van 22 juni 2005 werden ook een aantal maatregelen genomen die de budgettaire gevolgen van de invoering van de belastingaftrek voor risicokapitaal en de schraping van het registratierecht op de inbrengen in een vennootschap dienden te neutraliseren.

De belangrijkste budgettaire compensatiemaatregel betreft de wijziging van de definitie van – hetzij definitief, hetzij tijdelijk – van belasting vrijgestelde verwezenlijkte meerwaarden. Voortaan dienen de kosten die betrekking hebben op de operatie waarbij een meerwaarde op activa wordt gerealiseerd, in mindering te worden gebracht van de verwezenlijkte meerwaarde voordat deze laatste van belasting wordt vrijgesteld. Het betreft onder meer publiciteitskosten, notariskosten, makelaarskosten, bankkosten en taksen op verrichtingen in verband met de verwezenlijking van meerwaarden. Aangezien deze kosten

reeds aftrekbaar zijn als beroepskosten wordt zodoende een dubbel fiscaal effect voorkomen.

Voorts is de gewone investeringsaftrek voor kleine vennootschappen op nul gebracht⁽¹⁾. Dit is zowel het geval voor de eenmalige als voor de gespreide investeringsaftrek, hoewel in dit laatste geval een overgangsmaatregel geldt. De verhoogde investeringsaftrek, zoals op octrooien en onderzoek en ontwikkeling, blijft wel van toepassing.

Tevens werd het stelsel van het belastingkrediet voor kmo's afgeschaft. Voorheen hadden kmo's recht op een belastingkrediet van 7,5 pct. van de aangroei van het in geld gestorte kapitaal (inclusief uitgiftepremie) tot een maximum van 19.850 euro.

De budgettaire kostprijs van de belastingaftrek voor risicokapitaal zou ook worden beperkt door de anti-misbruikbepalingen die in de wet zijn voorzien en doordat een aantal vennootschappen er geen gebruik van kunnen maken. Zo worden kmo's die het stelsel van de investeringsreserve blijven hanteren, de drie volgende jaren uitgesloten van de belastingaftrek voor risicokapitaal.

In het kader van de bespreking, in de Kamer van Volksvertegenwoordigers, van de wet van 22 juni 2005 heeft de minister van Financiën een raming verstrekt van de verwachte budgettaire gevolgen⁽²⁾. De daling van de overheidsontvangsten als gevolg van de belastingaftrek voor risicokapitaal werd op 506 miljoen euro geraamd en die als gevolg van de afschaffing van het registratierecht op de inbrengen in een vennootschap op 60 miljoen euro. De opbrengst van de compensatiemaatregelen en de verwachte terugverdieneffecten zouden exact hetzelfde bedrag opleveren, namelijk 566 miljoen euro. Deze fiscale hervorming werd dan ook verondersteld budgettair neutraal te zijn.

2. Impact op de financieringsstructuur van vennootschappen

In dit hoofdstuk wordt nagegaan wat de impact is geweest van de invoering van de belastingaftrek voor risicokapitaal op de financieringskeuzen van de in België gevestigde vennootschappen. Deze laatste hebben er immers alle belang bij om hun positie inzake eigen vermogen en activa te herbekijken teneinde het effect dat de belastingaftrek op de effectieve belastingdruk zou kunnen sorteren, optimaal te benutten. Eerst worden hiertoe enkele mogelijkheden geschetst. Vervolgens wordt het verloop van het eigen vermogen geanalyseerd en tot slot wordt nagegaan of de doelstelling om de solvabiliteitspositie te versterken, zal worden gehaald.

(1) Investerings die erop gericht zijn de productie en het recyclingproces van herbruikbare verpakkingen te verzekeren, kunnen wel nog de gewone investeringsaftrek genieten.

(2) Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers, 31 mei 2005, Wetsontwerp tot invoering van een belastingaftrek voor risicokapitaal – verslag namens de Commissie voor de Financiën en de Begroting uitgebracht door de heer Bart Tommelein.

SCHEMA 1 VERVANGING VAN VREEMD VERMOGEN DOOR EIGEN VERMOGEN

Activa	Vennootschap A		Passiva		Activa	Vennootschap A		Passiva
Andere activa	400	Eigen vermogen	100	→	Andere activa	400	Eigen vermogen	200
		Vreemd vermogen	300					Vreemd vermogen
Gecorrigeerd eigen vermogen : 100					Gecorrigeerd eigen vermogen : 200			

2.1 Mogelijke invloed van de financiële keuzen van vennootschappen

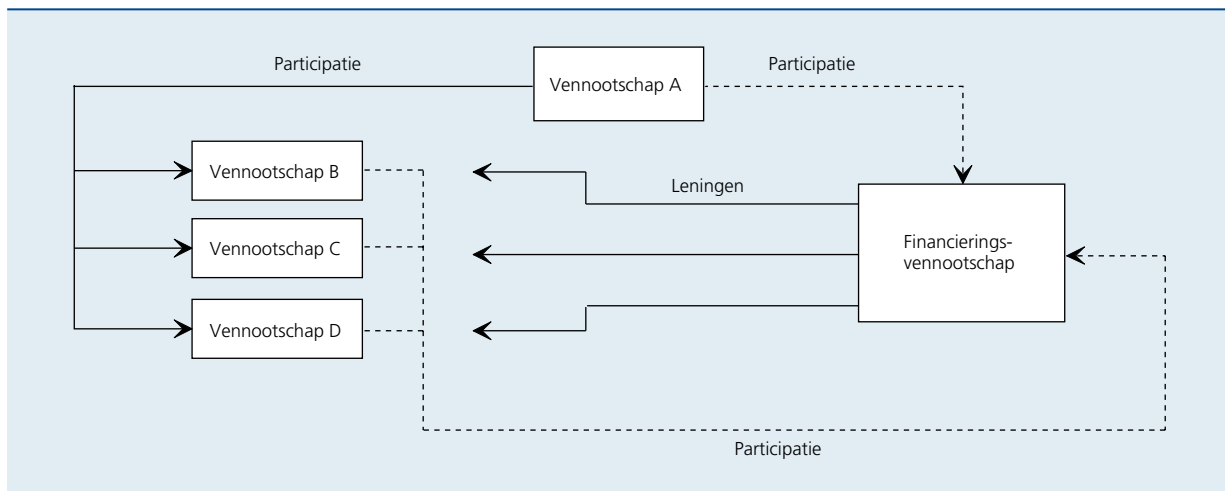
Voor vennootschappen wordt de keuze tussen financiering via schuld of via eigen middelen niet alleen bepaald door aspecten die eigen zijn aan de onderneming – de interne organisatie ervan, de wijze waarop ze wordt bestuurd, haar omvang, rentabiliteit, groeivoorzichten, enz. –, maar ook door fiscale overwegingen. De invoering van de belastingaftrek voor risicokapitaal heeft dan ook een structurele verandering teweeggebracht in het financiële gedrag van de vennootschappen. Deze laatste hebben er immers alle belang bij hun financiële structuur aan te passen teneinde het fiscale voordeel van deze maatregel te optimaliseren. Ze kunnen hierdoor geneigd zijn de berekeningsbasis van deze belastingaftrek, namelijk het gecorrigeerde eigen vermogen, te verruimen door het eigen vermogen op te trekken of de posten waarmee dit eigen vermogen wordt verminderd, te doen dalen.

De impact, op de Belgische overheidsfinanciën, van de verschillende vormen van optimalisatie van de financieringsstructuur is evenwel niet steeds identiek. Dit wordt geïllustreerd aan de hand van enkele voorbeelden.

De belastingaftrek voor risicokapitaal verkleint de discriminatie tussen eigen en vreemd vermogen, en reduceert de relatieve kosten van het eigen vermogen. Hierdoor kan een vennootschap ervoor kiezen vreemd vermogen te vervangen door eigen vermogen of nieuwe investeringen te doen met relatief meer eigen middelen dan leningen. Schema 1 toont een voorbeeld van verschuiving tussen vreemd en eigen vermogen. Normaliter zou deze substitutie niet leiden tot een verlies aan ontvangsten in de vennootschapsbelasting omdat fiscaal aftrekbaar percentage van het nieuwe eigen vermogen. Doordat vennootschappen op hun schulden doorgaans een hogere rentevoet betalen dan de rentevoet op OLO's, zou deze verschuiving in principe zelfs tot hogere ontvangsten uit vennootschapsbelasting kunnen leiden.

SCHEMA 2 OPRICHTING VAN EEN DOCHTERMAATSCHAPPIJ DIE DE VOORNAAMSTE ACTIVITEITEN OVERNEEMT

Activa	Vennootschap A		Passiva		Activa	Moedervernootschap A		Passiva
Andere activa	400	Eigen vermogen	100	→	Andere activa	100	Eigen vermogen	100
		Vreemd vermogen	300		Participatie in vennootschap B	300	Vreemd vermogen	300
Gecorrigeerd eigen vermogen : 100					Gecorrigeerd eigen vermogen : 0			
					Activa	Dochtervennootschap B		Passiva
					Andere activa	300	Eigen vermogen	300
					Gecorrigeerd eigen vermogen : 300			

Naast deze verschuiving tussen financiering via vreemd en eigen vermogen kunnen ondernemingen er soms, uit fiscale overwegingen, baat bij hebben meer te gaan werken met dochtervennootschappen⁽¹⁾. Schema 2 toont daar een voorbeeld van. In dit geval behoudt de moedermaatschappij haar financieringsmiddelen die bestaan uit eigen en vreemd vermogen en kapitaliseert daarmee de dochtermaatschappij. De moedermaatschappij kan, gelet op de omvang van haar financiële participatie in de dochtermaatschappij, geen belastingaftrek voor risicokapitaal genieten; ze kan echter wel de interesten op haar vreemd vermogen blijven aftrekken van haar heffingsgrondslag voor de vennootschapsbelasting. De dochtermaatschappij heeft daarentegen wel recht op de belastingaftrek voor risicokapitaal op het geheel van haar vermogen.

Er zij opgemerkt dat in dit specifieke voorbeeld het totale bedrag op basis waarvan de aftrek kan gebeuren, groter is dan het eigen vermogen van de moedervennootschap. De belastingaftrek voor risicokapitaal wordt bij dergelijke constructies dan ook gedeeltelijk getransformeerd tot een supplementaire aftrek op het vreemd vermogen van de vennootschapsgroep. Dergelijke optimalisatietechnieken verhogen ook slechts schijnbaar de solvabiliteit van de ondernemingsgroep en zouden kunnen leiden tot aanzienlijke extra budgettaire kosten voor de overheid.

Ook de oprichting van een financieringsvennootschap binnen een ondernemingsgroep kan op fiscaal gebied interessante perspectieven bieden. Dergelijke financieringsvennootschappen worden voornamelijk gekapitaliseerd door de moedermaatschappij of door verschillende

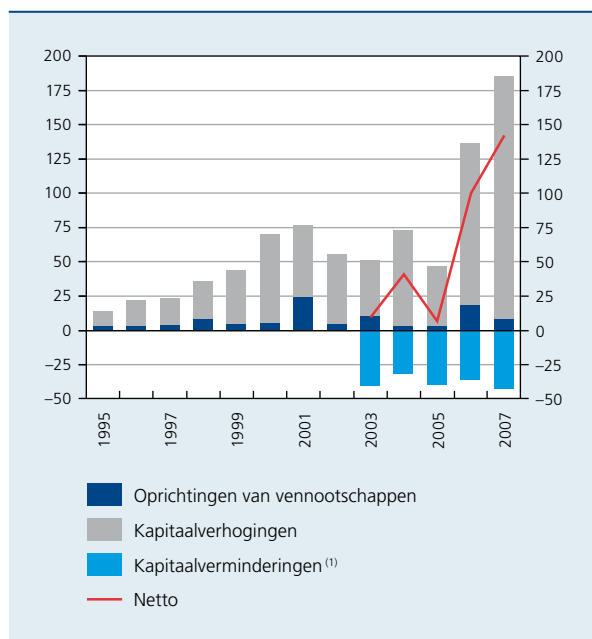
vennootschappen binnen een groep. Deze vennootschappen lenen geld aan verbonden ondernemingen die gevestigd zijn in België of in het buitenland en vervullen dus binnen de groepsstructuur de rol van « interne bank ». Dergelijke financieringsvennootschappen stemmen, wat functie en financieringsstructuur betreft, goed overeen met coördinatiecentra. Coördinatiecentra waarvan de erkenning is vervallen, kunnen dan ook de vorm van een financieringsvennootschap aannemen. Typerend voor deze vennootschappen is dat zij een zeer groot eigen vermogen hebben en dat hun inkomsten voornamelijk bestaan uit de interesten die worden betaald op de door hen verstrekte leningen. Hierdoor hebben ze, gemiddeld beschouwd, een laag rendement op het eigen vermogen en slagen ze erin om door de belastingaftrek voor risicokapitaal het effectieve belastingtarief tot een zeer laag peil te reduceren.

Op basis van de mogelijkheden voor de fiscale optimalisatie van de balansstructuur, waarvan er een aantal werden geschetst, kon *a priori* worden verwacht dat de omvang van het eigen vermogen fors zou toenemen als gevolg van de invoering van de belastingaftrek voor risicokapitaal. Daarnaast zouden wellicht ook de participaties in verbonden vennootschappen sterk toenemen, onder meer door de creatie van financieringsvennootschappen.

Indien naar aanleiding van de fiscale hervorming het effectieve belastingtarief in de vennootschapsbelasting wordt verlaagd, zou dat er tevens kunnen toe leiden dat er meer voor wordt geopteerd activiteiten in een vennootschapsvorm te verrichten. Hierdoor zou het aantal vennootschappen alsook het eigen vermogen toenemen. Dat zou dan leiden tot een verschuiving van heffingen op arbeid naar vennootschapsbelastingen, met lagere ontvangsten voor de overheid tot gevolg.

(1) Dergelijke herstructureringen mogen niet louter uit fiscale overwegingen gebeuren; er dienen ook andere economische motieven te spelen.

GRAFIEK 3 VERANDERINGEN IN HET MAATSCHAPPELIJK
KAPITAAL VAN VENNOOTSCHAPPEN
(miljarden euro's)

Bron : NBB.

(1) De statistieken betreffende de kapitaalverminderingen worden pas sedert 2003 bijgehouden.

(1) Aangezien iedere wijziging van de statuten van een Belgische vennootschap bekend moet worden gemaakt in de bijlagen van het Belgisch Staatsblad, kan bijna iedere verandering in het maatschappelijk kapitaal van een vennootschap daarin worden teruggevonden. Een uitzondering hierop is het veranderlijk kapitaal in de coöperatieve vennootschappen.

2.2 Veranderingen in het maatschappelijk kapitaal

Sinds de invoering van de belastingaftrek voor risicokapitaal is het maatschappelijk kapitaal – en bijgevolg het eigen vermogen – van de in België gevestigde vennootschappen spectaculair toegenomen⁽¹⁾.

In 2006 bedroeg de netto kapitaaltoename – dat is het verschil tussen de toename van het kapitaal door de oprichting van vennootschappen of door kapitaalverhogingen, enerzijds, en de afname van kapitaal door kapitaalverminderingen, anderzijds – 102 miljard euro. Ten opzichte van de periode van hoogconjunctuur omstreeks de eeuwwisseling is het bedrag aan kapitaalverhogingen meer dan verdubbeld. Ook in het vlak van de kapitaalcreatie door oprichtingen van vennootschappen werd in 2006 een stijging opgetekend. De kapitaalverminderingen van hun kant bleven vrijwel stabiel.

In 2007 liep de netto kapitaaltoename verder op tot 141 miljard euro. Ook tijdens het eerste kwartaal van 2008 werd nog een zeer sterke kapitaaltoename opgetekend, wat bewijst dat de dynamische effecten als gevolg van de invoering van de belastingaftrek voor risicokapitaal ook op dit ogenblik nog niet zijn uitgedoofd.

Splitst men de nettoveranderingen in het maatschappelijk kapitaal op volgens oorsprong, dan blijkt dat de kapitaaltoenames van zowel binnenlandse als buitenlandse oorsprong zeer fors zijn gestegen. In 2006 bedroegen beide ongeveer 50 miljard euro. In 2007 daarentegen was het

TABEL 1 NETTOVERANDERINGEN IN HET MAATSCHAPPELIJK KAPITAAL⁽¹⁾
(miljarden euro's)

	2004	2005	2006	2007
Netto kapitaaltoename	40	13	102	141
<i>waarvan impact coördinatiecentra</i>	22	1	1	13
Binnenlandse oorsprong	3	2	48	56
<i>waarvan impact coördinatiecentra</i>	0	-2	4	3
Niet-financiële vennootschappen	4	0	24	14
Financiële instellingen	0	1	19	34
Huishoudens	1	1	4	7
Andere	-2	0	1	1
Buitenlandse oorsprong	36	10	51	75
<i>waarvan impact coördinatiecentra</i>	22	3	-3	10
Onbepaalde oorsprong	1	0	3	10

Bron : NBB.

(1) De gegevens betreffende de kapitaalverhogingen en -verminderingen zijn gecorrigeerd voor transacties die geen impact hebben op de berekeningsbasis van de belastingaftrek voor risicokapitaal, zoals de omzettingen van reserves in maatschappelijk kapitaal.

bedrag aan kapitaaltoename van buitenlandse oorsprong groter dan dat van binnenlandse oorsprong.

De kapitaaltoename van Belgische oorsprong werd in hoofdzaak gefinancierd door de niet-financiële vennootschappen en de financiële instellingen. Dit betekent dat deze vennootschappen ruimere participaties nemen bij andere, in België gevestigde vennootschappen. Op een geconsolideerd Belgisch niveau leidt dit echter niet tot een vermeerdering van het eigen vermogen. De kapitaaltoename als gevolg van een grotere kapitaalinstroom vanwege de huishoudens leidt daarentegen wel tot een toename van het maatschappelijk kapitaal op geconsolideerd niveau ⁽¹⁾.

De aanzienlijke kapitaaltoename van buitenlandse oorsprong heeft geleid tot een verhoging van het maatschappelijk kapitaal in België en verbetert de financiële onafhankelijkheid van de betrokken vennootschappen, althans op Belgisch niveau. Deze instroom wordt deels verklaard doordat bestaande, door buitenlandse vennootschappen verstrekte leningen vervangen worden door de inbreng van maatschappelijk kapitaal. Daarnaast heeft de belastingaftrek voor risicokapitaal de oprichting van financieringsvennootschappen sterk bevorderd, waardoor een aanzienlijk deel van dat maatschappelijk kapitaal terugvloeit naar het buitenland in de vorm van leningen.

(1) Deze kapitaaltoename vanwege huishoudens kan ook deels resulteren uit het feit dat zelfstandigen hun activiteiten voortaan in een vennootschapsvorm uitoefenen.

(2) De veranderingen in de eigen-vermogenspositie van de vennootschappen kunnen worden nagegaan aan de hand van de – niet geconsolideerde – jaarrekeningen die worden neergelegd bij de Balanscentrale, de zogeheten schema's A van de kredietinstellingen en de balansgegevens van de verzekeringsinstellingen die aan de CBFA worden meegedeeld. De cijfers kunnen verschillen van die betreffende de wijzigingen in het maatschappelijk kapitaal, onder meer door het verloop en de bestemming van de winsten en verliezen en ook door tijdsverschillen tussen de oprichting en kapitaalverhogingen en de eerste neerlegging van de jaarrekening.

De recordtoenames in 2006 en, vooral, in 2007 van het maatschappelijk kapitaal afkomstig uit het buitenland lijken erop te wijzen dat, dankzij de belastingaftrek voor risicokapitaal, België fiscaal aantrekkelijk is geworden. Het is niet duidelijk wat de precieze economische impact is van deze activiteiten op de Belgische economie, maar in principe genereren zij geen budgettaire kosten voor de Belgische overheid. Aangezien deze activiteiten aanleiding kunnen geven tot wijzigingen in de winstallocatie van internationale ondernemingsgroepen en tot een verschuiving van belastbare basissen of heffingsgrondslagen naar België, is het zelfs niet uitgesloten dat er een positief effect wordt gesorteerd op de door de Belgische overheid geïnde ontvangsten uit de vennootschapsbelasting. Deze kapitaalstromen en de ermee gepaard gaande verschuivingen van heffingsgrondslagen zouden wel kunnen leiden tot lagere overheidsontvangsten in andere landen.

2.3 Verloop van het eigen vermogen

Het verloop van het eigen vermogen wordt niet alleen beïnvloed door de veranderingen in het maatschappelijk kapitaal, maar ook door de wijzigingen in de reserves of de overgedragen winsten of verliezen. In 2006 liet het eigen vermogen van de Belgische vennootschappen, met uitzondering van de coördinatiecentra, een zeer forse toename met 105 miljard euro optekenen ⁽²⁾.

Het eigen vermogen nam zowel bij de kmo's als bij de grote vennootschappen, de kredietinstellingen en de verzekeringsmaatschappijen toe. Het was evenwel vooral het eigen vermogen van de financieringsvennootschappen die een jaarrekening neerleggen bij de Balanscentrale

TABEL 2 EIGEN-VERMOGENSSITUATIE VAN DE BELGISCHE VENNOOTSCHAPPEN ⁽¹⁾
(miljarden euro's)

	Eigen-vermogenssituatie			Verloop	
	2004	2005	2006	2004-2005	2005-2006
Niet-financiële vennootschappen	230	255	286	25	31
Grote vennootschappen	173	193	215	20	22
Kmo's	58	63	72	5	9
Financieringsvennootschappen die een jaarrekening neerleggen bij de Balanscentrale	207	225	292	18	67
Kredietinstellingen en verzekeringsmaatschappijen	44	43	49	-1	7
Totaal	481	523	628	42	105

Bronnen: CBFA, NBB.

(1) Exclusief het eigen vermogen van de coördinatiecentra.

– het betreft onder meer financiële holdings, kredietvennootschappen en portefeuillemaatschappijen en de financiële centra van ondernemingsgroepen – dat tussen 2005 en 2006 zeer sterk toenam, namelijk met 67 miljard euro. Deze categorie omvat een aantal nieuw opgerichte vennootschappen alsook de vennootschappen die, binnen multinationale ondernemingsgroepen, fungeren als financieringscentra.

Voor de andere vennootschappen dan kmo's, werd in 2006 niet alleen een sterke stijging van het eigen vermogen geregistreerd, maar namen ook de participaties in verbonden vennootschappen fors toe, namelijk met 53 miljard euro⁽¹⁾. Uit de gegevens inzake de verhogingen van het maatschappelijk kapitaal blijkt dat die participaties in hoge mate in Belgische vennootschappen werden genomen.

(1) Voor de kmo's zijn de gegevens van de participaties in verbonden ondernemingen niet beschikbaar.

(2) Het verloop van de directe buitenlandse investeringen werd hoofdzakelijk beoordeeld aan de hand van de jaarlijkse enquête naar de directe investeringen die de Bank sedert 1997 organiseert. Die enquête heeft betrekking op de uitstaande bedragen van de in- en uitstroom van directe buitenlandse investeringen van een niet volledig exhaustieve, maar in de tijd vergelijkbare populatie van ingezeten ondernemingen. De in de enquête in aanmerking genomen ondernemingen worden geselecteerd op basis van boekhoudkundige criteria. De enquête maakt het mogelijk zowel de directe als de indirecte verwantschapsbanden tussen de vennootschappen van een zelfde groep te onderzoeken. De gegevens maken het eveneens mogelijk om, vennootschap per vennootschap, de inbreng in buitenlands kapitaal in verband te brengen met het gebruik ervan inzake directe buitenlandse investeringen en op die manier te meten in welke mate bepaalde vennootschappen in multinationale ondernemingen de rol van financiële draaischijf spelen.

2.4 Verloop van de directe buitenlandse investeringen

Het verloop van de directe buitenlandse investeringen, waarvan de meest recente gegevens betrekking hebben op het jaar 2006, lijkt de vaststellingen op basis van de veranderingen in het maatschappelijk kapitaal te bevestigen⁽²⁾.

Volgens de jaarlijkse enquête liep het uitstaande bedrag van de directe investeringen van België in het buitenland in 2006 met 4 miljard euro terug tot 322 miljard. Die vermindering was voornamelijk toe te schrijven aan een relatief beperkt aantal ondernemingen. Het totale nettobedrag aan maatschappelijk kapitaal dat door Belgische vennootschappen in het buitenland werd aangehouden, nam af met 25 miljard euro, terwijl de door Belgische vennootschappen aan het buitenland verstrekte leningen met 20 miljard euro stegen.

De directe investeringen van het buitenland in België, daarentegen, namen toe van 320 miljard euro in 2005 tot 361 miljard in 2006, een stijging met 41 miljard. Deze kapitaalbreng in de ingezeten vennootschappen gebeurde vrijwel integraal in de vorm van maatschappelijk kapitaal; het ging bijna uitsluitend om de versteviging van reeds bestaande directe buitenlandse investeringsverbanden.

TABEL 3 VERLOOP VAN DE UITSTAANDE BEDRAGEN VAN DE DIRECTE BUITENLANDSE INVESTERINGEN
(uitsluitend via directe deelnemingen aangehouden kapitaal; in miljarden euro's)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Van België in het buitenland	223	234	258	282	326	322
Eigen vermogen	112	114	135	158	165	140
<i>Investerings</i> in maatschappelijk kapitaal ⁽¹⁾ ...	91	96	104	115	125	111
<i>Herwaarderingsmeerwaarden, reserves en overgedragen resultaten</i>	21	18	31	43	39	29
Leningen tussen ondernemingen	111	120	123	124	161	182
Van het buitenland in België	242	251	269	292	320	361
Eigen vermogen	192	193	205	220	247	287
<i>Investerings</i> in maatschappelijk kapitaal ⁽¹⁾ ...	152	169	173	184	192	214
<i>Herwaarderingsmeerwaarden, reserves en overgedragen resultaten</i>	40	24	32	37	55	73
Leningen tussen ondernemingen	51	57	64	72	73	75

Bron: NBB.

(1) Met inbegrip van de uitgiftepremies.

TABEL 4

KAPITAALVERKEER IN DE BELGISCHE VENNOOTSCHAPPEN DIE GELIEERD ZIJN AAN BUITENLANDSE VENNOOTSCHAPPEN, MET UITZONDERING VAN DE COÖRDINATIECENTRA

(kapitaal geïnvesteerd via directe verwantschapsbanden⁽¹⁾; miljarden euro's)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006
1. Inbreng van buitenlands kapitaal in de ingezeten ondernemingen	52	35	38	42	41	113
1.1 Door de betrokken ondernemingen in het buitenland geïnvesteerde middelen	19	17	19	22	10	68
<i>In de vorm van eigen vermogen</i>	17	12	16	17	3	3
<i>In de vorm van leningen tussen ondernemingen</i>	2	5	3	4	6	65
1.2 Inbreng van buitenlands kapitaal dat in België blijft	32	18	19	20	32	45
2. Daling van buitenlands kapitaal in de ingezeten ondernemingen	23	40	29	21	25	53
2.1 Door de betrokken ondernemingen in het buitenland gedisinvesteerde middelen	-1	12	2	3	-1	26
<i>In de vorm van eigen vermogen</i>	-1	9	-3	2	-2	20
<i>In de vorm van leningen tussen ondernemingen</i>	0	3	4	1	1	6
2.2 Daling van buitenlands kapitaal dat niet wordt gecompenseerd door desinvesteringen in het buitenland	23	28	27	18	26	27
Verandering van de instroom van directe buitenlandse investeringen (1 - 2)	29	-6	9	21	16	60
Netto-investeringen in het buitenland door betrokken ondernemingen (1.1 - 2.1)	20	5	17	18	11	42
Reële toename (+) of vermindering (-) van het kapitaal in de betrokken ondernemingen (1.2 - 2.2)	9	-11	-8	2	5	18

Bron: NBB.

(1) Directe verwantschapsbanden zijn gedefinieerd als het bezit van ten minste 10 pct. van de aandelen of stemrechten.

In 2006 behielden de Belgische vennootschappen grotendeels hun traditionele functie van intermediair in de financiële transacties van multinationale ondernemingen, hoewel het verloop van de instroom van de directe buitenlandse investeringen enigszins afweek van het gebruikelijke profiel. Dat jaar werd gekenmerkt door onder meer een toegenomen betrokkenheid van andere ondernemingen dan de coördinatiecentra in de bewegingen van de directe buitenlandse investeringen.

Sommige van deze financieringsvennootschappen, met uitzondering van de coördinatiecentra, lieten in 2006 een inbreng van nieuw kapitaal uit het buitenland optekenen voor een totaal bedrag van 113 miljard euro. Die financiële middelen werden in hoofdzaak aangewend om ten belope van 65 miljard euro leningen te verstrekken aan buitenlandse ondernemingen. Terwijl

deze financieringsvennootschappen die middelen vroeger meestal herïnvesteerden in de vorm van eigen vermogen, zijn hun transacties vandaag de dag verwant met die van de coördinatiecentra. Tegelijkertijd behielden ze, in vergelijking met vroeger, ook een groter deel van de investeringen in België, namelijk 45 miljard euro.

Andere Belgische ondernemingen zagen het bedrag van hun door buitenlandse aandeelhouders aangehouden kapitaal in 2006 teruglopen of betaalden de hun verstrekte leningen terug. Dit gaf aanleiding tot een daling van de in deze ondernemingen geïnvesteerde buitenlandse tegoeden naar rata van 53 miljard euro, waarvan de helft werd gecompenseerd door een recuperatie van de tegoeden die ze zelf in het buitenland aanhielden.

In nettotermen nam de instroom van directe buitenlandse investeringen in de andere ondernemingen dan de coördinatiecentra in 2006 met 60 miljard euro toe. Gelet op de directe investeringen van die ondernemingen in het buitenland, liepen hun financiële middelen in 2006 met 18 miljard euro op, tegen 5 miljard in 2005. Zoals vaak het geval is, moet deze algemene ontwikkeling vooral worden toegeschreven aan slechts enkele ondernemingen, die transacties verrichten waar zeer grote bedragen mee zijn gemoeid.

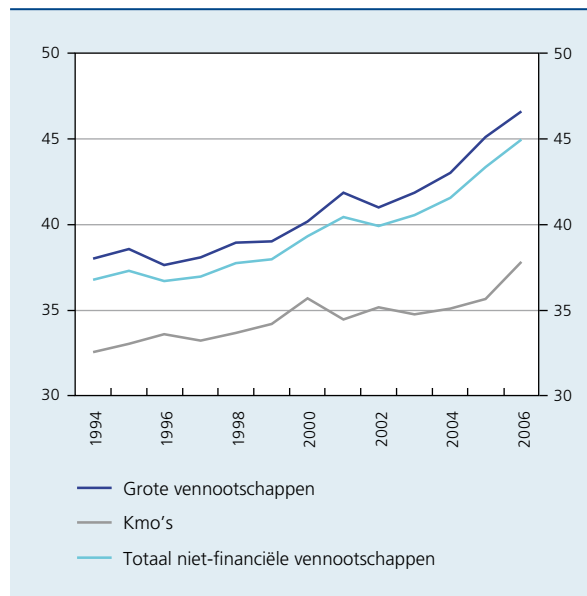
Ook de coördinatiecentra registreerden in 2006 een aanzienlijke netto kapitaalbreng van 44 miljard euro, na een daling met 19 miljard in 2005 (zie tabel in bijlage 3). Een en ander kan vooral worden verklaard door terugbetalingen van leningen tussen de ondernemingen aan een van deze coördinatiecentra, terwijl de investeringen van het buitenland in deze vennootschappen aanmerkelijk terugliepen.

De zichtbare concentratie van in België in de vorm van eigen vermogen geïnvesteerde middelen, alsook de stijging van de leningen aan ondernemingen in het buitenland, beantwoorden aan de verwachtingen als gevolg van de inwerkingtreding van het stelsel van de belastingaftrek voor risicokapitaal. De financiële constructies die tot dusver via de coördinatiecentra zijn opgezet, lijken voortaan door andere financieringsvennootschappen te worden overgenomen.

2.5 Nieuw opgerichte financieringsvennootschappen

In 2005 en 2006 werden ongeveer 5.350 nieuwe financieringsvennootschappen geregistreerd die een jaarrekening neerleggen bij de Balanscentrale. De totale toename van het eigen vermogen ten gevolge van deze nieuw opgerichte vennootschappen bedroeg ongeveer 42 miljard euro, vergeleken met een stijging van 85 miljard voor het geheel van de financieringsvennootschappen. De nieuw opgerichte vennootschappen zijn zeer verschillend. Op zich verklaren de veertien grootste nieuwe vennootschappen een toename van het eigen vermogen met 32 miljard euro. Het maatschappelijk kapitaal van deze vennootschappen is voornamelijk afkomstig uit het buitenland omdat de financieringscentra van enkele grote internationale ondernemingsgroepen zich in België hebben gevestigd of omdat Belgische ondernemingsgroepen kapitaal uit het buitenland hebben teruggehaald. Op basis van hun jaarrekening voor 2006 en de door deze vennootschappen gerapporteerde winsten en verwachte belastingen kan hun impliciet belastingtarief op ongeveer 4 pct. worden geraamd.

GRAFIEK 4 FINANCIËLE ONAFHANKELIJKHEIDSGRAAD ⁽¹⁾
(procenten, gegevens aan het einde van het boekjaar)

Bron : NBB.

(1) De financiële onafhankelijkheidsgraad wordt gedefinieerd als het aandeel van het eigen vermogen in het totaal passief van de niet-financiële vennootschappen. Het betreft niet-geconsolideerde gegevens.

2.6 Solvabiliteitspositie

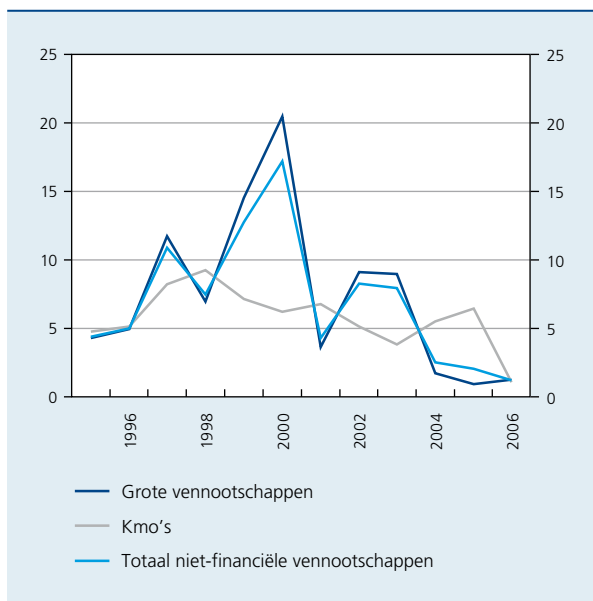
Op basis van de niet-geconsolideerde gegevens van de Balanscentrale wordt er bij de in België gevestigde niet-financiële vennootschappen reeds geruime tijd een toename vastgesteld van het eigen vermogen in verhouding tot het totaal passief. Deze tendens naar meer financiële onafhankelijkheid is in 2005 en 2006 beduidend versterkt. Een en ander zou kunnen wijzen op een verbeterde solvabiliteitspositie van de Belgische vennootschappen.

Bij deze conclusie dient echter enig voorbehoud te worden gemaakt. De verhoging van het eigen vermogen is immers, zoals reeds vermeld, grotendeels het gevolg van participaties die werden genomen door andere, verwante ondernemingen. Deze traditionele maatstaf van de solvabiliteit voor het geheel van de vennootschappen zou dan ook een vertekend beeld kunnen geven van de effectieve verbetering van de solvabiliteit van de Belgische ondernemingen ⁽¹⁾.

Het blijkt evenwel dat de groei van het vreemd vermogen van de niet-financiële vennootschappen die bij de Balanscentrale een jaarrekening neerleggen, in 2006 zowel in absolute als in relatieve termen vertraagde tot

(1) Het zou zinvoller zijn de solvabiliteitspositie van de Belgische vennootschappen te bepalen aan de hand van geconsolideerde balansinformatie, maar deze laatste is niet voorhanden.

GRAFIEK 5 VREEMD VERMOGEN VAN NIET-FINANCIËLE VENNOOTSCHAPPEN
(veranderingspercentages)

Bron : NBB.

het laagste peil van de voorgaande tien jaar, terwijl tijdens andere conjunctureel gunstige periodes in het verleden de leningsbedragen veelal aanzienlijk opliepen. Dit lijkt erop te wijzen dat relatief minder voor schuldfinanciering werd gekozen. Een mogelijke oorzaak hiervoor zou kunnen zijn dat bestaande buitenlandse leningen vervangen werden door participaties in het maatschappelijk kapitaal. De vertraging in de groei van het vreemd vermogen was echter vooral merkbaar bij de kmo's, waarvoor redelijkerwijs mag worden aangenomen dat de buitenlandse participaties relatief minder belangrijk zijn. Een en ander is een indicatie dat de belastingaftrek voor risicokapitaal bij de niet-financiële vennootschappen geleid heeft tot een verbetering van de solvabiliteitspositie.

3. Een alternatief voor coördinatiecentra?

In dit hoofdstuk wordt het Belgische fiscale stelsel van de coördinatiecentra behandeld. De invoering van de belastingaftrek voor risicokapitaal was immers onder meer bedoeld om een alternatief te bieden voor dat stelsel. Om te beginnen, wordt het systeem van de coördinatiecentra summier toegelicht. Vervolgens wordt ingegaan op het verloop van het aantal coördinatiecentra en op de kapitaaltransacties van die centra. Tot slot wordt een analyse gemaakt van de werkgelegenheid in de coördinatiecentra en in de nieuwe financieringscentra.

3.1 Stelsel van de coördinatiecentra

Het Belgische stelsel van de coördinatiecentra is bestemd voor vennootschappen die het financiële beheer waarnemen van andere vennootschappen die deel uitmaken van een internationale ondernemingsgroep⁽¹⁾. Het voor de coördinatiecentra fiscaal voordelige belastingstelsel werd ingevoerd in 1982. Tijdens de beraadslagingen over de concurrentievervalsende belastingstelsels, die eind jaren negentig werden aangevat, kwam de Ecofin-raad tot de conclusie dat het stelsel van de coördinatiecentra een schadelijke belastingmaatregel was, die een vorm van oneerlijke concurrentie inhield, en derhalve moest worden afgeschaft. De opheffing van dat stelsel was tevens een gevolg van het besluit van de Europese Commissie, in 2003, dat de regeling niet verenigbaar was met de geldende regels inzake overheidssteun. Het stelsel moet tegen eind 2010 volledig verdwenen zijn.

Het fiscale voordeel voor de coördinatiecentra werd voor het aanslagjaar 2004 op iets minder dan 1,9 miljard euro geraamd⁽²⁾. De economische impact van deze centra op de Belgische economie en de reële weerslag van het fiscale voordeel op de Belgische overheidsfinanciën zijn zeer moeilijk in te schatten en vallen buiten het bestek van deze analyse. De activiteiten die in de coördinatiecentra worden ontplooid, zijn immers zeer mobiel en zouden in België wellicht niet hebben plaatsgevonden indien dit fiscaal voordelige belastingstelsel niet had bestaan.

De invoering van de belastingaftrek voor risicokapitaal was onder meer bedoeld om in België een alternatief te bieden voor deze centra op het ogenblik dat ze hun erkenning verliezen of eraan verzaken. Dit alternatief diende uiteraard aanvaardbaar te zijn in de Europese context. Coördinatiecentra waarvan de erkenning vervallen is of die eraan verzaken, vallen onder het gewone stelsel van de vennootschapsbelasting en kunnen dan ook gebruik maken van de belastingaftrek voor risicokapitaal. Kenmerkend voor de coördinatiecentra is dat ze over een zeer omvangrijk eigen vermogen beschikken – voor de coördinatiecentra in hun geheel beschouwd bedroeg het in 2006 ongeveer 170 miljard euro – en doorgaans een betrekkelijk laag rendement op dat vermogen hebben. Hun voornaamste ontvangsten bestaan immers uit rentebetalingen die worden aangerekend op kredietverleningen aan andere vennootschappen in de

(1) Om te worden erkend als coördinatiecentrum moet de vennootschap deel uitmaken van een internationale ondernemingsgroep, waarvan het geconsolideerde kapitaal minimaal 24 miljoen euro bedraagt en die een geconsolideerde jaaromzet van minimaal 240 miljoen euro heeft. Het buitenlandse eigen vermogen moet minimaal 12 miljoen euro bedragen of 20 pct. van het geconsolideerde eigen vermogen van de groep. Na twee jaar moet het coördinatiecentrum ten minste tien voltijdse werknemers in dienst hebben.

(2) Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers, Rijksmiddelenbegroting voor het begrotingsjaar 2006 – bijlage: inventaris 2005 van de vrijstellingen, aftrekken en verminderingen die de ontvangsten van de Staat beïnvloeden.

groep. Deze kenmerken maken dat de belastingaf trek voor risicokapitaal een volwaardig alternatief kan zijn voor de coördinatiecentra.

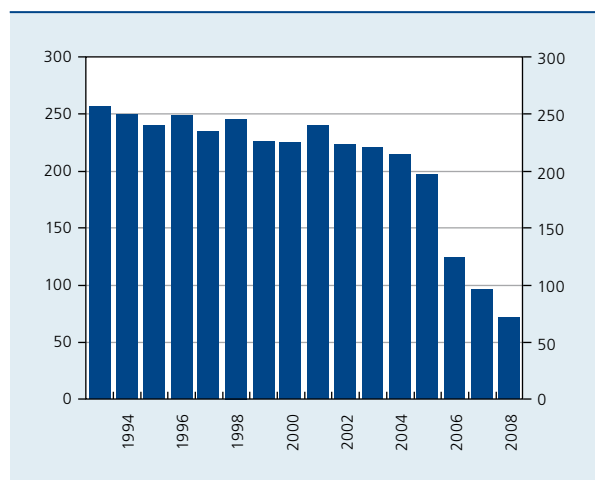
3.2 Verloop van het aantal coördinatiecentra

De FOD Financiën beschikt, voor een aantal specifieke tijdstippen, over lijsten van de coördinatiecentra met een officiële erkenning. Er bestaat geen zekerheid over dat een coördinatiecentrum waaraan door de fiscale administratie een erkenning is verleend, ook daadwerkelijk actief is en geen gewone aangifte voor de vennootschapsbelasting doet⁽¹⁾. Daarom is het relevant het jaarlijkse verloop van het aantal actieve coördinatiecentra te beoordelen aan de hand van de specifieke heffing die deze centra dienen te betalen op hun eerste tien werknemers.

Reeds in de loop van de jaren negentig en aan het begin van dit decennium werd een lichte daling van het aantal erkende en actieve coördinatiecentra opgetekend. Hun aantal liep immers terug van iets meer dan 250 in 1993 tot ongeveer 200 in 2005. Sedert 2005 is die daling echter fors geïntensifieerd. Ten grondslag daaraan liggen vooral de door de Europese Commissie opgelegde beperkingen met betrekking tot de verlenging van de erkenningen van de centra.

(1) Op basis van een vergelijking van de fiscale aangiften voor de aanslagjaren 2006 en 2007, blijkt dat een aantal coördinatiecentra die voor het aanslagjaar 2006 een vrijstelling van de winsten vroegen onder het stelsel van de coördinatiecentra er in het aanslagjaar 2007 voor opteerden dit fiscale gunstregime te verlaten en daarentegen de belastingaf trek voor risicokapitaal toe te passen. Dit kan wijzen op de aantrekkelijkheid van het systeem van de belastingaf trek voor risicokapitaal voor bepaalde coördinatiecentra.

GRAFIEK 6 VERLOOP VAN HET AANTAL COÖRDINATIECENTRA⁽¹⁾

Bronnen: FOD Financiën, NBB.

(1) Beoordeeld op basis van de specifieke heffing op werknemers die de coördinatiecentra zijn verschuldigd. Voor 2008 gaat het om het aantal dat in maart van dat jaar beschikte over een erkenning van de FOD Financiën.

Ook uit de gedetailleerde gegevens van de FOD Financiën blijkt dat het aantal erkende coördinatiecentra de afgelopen jaren zeer sterk is geslonken, namelijk van ongeveer 226 in 2004 tot 146 in november 2007. De beschikking van de Europese Commissie van 13 november 2007 leidde tot een beperking van de overgangsmaatregelen waardoor verschillende coördinatiecentra eind 2007 hun erkenning verloren. Volgens de laatste gegevens waren er in maart 2008 nog ongeveer 74 actieve coördinatiecentra.

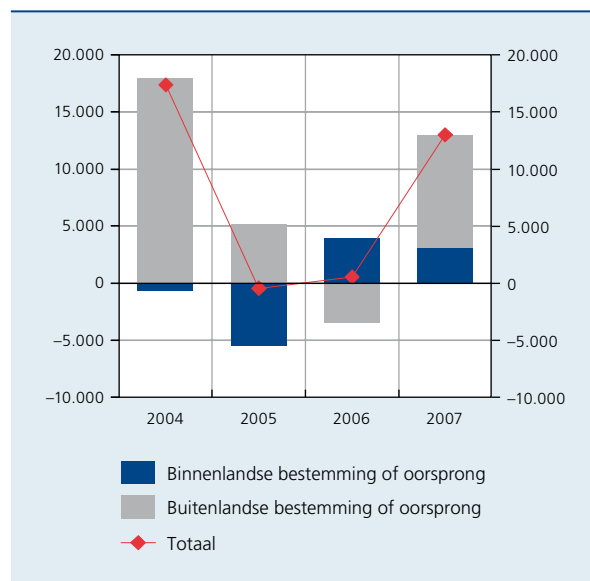
Voor de hieronder volgende analyse wordt tussen de coördinatiecentra een onderscheid gemaakt op basis van de vraag of ze nog een erkenning hebben of, als dat niet meer het geval is, op basis van het tijdstip waarop ze die erkenning hebben verloren. Er wordt ook een onderscheid gemaakt tussen de centra die in vereffening zijn gegaan en die welke in een andere vorm zijn blijven voortbestaan.

3.3 Kapitaaltransacties door coördinatiecentra

Aan de hand van de lijst van de in 2004 door de FOD Financiën erkende coördinatiecentra werden de kapitaaltransacties van die centra onderzocht; daarbij werd een

GRAFIEK 7 NETTOVERANDERINGEN IN HET MAATSCHAPPELIJK KAPITAAL VAN DE IN 2004 NOG ERKENDE COÖRDINATIECENTRA⁽¹⁾

(miljoenen euro's)

Bron: NBB.

(1) Verschil tussen de verhogingen en verminderingen van het maatschappelijk kapitaal, waarbij een onderscheid wordt gemaakt tussen de kapitaaltransacties naar gelang ze een binnen- of buitenlandse bestemming of oorsprong hebben.

onderscheid gemaakt naargelang de tegenpartij in het binnenland of in het buitenland gevestigd was⁽¹⁾.

De gedetailleerde cijfers worden in bijlage 4 weergegeven. De identificatie van de tegenpartij is niet alleen belangrijk om na te gaan welk deel van het kapitaal in België is gebleven, maar ook om de budgettaire kostprijs te ramen van de belastingaftrek voor risicokapitaal. Indien bij de vereffening van een coördinatiecentrum of bij een belangrijke kapitaalvermindering het kapitaal wordt verschoven naar een andere Belgische vennootschap uit de groep, verruimt dat immers de basis waarop de belastingaftrek voor risicokapitaal kan worden toegepast, en dit in tegenstelling tot de situatie waarbij het kapitaal naar buitenlandse vennootschappen vloeit.

Een opmerkelijke vaststelling is dat de sterke daling van het aantal erkende coördinatiecentra vooralsnog niet heeft geleid tot een belangrijke netto kapitaaluitstroom bij de coördinatiecentra die in 2004 waren erkend. In de periode 2004-2007 werd zelfs een netto kapitaaltoename van 30 miljard euro opgetekend. Enkel in 2005 werd een geringe nettodaling van het maatschappelijk kapitaal geregistreerd. Bovendien was, op 2006 na, de verhoging van het maatschappelijk kapitaal vooral het gevolg van de instroom van buitenlands kapitaal.

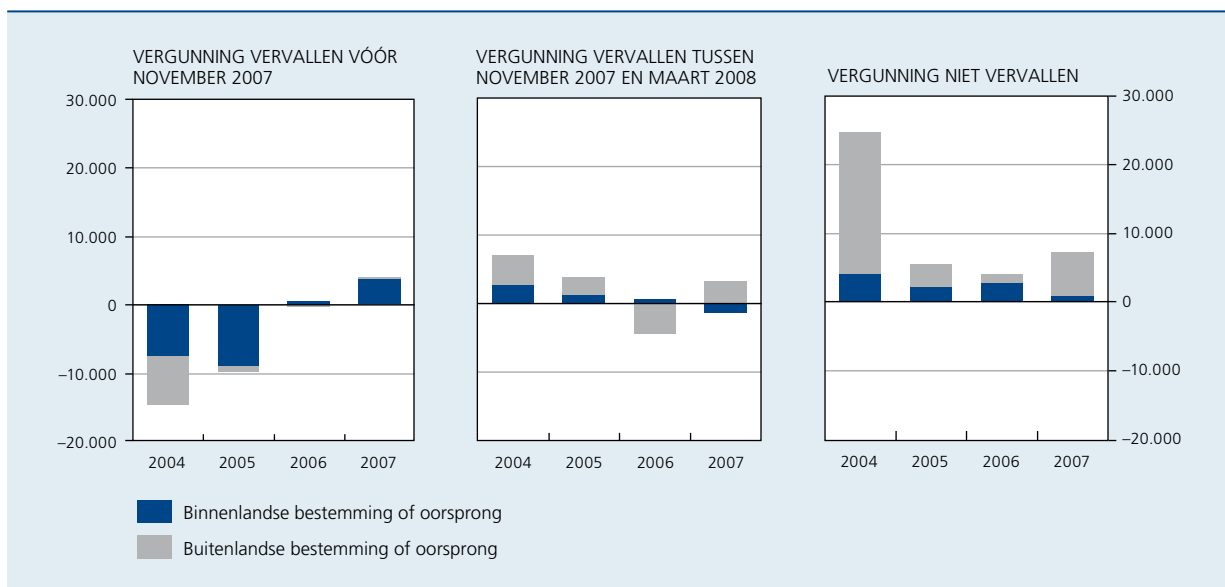
De transacties kunnen worden opgesplitst tussen de coördinatiecentra die in maart 2008 nog erkend waren en die welke hun erkenning voordien hadden verloren.

In de door de fiscale administratie erkende coördinatiecentra die tussen 2004 en november 2007 hun erkenning verloren of eraan verzaakten, was er in 2004 en 2005 een aanzienlijke uitstroom van kapitaal ten belope van 24 miljard euro, voornamelijk ten gevolge van vereffeningen. Terwijl de geregistreerde tegenpartij in 2004 voor de helft van het bedrag aan kapitaaluitstroom een buitenlandse partner was, had de kapitaaluitstroom in 2005 vooral naar Belgische vennootschappen plaats. Sedert 2006 is de kapitaaluitstroom uit de centra die zijn blijven bestaan evenwel gestopt en wordt er een nettotoename van het maatschappelijk kapitaal geregistreerd.

De coördinatiecentra waarvan de erkenning recentelijk – tussen november 2007 en maart 2008 – vervallen is, lieten in de periode 2004-2007 geen markante ontwikkelingen in het maatschappelijk kapitaal optekenen. Sedert ze hun erkenning hebben verloren, hebben drie van deze centra tot een kapitaalverhoging besloten en vijf tot een kapitaalvermindering. Deze operaties hebben in die korte

(1) Indien op het ogenblik van een kapitaaltransactie door een coördinatiecentrum tegelijkertijd een gelijkwaardige tegengestelde kapitaaltransactie werd geregistreerd bij een Belgische partner van de internationale ondernemingsgroep, werd de tegenpartij omgeschakeld van een buitenlandse naar een binnenlandse partner.

GRAFIEK 8 NETTOVERANDERINGEN IN HET MAATSCHAPPELIJK KAPITAAL VAN DE IN 2004 NOG ERKENDE COÖRDINATIECENTRA VOLGENS HET RECENTE STATUUT VAN DIE CENTRA⁽¹⁾
(miljoenen euro's)

Bron: NBB.

(1) Verschil tussen de verhogingen en verminderingen van het maatschappelijk kapitaal, waarbij een onderscheid wordt gemaakt tussen de kapitaaltransacties naargelang ze een binnen- of buitenlandse bestemming of oorsprong hebben.

periode, vooral tijdens de eerste maanden van 2008, geleid tot een aanzienlijke netto-instroom van buitenlands kapitaal.

In de coördinatiecentra waarvan de erkenning in maart 2008 nog niet was vervallen, werd tussen 2004 en 2007 nog een forse kapitaalverhoging opgetekend.

De erkende coördinatiecentra vormen geen homogene groep; het leeuwendeel van het kapitaal zit slechts in enkele tientallen centra. Uit de eigen vermogenssituatie blijkt dat vooral de coördinatiecentra die recentelijk hun erkenning hebben verloren en die welke nog zijn erkend, een vrij omvangrijk eigen vermogen hebben. Beide groepen hadden in 2006 elk een eigen vermogen van ongeveer 70 miljard euro. Iedere analyse van de impact van de belastingaftrek voor risicokapitaal op de kapitaaltransacties van deze centra is dan ook zeer voorlopig van aard.

Tussen 2004 en 2008 hebben verschillende centra hun activiteiten in België stopgezet; hun kapitaal is naar het buitenland gevloeid, ook na de invoering van de belastingaftrek voor risicokapitaal. Terwijl in 2004 de coördinatiecentra die hun erkenning verloren, vaak in vereffening gingen en hun maatschappelijk kapitaal uitkeerden aan de aandeelhouders, waaronder ook in hoge mate buitenlandse aandeelhouders, lijkt er evenwel een kentering te zijn gekomen en wordt er voorlopig geen aanzienlijke kapitaaluitstroom naar het buitenland meer vastgesteld. Vooral het uitblijven van een omvangrijke kapitaaluitstroom uit deze centra in de tweede helft van 2007 en

aan het begin van 2008 lijkt erop te wijzen dat de belastingaftrek voor risicokapitaal voor vele coördinatiecentra een aanvaardbaar alternatief is.

3.4 Werkgelegenheid in de coördinatiecentra

Op basis van de sociale-balansgegevens blijkt dat de werkgelegenheid in de in 2004 erkende coördinatiecentra terugliep van 9.510 personen eind 2003 tot 8.616 personen eind 2006, wat neerkomt op een daling met ongeveer 900 personen.

Die daling was voornamelijk een gevolg van de coördinatiecentra die hun erkenning vervallen wisten en die in de betreffende periode werden vereffend of waarvan de activiteit werd stopgezet. Eind 2004 beliep de werkgelegenheid in deze coördinatiecentra nog ongeveer 1.200 personen. Die werkgelegenheid is niet noodzakelijkerwijs verloren gegaan voor de Belgische economie aangezien in enkele belangrijke gevallen de werknemers werden overgenomen door andere vennootschappen in de ondernemingsgroep.

In de coördinatiecentra waarvan de erkenning in maart 2008 vervallen was, maar die in 2006 nog actief waren, liep de werkgelegenheid tussen eind 2003 en eind 2006 met ongeveer 200 personen terug. In de coördinatiecentra waarvan de erkenning in maart 2008 nog niet vervallen was, is de werkgelegenheid daarentegen met ongeveer 500 personen toegenomen.

TABEL 5 WERKGELEGENHEID IN DE IN 2004 NOG ERKENDE COÖRDINATIECENTRA

(aantal personen, situatie aan het einde van het boekjaar)

	<i>p.m.</i> <i>Aantal</i> <i>coördinatiecentra</i>	2003	2004	2005	2006
Totaal	226	9.510	9.419	9.411	8.616
Erkenning vervallen tussen 2004 en september 2006	44	986	796	551	536
Vereffend of niet-actief in 2006	30	595	386	151	0
Actief in 2006	14	391	410	400	536
Erkenning vervallen tussen september 2006 en november 2007	36	1.171	1.192	1.201	559
Vereffend of niet-actief in 2006	14	593	580	574	0
Actief in 2006	22	578	612	627	559
Erkenning vervallen tussen november 2007 en maart 2008	72	4.066	3.886	4.002	3.711
Erkenning nog niet vervallen in maart 2008	74	3.287	3.545	3.657	3.810

Bronnen: FOD Financiën, NBB.

Het aantrekken van nieuwe financiële centra van internationale ondernemingsgroepen naar België kan de werkgelegenheid stimuleren en een compensatie bieden voor het verlies aan werkgelegenheid in de coördinatiecentra waarvan het kapitaal en de activiteiten naar het buitenland zijn verhuisd. Op het eerste gezicht worden deze nieuwe financiële centra momenteel gekenmerkt door een geringe werkgelegenheid.

4. Impact op investeringen en werkgelegenheid en macro-economische terugverdieneffecten

De impact die de belastingaftrek voor risicokapitaal op de Belgische economie kan hebben, wordt geraamd op basis van het «Noname»-kwartaalmodel van de Bank. Bij deze raming wordt er, net als in de meeste modellen, van uitgegaan dat de effecten van de belasting van de vennootschappen op de investeringsbeslissingen van deze laatste tot uiting komen in een verandering van de gebruikskosten van het kapitaal. Aan de hand van macro-economische modellen, die grotendeels voorbijgaan aan de verstoringseffecten die de belastingen sorteren, onder meer op de lokalisatie van economische activiteiten, kunnen evenwel moeilijk maatregelen tot wijziging van de fiscaliteit worden gesimuleerd. Zo kan bijvoorbeeld niet worden gekwantificeerd welke impact een dergelijke maatregel ten gunste van de resultaten van de beslissingscentra en de coördinatiecentra zou uitoefenen op het behoud of de groei van hun activiteiten in België.

De investeringsvraag van de ondernemingen is op de lange termijn afhankelijk van de productie en de relatie tussen de kapitaalkosten en de productieprijis. Op de korte termijn worden deze investeringen ook beïnvloed door een additioneel acceleratoreffect dat wordt uitgeoefend door de cashflow. De maatregel inzake de belastingaftrek voor risicokapitaal werd in twee fases in de simulatie van het model geïntegreerd. Ten eerste via een vermindering

van de gebruikskosten van het kapitaal, met als uitgangshypothese dat deze belastingmaatregel *ex ante* neutraal zou zijn voor de begroting van de gezamenlijke overheid. In een tweede fase werd eveneens een verhoging van de cashflow van de vennootschappen gesimuleerd. Om het *ex ante* effect van de maatregel op de cashflow van de ondernemingen te ramen, moeten de budgettaire kosten ervan bekend zijn, aangezien het een overdracht van middelen betreft van de overheid naar de ondernemingen. Het is bijzonder moeilijk om deze kosten te ramen, aangezien de maatregel niet alleen betrekking heeft op de nieuwe investeringen van de ondernemingen, maar op hun totale balans. Voor een dergelijke raming zijn derhalve boekhoudkundige en fiscale definities nodig die het toepassingsgebied van dit model te buiten gaan. Bovendien gaat de belastingaftrek gepaard met een reeks compenserende maatregelen betreffende de vennootschapsbelasting. Het effect van deze maatregelen kan moeilijk worden geraamd aan de hand van een macro-economisch model. Deze tweede simulatie vertrekt van de hypothese dat de ondernemingen dankzij deze belastingaftrek *ex ante* ieder jaar een miljard euro minder vennootschapsbelasting zouden betalen, wat overeenstemt met een vermindering van de overheidsontvangsten ten belope van 0,3 pct. bbp. De effecten van mogelijke maatregelen om de budgettaire weerslag van deze daling van de ontvangsten te compenseren, worden buiten beschouwing gelaten.

Eerst worden de resultaten van de simulatie van een vermindering van de kapitaalkosten zonder *ex ante* budgettaire kosten voorgesteld. De investeringsvraag op de lange termijn reageert zowel op de productie als op de gebruikskosten van het kapitaal. De vermindering van de kapitaalkosten stimuleert de investeringsvraag, die op haar beurt de binnenlandse vraag en de importvraag zal doen toenemen. De stijging van de binnenlandse vraag leidt tot een toename van de werkgelegenheid en een daling van de werkloosheid. Als de *ex ante* budgettaire kosten van de maatregel nihil zijn, zouden de

TABEL 6 EFFECTEN VAN DE VERMINDERING VAN DE KAPITAALKOSTEN⁽¹⁾ IN EEN SCENARIO VAN *EX ANTE* BUDGETTAIRE NEUTRALITEIT
(verschillen ten opzichte van de basissimulatie; in miljoenen euro's, tenzij anders vermeld)

	Jaar 1	Jaar 2	Jaar 3	Jaar 4	Jaar 5
Investeringsvraag	80	330	420	420	420
Werkgelegenheid (eenheden, einde periode)	200	1.400	2.400	2.900	3.200
Primair begrotingssaldo	10	60	110	110	100

Bron: NBB.

(1) Er wordt geen rekening gehouden met de mogelijke effecten van de compensatiemaatregelen op de kapitaalkosten.

TABEL 7 EFFECTEN VAN DE VERMINDERING VAN DE KAPITAALKOSTEN⁽¹⁾, IN COMBINATIE MET *EX ANTE* BUDGETTAIRE KOSTEN VAN EEN MILJARD EURO PER JAAR

(verschillen ten opzichte van de basissimulatie; in miljoenen euro's, tenzij anders vermeld)

	Jaar 1	Jaar 2	Jaar 3	Jaar 4	Jaar 5
Investeringen	130	600	850	900	900
Werkgelegenheid (eenheden, einde periode) ...	300	2.400	4.700	6.000	6.700
Primair begrotingsaldo	-990	-900	-790	-760	-770

Bron: NBB.

(1) Er wordt geen rekening gehouden met de mogelijke effecten van de compensatiemaatregelen op de kapitaalkosten.

ondernemingsinvesteringen met maximaal 420 miljoen euro toenemen en de werkgelegenheid met zowat 3.200 eenheden. Een dergelijke fiscale maatregel met betrekking tot de financiering van de ondernemingen heeft nagenoeg geen invloed op de prijzen. Meer gedetailleerde resultaten worden getoond in bijlage 5.

Bij de tweede simulatie wordt rekening gehouden met de effecten van een daling van de vennootschapsbelasting met één miljard euro per jaar. Indien de maatregel leidt tot een vermindering van de vennootschapsbelasting, creëert dit een toename van de beschikbare cashflow voor de ondernemingen. Deze extra cashflow zal aanleiding geven tot een stijging van de investeringen bovenop de toename die tot uiting komt via de substitutie arbeidskapitaal als reactie op de daling van de kapitaalkosten. Dit cashflow-effect wordt groter naarmate de *ex ante* budgettaire kosten – en dus de weerslag op de cashflow – omvangrijker zijn. Als de *ex ante* budgettaire kosten één miljard euro zouden belopen, zou het effect op de bedrijfsinvesteringen maximaal 900 miljoen euro bedragen en dat op de werkgelegenheid 6.700 eenheden. Met uitzondering van een zeer lichte stijging van de personenbelasting en de sociale bijdragen als gevolg van de werkgelegenheidscreatie, zijn de terugverdieneffecten voor de overheidsfinanciën relatief gering.

Aan de hand van individuele gegevens uit de sociale balansen werd eveneens een multivariabele analyse gemaakt van de stijging van de werkgelegenheid tussen 2005 en 2006, waarbij zowel de belastingaftrek voor risicokapitaal als de bedrijfstak, de grootte en de leeftijd van de bedrijven in aanmerking werden genomen. De belastingaftrek voor risicokapitaal lijkt een positief, zij het marginaal effect te sorteren op de groei van de werkgelegenheid⁽¹⁾. Een specifieke analyse van de werkgelegenheidseffecten

van de invoering van de belastingaftrek voor risicokapitaal per bedrijfstak is momenteel weinig zinvol, gezien het zeer beperkte macro-economische effect op de werkgelegenheid in het eerste jaar na de invoering.

Aangezien de maatregel in 2006 van kracht werd, is wat gemeten werd een neveneffect van de maatregel op de werkgelegenheid. De aanpassing van de werkgelegenheid door de ondernemingen is een proces dat tijd vergt. Het hoeft dan ook niet te verwonderen dat het gemeten effect marginaal is. De resultaten stemmen overeen met de bevindingen van het model op macro-economisch niveau, waar de effecten van de maatregel op de werkgelegenheid het eerste jaar gering zijn.

5. Budgettaire gevolgen

De budgettaire gevolgen van de belastingaftrek voor risicokapitaal en van de overige aspecten van de wet van 22 juni 2005 zijn niet eenvoudig in te schatten. Het is immers van belang een onderscheid te maken tussen, enerzijds, het bruto fiscale voordeel voor de vennootschappen zoals dat kan worden berekend op basis van het gecorrigeerde eigen vermogen en vermeld staat in de vennootschapsbelastingaangiften en, anderzijds, de werkelijke impact op de ontvangsten van de Belgische overheid.

De budgettaire gevolgen van deze hervorming van de vennootschapsbelasting worden in dit hoofdstuk eerst vanuit een macro-economisch perspectief beschouwd. Deze benadering geeft een indicatie van de weerslag op de overheidsfinanciën. Daarna volgt een gedetailleerde, op micro-economische informatie gebaseerde analyse waarbij, uitgaande van het bruto fiscale voordeel voor de vennootschappen als gevolg van de invoering van de belastingaftrek voor risicokapitaal, de overgang wordt gemaakt naar de netto budgettaire impact voor

(1) In deze micro-economische oefening zou de belastingaftrek voor risicokapitaal ook voor een deel het effect van het winstgevende karakter van de onderneming op van haar verbeterde solvabiliteit op de werkgelegenheid kunnen omvatten.

de overheid. Ten slotte wordt nagegaan welke invloed verschillende dynamische effecten in de toekomst op de overheidsfinanciën zouden kunnen hebben.

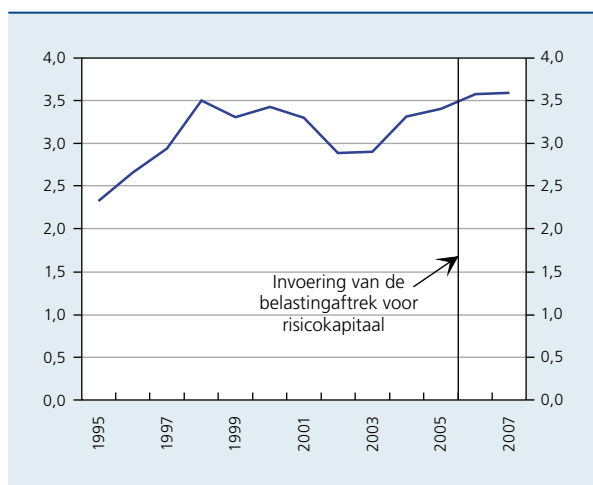
5.1 Macro-economische analyse van de vennootschapsbelasting

De belastingen op vennootschapswinsten in verhouding tot het bbp beliepen in 2007 3,7 pct., wat neerkomt op ongeveer 7,5 pct. van de totale overheidsontvangsten. Zodoende lag de vennootschapsbelasting 0,3 pct. bbp hoger dan in 2005, het jaar vóór de invoering van de belastingaftrek voor risicokapitaal. Ten opzichte van 2003 was de opbrengst met zelfs 0,8 pct. bbp of zowat een kwart gestegen. Zowel de opbrengst van de vennootschapsbelasting als het aandeel ervan in de totale ontvangsten bevinden zich hierdoor op een historisch hoog niveau.

Het verloop van de vennootschapsbelasting in verhouding tot het bbp kan worden opgesplitst in twee componenten, namelijk het verloop van de belastbare basis voor de vennootschapsbelasting, enerzijds, en het verloop van het impliciete heffingstarief, anderzijds.

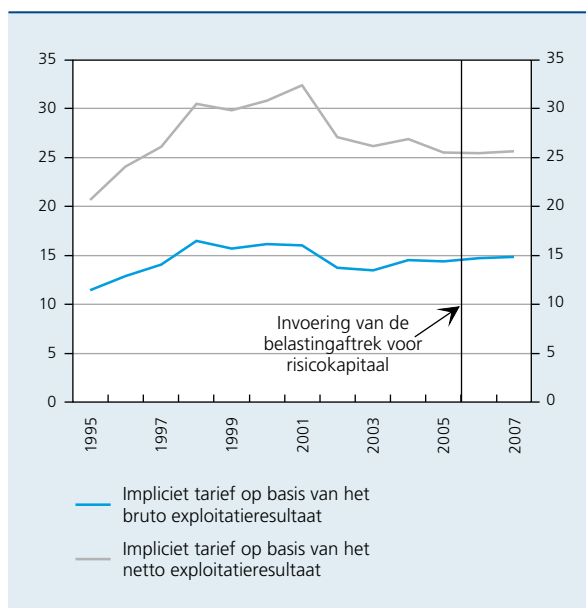
De som van het bruto of netto exploitatieresultaat van de vennootschappen, de netto huuropbrengsten, de netto-inkomens uit vermogen toegekend aan polishouders, en het saldo van de ontvangen of betaalde interesten vormt een macro-economische indicator waarvan het verloop vrij goed overeenstemt met dat van de belastbare basis ⁽¹⁾.

GRAFIEK 9 ONTVANGSTEN UIT DE VENNOOTSCHAPSBELASTING (procenten bbp)

Bronnen : INR, NBB.

GRAFIEK 10 MACRO-ECONOMISCHE IMPLICIETE HEFFINGSTARIEVEN INZAKE VENNOOTSCHAPSBELASTING ⁽¹⁾ (procenten)

Bronnen : INR, NBB.

(1) De inkohieringen werden naar het voorgaande jaar verschoven zodat ze bij benadering overeenstemmen met het jaar waarin de voorafbetalingen voor hetzelfde aanslagjaar werden verricht. Daarnaast werden de ontvangsten gecorrigeerd voor de niet-recurrente factoren die de ontvangsten in 2006 en 2007 hadden opgevoerd. In 2006 had de versnelling van de inning van de inkohieringen een positieve impact van ongeveer 900 miljoen euro op deze ontvangsten. Voor 2007 wordt de niet-recurrente opbrengst van de maatregel die het mogelijk maakt bepaalde belastingvrije reserves tegen een verlaagd tarief uit te keren of te investeren, op 245 miljoen euro geraamd.

Deze benaderende macro-economische belastbare basis in verhouding tot het bbp is sedert 2001 continu toegenomen; alleen in 2007 was er een lichte daling merkbaar.

De invoering van de belastingaftrek voor risicokapitaal kan een invloed hebben gehad op zowel het impliciete heffingstarief als de belastbare grondslag. Het effect van de invoering van de belastingaftrek op het exploitatieresultaat van de vennootschappen kan niet worden geïsoleerd, maar op basis van simulaties aan de hand van het econometrisch model van de Bank blijkt dat de impact vrij beperkt zou blijven. Het aantrekken van maatschappelijk kapitaal en activiteiten in de financieringsvennootschappen – een fenomeen dat niet kan worden gesimuleerd aan de hand van het econometrisch model – zou de netto renteontvangsten fors kunnen opvoeren. Een dergelijke toename van de netto renteontvangsten werd opgetekend in 2006 en sorteerde in dat jaar een opwaarts effect op het verloop van de benaderende belastbare basis in verhouding tot het bbp.

(1) De fiscale definitie van de afschrijvingen verschilt sterk van die in de nationale rekeningen. Daarom worden hier zowel de impliciete tarieven op basis van het bruto als die op basis van het netto exploitatieresultaat vermeld.

Het macro-economische impliciete vennootschapsbelastingtarief, dat werd berekend op basis van het bruto exploitatieresultaat van de vennootschappen, steeg van 14,4 pct. in 2005 tot 14,7 pct. in 2006 en verder tot 14,8 pct. in 2007. Het impliciete tarief op basis van het netto exploitatieresultaat bleef in 2006 stabiel op 25,5 pct. en nam vervolgens toe tot 25,7 pct. in 2007⁽¹⁾.

Deze impliciete tarieven zijn conjunctuurgevoelig en doorgaans stijgen ze in jaren met een gunstig economisch activiteitsverloop, wat het geval was in 2006 en 2007⁽²⁾. Daarnaast mag worden verwacht dat de invoering van de belastingaftrek voor risicokapitaal een neerwaartse invloed heeft op het impliciete tarief doordat activiteiten en belastbare basissen worden agetrokken door financieringsvennootschappen, die relatief meer baat hebben bij de belastingaftrek en dus minder worden belast.

Al met al mag uit het verloop van de macro-economische impliciete vennootschapsbelastingtarieven worden geconcludeerd dat de invoering van de belastingaftrek voor risicokapitaal in 2006 en 2007 geen duidelijke negatieve impact op de overheidsontvangsten had.

Ook op basis van de indicaties met betrekking tot het verloop van de vennootschapsbelasting tijdens de eerste maanden van 2008 blijkt dat dit verloop vooralsnog niet wordt gedrukt door de invoering van de belastingaftrek voor risicokapitaal. De voorafbetalingen door de

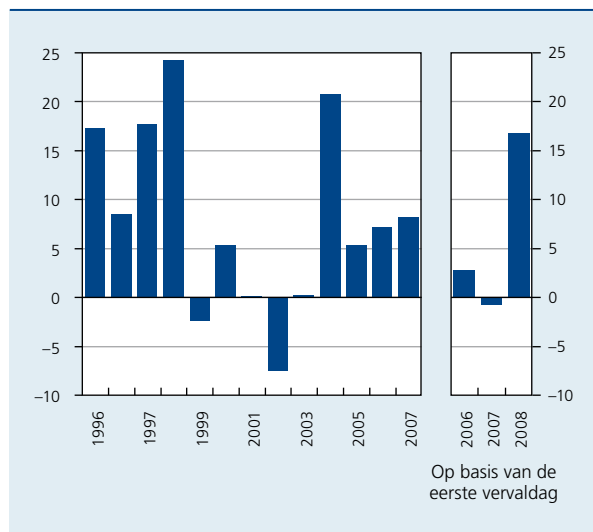
vennootschappen op de eerste vervalddag in april 2008 zijn immers met 16,8 pct. toegenomen ten opzichte van vorig jaar.

5.2 Bruto fiscaal voordeel voor de vennootschappen op basis van de jaarrekeningen

Op basis van de gegevens van de Balanscentrale, de zogeheten schema's A van de kredietinstellingen en de gegevens afkomstig van de CBFA voor de verzekeringsinstellingen kan het bruto fiscale voordeel van de belastingaftrek voor risicokapitaal bij benadering worden ingeschat. Een exacte berekening op basis van deze gegevens is evenwel niet mogelijk. Het bruto fiscale voordeel voor de vennootschappen volgens deze benadering wordt overschat. In de jaarrekeningen zijn immers geen gegevens beschikbaar betreffende de boekwaarde van buitenlandse inrichtingen, de villavennootschappen of gegevens over de kmo's die de investeringsreserve toepassen, waardoor er voor deze elementen dus niet kan worden gecorrigeerd op basis van de informatie uit de jaarrekeningen. Daarnaast zijn voor de raming van een aantal correcties enkel de boekhoudkundige gegevens beschikbaar, terwijl de werkelijke correcties gebeuren door middel van de fiscale waarde. Bovendien wordt de berekening gemaakt op basis van de financiële situatie van de vennootschappen bij het afsluiten van het boekjaar, terwijl voor de fiscale aangifte wijzigingen in het gecorrigeerde eigen vermogen slechts *pro rata temporis* in aanmerking worden genomen. In jaren met belangrijke kapitaalverhogingen kan dit een significante impact hebben.

Daarnaast blijkt uit de fiscale aangiften dat bij de vennootschappen die voor het aanslagjaar 2006 een vrijstelling van de winsten vroegen onder het stelsel van de coördinatiecentra, er in het aanslagjaar 2007 een belastingaftrek voor risicokapitaal ten belope van 1,3 miljard euro plaatsvond. Dit bedrag zou leiden tot een bruto fiscaal voordeel van 442 miljoen euro voor deze vennootschappen. Aangezien bij de inschatting op basis van de jaarrekeningen het geheel van de coördinatiecentra werd uitgesloten voor de berekening van het bruto fiscale voordeel, dient dit te worden toegevoegd.

GRAFIEK 11 VOORAFBETALINGEN INZAKE VENNOOTSCHAPSBELASTING
(veranderingen ten opzichte van het voorgaande jaar, in procenten)

Bronnen: FOD Financiën, INR, NBB.

(1) Het gemiddelde impliciete vennootschapsbelastingtarief van de niet-financiële vennootschappen op basis van hun jaarrekeningen is minder conjunctuurgevoelig dan het macro-economische impliciete tarief omdat het mogelijk is de vennootschappen met winst af te zonderen. Dit tarief vertoonde in 2006 eveneens een lichte toename.

(2) Het macro-economische exploitatieresultaat van vennootschappen is de som van de positieve en negatieve exploitatieresultaten van vennootschappen. Bij een gunstige conjunctuur wordt het aandeel van het positieve exploitatieresultaat waar belasting op wordt geheven, groter en dat van het negatieve exploitatieresultaat, waar geen belasting op wordt geheven, kleiner, wat leidt tot een stijging van het impliciete tarief.

Het bruto fiscale voordeel voor de vennootschappen kan worden opgesplitst in twee componenten. Enerzijds is er de statische component, die het voordeel weergeeft zoals dat zou zijn geweest op basis van de financiële structuur van de vennootschappen voorafgaand aan de invoering van de maatregel en, anderzijds, de dynamische component die weergeeft hoe de financiële stromen het bruto fiscale voordeel hebben beïnvloed.

De statische component wordt berekend door middel van een simulatie op basis van de gecorrigeerde-eigenvermogenssituatie zoals die was op het ogenblik vóór de invoering van de maatregel. Om eventuele anticipatie-effecten te vermijden, wordt daarbij gekeken naar de balansgegevens uit 2004. Op basis van deze laatste zou het totale theoretische bruto fiscale voordeel voor de vennootschappen op 1.365 miljoen euro worden geraamd. Dat is meer dan het dubbele van de initieel door de overheid geraamde brutokostprijs van 506 miljoen euro.

De invoering van de belastingaftrek voor risicokapitaal heeft geleid tot zeer belangrijke dynamische effecten, waardoor het bruto fiscale voordeel voor de vennootschappen eind 2006 opliep tot 3.035 miljoen euro. Ongerekend de impact van de coördinatiecentra die de belastingaftrek voor risicokapitaal toepassen, komt dit neer op een stijging met meer dan 1,2 miljard euro ten opzichte van de op basis van gegevens van 2004 gesimuleerde oefening.

Bij de niet-financiële vennootschappen was het bruto fiscale voordeel voor de vennootschappen op basis van de balansstructuur aan het einde van het boekjaar 2006 met 61 pct. gestegen ten opzichte van het einde van het boekjaar 2004. Bij de grote vennootschappen steeg dat bruto fiscale voordeel met 87 pct. Bij de kmo's beliep de toename 32 pct., bij de kredietinstellingen en verzekeringsmaatschappijen 30 pct.

Voor de financieringsvennootschappen die bij de Balanscentrale een jaarrekening neerleggen, nam het bruto fiscale voordeel tussen 2004 en 2006 zeer fors toe. Eind 2006 bedroeg dat voordeel voor dit type van vennootschappen meer dan het drievoudige van het theoretische voordeel dat kan worden berekend op basis van hun balansstructuur aan het einde van 2004. Deze vennootschappen bestaan onder meer uit financiële holdings, kredietvennootschappen en portefeuillemaatschappijen. Tot deze categorie behoren ook een aantal nieuwe instellingen die verbonden zijn aan financiële instellingen – kredietinstellingen en verzekeringsmaatschappijen – of die de financiële centra van multinationale ondernemingen vormen.

In alle bedrijfstakken van de niet-financiële vennootschappen nam het geraamde bruto fiscale voordeel van de belastingaftrek voor risicokapitaal tussen 2004 en 2006 toe. Het grootste deel daarvan kon worden toegeschreven aan de bedrijfstakken chemie en de groothandel. De forse stijging in de bedrijfstak chemie viel deels te verklaren

TABEL 8 INSCHATTING VAN HET BRUTO FISCALE VOORDEEL VOOR DE VENNOOTSCHAPPEN VAN DE BELASTINGAFTREK VOOR RISICOKAPITAAL⁽¹⁾
(miljoenen euro's)

	2004 ⁽²⁾	2005 ⁽²⁾	2006	Verloop 2004-2006
Niet-financiële vennootschappen ⁽³⁾	1.012	1.290	1.633	+620
Grote vennootschappen	528	749	988	+460
Kmo's	485	541	644	+159
Financieringsvennootschappen die een jaarrekening neerleggen bij de Balanscentrale	215	374	792	+577
Kredietinstellingen en verzekeringsmaatschappijen	151	163	197	+46
Coördinatiecentra die de belastingaftrek voor risicokapitaal toepassen ⁽⁴⁾	–	–	442	+442
Totaal	1.365	1.805	3.035	+1.670

Bronnen: CBFA, FOD Financiën, NBB.

(1) De gegevens zijn berekend op basis van de financiële situatie van de vennootschappen zoals die was aan het einde van het boekjaar.

(2) Voor 2004 en 2005 gaat het om het theoretische bruto fiscale voordeel voor vennootschappen aangezien de belastingaftrek voor risicokapitaal op dat ogenblik nog niet van kracht was.

(3) Exclusief financieringsvennootschappen die een jaarrekening neerleggen bij de Balanscentrale.

(4) Het is niet mogelijk op basis van de beschikbare gegevens het theoretische voordeel voor deze coördinatiecentra voor 2004 en 2005 te bepalen.

TABEL 9 BRUTO FISCAAL VOORDEEL VOOR DE NIET-FINANCIËLE VENNOOTSCHAPPEN VAN DE BELASTINGAF TREK VOOR RISICOKAPITAAL PER BEDRIJFSTAK OP BASIS VAN DE JAARREKENINGEN⁽¹⁾
(miljoenen euro's)

	2004 ⁽²⁾	2005 ⁽²⁾	2006
Landbouw, jacht, visserij	9	10	11
Winning van delfstoffen	5	5	9
Landbouw- en voedingsnijverheid	37	41	50
Textiel, kleding en schoenen	14	14	15
Hout	5	6	7
Papier, uitgeverijen en drukkerijen	18	24	36
Vervaardiging van cokes, raffinage, kernindustrie	1	2	5
Chemie en rubber	67	163	243
Metaalindustrie en metaalbewerking	35	44	43
Metaalverwerkende nijverheid	46	54	96
Overige verwerkende industrieën	26	31	36
Energie en water	34	34	36
Bouwnijverheid	55	66	76
Kleinhandel	91	102	121
Groothandel	166	185	237
Horeca	10	13	17
Vervoer	46	80	83
Post en telecommunicatie	32	48	56
Financiële dienstverlening	15	16	31
Vastgoedactiviteiten	152	192	201
Verhuur zonder bedieningspersoneel	12	13	24
Diensten aan ondernemingen	114	123	166
Diensten aan huishoudens	22	24	31
Totaal niet-financiële vennootschappen	1.012	1.290	1.633

Bron: NBB.

(1) De gegevens zijn berekend op basis van de financiële situatie van de vennootschappen zoals die was aan het einde van het boekjaar.

(2) Voor 2004 en 2005 gaat het om het theoretische bruto fiscale voordeel voor vennootschappen aangezien de belastingaf trek voor risicokapitaal op dat ogenblik nog niet van kracht was.

door de overname van de activiteiten van een coördinatiecentrum door een andere vennootschap binnen dezelfde vennootschapsgroep die wel gebruik maakt van de belastingaf trek voor risicokapitaal.

De vennootschappen die de belastingaf trek voor risicokapitaal niet kunnen toepassen vanwege onvoldoende winsten, mogen de aftrek gedurende zeven jaar overdragen, waardoor een fiscale reserve wordt opgebouwd. Voor de vennootschappen die hun jaarrekening bij de Balanscentrale neerleggen, kan de budgettaire kostprijs van deze in 2006 opgebouwde fiscale reserve, indien deze ooit volledig tegen het hoogste nominale vennootschapsbelastingtarief zou worden aangewend, op ongeveer 500 miljoen euro worden geraamd.

5.3 Netto-effect op de overheidsfinanciën

Het bruto fiscale voordeel, voor de vennootschappen, van de belastingaf trek voor risicokapitaal wordt op basis van een benadering via jaarrekeninggegevens en inclusief de coördinatiecentra die de belastingaf trek voor risicokapitaal toepassen voor 2006 op 3.035 miljoen euro geraamd. Deze benadering dient evenwel op een aantal punten te worden gecorrigeerd.

Om te beginnen, wordt de impact van de verhogingen van het maatschappelijk kapitaal in de loop van 2006 reeds volledig in rekening gebracht in de simulatie op basis van de jaarrekeningen, terwijl hij in de fiscale aangifte slechts *pro rata temporis* in aanmerking mag worden genomen.

Deze overschatting kan op basis van de maandelijkse verhogingen van het maatschappelijk kapitaal in de loop van 2006 op 374 miljoen euro worden geraamd. Tevens dient ook een correctie te gebeuren voor kmo's die geen gebruik maken van de belastingaftrek voor risicokapitaal, maar het stelsel van de investeringsreserve blijven toepassen. Daarnaast moet de inschatting op basis van de jaarrekeningen worden gecorrigeerd voor het gedeelte van het eigen vermogen van vennootschappen dat betrekking heeft op de activiteiten van de vaste inrichtingen in het buitenland. Ten slotte dient een correctie te gebeuren voor de uitsluiting van villavenootschappen en voor overige elementen zoals waarderingsverschillen. Deze laatste correctie gebeurt aan de hand van het verschil tussen, enerzijds, het totaal dat wordt verkregen door de bovenstaande elementen en, anderzijds, het bruto fiscale voordeel van de belastingaftrek voor risicokapitaal zoals dat tot uiting komt in de inkohieringen inzake vennootschapsbelasting. De FOD Financiën heeft gegevens bezorgd van het bedrag van de belastingaftrek voor risicokapitaal voor het aanslagjaar 2007⁽¹⁾. Het bruto fiscale voordeel voor de vennootschappen kan op basis van deze gegevens op 2.325 miljoen euro worden geraamd.

Rekening houdend met de op 60 miljoen euro geraamde budgettaire kostprijs van de afschaffing van het registratierecht op inbrengen in vennootschappen, zou de bruto-kostprijs van de in de wet van 22 juni 2005 opgenomen maatregelen voor 2006 op ongeveer 2.385 miljoen euro uitkomen.

- (1) Het betreft gegevens van de situatie van de inkohieringen op 30 juni 2008. Voor het aanslagjaar 2007 werden deze gegevens met 2,1 pct. vermeerderd om rekening te houden met de nog uit te voeren inkohieringen en aldus een volledig beeld te krijgen.
- (2) De uitsluiting van de zogeheten villavenootschappen wordt hier niet hernomen omdat deze maatregel een invloed heeft op het bedrag van belastingaftrek voor risicokapitaal die in de fiscale aangifte wordt vermeld en er dus reeds rekening mee is gehouden.

Het netto-effect dat de krachtens de wet van 22 juni 2005 ten uitvoer gelegde belastinghervorming op de Belgische overheidsontvangsten sorteerde, stemt echter niet overeen met de som van het bruto fiscale voordeel, voor de vennootschappen, van de belastingaftrek voor risicokapitaal en de impact van de afschaffing van het registratierecht.

Om van deze brutokostprijs over te schakelen naar de werkelijke impact op de Belgische overheidsontvangsten dienen immers verschillende correcties te worden uitgevoerd. De wet voorzag immers in verschillende compensatiemaatregelen om de negatieve budgettaire effecten te beperken (cf. hoofdstuk 2.2). Bovendien resulteert de instroom van buitenlands kapitaal weliswaar in een groter bruto fiscaal voordeel, maar hoogstwaarschijnlijk niet in negatieve effecten op de Belgische overheidsontvangsten. Dat is evenmin het geval met de versterking van het eigen vermogen van binnenlandse oorsprong. Voorts hebben de coördinatiecentra die hun erkenning hebben verloren, maar hun activiteiten in een andere vorm voortzetten, weliswaar de bruto-impact van de belastingaftrek voor risicokapitaal laten oplopen, maar die transformatie heeft niet geleid tot lagere overheidsontvangsten.

In de hieronder volgende paragrafen worden deze verschillende elementen ontleed, wordt hun budgettaire impact geraamd en wordt, ten slotte, voor het jaar 2006 een totaalbeeld voorgesteld van de budgettaire impact van de wet van 22 juni 2005.

BUDGETTAIRE COMPENSATIEMAATREGELEN⁽²⁾

De wet van 22 juni 2005 bevat een aantal compensatiemaatregelen die erop gericht zijn de budgettaire kostprijs te beperken. Op basis van een recente inschatting zou de

TABEL 10 EFFECT VAN DE BUDGETTAIRE COMPENSATIEMAATREGELEN IN 2006
(miljoenen euro's)

	Initiële raming ⁽¹⁾	Recente raming ⁽²⁾
Afschaffing van het belastingkrediet voor kmo's	17	14
Besparingen op de investeringsreserve	60	58
Afschaffing van de gewone investeringsaftrek voor kmo's	41	37
Beperking van de fiscale vrijstelling van meerwaarden	337	608
Totaal	454	717

Bronnen: FOD Financiën, NBB.

(1) Volgens het verslag namens de Commissie voor de Financiën en de Begroting bij de bespreking van het wetsontwerp tot invoering van de belastingaftrek voor risicokapitaal.

(2) Op basis van een recente inschatting door de FOD Financiën, met uitzondering van de fiscale vrijstelling van meerwaarden. De opbrengst van deze maatregel is overeenkomstig de methode van de initiële raming gebaseerd op de vrijgestelde meerwaarden voor aandelen voor het aanslagjaar 2007.

opbrengst van de beperking van de fiscale aftrekbaarheid van de meerwaarden ongeveer 270 miljoen euro hoger kunnen uitvallen dat initieel werd geraamd. De opbrengst van de andere compensatiemaatregelen zou vrijwel overeenstemmen met de aanvankelijke raming.

MACRO-ECONOMISCHE TERUGVERDIENEFFECTEN

De hervorming van de vennootschapsbelasting zou kunnen leiden tot een dynamischer economische activiteit en een hogere werkgelegenheid, wat op zijn beurt zou leiden tot hogere ontvangsten en lagere uitgaven voor de overheid. Dergelijke terugverdieneffecten werden door de regering initieel op 58 miljoen euro geraamd. Op basis van het econometrisch model van de Bank zou de daling van de gebruikskosten van het kapitaal leiden tot terugverdieneffecten waarvan het positieve effect op de overheidsfinanciën in het eerste jaar na de belastinghervorming evenwel beperkt zou blijven tot ongeveer 10 miljoen euro. Indien deze hervorming *ex ante* budgettair neutraal is, zouden deze terugverdieneffecten na drie jaar hun maximum bereiken en iets meer dan 100 miljoen euro bedragen.

KAPITAALINSTROOM VANUIT HET BUITENLAND EN UITBREIDING VAN DE HEFFINGSGRONDSLAG

Bij de instroom van kapitaal vanuit het buitenland dient een onderscheid te worden gemaakt tussen de kapitaalverhogingen die ook zonder de invoering van de belastingaftrek voor risicokapitaal zouden hebben plaatsgevonden en de extra instroom van kapitaal. Deze laatste instroom vanuit het buitenland gaf normaliter geen aanleiding tot een verhoging van de nettokostprijs voor de overheid. De toename van het maatschappelijk kapitaal van financieringsvennootschappen van buitenlandse oorsprong of de vervanging, door maatschappelijk kapitaal, van bestaande, door het buitenland verstrekte leningen impliceert normaal gesproken geen vermindering van de door de Belgische overheid geïnde vennootschapsbelasting. Deze stromen zouden zelfs kunnen leiden tot de ontplooiing van nieuwe economische activiteiten en tot een verschuiving, naar België, van de belastbare grondslagen van internationale ondernemingsgroepen en aldus ook tot extra ontvangsten voor de Belgische overheid.

Zo zou er minimaal kunnen worden van uitgegaan dat de kapitaalverhogingen van buitenlandse oorsprong voor de Belgische overheid budgettair neutraal zijn. Deze kapitaaltoename heeft het bruto fiscale voordeel voor de vennootschappen met ongeveer 465 miljoen euro verhoogd.

Wordt bovendien verondersteld dat de instroom van buitenlands kapitaal eveneens geleid heeft tot een verbreding van de heffingsgrondslag voor de vennootschapsbelasting in België, dan zou er zelfs een positieve weerslag op de overheidsfinanciën zijn geweest. Dat is onder meer het geval als de rentetarieven die de nieuw gecreëerde of bijkomend gekapitaliseerde financieringsvennootschappen op hun uitstaande leningen aanrekenen, het op de belastingaftrek voor risicokapitaal van toepassing zijnde percentage overtreffen. In de veronderstelling dat er zodoende op de toename van het maatschappelijk kapitaal van buitenlandse oorsprong een rendement van 5 pct. wordt gerealiseerd – dat is ongeveer 1,5 procentpunt méér dan het percentage dat voor het aanslagjaar 2007 wordt toegepast op de belastingaftrek voor risicokapitaal – en dat rendement tegen het gewone nominale tarief wordt belast, dan zou dit in 2006 supplementaire overheidsontvangsten ten belope van 280 miljoen euro hebben opgeleverd.

SUBSTITUTIE VAN VREEMD VERMOGEN DOOR EIGEN VERMOGEN

De relatief beperkte toename van het vreemd vermogen van de niet-financiële vennootschappen laat vermoeden dat zij wordt afgeremd door de groei van het eigen vermogen. Deze verschuiving vergroot het bruto fiscale voordeel voor de vennootschappen, maar niet het netto budgettaire effect aangezien het percentage van de belastingaftrek voor risicokapitaal doorgaans lager ligt dan de verschuldigde rentetarieven op schulden.

Wordt de geringste toename van de schuld tussen 1994 en 2005 als maatstaf gehanteerd, dan bedraagt het effect op de brutokostprijs 52 miljoen euro. Wordt voor die periode de gemiddelde schuldtoename genomen, dan bedraagt het effect 309 miljoen euro. In dit laatste geval kunnen er echter aanzienlijke dubbeltellingen voorkomen met de instroom van buitenlands vermogen in de plaats van vroeger verstrekte buitenlandse leningen. Daarom bedraagt het als correctie op te nemen bedrag minimaal 52 miljoen euro, wat overeenstemt met de impact van de kapitaalverhogingen door de huishoudens. Wordt er bovendien van uitgegaan dat het gemiddelde rentetarief op de leningen die niet zijn aangegaan vanwege de substitutie door eigen vermogen, 1 procentpunt hoger zou hebben gelegen dan het percentage dat van toepassing is op de belastingaftrek voor risicokapitaal, dan zouden de ontvangsten uit vennootschapsbelasting in 2006 met 15 miljoen euro zijn toegenomen.

BEHOUD VAN HET KAPITAAL VAN DE COÖRDINATIECENTRA

Een van de doelstellingen van de invoering van de belastingaftrek voor risicokapitaal was het behoud van het kapitaal van de Belgische coördinatiecentra op het ogenblik dat zij hun erkenning verliezen. Wanneer de erkenning van een coördinatiecentrum vervalt, heeft deze vennootschap – net zoals andere vennootschappen – recht op de belastingaftrek voor risicokapitaal. Indien het eigen vermogen van het coördinatiecentrum in België blijft, dan stijgt het bruto fiscale voordeel van de belastingaftrek voor risicokapitaal. Enerzijds moet rekening worden gehouden met de impact, op het bruto fiscale voordeel van de belastingaftrek voor risicokapitaal, van de 44 coördinatiecentra waarvan de erkenning tussen 2004 en september 2006 verviel. Daarnaast blijkt op basis van de fiscale aangiften dat verschillende coördinatiecentra met een erkenning overgestapt zijn op het systeem van de belastingaftrek voor risicokapitaal. Het totale effect dat de coördinatiecentra in 2006 hebben gehad op de brutokostprijs kan op 561 miljoen euro worden geraamd.

Het netto-effect op de ontvangsten van de vennootschapsbelasting valt moeilijk te ramen. De winsten van deze

coördinatiecentra genoten reeds aanzienlijke fiscale voordelen en werden tegen een laag effectief tarief belast. De werkelijke budgettaire kostprijs is tevens afhankelijk van het kapitaal dat ook zonder de invoering van de belastingaftrek voor risicokapitaal in België zou zijn gebleven en tegen een normaal tarief zou zijn belast. De belastbare basis van deze centra is echter zeer mobiel en er zijn indicaties dat dankzij de invoering van de belastingaftrek voor risicokapitaal een groter deel van het kapitaal in België kan worden gehouden. Voor de raming van het netto budgettair effect wordt er dan ook van uitgegaan dat de belastingopbrengst van het kapitaal dat dankzij de belastingaftrek in België blijft, het verlies aan belastingontvangsten op het kapitaal dat anders ook zou zijn gebleven, compenseert.

NIET-RECUPERATIE VAN VORIGE VERLIEZEN

Omdat de belastingaftrek voor risicokapitaal in de fiscale aangifte plaatsvindt vóór de aftrek voor overgedragen verliezen, leidt dit ertoe dat door de belastingaftrek voor risicokapitaal voor bepaalde vennootschappen met een onvoldoende hoog fiscaal resultaat dit resultaat nul wordt, terwijl dit anders door de aftrek van overgedragen verliezen zou zijn gebeurd. Dit verhoogt het bedrag vermeld in

TABEL 11 NETTO-EFFECT IN 2006, OP DE OVERHEIDSFINANCIËN, VAN DE MAATREGELEN IN DE WET VAN 22 JUNI 2005
(miljoenen euro's)

Bruto fiscaal voordeel van de belastingaftrek voor risicokapitaal ⁽¹⁾	3.035
<i>Pro rata temporis</i> -verrekening van de veranderingen in eigen vermogen	-374
Correctie voor vaste inrichtingen in het buitenland	-49
Kmo's die het stelsel van de investeringsreserve blijven toepassen	-13
Overige correcties op het eigen vermogen	-274
Afschaffing van het registratierecht op inbrengen in vennootschappen	60
Brutokostprijs⁽²⁾	2.385
Budgettaire compensatiemaatregelen	-717
Macro-economische terugverdieneffecten ⁽³⁾	-10
Instream van buitenlands kapitaal en uitbreiding van de heffingsgrondslag	-465 tot -745
Substitutie van vreemd vermogen door eigen vermogen	-52 tot -67
Impact van de coördinatiecentra ⁽⁴⁾	-561
Niet-recuperatie van vroegere verliezen ⁽²⁾	-149
Netto budgettair effect	≈ -140 tot -430

Bronnen: CBFA, FOD Financiën, NBB.

(1) Op basis van de jaarrekeningen in 2006; de gegevens zijn bijgevolg berekend op basis van de financiële situatie van de vennootschappen zoals die was aan het einde van het boekjaar.

(2) Op basis van de gegevens van fiscale aangiften betreffende het aanslagjaar 2007 afkomstig van de FOD Financiën.

(3) Het vermelde cijfer heeft betrekking op de macro-economische terugverdieneffecten in het eerste jaar na de belastinghervorming.

(4) Het betreft, enerzijds, de coördinatiecentra die voor het aanslagjaar 2006 gebruik maakten van het fiscale regime van de coördinatiecentra, maar in het aanslagjaar 2007 overgestapt zijn op de belastingaftrek voor risicokapitaal en, anderzijds, de kapitaaluitstroom van de in de loop van 2005 en 2006 vereffende coördinatiecentra naar andere binnenlandse vennootschappen.

de fiscale aangifte voor de belastingaftrek voor risicokapitaal en verlaagt de aftrek voor overgedragen verliezen, maar deze substitutie heeft geen invloed op de door de vennootschap verschuldigde belasting omdat deze nul is. Dit effect kan op 149 miljoen euro worden geraamd.

TOTAALBEELD VAN DE BUDGETTAIRE IMPACT

Het in 2006 opgetekende uiteindelijke netto-effect op de overheidsfinanciën als gevolg van de maatregelen in de wet van 22 juni 2005 zou tussen –140 en –430 miljoen euro liggen. Deze raming van het netto budgettaire effect is echter, zowel in opwaartse als in neerwaartse zin, met heel wat onzekerheid omgeven.

5.4 Te verwachten invloed van de dynamische effecten

De dynamische effecten van de invoering van de belastingaftrek voor risicokapitaal hebben nog niet hun volledige uitwerking gehad. Het bruto fiscale voordeel voor de vennootschappen zou de komende jaren nog flink kunnen vergroten als gevolg van enkele ontwikkelingen.

Om te beginnen, is er de tijdens de afgelopen jaren opgetekende toename van het eigen vermogen, een tendens die zich wellicht zal voortzetten. Zo was er in 2007 en ook tijdens de eerste maanden van 2008 een sterke instroom van buitenlands kapitaal. Het eigen vermogen van de vennootschappen zou ook kunnen toenemen door fiscale optimalisatietechnieken, wat er *de facto* zou kunnen toe leiden dat de belastingaftrek voor risicokapitaal steeds meer een aftrek op een aanzienlijk gedeelte van het totale geconsolideerde vermogen wordt en niet louter op het eigen vermogen. Dat is het geval wanneer het eigen vermogen van de verbonden vennootschappen afzonderlijk beschouwd het op groepsniveau geconsolideerd eigen vermogen overtreft.

Ook door de stopzetting van het stelsel van de coördinatiecentra zal het bruto fiscale voordeel voor de vennootschappen groter worden, aangezien mag worden verwacht dat de activiteiten van deze coördinatiecentra in veel gevallen zullen worden voortgezet, weliswaar in de vorm van vennootschappen die gebruik maken van de belastingaftrek voor risicokapitaal.

Voorts zorgt de stijging van de rentevoeten op lineaire obligaties ervoor dat het basispercentage voor de berekening van de belastingaftrek op risicokapitaal stijgt. Dit basispercentage is reeds opgetrokken van 3,442 pct. voor het aanslagjaar 2007 tot 4,307 pct. voor het aanslagjaar 2009, en het is niet uitgesloten dat dit percentage, dat

afhankelijk is van de rentevoet op lineaire obligaties van de Belgische overheid met een looptijd van 10 jaar, nog verder zal stijgen.

Ten slotte is er de aanwending van de fiscale reserve die werd opgebouwd door vennootschappen die, onder meer voor het aanslagjaar 2007, onvoldoende winst hadden geboekt om de belastingaftrek voor risicokapitaal integraal te kunnen gebruiken.

Het netto-effect, op de overheidsontvangsten, van de instroom van kapitaal uit het buitenland en van de transformatie van coördinatiecentra blijft in principe beperkt en zou zelfs positief kunnen zijn. De instroom van buitenlands kapitaal en de substitutie van vreemd vermogen door eigen vermogen zouden immers aanleiding kunnen geven tot een uitbreiding van de heffingsgrondslag voor de vennootschapsbelasting in België ten gevolge van, onder meer, wijzigingen in de winstallocatie van internationale ondernemingsgroepen. Ook de positieve impact van de macro-economische terugverdieneffecten op de overheidsontvangsten zou, door de toename van de economische activiteit, nog iets belangrijker kunnen worden.

De overige factoren, daarentegen, zouden de netto budgettaire impact ongunstig kunnen beïnvloeden. Dat is het geval met de stijging van het tarief voor de berekening van de belastingaftrek voor risicokapitaal, de aanwending van het nog niet benutte gedeelte van de belastingaftrek en de aanpassingen van de structuur van vennootschappen en vennootschapsgroepen in het kader van fiscale-optimalisatietechnieken. Voor een aantal van deze factoren zou die impact zeer aanzienlijk kunnen zijn. Het valt dan ook niet uit te sluiten dat, als gevolg hiervan, de overheidsontvangsten uit vennootschapsbelasting in de toekomst fors zullen worden gedrukt.

De precieze weerslag zal uiteraard afhankelijk zijn van de wijze waarop deze factoren zullen evolueren. In dit verband zij opgemerkt dat de budgettaire kosten vooral zouden kunnen oplopen ingeval het exploitatieresultaat van vennootschappen significant zou dalen – dat is meestal het geval bij een conjunctuurinzinking – en de rente zou oplopen.

Er zij in ieder geval beklemtoond dat de budgettaire impact van de wet van 22 juni 2005, zoals die in deze studie wordt becijferd, enkel betrekking heeft op 2006 en dat de toekomstige impact van de dynamische gevolgen van de invoering van de belastingaftrek voor risicokapitaal momenteel nog onduidelijk is. Een volledig beeld zal pas over enkele jaren kunnen worden gegeven, nadat een einde zal zijn gekomen aan het stelsel van de coördinatiecentra en de hervorming volop haar uitwerking zal hebben gekregen.

TABEL 1.1 HOOGSTE NOMINALE STANDAARDTARIEVEN INZAKE VENNOOTSCHAPSBELASTING ⁽¹⁾
(procenten)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
België	40,2	40,2	40,2	40,2	40,2	40,2	40,2	40,2	34,0	34,0	34,0	34,0	34,0	34,0
Bulgarije	40,0	40,0	40,2	37,0	34,3	32,5	28,0	23,5	23,5	20,0	15,0	15,0	10,0	10,0
Tsjechië	41,0	39,0	39,0	35,0	35,0	31,0	31,0	31,0	31,0	28,0	26,0	24,0	24,0	21,0
Denemarken	34,0	34,0	34,0	34,0	32,0	32,0	30,0	30,0	30,0	30,0	28,0	28,0	25,0	25,0
Duitsland	56,8	56,7	56,7	56,0	51,6	51,6	38,3	38,3	39,6	38,3	38,7	38,7	38,7	29,8
Estland	26,0	26,0	26,0	26,0	26,0	26,0	26,0	26,0	26,0	26,0	24,0	23,0	22,0	21,0
Ierland	40,0	38,0	36,0	32,0	28,0	24,0	20,0	16,0	12,5	12,5	12,5	12,5	12,5	12,5
Griekenland	40,0	40,0	40,0	40,0	40,0	40,0	37,5	35,0	35,0	35,0	32,0	29,0	25,0	25,0
Spanje	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	32,5	30,0
Frankrijk	36,7	36,7	41,7	41,7	40,0	37,8	36,4	35,4	35,4	35,4	35,0	34,4	34,4	34,4
Italië	52,2	53,2	53,2	41,3	41,3	41,3	40,3	40,3	38,3	37,3	37,3	37,3	37,3	31,4
Cyprus	25,0	25,0	25,0	25,0	25,0	29,0	28,0	28,0	15,0	15,0	10,0	10,0	10,0	10,0
Letland	25,0	25,0	25,0	25,0	25,0	25,0	25,0	22,0	19,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0
Litouwen	29,0	29,0	29,0	29,0	29,0	24,0	24,0	15,0	15,0	15,0	15,0	19,0	18,0	15,0
Luxemburg	40,9	40,9	39,3	37,5	37,5	37,5	37,5	30,4	30,4	30,4	30,4	29,6	29,6	29,6
Hongarije	19,6	19,6	19,6	19,6	19,6	19,6	19,6	19,6	19,6	17,6	17,5	17,5	21,3	21,3
Malta	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0
Nederland	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	34,5	34,5	34,5	31,5	29,6	25,5	25,5
Oostenrijk	34,0	34,0	34,0	34,0	34,0	34,0	34,0	34,0	34,0	34,0	25,0	25,0	25,0	25,0
Polen	40,0	40,0	38,0	36,0	34,0	30,0	28,0	28,0	27,0	19,0	19,0	19,0	19,0	19,0
Portugal	39,6	39,6	39,6	37,4	37,4	35,2	35,2	33,0	33,0	27,5	27,5	27,5	26,5	26,5
Roemenië	38,0	38,0	38,0	38,0	38,0	25,0	25,0	25,0	25,0	25,0	16,0	16,0	16,0	16,0
Slovenië	25,0	25,0	25,0	25,0	25,0	25,0	25,0	25,0	25,0	25,0	25,0	25,0	23,0	22,0
Slowakije	40,0	40,0	40,0	40,0	40,0	29,0	29,0	25,0	25,0	19,0	19,0	19,0	19,0	19,0
Finland	25,0	28,0	28,0	28,0	28,0	29,0	29,0	29,0	29,0	29,0	26,0	26,0	26,0	26,0
Zweden	28,0	28,0	28,0	28,0	28,0	28,0	28,0	28,0	28,0	28,0	28,0	28,0	28,0	28,0
Verenigd Koninkrijk	33,0	33,0	31,0	31,0	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0
EU ⁽²⁾	35,3	35,3	35,2	34,1	33,5	31,9	30,7	29,3	28,3	27,1	25,5	25,3	24,5	23,6
EU-25 ⁽²⁾	35,0	35,0	34,9	33,9	33,3	32,2	31,1	29,7	28,7	27,4	26,3	26,0	25,5	24,4
EA-13 ⁽²⁾	38,5	38,6	38,7	37,2	36,4	35,8	34,1	32,8	32,0	31,4	30,0	29,5	28,5	27,1

Bron: EC.
(1) Inclusief lokale heffingen.
(2) Ongewogen gemiddelde.

Bijlage 2

TABEL 2.1 GEREGISTREERDE VERANDERINGEN IN HET MAATSCHAPPELIJK KAPITAAL VAN BELGISCHE VENNOOTSCHAPPEN ⁽¹⁾
(mijarden euro's)

	Binnenlandse oorsprong				Buitenlandse oorsprong			Totaal
	Niet-financiële vennootschappen	Financiële instellingen	Overheid	Huishoudens	Instellingen zonder winsttoegmerk t.b.v. huishoudens	Onbepaald	Totaal	
Oprichtingen								
2004	1,5	0,9	0,1	0,0	0,6	0,4	0,8	2,8
2005	1,5	0,6	0,0	0,0	0,9	0,9	0,2	2,7
2006	7,6	2,4	2,4	0,5	2,3	10,8	0,0	18,4
2007	4,6	1,5	0,3	0,0	2,8	3,6	0,0	8,3
Kapitaalverhogingen								
2004	18,0	15,8	0,2	1,2	0,7	47,8	0,9	66,7
2005	15,2	13,0	1,2	0,2	0,8	23,7	2,2	41,2
2006	50,3	29,4	17,0	1,4	2,4	62,6	4,0	116,9
2007	65,2	25,3	34,1	1,3	4,6	94,8	11,6	171,6
Kapitaalverminderingen								
2004	16,9	13,1	0,4	3,2	0,2	11,9	0,6	29,4
2005	14,7	13,7	0,6	0,3	0,1	14,2	2,1	31,0
2006	9,7	7,4	0,7	1,3	0,3	22,3	1,1	33,1
2007	13,9	12,8	0,5	0,0	0,6	23,4	1,6	38,9
Netto-effect op het maatschappelijk kapitaal								
2004	2,6	3,5	-0,1	-2,0	1,1	36,4	1,1	40,1
2005	2,0	0,0	0,6	0,0	1,5	10,5	0,4	12,9
2006	48,2	24,4	18,6	0,7	4,5	51,1	2,9	102,2
2007	56,0	14,0	33,9	1,3	6,8	74,9	10,1	141,0

Bron: NBB.

(1) De gegevens van de kapitaalverhogingen en -verminderingen werden gecorrigeerd voor transacties die geen impact hebben op de berekeningsbasis van de belastingafbrek voor risicokapitaal, bijvoorbeeld de omzettingen van reserves in kapitaal.

TABEL 2.2 GEREgistREERDE VERANDERINGEN IN HET MAATSCHAPPELIJK KAPITAAL VAN BELGISCHE VENNOOTSCHAPPEN EXCLUSIEF TRANSACTIES DOOR DE IN 2004 NOG ERKENDE COÖRDINATIECENTRA⁽¹⁾

(miljarden euro's)

	Binnenlandse oorsprong				Buitenlandse oorsprong			Totaal
	Niet-financiële vennootschappen	Financiële instellingen	Overheid	Huishoudens	Instellingen zonder winstoogmerk t.b.v. huishoudens	Onbepaald		
Oprichtingen								
2004	1,5	0,9	0,0	0,6	0,0	0,4	0,8	2,8
2005	1,5	0,6	0,0	0,9	0,0	0,9	0,2	2,7
2006	7,6	2,4	0,5	2,3	0,0	10,8	0,0	18,4
2007	4,6	1,5	0,0	2,8	0,0	3,6	0,0	8,3
Kapitaalverhogingen								
2004	10,2	8,1	1,2	0,7	0,0	19,3	0,8	30,3
2005	9,5	7,3	0,2	0,8	0,0	16,1	2,2	27,8
2006	40,7	19,8	1,4	2,4	0,0	48,7	3,9	93,4
2007	59,0	19,0	1,3	4,6	0,0	82,3	11,6	152,9
Kapitaalverminderingen								
2004	9,4	5,7	3,2	0,2	0,0	5,3	0,6	15,3
2005	7,1	6,0	0,3	0,1	0,0	9,1	2,1	18,3
2006	4,6	2,3	1,3	0,3	0,0	5,0	1,1	10,7
2007	10,8	9,7	0,0	0,6	0,0	20,9	1,6	33,2
Netto-effect op het maatschappelijk kapitaal								
2004	2,4	3,3	-2,0	1,1	0,0	14,4	1,0	17,8
2005	3,9	1,9	0,0	1,5	0,0	7,9	0,4	12,2
2006	43,7	20,0	0,7	4,5	0,0	54,5	2,9	101,1
2007	52,8	10,8	1,3	6,8	0,0	65,1	10,1	128,0

Bron: NBB.

(1) De gegevens van de kapitaalverhogingen en -verminderingen werden gecorrigeerd voor transacties die geen impact hebben op de berekeningsbasis van de belastingafrek voor risicokapitaal, bijvoorbeeld de omzettingen van reserves in kapitaal. Ook de transacties door coördinatiecentra werden buiten beschouwing gelaten.

TABEL 2.3 GEREGISTREERDE VERANDERINGEN IN HET MAATSCHAPPELIJK KAPITAAL VAN DE IN 2004 NOG ERKENDE COÖRDINATIECENTRA ⁽¹⁾
(mijarden euro's)

	Binnenlandse oorsprong				Buitenlandse oorsprong			Onbepaald	Totaal
	Niet-financiële vennootschappen	Financiële instellingen	Overheid	Huishoudens	Instellingen zonder winsttoegmerk t.b.v. huishoudens	Buitenlandse oorsprong	Onbepaald		
Kapitaalverhogingen									
2004	7,7	0,0	0,0	0,0	0,0	28,6	0,1	36,4	
2005	5,7	0,0	0,0	0,0	0,0	7,6	0,0	13,4	
2006	9,6	0,0	0,0	0,0	0,0	13,8	0,0	23,4	
2007	6,3	0,0	0,0	0,0	0,0	12,4	0,0	18,7	
Kapitaalverminderingen									
2004	7,5	0,0	0,0	0,0	0,0	6,6	0,0	14,0	
2005	7,6	0,0	0,0	0,0	0,0	5,1	0,0	12,7	
2006	5,1	0,0	0,0	0,0	0,0	17,2	0,0	22,4	
2007	3,1	0,0	0,0	0,0	0,0	2,6	0,0	5,7	
Netto-effect op het maatschappelijk kapitaal									
2004	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	22,0	0,1	22,4	
2005	-1,9	0,0	0,0	0,0	0,0	2,6	0,0	0,7	
2006	4,5	0,0	0,0	0,0	0,0	-3,4	0,0	1,1	
2007	3,2	0,0	0,0	0,0	0,0	9,9	0,0	13,0	

Bron: NBB.

(1) De gegevens van de kapitaalverhogingen en -verminderingen werden gecorrigeerd voor transacties die geen impact hebben op de berekeningsbasis van de belastingafrek voor risicokapitaal, bijvoorbeeld de omzettingen van reserves in kapitaal.

Bijlage 3

TABEL 3.1 KAPITAALVERKEER IN ALLE BELGISCHE VENNOOTSCHAPPEN DIE GELIEERD ZIJN AAN BUITENLANDSE VENNOOTSCHAPPEN : TOTAAL

(kapitaal geïnvesteerd via directe verwantschapsbanden ⁽¹⁾; miljarden euro's)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006
1. Inbreng van buitenlands kapitaal in de ingezeten ondernemingen	64,9	56,2	70,3	60,1	76,2	126,6
1.1 Door de betrokken ondernemingen in het buitenland geherinveesterde middelen	35,7	29,2	37,4	31,6	48,5	70,1
In de vorm van eigen vermogen	17,0	11,7	16,4	17,4	3,4	3,3
In de vorm van leningen tussen ondernemingen	18,7	17,5	21,0	14,2	45,1	66,8
1.2 Inbreng van buitenlands kapitaal dat in België blijft	29,2	27,0	32,9	28,5	27,7	56,5
2. Daling van buitenlands kapitaal in de ingezeten ondernemingen	31,3	47,9	51,9	37,1	48,0	85,4
2.1 Door de betrokken ondernemingen in het buitenland gedinvesteerde middelen	5,7	18,5	14,8	16,2	6,7	91,1
In de vorm van eigen vermogen	-0,9	9,2	-2,5	1,9	-1,8	19,7
In de vorm van leningen tussen ondernemingen	6,6	9,4	17,3	14,3	8,4	71,4
2.2 Daling van buitenlands kapitaal dat niet wordt gecompenseerd door desinvesteringen in het buitenland	25,6	29,4	37,2	20,9	41,4	-5,7
Verandering van de instroom van directe buitenlandse investeringen (1 – 2)	33,6	8,2	18,4	23,0	28,2	41,1
Netto-investeringen in het buitenland door betrokken ondernemingen (1.1 – 2.1)	30,0	10,7	22,6	15,4	41,8	-21,0
Reële toename (+) of vermindering (-) van het kapitaal in de betrokken ondernemingen (1.2 – 2.2)	3,6	-2,4	-4,2	7,6	-13,6	62,2

Bron: NBB.

(1) Directe verwantschapsbanden worden gedefinieerd als het bezit van ten minste 10 pct. van de aandelen of stemrechten.

TABEL 3.2 KAPITAALVERKEER IN DE COÖRDINATIECENTRA DIE GELIEERD ZIJN AAN BUITENLANDSE VENNOOTSCHAPPEN
(kapitaal geïnvesteerd via directe verwantschapsbanden⁽¹⁾; miljarden euro's)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006
1. Inbreng van buitenlands kapitaal in de ingezeten ondernemingen	13,4	21,6	32,3	18,6	34,9	13,5
1.1 Door de betrokken ondernemingen in het buitenland geïnvesteerde middelen	16,6	12,2	18,4	10,1	38,9	1,9
In de vorm van eigen vermogen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
In de vorm van leningen tussen ondernemingen	16,6	12,2	18,4	10,1	38,9	1,9
1.2 Inbreng van buitenlands kapitaal dat in België blijft	-3,2	9,4	13,9	8,5	-4,0	11,5
2. Daling van buitenlands kapitaal in de ingezeten ondernemingen	8,4	7,5	22,8	16,2	22,7	32,8
2.1 Door de betrokken ondernemingen in het buitenland gedisinvesteerde middelen	6,2	6,1	12,9	12,9	7,7	65,2
In de vorm van eigen vermogen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,3
In de vorm van leningen tussen ondernemingen	6,2	6,1	12,9	12,9	7,7	65,6
2.2 Daling van buitenlands kapitaal dat niet wordt gecompenseerd door desinvesteringen in het buitenland	2,2	1,4	9,9	3,3	15,0	-32,5
Verandering van de instroom van directe buitenlandse investeringen (1 - 2)	4,9	14,2	9,5	2,5	12,2	-19,3
Netto-investeringen in het buitenland door betrokken ondernemingen (1.1 - 2.1)	10,4	6,1	5,5	-2,8	31,2	-63,3
Reële toename (+) of vermindering (-) van het kapitaal in de betrokken ondernemingen (1.2 - 2.2)	-5,4	8,1	4,0	5,2	-19,0	44,0

Bron: NBB.

(1) Directe verwantschapsbanden worden gedefinieerd als het bezit van ten minste 10 pct. van de aandelen of stemrechten.

TABEL 3.3

**KAPITAALVERKEER IN DE BELGISCHE VENNOOTSCHAPPEN DIE GELIEERD ZIJN
AAN BUITENLANDSE VENNOOTSCHAPPEN MET UITZONDERING VAN COÖRDINATIECENTRA**

 (kapitaal geïnvesteerd via directe verwantschapsbanden⁽¹⁾; miljarden euro's)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006
1. Inbreng van buitenlands kapitaal in de ingezeten ondernemingen	51,6	34,5	38,0	41,5	41,3	113,1
1.1 Door de betrokken ondernemingen in het buitenland geherinveestende middelen	19,2	17,0	19,0	21,5	9,6	68,2
In de vorm van eigen vermogen	17,0	11,7	16,4	17,4	3,4	3,3
In de vorm van leningen tussen ondernemingen	2,2	5,3	2,7	4,1	6,2	64,9
1.2 Inbreng van buitenlands kapitaal dat in België blijft	32,4	17,5	19,0	19,9	31,7	44,9
2. Daling van buitenlands kapitaal in de ingezeten ondernemingen	22,9	40,4	29,1	21,0	25,3	52,7
2.1 Door de betrokken ondernemingen in het buitenland gedesinveestende middelen	-0,5	12,4	1,9	3,4	-1,0	25,9
In de vorm van eigen vermogen	-0,9	9,2	-2,5	1,9	-1,8	20,1
In de vorm van leningen tussen ondernemingen	0,4	3,3	4,4	1,4	0,7	5,8
2.2 Daling van buitenlands kapitaal dat niet wordt gecompenseerd door desinvesteringen in het buitenland	23,4	28,0	27,3	17,6	26,3	26,8
Verandering van de instroom van directe buitenlandse investeringen (1 – 2)	28,7	-5,9	8,9	20,5	16,0	60,4
Netto-investeringen in het buitenland door betrokken ondernemingen (1.1 – 2.1)	19,7	4,6	17,2	18,2	10,6	42,3
Reële toename (+) of vermindering (-) van het kapitaal in de betrokken ondernemingen (1.2 – 2.2)	9,0	-10,5	-8,3	2,4	5,4	18,1

Bron: NBB.

(1) Directe verwantschapsbanden worden gedefinieerd als het bezit van ten minste 10 pct. van de aandelen of stemrechten.

Bijlage 4

TABEL 4.1 VERANDERINGEN IN HET MAATSCHAPPELIJK KAPITAAL VAN DE IN 2004 NOG ERKENDE COÖRDINATIECENTRA ⁽¹⁾
(miljoenen euro's)

	2004	2005	2006	2007
1. Erkenning vervallen tussen 2004 en september 2006				
Kapitaalverhogingen	164	622	373	708
Onbepaalde oorsprong	0	1	0	0
Binnenlandse oorsprong	0	1	0	95
Buitenlandse oorsprong	164	620	373	614
Kapitaalverminderingen	13.151	4.627	234	365
Onbepaalde bestemming	0	0	0	0
Binnenlandse bestemming	6.015	4.622	149	81
Buitenlandse bestemming	7.136	5	85	285
Netto kapitaalveranderingen	-12.987	-4.005	139	343
Onbepaalde oorsprong of bestemming	0	1	0	0
Binnenlandse oorsprong of bestemming	-6.015	-4.622	-149	14
Buitenlandse oorsprong of bestemming	-6.972	615	288	329
2. Erkenning vervallen tussen september 2006 en november 2007				
Kapitaalverhogingen	50	1.544	4.518	5.200
Onbepaalde oorsprong	50	0	0	0
Binnenlandse oorsprong	0	1.544	4.508	5.200
Buitenlandse oorsprong	0	0	10	0
Kapitaalverminderingen	1.653	7.381	4.253	1.508
Onbepaalde bestemming	0	0	0	0
Binnenlandse bestemming	1.507	5.852	3.691	1.431
Buitenlandse bestemming	146	1.529	562	78
Netto kapitaalveranderingen	-1.603	-5.837	265	3.692
Onbepaalde oorsprong of bestemming	50	0	0	0
Binnenlandse oorsprong of bestemming	-1.507	-4.308	818	3.769
Buitenlandse oorsprong of bestemming	-146	-1.529	-552	-78
3. Erkenning vervallen tussen november 2007 en maart 2008				
Kapitaalverhogingen	10.579	4.363	1.161	5.566
Onbepaalde oorsprong	0	0	0	0
Binnenlandse oorsprong	2.897	1.562	673	199
Buitenlandse oorsprong	7.682	2.801	487	5.366
Kapitaalverminderingen	3.474	482	5.019	3.839
Onbepaalde bestemming	0	0	0	0
Binnenlandse bestemming	191	351	0	1.686
Buitenlandse bestemming	3.283	131	5.019	2.153
Netto kapitaalveranderingen	7.105	3.881	-3.858	1.726
Onbepaalde oorsprong of bestemming	0	0	0	0
Binnenlandse oorsprong of bestemming	2.706	1.212	673	-1.487
Buitenlandse oorsprong of bestemming	4.399	2.670	-4.532	3.214

Bronnen: FOD Financiën, NBB.

(1) Hierbij is rekening gehouden met eventuele liquidatiepremies of -tekorten bij de vereffening van het coördinatiecentrum.

TABEL 4.1 VERANDERINGEN IN HET MAATSCHAPPELIJK KAPITAAL VAN DE IN 2004 NOG ERKENDE COÖRDINATIECENTRA⁽¹⁾ (vervolg)
(miljoenen euro's)

	2004	2005	2006	2007
4. Erkenning nog niet vervallen in maart 2008				
Kapitaalverhogingen	25.607	6.864	17.395	7.236
Onbepaalde oorsprong	25	12	25	11
Binnenlandse oorsprong	4.848	2.627	4.395	776
Buitenlandse oorsprong	20.734	4.225	12.975	6.449
Kapitaalverminderingen	752	1.335	13.412	1
Onbepaalde bestemming	0	0	0	0
Binnenlandse bestemming	752	497	1.756	0
Buitenlandse bestemming	0	838	11.656	1
Netto kapitaalveranderingen	24.855	5.529	3.983	7.236
Onbepaalde oorsprong of bestemming	25	12	25	11
Binnenlandse oorsprong of bestemming	4.096	2.130	2.639	776
Buitenlandse oorsprong of bestemming	20.734	3.387	1.319	6.449
5. Totaal kapitaaltransacties coördinatiecentra				
Kapitaalverhogingen	36.400	13.394	23.447	18.710
Onbepaalde oorsprong	75	13	25	11
Binnenlandse oorsprong	7.745	5.734	9.577	6.270
Buitenlandse oorsprong	28.580	7.646	13.845	12.429
Kapitaalverminderingen	19.030	13.825	22.918	5.714
Onbepaalde bestemming	0	0	0	0
Binnenlandse bestemming	8.466	11.322	5.596	3.198
Buitenlandse bestemming	10.564	2.504	17.322	2.516
Netto kapitaalveranderingen	17.370	-432	528	12.996
Onbepaalde oorsprong of bestemming	75	13	25	11
Binnenlandse oorsprong of bestemming	-720	-5.587	3.981	3.072
Buitenlandse oorsprong of bestemming	18.015	5.143	-3.477	9.913

Bronnen: FOD Financiën, NBB.

(1) Hierbij is rekening gehouden met eventuele liquidatiepremies of -tekorten bij de vereffening van het coördinatiecentrum.

Bijlage 5

Evaluatie van de impact, op de Belgische economie, van de belastingaftrek voor risicokapitaal

1. Implementatie

De mogelijke impact, op de Belgische economie, van de belastingaftrek voor risicokapitaal wordt geëvalueerd aan de hand van « Noname », het kwartaalmodel van de Bank. Deze evaluatie wordt uitgevoerd met dien verstande dat, zoals in de meeste modellen, de effecten van de vennootschapsbelastingen op de investeringsbeslissingen van de vennootschappen tot uiting komen via een wijziging in de gebruikskosten van het kapitaal.

De vraag naar investeringen op de lange termijn, dat wil zeggen de vraag die voortvloeit uit de winstmaximalisering van de ondernemingen, is afhankelijk van de productie met een unitaire elasticiteit en van de verhouding van de kapitaalkosten tot de productieprijzen met een elasticiteit die wordt bepaald door die van de substitutie van kapitaal door arbeid. Op de korte termijn wordt een aanvullend acceleratoreffect gesorteerd door de cashflows.

Gebruikskosten van het kapitaal

Deze fiscale maatregel wordt in eerste instantie in het model geïntroduceerd aan de hand van een wijziging in de kapitaalkosten. Er bestaan talrijke definities van de kapitaalkosten, afhankelijk van de gemaakte hypothesen of de gewenste mate van complexiteit, maar alle maatregelen hebben als hoofdelement de opportuniteitskosten van de middelen die worden gebruikt om het project te financieren. Lagere kosten leiden daarbij doorgaans tot een hoger investeringsniveau. Zonder belastingheffing zijn de opportuniteitskosten gelijk aan de risicovrije rente vermeerderd met een risicopremie (rp). Er wordt verondersteld, wat weinig restrictief is, dat de risicopremie onafhankelijk is van de beschouwde maatregel. De opportuniteitskosten, co , zijn afhankelijk van de rente, R , van het rendement na belastingen vereist voor een met aandelen gefinancierde investering, R^E , van het rendement na belastingen vereist voor een met schulden gefinancierde investering, R^D , en van het aandeel van de investeringen dat gefinancierd wordt met aandelen, β_E . Deze opportuniteitskosten kunnen worden omschreven als:

$$co = \beta_E \cdot R^E + (1 - \beta_E) \cdot R^D$$

Vóór de invoering van de belastingaftrek voor risicokapitaal waren enkel de interesten op schuld aftrekbaar, zodat

$$R^E = rp^E + R$$

$$R^D = rp^D + (1 - t) \cdot R$$

waarin t het belastingtarief is van de vennootschappen.

Als ook de financiering via eigen vermogen aftrekbaar is, wordt het vereiste rendement op deze investeringen

$$R^E = rp^E + (1 - t) \cdot R$$

$$R^D = rp^D + (1 - t) \cdot R$$

De invoering van de maatregel stemt derhalve overeen met een verlaging van de opportuniteitskosten met

$$co - co^{IN} = (\beta_E \cdot (rp^E + R) + (1 - \beta_E) \cdot (rp^D + (1 - t) \cdot R)) - (\beta_E \cdot (rp^E + (1 - t) \cdot R) + (1 - \beta_E) \cdot (rp^D + (1 - t) \cdot R))$$

of

$$\varepsilon^{co} = -\beta_E \cdot t \cdot R$$

dat de op het model uitgeoefende schok zal vormen.

Op basis van de geaggregeerde cijfers voor alle niet-financiële vennootschappen samen, blijkt dat over de laatste vijf laatste beschikbare jaren, d.w.z. 2002-2006, het gemiddelde van de β_E 43 pct. bedraagt. De *ex ante* schok op de opportuniteitskosten bedraagt bijgevolg:

$$\varepsilon^{co} = -0,43.0,33.R$$

Voor het aanslagjaar 2007 is deze rente R vastgesteld op 3,442 pct. (3,942 pct. voor de kmo's).

Ex ante budgettaire effect

Om het *ex ante* effect van de maatregel op de cashflows van de ondernemingen te evalueren, moet absoluut de budgettaire kostprijs ervan bekend zijn, aangezien het een overdracht van middelen van de overheid naar de ondernemingen betreft. Het is bijzonder moeilijk om deze kostprijs te evalueren omdat de maatregel niet alleen betrekking heeft op de nieuwe investeringen van de ondernemingen, maar ook op hun balanstotaal. De evaluatie doet bijgevolg een beroep op boekhoudkundige en fiscale definities die het toepassingsgebied van het model overstijgen, en gaat bovendien gepaard met een reeks compenserende maatregelen inzake bedrijfsfiscaliteit waarvan de impact moeilijk te ramen valt. Om die reden werden twee simulaties uitgevoerd. In de eerste simulatie wordt de maatregel verondersteld neutraal te zijn voor de begroting; in de tweede simulatie zou de maatregel 1 miljard euro per jaar kosten, dat wil zeggen 0,3 pct. bbp. Gezien de volatiliteit die wordt vastgesteld in de gegevens van zowel de cashflows als de vennootschapsbelastingen, wordt de schok rechtstreeks in een nominaal bedrag uitgedrukt, veeleer dan het belastingtarief van de vennootschappen te veranderen.

2. Resultaten

In elk van de simulaties wordt de maatregel geacht geen invloed te hebben op de loononderhandelingen, zodat de loonkosten ongerekend de indexering ongewijzigd blijven. De fiscale regel die erop toeziet dat de overheidsschuld een vooraf vastgesteld pad volgt, wordt niet geactiveerd, zodat het door de maatregel veroorzaakte overheidstekort niet wordt gecompenseerd door een verhoging van andere belastingen of door een verlaging van de uitgaven.

Tabel 1 bevat de resultaten in verband met de effecten op de vraag naar investeringen op de lange termijn, waarbij de investeringen reageren op de productie en op de gebruikskosten van het kapitaal. De schok wordt toegebracht op het rentegedeelte van de gebruikskosten van het kapitaal. De impact ervan op de gebruikskosten op zich is tevens afhankelijk van het niveau van de risicopremie: hoe hoger die premie, hoe lager het proportionele effect van de schok op de gebruikskosten van het kapitaal. Zoals hierboven opgemerkt, wordt deze risicopremie constant gehouden (op 10 pct. per jaar, wat overeenstemt met de bij de raming van het model gehanteerde waarde).

De verlaging van de kapitaalkosten stimuleert de vraag naar investeringen die, op haar beurt, de binnenlandse vraag en de invoervraag zal stimuleren. De verhoging van de binnenlandse vraag zal leiden tot een stijging van de werkgelegenheid en een daling van de werkloosheid. Wanneer de budgettaire kostprijs van de maatregel gelijk is aan nul, zouden de bedrijfsinvesteringen met maximaal 0,8 pct. en de werkgelegenheid met circa 3.000 eenheden toenemen. Aangezien een dergelijke aanpassingsmaatregel van de fiscaliteit betrekking heeft op de financiering van de investeringen, sorteert hij nagenoeg geen effect op de prijzen.

Tabel 2 toont de gecumuleerde lange-termijneffecten en de acceleratoreffecten die door de cashflows op de korte termijn worden uitgeoefend wanneer ze met 1 miljard euro toenemen.

Wanneer de maatregel resulteert in een verlaging van de vennootschapsbelasting, genereert dit een toename van de beschikbare cashflows voor de ondernemingen. Die extra cashflows zullen aanleiding geven tot een grotere stijging van de investeringen dan die welke plaatsvindt via de substitutie van kapitaal door arbeid uitsluitend als reactie op de verlaging van de kapitaalkosten. Dit effect van de cashflows zal des te belangrijker zijn naarmate de *ex ante* budgettaire

kosten – en derhalve de impact op de cashflows – hoger zijn. Als de *ex ante* budgettaire kost één miljard euro bedraagt, zou het effect op de bedrijfsinvesteringen ten hoogste 1,6 pct. en dat op de werkgelegenheid ongeveer 6.700 eenheden bedragen. Afgezien van een zeer geringe verhoging van de personenbelasting en van de sociale bijdragen als gevolg van de banencreatie, zijn de terugverdieneffecten voor de overheidsfinanciën relatief beperkt.

TABEL 5.1 EFFECTEN VAN DE VERLAGING VAN DE KAPITAALKOSTEN ALS GEVOLG VAN DE BELASTINGAFTREK VOOR RISICOKAPITAAL IN EEN SCENARIO VAN *EX ANTE* BUDGETTAIRE NEUTRALITEIT
(verschillen in pct. ten opzichte van de basissimulatie, tenzij anders vermeld)

	Jaar 1	Jaar 2	Jaar 3	Jaar 4	Jaar 5
Prijzen en kosten					
HICP	0,00	0,03	0,04	0,03	0,01
HICP ongerekend energie	0,00	0,03	0,04	0,03	0,01
Deflator van de particuliere consumptie	0,00	0,03	0,04	0,03	0,01
Deflator van de bruto-investeringen in vaste activa	-0,01	-0,01	0,01	0,01	-0,01
Deflator van het bbp	-0,00	-0,00	0,01	0,01	0,01
Loonkosten per eenheid product	-0,01	-0,01	0,04	0,06	0,05
Uurloonkosten	0,00	0,02	0,04	0,04	0,02
Productiviteit	0,01	0,02	0,00	-0,02	-0,04
Reële bezoldiging per werknemer	0,00	-0,01	0,00	0,00	0,00
Deflator van de invoer	0,00	0,04	0,04	0,02	0,01
Deflator van de uitvoer	0,00	0,02	0,02	0,02	0,01
Ruilvoet ⁽¹⁾	-0,00	-0,02	-0,01	0,00	0,00
Economische activiteiten (vaste prijzen)					
Bbp	0,01	0,04	0,05	0,05	0,04
Particuliere consumptie	0,00	0,00	0,00	0,01	0,00
Overheidsconsumptie	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Investeringen	0,13	0,48	0,55	0,53	0,52
Uitvoer	0,00	0,00	-0,01	-0,02	-0,02
Invoer	0,02	0,07	0,08	0,07	0,07
Reëel beschikbaar inkomen van de huishoudens	0,00	-0,01	0,00	0,01	0,01
Spaarquote van de huishoudens (pct. van het beschikbare inkomen)	0,00	-0,01	-0,01	0,00	0,00
Arbeidsmarkt					
Werkloosheidsgraad ⁽¹⁾	0,00	-0,02	-0,04	-0,06	-0,06
Totale werkgelegenheid	0,00	0,02	0,05	0,06	0,07
<i>waarvan de marktsector</i>	0,00	0,02	0,06	0,08	0,08
Begrotingsontwikkelingen (in pct. bbp)					
Totale ontvangsten ⁽¹⁾	0,00	0,02	0,03	0,03	0,02
Totale uitgaven ⁽¹⁾	0,00	0,00	0,00	-0,01	-0,01
Netto financieringssaldo ⁽¹⁾	0,00	0,02	0,03	0,03	0,03
Primair saldo ⁽¹⁾	0,00	0,02	0,03	0,03	0,03
Overheidsschuld ⁽¹⁾	0,00	-0,01	-0,04	-0,07	-0,10
Bruto-investeringen in vaste activa					
Woningbouw	0,00	0,00	0,00	0,00	0,01
Overheid	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Ondernemingen	0,19	0,69	0,78	0,77	0,76

Bron: NBB.

(1) Absolute afwijkingen ten opzichte van de basissimulatie.

TABEL 5.2 EFFECT VAN DE VERLAGING VAN DE KAPITAALKOSTEN ALS GEVOLG VAN DE BELASTINGAFTREK VOOR RISICOKAPITAAL, GEPAARD GAANDE MET *EX ANTE* BUDGETTAIRE KOSTEN VAN ÉÉN MILJARD EURO PER JAAR
(verschillen in pct. ten opzichte van de basissimulatie, tenzij anders vermeld)

	Jaar 1	Jaar 2	Jaar 3	Jaar 4	Jaar 5
Prijzen en kosten					
HICP	0,00	0,04	0,08	0,07	0,04
HICP ongerekend energie	0,00	0,04	0,08	0,07	0,04
Deflator van de particuliere consumptie	0,00	0,04	0,08	0,07	0,04
Deflator van de bruto-investeringen in vaste activa	-0,01	-0,02	0,01	0,01	-0,01
Deflator van het bbp	0,00	-0,01	0,01	0,02	0,01
Loonkosten per eenheid product	-0,02	-0,02	0,07	0,11	0,11
Uurloonkosten	0,00	0,03	0,08	0,08	0,05
Productiviteit	0,02	0,05	0,01	-0,04	-0,07
Reële bezoldiging per werknemer	0,00	-0,02	0,00	0,01	0,01
Deflator van de invoer	0,01	0,06	0,08	0,05	0,02
Deflator van de uitvoer	0,00	0,04	0,04	0,04	0,02
Ruilvoet ⁽¹⁾	0,00	-0,03	-0,04	-0,02	0,00
Economische activiteiten (vaste prijzen)					
Bbp	0,02	0,08	0,10	0,10	0,10
Particuliere consumptie	0,00	0,00	0,01	0,02	0,02
Overheidsconsumptie	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Investeringen	0,21	0,86	1,12	1,15	1,12
Uitvoer	0,00	-0,01	-0,02	-0,03	-0,03
Invoer	0,03	0,13	0,16	0,16	0,15
Reëel beschikbaar inkomen van de huishoudens	0,00	-0,02	-0,01	0,01	0,02
Spaarquote van de huishoudens (pct. van het beschikbare inkomen)	0,00	-0,02	-0,02	-0,01	0,00
Arbeidsmarkt					
Werkloosheidsgraad ⁽¹⁾	0,00	-0,03	-0,08	-0,11	-0,13
Totale werkgelegenheid	0,00	0,03	0,09	0,13	0,15
<i>waarvan de marktsector</i>	0,00	0,04	0,11	0,15	0,18
Begrotingsontwikkelingen (in pct. bbp)					
Totale ontvangsten ⁽¹⁾	-0,31	-0,27	-0,23	-0,22	-0,22
Totale uitgaven ⁽¹⁾	0,00	0,02	0,03	0,03	-0,02
Netto financieringssaldo ⁽¹⁾	-0,32	-0,29	-0,26	-0,25	-0,25
Primair saldo ⁽¹⁾	-0,31	-0,27	-0,23	-0,21	-0,20
Overheidsschuld ⁽¹⁾	0,20	0,48	0,72	0,94	1,14
Bruto-investeringen in vaste activa					
Woningbouw	0,00	0,00	0,00	0,01	0,02
Overheid	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Ondernemingen	0,30	1,25	1,61	1,64	1,61

Bron: NBB.

(1) Absolute afwijkingen ten opzichte van de basissimulatie.

Bijlage 6

TABEL 6.1 BELASTINGEN OP VENNOOTSCHAPPEN
(miljoenen euro's)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Belastingen op vennootschapswinsten	7.760	7.702	8.089	8.091	8.142	7.912	9.210	10.223	11.835	12.143
Voorafbetalingen	6.925	6.755	7.115	7.125	6.586	6.600	7.976	8.398	9.033	9.782
Inkohieringen ⁽¹⁾	143	178	422	347	949	799	540	852	1.821	1.311
Roerende voorheffing	686	763	548	607	581	502	684	964	961	1.032
Andere belastingen op het inkomen	6	7	5	13	25	11	10	9	21	18
Overige belastingen op vennootschappen	297	295	274	279	308	303	382	631	414	446
Jaarlijkse taks op collectieve beleggingsinstellingen	67	81	92	96	103	104	151	189	209	253
Heffing ter bestrijding van het niet-benutten van een site voor de productie van elektriciteit	0	0	0	0	0	0	0	0	70	0
Overdracht aan het Fonds voor Arbeidsongevallen van erkende particuliere verzekeringsinstellingen	230	215	182	183	205	199	231	229	255	248
Effectiserings in 2005 en 2006	0	0	0	0	0	0	0	213	-120	-54
Totaal	8.057	7.997	8.363	8.371	8.449	8.215	9.592	10.853	12.249	12.589

Bronnen: FOD Financiën, INR, NBB.

(1) Met inbegrip van de belasting van de niet-verblijfhouders.

TABEL 6.2 BELASTINGEN OP VENNOOTSCHAPPEN
(procenten bbp)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Belastingen op vennootschapswinsten	3,4	3,2	3,2	3,1	3,0	2,9	3,2	3,4	3,7	3,7
Voorafbetalingen	3,0	2,8	2,8	2,8	2,5	2,4	2,8	2,8	2,9	3,0
Inkohieringen ⁽¹⁾	0,1	0,1	0,2	0,1	0,4	0,3	0,2	0,3	0,6	0,4
Roerende voorheffing	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3
Andere belastingen op het inkomen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Overige belastingen op vennootschappen	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1
Jaarlijkse taks op collectieve beleggingsinstellingen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1
Heffing ter bestrijding van het niet-benutten van een site voor de productie van elektriciteit	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Overdracht aan het Fonds voor Arbeidsongevallen van erkende particuliere verzekeringsinstellingen	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Effectiseringen in 2005 en 2006	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0
Totaal	3,5	3,4	3,3	3,2	3,2	3,0	3,3	3,6	3,9	3,8

Bronnen: FOD Financiën, INR, NBB.

(1) Met inbegrip van de belasting van de niet-verblijfhouders.

TABEL 7.1 MACRO-ECONOMISCHE IMPLICIETE VENNOOTSCHAPSBELASTINGTARIEVEN
(procenten)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
In verhouding tot het bruto exploitatieresultaat en andere ⁽¹⁾										
Belasting op vennootschapswinsten	15,9	15,4	15,2	15,2	14,4	13,4	13,9	14,3	14,2	14,9
<i>waarvan voorafbetalingen</i>	14,2	13,5	13,4	13,4	11,7	11,2	12,1	11,7	11,7	11,9
Gecorrigeerde vennootschapsbelasting ⁽²⁾	16,5	15,7	16,2	16,0	13,7	13,5	14,5	14,4	14,7	14,8
In verhouding tot het netto exploitatieresultaat en andere ⁽¹⁾										
Belasting op vennootschapswinsten	29,4	29,2	28,9	30,6	28,5	26,0	25,8	25,4	24,6	25,7
<i>waarvan voorafbetalingen</i>	26,2	25,6	25,4	27,0	23,1	21,7	22,3	20,9	20,3	20,6
Gecorrigeerde vennootschapsbelasting ⁽²⁾	30,5	29,8	30,8	32,3	27,1	26,1	26,9	25,5	25,5	25,7

Bronnen: FOD Financiën, INR, NBB.

(1) De andere factoren – naast het exploitatieresultaat – van de benaderende macro-economische heffingsbasis zijn de netto ontvangen interesten, het netto-inkomen uit vermogen toegerekend aan polishouders en het netto-inkomen uit grond en minerale reserves.

(2) Met de correctie werden de bedragen die via de inkohieringen worden geïnd, verschoven naar het voorgaande jaar zodat ze bij benadering overeenstemmen met het jaar waarin de voorafbetalingen gebeuren die op hetzelfde aanslagjaar betrekking hebben. Het bedrag van de inkohieringen dat in 2008 zal worden geïnkohierd en overeenstemt met de voorafbetalingen in 2007, werd op 1.286 miljoen euro geraamd. Tevens werd de invloed geneutraliseerd van de uitzonderlijke versnelling van het inkohieringstempo in 2006, die heeft geleid tot een toename van de overheidsontvangsten met 900 miljoen euro, en van de niet-recurrente opbrengst in 2007, die wordt geraamd op 245 miljoen euro, van de maatregel die het mogelijk maakt bepaalde belastingvrije reserves tegen een verlaagd tarief uit te keren of te investeren.

Resultaten van de enquête van de Bank over de loonvorming in de Belgische ondernemingen

M. Druant
Ph. Du Caju
Ph. Delhez⁽¹⁾

Inleiding: waarom een enquête naar de loonvorming?

In dit artikel worden de resultaten voorgesteld van een eenmalige enquête naar de loonvorming bij ruim 1.400 Belgische bedrijven uit de verwerkende nijverheid, de energiesector, de bouwsector, de handel, de diensten aan bedrijven en de financiële instellingen, die ten minste vijf werknemers in dienst hebben. De sectoren waarin de enquête werd georganiseerd, vertegenwoordigen samen 55 pct. van de loontrekkende werkgelegenheid in Belgische ondernemingen. De enquête, die in het najaar van 2007 door de Bank werd gehouden, vormt het Belgische onderdeel van een initiatief in het kader van het « Wage Dynamics Network » (WDN). Dat researchnetwerk van het Europees Stelsel van Centrale Banken (ESCB) onderzoekt de loondynamiek in het algemeen en het bestaan van loonrigiditeit in het bijzonder.

Het is een uitvloeisel van het vorige netwerk van het ESCB, het « Inflation Persistence Network » (IPN), dat een aanzienlijke heterogeniteit inzake prijsstarheid vaststelde tussen sectoren en producten (Altissimo et al., 2006). Die heterogeniteit kon worden verklaard door onder meer de kostenstructuur op bedrijfs- en sectoraal niveau. Er waren indicaties dat de frequentie van prijsaanpassingen lager ligt in sectoren waar de loonkosten een ruim aandeel hebben in de totale kosten, vooral in de dienstensector. Verder onderzoek naar de loondynamiek was dan ook wenselijk.

Het WDN is onderverdeeld in vier groepen. Een meta-groep overkoepelt het geheel en tracht algemene conclusies en beleidsaanbevelingen te formuleren. De macro-groep introduceert concepten van loonrigiditeit in macro-econometrische modellen. De microgroep verricht, op basis van micro-economische statistieken, econometrisch onderzoek naar loonrigiditeit en naar de aanpassing van ondernemingen. Dit artikel sluit aan bij de werking van de surveygroep. Het WDN achtte het immers nuttig om – net als het geval was in het IPN – naast de empirische analyse op basis van loongegevens van individuele werknemers uit onder meer administratieve databanken, in de verschillende deelnemende landen ook een enquête te organiseren. Zeventien landen zijn op dat verzoek ingegaan. In dit artikel worden de resultaten van de Belgische enquête besproken, zonder te willen vooruitlopen op de totale resultaten op Europees vlak die pas omstreeks eind 2008 zullen worden gepubliceerd.

Dit artikel bestaat uit zes delen. Eerst wordt het ontwerp van de enquête toegelicht. In een tweede deel wordt het loonvormingsproces besproken. Dan volgt het onderzoek naar het bestaan en de oorzaken van neerwaartse rigiditeit. Het vierde deel is gewijd aan de reactie op drie typen van schokken. De loon- en prijsaanpassingen, alsook het verband tussen beide, worden behandeld in deel 5. Tot slot worden de voornaamste bevindingen van de enquête samengevat.

(1) De auteurs danken de ruim 1.400 bedrijven voor hun medewerking, de afdeling korte-termijnindicatoren van de NBB voor het uitvoeren van de enquête en de deelnemers aan het WDN voor hun commentaar.

1. Ontwerp van de enquête

1.1 De vragenlijst: ontstaan en inhoud

De vragenlijst kwam, binnen het WDN, tot stand in onderling overleg tussen de zeventien deelnemende landen, wat impliceert dat het om een geharmoniseerde vragenlijst gaat. Landenspecifieke aanpassingen waren mogelijk, voor zover de vergelijkbaarheid van de resultaten tussen de landen niet in het gedrang kwam. Zo werden aan het Belgische enquêteformulier enkele specifieke vragen toegevoegd, onder meer inzake het loonkussen, dat is de buffer tussen de werkelijk betaalde lonen en de sectorale loonschalen, en inzake het toegepaste automatische loon-indexeringsmechanisme. Voorts werden enkele vragen geschrapt omdat de informatie reeds beschikbaar was in de IPN-enquête naar het prijszettingsgedrag of in de sociale balansen. Die vereenvoudiging van het Belgische enquêteformulier lag voor de hand nadat uit een testronde bij eenentwintig bedrijven gebleken was dat de antwoordtijd voor het eerste ontwerp te lang was.

De definitieve vragenlijst werd in september 2007 opgestuurd naar de in totaal meer dan 4.000 bedrijven van de steekproef. Als bijlage 1 gaat het enquêteformulier voor de verwerkende nijverheid, de bouw- en de energiesector. Een soortgelijke lijst werd, na enkele kleine terminologische aanpassingen, opgestuurd naar de bedrijven uit de handel, de diensten aan bedrijven en de financiële instellingen. Ze bestaat uit drie delen, goed voor in totaal 28 vragen.

Deel 1 bevat vragen over de loonvorming – waardoor men zich een beeld kan vormen van het collectieve loonvormingsproces, het al dan niet volledig toepassen van de loonschalen en de variabele verloning –, alsook over het automatische loonindexeringsmechanisme. Ook de lonen van nieuw in dienst genomen werknemers worden in beschouwing genomen. Daarnaast wordt uitgebreid ingegaan op de frequentie en de timing van loonaanpassingen.

In deel 2 van de vragenlijst worden het bestaan en de oorzaken van neerwaartse loonrigiditeit onderzocht. De vragen zijn gebaseerd op soortgelijk onderzoek in de Verenigde Staten (Blinder en Choi, 1990; Campbell en Kamlani, 1997), Zweden (Agell en Bennmarker, 2002) en Duitsland (Franz en Pfeiffer, 2006). Bovendien wordt de reactie op drie soorten van schokken getest: een verzwakking van de vraag, een stijging van de kosten van intermediaire inputs en een algemene stijging van de arbeidskosten. Tot slot worden de frequentie en de timing van prijsaanpassingen en hun link met loonveranderingen toegelicht.

De vragen in deel 3, ten slotte, betreffen het personeelsbestand, het belang van de arbeidskosten en de positie van de onderneming in de economische cyclus.

De antwoorden dienen gerelateerd te zijn aan de jaarrekening voor 2006. Wat de lonen betreft, hebben de meeste vragen betrekking op het basisloon – dat is de vaste bezoldiging exclusief bonussen, maar inclusief commissie – van de belangrijkste beroeps categorie in het bedrijf. De beroeps categorieën werden gedefinieerd in vraag 1.1 en maken het mogelijk een onderscheid te maken tussen arbeiders en bedienden, enerzijds, en hun kwalificatie niveau, anderzijds. Er werd in de enquête doelbewust afgeweken van de gangbare opsplitsingen ter zake, die vaak enkel rekening houden met het hoogst behaalde diploma. Wat de prijzen betreft, wordt de deelnemers verzocht hun antwoorden te relateren aan het belangrijkste product, dat is het product dat de grootste omzet genereert.

De lijst bevat drie soorten van vragen. Bij het eerste type vragen dienen de deelnemers een of meerdere antwoorden aan te kruisen. Bij het tweede type wordt hun gevraagd de relevantie van een bepaalde uitdrukking aan te duiden; zij kunnen daarbij kiezen tussen « niet relevant », « weinig relevant », « relevant », « zeer relevant » en « ik weet het niet ». In beide gevallen wordt de verdeling van de antwoorden gegeven met weglating van de blanco's en de antwoorden « ik weet het niet ». Bij het derde type vragen worden precieze cijfergegevens gevraagd. Voor iedere vraag is een responsgraad berekend (zie bijlage 2). De respons is telkens bevredigend (ongeveer 80 pct. of hoger), behalve voor enkele kwantitatieve vragen. Het antwoord op deze laatste vragen wordt in dit artikel dan ook niet meegedeeld.

1.2 De steekproef

De steekproef van de eenmalige enquête is gebaseerd op die van de maandelijkse conjunctuurenquête van de Bank bij de verwerkende nijverheid, de bouw, de handel en de diensten aan bedrijven; zij werd uitgebreid tot de energiesector en de financiële instellingen. De bedrijven met minder dan vijf werknemers in dienst werden daarentegen geschrapt. In totaal werden in het staal 4.088 ondernemingen opgenomen. De sectoren waarin de enquête werd georganiseerd, vertegenwoordigen samen 55 pct. van de loontrekkende werkgelegenheid.

1.431 bedrijven namen aan de enquête deel; dat komt neer op een responsgraad van 35 pct. Als dank voor hun medewerking, kregen de deelnemers de gemiddelde antwoorden van hun branche toegestuurd. De manier waarop de steekproef was samengesteld, leidde

TABEL 1 STEEKPROEF

(4.088 bedrijven werden gecontacteerd, 1.431 namen deel (respons: 35 pct.))

	Populatie		Deelnemers		Representativiteit (procenten)	
	Aantal bedrijven ⁽¹⁾	Werkgelegenheid ⁽²⁾	Aantal bedrijven	Werkgelegenheid	Aantal bedrijven	Werkgelegenheid
Totaal	44.624	1.771.454	1.431	194.650	3	11
Verwerkende nijverheid	10.390	542.583	650	106.695	6	20
Energie	30	14.888	11	2.591	37	18
Bouw	7.457	157.591	210	8.775	3	6
Handel	15.871	396.938	297	29.541	2	7
Diensten aan bedrijven	10.485	541.701	237	19.965	2	4
Financiële instellingen	391	117.953	26	27.082	7	23
5-19 werknemers	32.052	326.600	578	5.298	2	2
20-49 werknemers	8.309	274.436	378	12.255	5	4
50-199 werknemers	3.257	334.433	335	32.840	10	10
200 werknemers en meer	1.006	835.985	140	144.257	14	17

Bron: NBB.

(1) Btw-plichtige bedrijven die behoren tot de sectoren waarin de enquête werd georganiseerd, gegevens voor 2005.

(2) Bedrijven die aangifte doen bij de RSZ en die behoren tot de sectoren waarin de enquête werd georganiseerd, gegevens voor het tweede kwartaal van 2006.

tot een oververtegenwoordiging van de grote bedrijven. Terwijl de deelnemende bedrijven qua aantal 3 pct. van de totale populatie uitmaken, loopt dat op tot 11 pct. in termen van werkgelegenheid. Sterk vertegenwoordigd wat het aantal werknemers betreft, zijn de bedrijven uit de verwerkende nijverheid, de energie- en de financiële sector.

Om bepaalde resultaten van de enquête representatief te maken voor de totale populatie van bedrijven, moeten ze worden gewogen. Daartoe werd de populatie opgesplitst in 24 strata, namelijk 6 groepen naargelang van de sector, telkens bestaande uit 4 groepen naargelang van het aantal werknemers. Binnen het WDN werd een wegingsmethode uitgewerkt die rekening houdt met de beschikbaarheid, in de zeventien landen, van gegevens over de totale populatie van bedrijven, opgesplitst naar strata. Gezien het onderwerp van de enquête, ging de voorkeur uit naar gewichten – ook steekproefgewichten genoemd – op basis van de werkgelegenheid. Zij worden berekend door de werkgelegenheid van de totale populatie van het stratum te delen door het aantal bedrijven in het bewuste stratum. Zij duiden aldus aan hoeveel werknemers een bepaalde observatie (bedrijf) in de totale populatie vertegenwoordigt, rekening houdend met de grootteklasse van het bedrijf en met de sector waartoe het bedrijf behoort. De som van de steekproefgewichten

van alle bedrijven samen is gelijk aan de totale loontrekende werkgelegenheid van de populatie die de steekproef vertegenwoordigt.

Om tevens rekening te houden met het belang van een deelnemend bedrijf in de totale steekproef – het antwoord van een groot bedrijf weegt in het totale loonvormingsproces immers zwaarder dan dat van een klein bedrijf –, worden per bedrijf individuele gewichten berekend. Die gewichten zijn het quotiënt van de werkgelegenheid in het bedrijf en het totale personeelsbestand van de steekproef. Voor elk bedrijf wordt bijgevolg een dubbele weging toegepast, namelijk het steekproefgewicht van het stratum waar het bedrijf deel van uitmaakt, vermenigvuldigd met het individuele gewicht van dat bedrijf.

De gebruikte opsplitsing in strata en, bijgevolg, de berekening van de steekproefgewichten houden geen rekening met de indeling van de werknemers naar professionele status. De werkgelegenheid in de totale populatie van bedrijven kan immers onmogelijk worden opgesplitst naar de in de enquête gehanteerde beroeps categorieën. Er werd derhalve de voorkeur aan gegeven deze en alle ermee verband houdende resultaten ongewogen weer te geven. Dat is meer bepaald het geval in deel 2 en deel 3 van dit artikel; bij iedere tabel en grafiek wordt gepreciseerd of de cijfers al dan niet gewogen zijn.

2. De loonvorming in de ondernemingen

Een eerste deel van de enquête bevat vragen over de loonvorming in de ondernemingen. Er wordt vooral gepeild naar hoe de institutionele context van de loonvorming in België bepalend is voor het beloningsbeleid van de ondernemingen. Het is bijvoorbeeld evident dat de sectoraal georganiseerde collectieve loononderhandelingen en het indexeringsmechanisme van groot belang zijn. Dit neemt echter niet weg dat bedrijven op verschillende wijze met deze institutionele context kunnen omgaan, bijvoorbeeld door het afsluiten van supplementaire collectieve akkoorden op bedrijfsniveau. Deze aspecten zijn het onderwerp van de vragen 1.2 tot en met 1.9 van de enquête.

2.1 Institutionele aspecten

Een van de belangrijkste institutionele aspecten van de loonvorming is de mate waarin de lonen bepaald worden door onderhandelingen en vastgelegd worden in collectieve akkoorden. Uit ander onderzoek in het kader van het WDN blijkt dat er in de overgrote meerderheid van de Europese landen collectief en op verschillende hiërarchische niveaus over lonen wordt onderhandeld (zie Du Caju et al., 2008a). Vaak is er een of andere algemene richtlijn op nationaal niveau en zijn er meer concrete loononderhandelingen op intermediair niveau: sector, regio, beroepscategorie, eventueel aangevuld met meer gedecentraliseerde onderhandelingen op bedrijfsniveau. Veelal is de structuur van dat overleg hiërarchisch, waarbij akkoorden op een hoger niveau bindend zijn voor de lagere niveaus⁽¹⁾. Er bestaan tussen landen wel verschillen wat het meest dominante niveau voor de loononderhandelingen betreft. Dit patroon, dat kenmerkend is voor tal van Europese landen, wordt in België concreet ingevuld door de loonnorm, die een nationale richtlijn geeft, door dominante loononderhandelingen op sectorniveau in de paritaire comités en door eventuele aanvullende akkoorden op bedrijfsniveau. Bovendien speelt ook het indexeringsmechanisme een belangrijke rol.

In de enquête van de Bank informeren vraag 1.2 naar het bevoegde paritaire comité en vragen 1.3, 1.4 en 1.5 naar het bestaan en het belang van eventuele

collectieve loonakkoorden op bedrijfsniveau. Zowat 98 pct. van de ondervraagde bedrijven vermeldt ten minste één bevoegd paritaire comité, wat overeenstemt met de verwachtingen voor een land met een sterk sectoraal georganiseerd loonoverleg waarbij sectorakkoorden doorgaans algemeen bindend worden verklaard voor het hele bevoegdheidsdomein van het paritaire comité. Er bestaan, wat dit betreft, vrijwel geen verschillen tussen sectoren⁽²⁾ of tussen bedrijven van verschillende grootte.

Dit is anders voor collectieve loonakkoorden op bedrijfsniveau. Hier beweert 26 pct. van de ondernemingen een dergelijk akkoord toe te passen. Dit resultaat bevestigt wat we reeds uit een andere bron hebben vernomen, namelijk uit de Enquête naar de Structuur van de Lonen van de ADSEI. Het komt erop neer dat de dominante onderhandelingen op sectoraal niveau geenszins supplementaire akkoorden op ondernemingsniveau uitsluiten. De resultaten van de enquête tonen duidelijk aan dat loonakkoorden op bedrijfsniveau, zoals te verwachten was, frequenter voorkomen bij grotere ondernemingen: 67 pct. van de ondernemingen met ten minste 200 werknemers heeft een dergelijk akkoord, tegen slechts 9 pct. van de ondernemingen met 5 tot 19 werknemers. Dit verklaart waarom het gewogen totaal van de ondernemingen met een bedrijfsakkoord 30 pct. bedraagt. Deels door de concentratie van grote ondernemingen in sommige sectoren, blijken collectieve loonakkoorden op bedrijfsniveau relatief vaak voor te komen in de energiesector, de verwerkende nijverheid en de financiële instellingen, en minder in de bouw, de handel en de diensten aan bedrijven.

Voorals omda de sectorakkoorden zo algemeen bindend zijn, is, vanuit een internationaal perspectief, het aandeel van de werknemers dat onder een of ander collectief loonakkoord valt – de zogeheten dekkingsgraad van collectieve akkoorden – in de Belgische ondernemingen zeer ruim⁽³⁾. Volgens de gegevens in deze enquête bedraagt die dekkingsgraad ten minste ongeveer 90 pct., wat overeenstemt met wat door internationale instellingen voor België traditioneel werd ingeschat (zie b.v. de Employment Outlook van de OESO). De dekkingsgraad is in alle sectoren en grootteklassen hoog.

In alle Europese landen is het prijsverloop een van de belangrijkste determinanten van de lonen, en in vrij veel landen bestaat er een of andere vorm van automatische link tussen prijzen en lonen voor een (soms aanzienlijk) deel van de werknemers (b.v. voor de minimumlonen of voor de overheidssector). Samen met Luxemburg en Cyprus heeft België echter een vrij algemeen systeem van automatische indexering van de nominale lonen,

(1) Met dien verstande dat «opt out» clausules in welbepaalde gevallen mogelijk zijn.

(2) Het cijfer in de energiesector is gebaseerd op slechts een klein aantal ondernemingen en moet derhalve omzichtig worden geïnterpreteerd.

(3) Er wordt gepeild naar de dekkingsgraad in vraag 1.5 van de enquête. De resultaten worden niet gepresenteerd in dit artikel.

TABEL 2 INSTITUTIONELE ASPECTEN VAN DE LOONVORMING IN BELGIË (VRAGEN 1.2, 1.3, 1.4 EN 1.9)
 (procenten van het totaal)

	Collectieve loonakkoorden		Indexeringsmechanisme		
	Bevoegd paritair comité	Collectief akkoord op bedrijfsniveau	Indexering met vaste hoeveelheden (spilindex) van 2 pct.	Indexering op vaste tijdstippen	Gemiddeld aantal indexeringen per jaar
Totaal	98 (98)	26 (30)	57 (36)	43 (64)	2
Verwerkende nijverheid	98	42	58	42	1
Energie	55	64	60	40	12
Bouw	100	15	34	66	4
Handel	99	9	63	37	1
Diensten aan bedrijven	98	11	72	28	1
Financiële instellingen	100	40	14	86	6
5-19 werknemers	98	9	70	30	2
20-49 werknemers	98	21	62	38	2
50-199 werknemers	98	43	47	53	2
200 werknemers en meer	98	67	41	59	2

Bron: NBB.

Ongewogen resultaten, op schaal gebracht door weglating van de ontbrekende antwoorden. Gewogen totalen tussen haakjes.

ofschoon de effecten ervan worden beïnvloed door de referentie aan de gezondheidsindex en door de werking van de loonnorm. Het behoort tot de bevoegdheid van de paritaire comités om het algemene principe van de loonindexering concreet in te vullen. Zo zijn er grosso modo twee systemen mogelijk. Een eerste systeem is hetzelfde als dat van de overheidssector, waarbij de lonen worden aangepast met vaste sprongen van 2 pct., telkens wanneer de zogeheten spilindex wordt overschreden. Een tweede systeem past de lonen op vaste tijdstippen aan (tussen één en twaalf keer per jaar), maar dus met variabele hoeveelheden.

Uit de enquêteresultaten blijkt dat – ongewogen – 57 pct. van de ondernemingen een mechanisme met spilindex toepast, terwijl 43 pct. een systeem heeft van indexering op vaste tijdstippen. Dit laatste komt vaker voor in grotere ondernemingen, waardoor de gewogen resultaten (64 pct.) aangeven dat een meerderheid van de werknemers onder dit mechanisme valt. Gemiddeld wordt er in die ondernemingen tweemaal per jaar geïndexeerd, met meer frequente aanpassingen in de energiesector, de financiële instellingen en de bouw. In periodes van lage inflatie leidt het systeem van indexering op vaste tijdstippen tot meer frequente aanpassingen.

2.2 Het niveau van de lonen

Gelet op het hierboven geschetste institutionele kader voor de loonvorming in België, en de concrete invulling daarvan in de ondernemingen, worden de door de bedrijven aan de werknemers effectief uitbetaalde lonen uiteraard in hoge mate bepaald door collectieve akkoorden. In de enquête van de Bank peilt vraag 1.12 naar de determinanten van het loonniveau van nieuw in dienst genomen werknemers in het bedrijf, en informeert vraag 1.2 naar de verhouding tussen effectief uitbetaalde lonen en de in de paritaire comités vastgelegde loonschalen.

Blijkens de antwoorden van de ondernemingen in het staal van de enquête wordt het niveau van de lonen van nieuw in dienst genomen werknemers vooral bepaald door wat in collectieve akkoorden is vastgelegd (op het niveau van de sector of het bedrijf) en door het loonniveau van vergelijkbare werknemers binnen de onderneming. Bijna 90 pct. van de ondernemingen stipt één van deze beide factoren aan als belangrijkste determinant voor starterslonen, met weinig verschillen tussen bedrijven die in verschillende sectoren opereren. In grote ondernemingen wordt het startersloon, relatief beschouwd, iets meer bepaald door collectieve akkoorden, eventueel

TABEL 3 DETERMINANTEN VAN DE LONEN VAN NIEUWKOMERS (VRAAG 1.12)
(procenten van het totaal)

	Collectief akkoord	Lonen van vergelijkbare werknemers in het bedrijf	Lonen van vergelijkbare werknemers buiten het bedrijf	Beschikbaarheid van vergelijkbare werknemers op de arbeidsmarkt	Geen van deze
Totaal	36 (45)	50 (44)	4 (6)	5 (4)	5 (1)
Verwerkende nijverheid	35	54	3	4	4
Energie	27	64	9	0	0
Bouw	48	44	1	2	3
Handel	28	49	6	6	10
Diensten aan bedrijven	37	47	6	8	3
Financiële instellingen	38	46	8	8	0
5-19 werknemers	36	47	3	5	10
20-49 werknemers	30	59	4	4	3
50-199 werknemers	37	53	3	5	2
200 werknemers en meer	50	36	8	5	1

Bron: NBB.

Ongewogen resultaten, op schaal gebracht door weglating van de ontbrekende antwoorden. Gewogen totalen tussen haakjes.

ook een bedrijfsakkoord. Slechts ongeveer 5 pct. van de ondernemingen beweert bij het bepalen van het loonniveau van nieuwe werknemers rekening te houden met respectievelijk het loon van vergelijkbare werknemers buiten de onderneming (bij de concurrentie) of met de beschikbaarheid van de gezochte werknemers op de arbeidsmarkt. Alleen hele grote ondernemingen, met 200 werknemers of meer, lijken relatief iets meer rekening te houden met het loonniveau in andere ondernemingen. Bij de allerkleinste ondernemingen, die geconcentreerd zijn in de handel, wordt in 10 pct. van de gevallen met geen van de opgegeven determinanten rekening gehouden.

Het feit dat de lonen van nieuwe werknemers blijkbaar in hoge mate worden bepaald door collectieve akkoorden, neemt niet weg dat de effectief door de onderneming aan haar personeel uitbetaalde lonen kunnen afwijken van de in de sectorakkoorden van de paritaire comités vastgelegde loonschalen. Dat kan door het afsluiten van collectieve loonakkoorden op bedrijfsniveau of door een eenzijdig en vrijwillig loonbeleid van de onderneming om haar personeel beter te belonen dan de sectorale minima. In de economische literatuur wordt deze situatie, waarbij de effectieve lonen in de onderneming hoger liggen dan de bindende loonschalen in de op een hoger niveau afgesloten collectieve loonakkoorden,

omschreven als een « loonkussen » (wage cushion). Een dergelijk loonkussen kan immers als buffer fungeren tussen het effectieve loon en de ondergrens voor dat loon, waardoor de onderneming meer speelruimte krijgt om het effectieve loon aan de omstandigheden aan te passen, zonder daarbij tegen die ondergrens aan te stoten (zie Cardoso en Portugal, 2005). Een loonkussen kan ontstaan doordat de sectorale loonschalen zeer laag zijn, bijvoorbeeld in heterogene sectoren met veel onderling verschillende bedrijven en werknemers, waar het voor sociale partners moeilijk is om algemeen geldende loonvoorwaarden te bepalen. Een loonkussen kan overigens ook ontstaan door de omstandigheden in binnen de sector goed presterende ondernemingen met een grote betalingscapaciteit, waar werknemers een deel van de koek kunnen opeisen door « rent sharing » (zie Rycx en Rusinek, 2008 voor een analyse van rent-sharing in België).

Vraag 1.2 van de enquête betreft onder meer dit fenomeen van loonkussen. Zo blijkt dat de effectieve lonen van laaggekwalificeerde arbeiders in een meerderheid van de ondervraagde ondernemingen (62 pct.) gelijk zijn aan de in de paritaire comités vastgelegde loonschalen, en in 49 pct. van de bedrijven geldt dat ook voor technisch geschoolde en toezichhoudende arbeiders. Voor bedienden, daarentegen, en voor hooggekwalificeerde

TABEL 4 LOONKUSSEN: BUFFER TUSSEN EFFECTIEVE LONEN EN SECTORALE LOONSCHALEN (VRAAG 1.2)

(bedrijven die antwoorden dat de effectieve lonen boven de sectorale loonschalen liggen, in procenten van het totaal)

	Laaggekwalificeerde arbeiders	Technisch geschoolde en toezichhoudende arbeiders	Administratieve bedienden	Hooggekwalificeerde bedienden en management
Totaal	37	50	54	63
Verwerkende nijverheid	51	65	59	66
Energie	0	17	13	50
Bouw	9	18	29	36
Handel	35	54	56	65
Diensten aan bedrijven	18	30	56	67
Financiële instellingen	14	17	69	71
5-19 werknemers	24	35	41	49
20-49 werknemers	31	44	48	60
50-199 werknemers	51	63	68	72
200 werknemers en meer	65	68	75	80

Bron: NBB.

Ongewogen resultaten, op schaal gebracht door weglating van de ontbrekende antwoorden.

bedienden (63 pct.) nog méér dan voor administratieve bedienden (54 pct.) liggen de effectieve lonen in de meeste ondervraagde bedrijven hoger dan de sectorale loonschalen. In een verwaarloosbaar aantal ondernemingen (minder dan 1 pct.) liggen de lonen lager dan de sectorale loonschalen, hetzij omdat de bedrijven het akkoord niet moeten toepassen, b.v. omdat het niet algemeen bindend is, hetzij omdat het bedrijf werkt met personeel waarvoor het loon lager mag zijn (b.v. jonge stagiairs).

Uit de opsplitsing naar sector blijkt dat bepaalde sectoren minder dan andere geneigd zijn lonen uit te betalen die hoger liggen dan wat in de sectorakkoorden is vastgelegd. Zo blijkt een loonkussen relatief weinig voor te komen in de bouwsector, die wordt bevolkt door veel kleine en vergelijkbare ondernemingen met welbepaalde typen van werknemers. In de verwerkende nijverheid is er vaak een loonkussen voor technisch geschoolde en toezichhoudende arbeiders, terwijl bedienden (zowel hoog- als laaggeschoolde) vooral in de financiële instellingen een loonkussen hebben. Dit hangt uiteraard samen met de relatieve behoefte aan deze typen van werknemers in de respectieve sectoren.

De vaststelling dat de kans op het bestaan van een loonkussen toeneemt met het kwalificatieniveau van het personeel blijft gelden binnen elke grootteklasse

van ondernemingen. Het aandeel van bedrijven met een loonkussen is evenwel ruimer naarmate het personeelsbestand van de onderneming groter wordt. De kans op een loonkussen voor elke werknemerscategorie is groter in de hogere grootteklassen. Dit bevestigt het reeds uit ander onderzoek gebleken bestaan van een zogeheten loonpremie voor het werken in een grote onderneming. Overigens is er minder vaak een loonkussen voor lager gekwalificeerd dan voor hoger gekwalificeerd personeel, maar het verschil tussen beide is in grote ondernemingen geringer dan in kleine bedrijven.

3. Neerwaartse loonrigiditeit

Een van de belangrijke onderzoeksthema's van het WDN is de neerwaartse loonrigiditeit, of de weerstand tegen loondalingen in situaties waarin, zuiver economisch beschouwd, dergelijke dalingen van de prijs van arbeid wenselijk zouden zijn. In dit vlak is de enquête bij de ondernemingen, meer bepaald de vragen 2.1 tot 2.4, een aanvulling op de bevindingen afkomstig van administratieve statistieken over lonen van individuele werknemers, bevindingen die zijn verkregen door de toepassing, binnen het WDN, van de door het International Wage Flexibility Project (IWFP) ontwikkelde methode (zie Du Caju et al., 2007 en Du Caju et al., 2008b voor resultaten voor België).

TABEL 5 LOONBLOKKERINGEN EN/OF -DALINGEN OVER DE LAATSTE VIJF JAAR (VRAGEN 2.1 EN 2.2)
(procenten van het totaal)

	Basislonen zijn geblokkeerd	Basislonen zijn verlaagd
Totaal	6,3	1,7
Verwerkende nijverheid	7,8	2,0
Energie	9,1	0,0
Bouw	1,0	0,5
Handel	6,8	1,7
Diensten aan bedrijven	5,5	2,1
Financiële instellingen	15,4	0,0
5-19 werknemers	3,3	0,4
20-49 werknemers	4,8	1,9
50-199 werknemers	8,1	3,3
200 werknemers en meer	18,6	2,9

Bron: NBB.
Ongewogen resultaten, op schaal gebracht door weglating van de ontbrekende antwoorden.

3.1 Loonblokkeringen en loondalingen

De IWFP-resultaten voor België in Du Caju et al. (2007) wijzen op een vrij verwaarloosbare graad van neerwaartse nominale loonrigiditeit, maar op een hoge graad van reële loonrigiditeit (die kan verschillen tussen groepen werknemers en bedrijfssectoren), wat voor een land met een ruime loonindexering volledig in de lijn van de verwachtingen ligt. In de enquête bij de ondernemingen wordt gevraagd of het bedrijf tijdens de afgelopen vijf jaar het basisloon van zijn werknemers heeft bevroren (vraag 2.1) en ook of het dat basisloon gedurende de laatste vijf jaar heeft verlaagd (vraag 2.2). Op beide vragen werd afzonderlijk geantwoord, zodat overlappingsen mogelijk zijn.

Zoals verwacht, antwoorden weinig bedrijven dat ze de afgelopen vijf jaar de basislonen voor een deel van hun personeel hebben geblokkeerd (6,3 pct.) en/of hebben verlaagd (1,7 pct.). In de specifieke Belgische context, met automatische loonindexering, komen zowel loondalingen als -blokkeringen op een reële loonmatiging neer, d.w.z. een loonontwikkeling die achterblijft bij de inflatie. De resultaten bevestigen een zeer geringe dergelijke reële loonmatiging in de bouwsector, zie Du Caju et al. (2008b). Net zoals in die studie, waarin een meer gedetailleerde definitie van de economische sectoren wordt gehanteerd, blijkt de neerwaartse reële loonrigiditeit binnen de dienstensector meer uitgesproken te zijn voor de diensten aan bedrijven dan voor de financiële instellingen, waar

herstructurering en reële loonmatiging de laatste vijf jaar belangrijker is geweest. Het blijkt overigens dat reële loonmatiging vaker voorkomt in grote ondernemingen. Dit heeft allicht te maken met het meer complexe loonbeleid en met de toepassing van lokale akkoorden in die grote ondernemingen.

3.2 Redenen voor neerwaartse loonrigiditeit en alternatieve manieren om de arbeidskosten te verlagen

In de theoretische economische literatuur worden verschillende mogelijke redenen aangehaald waarom bedrijven hun lonen niet zouden kunnen of willen laten dalen, in een situatie waarin dit, zuiver economisch beschouwd, wenselijk zou zijn. Verschillende gevestigde theorieën over de arbeidsmarkt impliceren een weerstand van de individuele werknemer tegen loondalingen. Zo stellen «fairness»-theorieën dat loondalingen als oneerlijk en onaanvaardbaar worden bestempeld, en dat ze derhalve het moreel van de werknemers zouden aantasten. Volgens de theorie van de efficiënte lonen bestaat er een rechtstreeks verband tussen het (relatieve) loonniveau van de werknemers en de inspanning die ze bereid zijn te leveren. Lagere lonen zouden aldus tot minder inspanning (en productiviteit) leiden. In dit verband zouden werknemers hun loon vergelijken met soortgelijke werknemers in soortgelijke functies.

TABEL 6 RELEVANTE REDENEN WAAROM BASISLONEN NIET KONDEN DALEN (VRAAG 2.3)

(aandeel van de ondernemingen die de reden als relevant of zeer relevant aanduiden)

	5-19 werknemers	20-49 werknemers	50-199 werknemers	200 werknemers en meer	Totaal
het zou een negatieve invloed hebben op het moreel van de werknemers	85	89	90	89	88
het zou een negatieve invloed hebben op de inspanningen van de werknemers	83	88	88	87	86
werknemers hebben een afkeer van onvoorspelbare inkomensverlagingen	79	82	82	79	80
het zou betekenen dat de beste werknemers hun ontslag zouden indienen	75	79	82	81	78
het wordt verhinderd door de arbeidswetgeving / collectieve loonakkoorden	64	75	87	93	75
het zou problemen opleveren bij het aantrekken van nieuwe werknemers	64	64	71	74	67
werknemers hebben de gewoonte hun loon te vergelijken met dat van soortgelijke werknemers in andere ondernemingen op dezelfde markt	62	66	68	67	65
het zou hoge kosten teweegbrengen om nieuwe werknemers in dienst te nemen en op te leiden	62	66	64	63	64
het zou een negatieve invloed hebben op de reputatie van de onderneming	45	48	55	50	49

Bron: NBB.

Ongewogen resultaten, op schaal gebracht door weglating van de ontbrekende antwoorden.

Verzekeringstheorieën stellen dat werknemers meer afkerig zijn van risico's dan ondernemingen en dat ze vooral zekerheid zoeken in een stabiel loon, wat de bedrijven op hun beurt bereid zijn te bieden. In die zin verzekeren bedrijven hun werknemers tegen onvoorspelbare loondalingen. Volgens «turnover»-modellen zou een daling van het loon vooral het vertrek van de meest productieve werknemers bewerkstelligen (zij die elders gemakkelijk aan de slag kunnen), waardoor bedrijven minder geneigd zijn een dergelijke politiek van loondalingen te voeren. Voorts zijn er theorieën die wijzen op weerstand van de bedrijven tegen loondalingen. Zo zouden ze begaan zijn met hun reputatie, en in verband daarmee ook met de mogelijkheid om geschikt personeel te kunnen aantrekken en met de daarmee gepaard gaande kosten. Ten slotte is er ook het institutionele aspect, waarbij loondalingen kunnen worden verhinderd door collectieve akkoorden.

In de enquête over de loonvorming in de ondernemingen worden deze theorieën getoetst in vraag 2.3. Blijkbaar vindt een grote meerderheid van de responderende ondernemingen bijna al deze theoretische verklaringen relevant tot zeer relevant voor het gebrek aan loondalingen.

Voor de verschillende theorieën over de persoonlijke inzet van de individuele werknemer blijken, meer nog dan de institutionele belemmeringen, relevant te zijn. De reputatie van de onderneming is dat in mindere mate.

Indien bedrijven de lonen niet kunnen of willen laten dalen, hoewel dit vanuit economisch oogpunt toch wenselijk zou kunnen zijn, moeten ze andere mogelijkheden zoeken om op de economische omgeving te kunnen inspelen. Dit zou eventueel kunnen door de arbeidskosten op alternatieve wijzen te reduceren. Mogelijke alternatieven worden getoetst aan de hand van vraag 2.4. Er worden verschillende mogelijkheden geopperd: de indienstneming van nieuwe werknemers tegen een lager loon dan dat van hen die vrijwillig de onderneming verlieten; vervroegde pensionering om dure werknemers te vervangen door goedkoper personeel; de verlaging of afschaffing van bonussen en andere manieren van variabele verloning; de verlaging of afschaffing van vergoedingen in natura; de aanpassing van ploegenstelsels en -premies en, ten slotte, de vertraging of bevroering van promoties. De responderende bedrijven konden ook antwoorden dat geen van deze strategieën van toepassing was.

TABEL 7 ALTERNATIEVE STRATEGIEËN OM ARBEIDSKOSTEN TE VERLAGEN (VRAAG 2.4)

(bedrijven die antwoorden «relevant» of «zeer relevant», in procenten van het totaal)

	Laag- gekwalificeerde arbeiders	Technisch geschoolde en toezichhoudende arbeiders	Administratieve bedienden	Hoog- gekwalificeerde bedienden en management	Totaal
Indienstneming van nieuwe werknemers tegen een lager loon dan dat van hen die de onderneming vrijwillig verlieten	14	7	13	7	12
Vervroegde pensionering om dure werknemers te vervangen door goedkopere	6	6	6	6	6
Verlaging of afschaffing van bonussen	4	3	6	9	5
Verlaging of afschaffing van vergoedingen in natura	5	3	3	4	4
Aanpassing van ploegenstelsels	7	4	1	0	4
Vertraging of bevroering van promoties	5	5	7	8	6
Geen van bovenstaande strategieën	59	72	64	65	63

Bron: NBB.

Ongewogen resultaten, op schaal gebracht door weglating van de ontbrekende antwoorden.

Twee derde van de bedrijven geeft aan dat geen enkele van de hierboven geciteerde alternatieve manieren om de arbeidskosten te verlagen, wordt angewend. Het vervangen van dure werknemers door goedkopere ingeval een werknemer het bedrijf vrijwillig verlaat of gepensioneerd wordt, zijn de meest toegepaste strategieën, vooral bij laaggeschoolde arbeiders en bedienden. Het verminderen van bonussen en het vertragen van promoties komen vaker voor bij hooggekwalificeerde bedienden en management, het verlagen van vergoedingen in natura wordt frequenter toegepast bij laaggekwalificeerde arbeiders. Aanpassingen van ploegenstelsels zijn enkel relevant voor arbeiders uit de verwerkende nijverheid.

Blijft de vraag hoe ondernemingen reageren op ongunstige vraag- of aanbodschokken in een situatie waarin de lonen moeilijk kunnen worden verlaagd en alternatieve instrumenten om de arbeidskosten te verlagen bovendien weinig toepasbaar zijn. Deze vraag is het onderwerp van deel 4 van dit artikel.

4. Reactie op schokken

In de vragen 2.5 tot en met 2.10 wordt geïnformeerd naar de wijze waarop bedrijven reageren op schokken, in het bijzonder op een negatieve vraagschok, een stijging van de kostprijs van de intermediaire inputs of een algemene verhoging van de arbeidskosten. In de drie gevallen

TABEL 8 REACTIE OP SCHOKKEN (VRAGEN 2.5, 2.7 EN 2.9)

(bedrijven die antwoorden «relevant» of «zeer relevant», in procenten van het totaal)

	Aanpassing prijzen	Aanpassing marges	Aanpassing productie	Aanpassing kosten
Verzwakking van de vraag	40	52	34	75
Stijging kostprijs intermediaire inputs ...	57	42	13	75
Stijging arbeidskosten	62	50	11	67

Bron: NBB.

Resultaten gewogen op basis van de werkgelegenheid en op schaal gebracht door weglating van de ontbrekende antwoorden.

blijkt het terugdringen van de kosten telkens de meest gevolgde strategie te zijn. Bovendien worden de prijzen vaker verhoogd na een «cost-push»-schok dan dat ze worden verlaagd na een verzwakking van de vraag. Dit is volledig conform de IPN-resultaten (Aucremanne en Druant, 2005)⁽¹⁾. Een aanpassing van de productie is enkel belangrijk in geval van een negatieve vraagschok.

Wordt de reactie per sector nagegaan – in dit artikel niet opgenomen –, dan wordt er in de bouw en in de handel significant aangepast door middel van de prijzen. In deel 5 van dit artikel zal worden aangetoond dat dit precies de sectoren zijn met de hoogste frequentie van prijsveranderingen. Het terugdringen van de output als reactie op een vraagverzwakking komt enkel voor in de verwerkende nijverheid.

De bedrijven die middels een aanpassing van de kosten op een schok reageren, werd tevens gevraagd welke strategie ze daarbij volgen. In dit artikel wordt de gemiddelde reactie op de drie schokken samen voorgesteld. Daaruit blijkt dat in bijna 60 pct. van de bedrijven de kosten worden gereduceerd via het kanaal van de werkgelegenheid. De inkrimping van het personeelsbestand

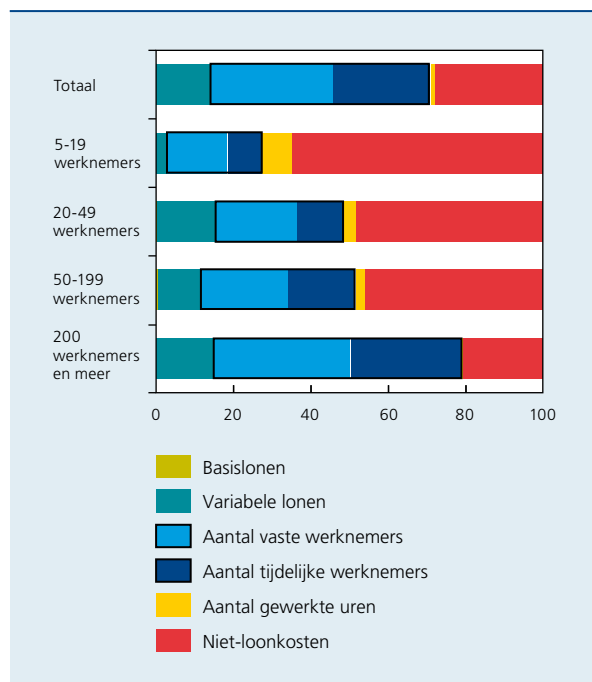
betreft voornamelijk het aantal vaste werknemers en in iets mindere mate het aantal tijdelijke krachten. De niet-loonkosten worden teruggedrongen door 28 pct. van de bedrijven. Ingrijpen via een verlaging van de basislonen komt uiterst weinig voor, wat coherent is met de reeds besproken neerwaartse loonrigiditeit, terwijl in 14 pct. van de gevallen gesnoeid wordt in de variabele looncomponenten. De strategie van arbeidsduurvermindering wordt nauwelijks gevolgd.

Er worden evenwel sterk uiteenlopende patronen vastgesteld naargelang van het personeelsbestand in de ondernemingen. Er bestaat een duidelijk positief verband tussen de grootteklasse en de aanpassing via het werkgelegenheidskanaal: hoe groter het bedrijf, hoe sterker het vaste en tijdelijke personeelsbestand wordt gereduceerd; het aandeel loopt op van 25 pct. bij de kleinste bedrijven tot twee derde bij de grootste. Bij deze laatste wordt ook relatief meer gesnoeid in de tijdelijke krachten, maar zij hebben dan ook meer dergelijk personeel in dienst. Het verband met aanpassingen van de niet-loonkosten, daarentegen, is negatief en het aandeel van deze strategie krimpt van twee derde bij de bedrijven met 5 tot 19 werknemers tot een vijfde bij de ondernemingen met 200 werknemers en meer. Grote bedrijven beschikken immers meer dan kleine bedrijven over een ruimere marge om het personeelsbestand in geval van moeilijkheden te verminderen. Het is wellicht ook om die reden dat vrijwel alleen de kleinste bedrijven met 5 tot 19 werknemers de strategie van de arbeidsduurvermindering toepassen, hoewel het aandeel daarvan beperkt blijft tot 8 pct.

Het is niet mogelijk een eenduidig verband aan te tonen tussen de sector en de mate waarin de aanpassing via de werkgelegenheid verloopt. Sectoren waar de arbeidskosten een ruim aandeel in de totale kosten vertegenwoordigen, namelijk de diensten aan bedrijven en de financiële sector, volgen deze strategie niet vaker dan sectoren met een gering aandeel arbeidskosten, b.v. de energiesector, wel integendeel. In de financiële sector gebeurt het aanpassingsproces grotendeels via de tijdelijke werkgelegenheid, wat nauwelijks het geval is in de energie- en de bouwsector. Hier kan geen verband worden aangetoond met het aandeel van de tijdelijke krachten in het totale personeelsbestand.

Het kanaal van de loonaanpassingen, in het bijzonder de variabele lonen, wordt het vaakst gevolgd in de sectoren die gemiddeld beschouwd hogere bonussen uitkeren, namelijk de handel en de bouw. Het hoge percentage bij

GRAFIEK 1 KOSTENVERLAGENDE STRATEGIEËN (VRAGEN 2.6, 2.8 EN 2.10)
(gemiddelde reactie op drie schokken, procenten van het totaal)

Bron : NBB.
Resultaten gewogen op basis van de werkgelegenheid en op schaal gebracht door weglating van de ontbrekende antwoorden.

(1) Uit de IPN-enquête bleek dat de belangrijkste beweegredenen voor prijsstijgingen gezocht dient te worden in "cost-push"-factoren; voor prijsdalingen zijn dat een prijsverlaging bij de concurrentie en een verzwakking van de vraag.

de diensten aan bedrijven – 24 pct. – is eerder opmerkelijk aangezien bonussen in die sector niet belangrijk zijn. Wellicht werden de commissies, die wél courant worden toegekend, in dit deel van de enquête verkeerdelijk beschouwd als variabele looncomponenten, terwijl ze in de vragenlijst gedefinieerd werden als een onderdeel van het basisloon.

De betekenis van het werkgelegenheidskanaal als een strategie voor kostenreductie wordt bevestigd door de antwoorden op vraag 2.4 (zie deel 3 van dit artikel), waarin alternatieve strategieën worden getest om de arbeidskosten te drukken. Bijna twee derde van de bedrijven geeft aan dat geen enkele ervan wordt toegepast.

5. Loon- en prijsaanpassingen

Een belangrijk deel van de vragenlijst is gewijd aan de frequentie en de timing van prijswijzigingen en loonveranderingen. Terwijl aan de hand van de vragen inzake de prijswijzigingen enkele resultaten van de IPN-enquête naar de prijszetting kunnen worden gecontroleerd⁽¹⁾, vormen de vragen omtrent de loonaanpassingen – naast de microgegevens – een extra bron van informatie in het onderzoek naar de loondynamiek. Een combinatie van de antwoorden op de beide soorten van vragen maakt het mogelijk de relatie tussen prijzen en lonen grondiger te onderzoeken. Daarnaast bevat de enquête een expliciete vraag naar het verband tussen het tijdstip van loon- en prijsveranderingen.

5.1 Frequentie en timing van prijsaanpassingen

In vraag 2.11 dienen de bedrijven aan te kruisen hoe vaak ze, in normale omstandigheden, de prijs van hun belangrijkste product veranderen. Bij 37 pct. van de ondernemingen gebeurt dat maximaal één keer per jaar. Een zelfde percentage antwoordt dat er geen specifiek patroon wordt gevolgd, terwijl de resterende 26 pct. hun prijzen frequenter aanpast. Vooral in de financiële sector is het ontbreken van een prijsveranderingspatroon opmerkelijk: de «prijs» wordt er in belangrijke mate vertegenwoordigd door de rentemarge en wellicht zijn de vragen voor deze sector minder relevant. Bovendien werd de enquête gehouden in een periode van beroering op de financiële markten.

Door de gedetailleerdheid van de antwoordmogelijkheden (dagelijks, wekelijks, ...) kan bij benadering de gemiddelde impliciete duur tussen twee opeenvolgende prijsveranderingen worden berekend. Die gemiddelde duur wordt uitgedrukt in maanden. Uiteraard kan geen rekening worden gehouden met de observaties waar geen specifiek aanpassingspatroon wordt toegepast of waar de prijzen nooit veranderen. Voor bedrijven die «minder dan één keer om de twee jaar» aankruisen, wordt de tijdsduur op 36 maanden geraamd. Aldus berekend, belooft de gemiddelde tijdsduur tussen twee opeenvolgende prijsveranderingen 8 maanden. Gecorrigeerd voor een belangrijke outlier uit de distributiesector – een onderdeel van de handel –, die zeer frequent zijn prijzen aanpast, wordt dat 10 maanden. Dat is korter dan de gemiddelde tijdsduur die is vastgesteld in de IPN-enquête, namelijk 13 maanden, maar het wijst misschien op problemen inzake vergelijkbaarheid van de beide bronnen. In de IPN-enquête dienden de bedrijven immers zelf een cijfer in te vullen met betrekking tot het aantal prijsaanpassingen, wat een accuratere berekening van de maatstaf mogelijk maakte, en waren de opties «geen specifiek patroon» en «nooit» niet voorhanden zodat alle antwoorden in aanmerking kwamen. Bovendien was de financiële sector, die in de WDN-enquête werd gekenmerkt door frequente prijsaanpassingen voor de bedrijven die een prijsveranderingspatroon aangaven, niet in het staal van de IPN-enquête opgenomen.

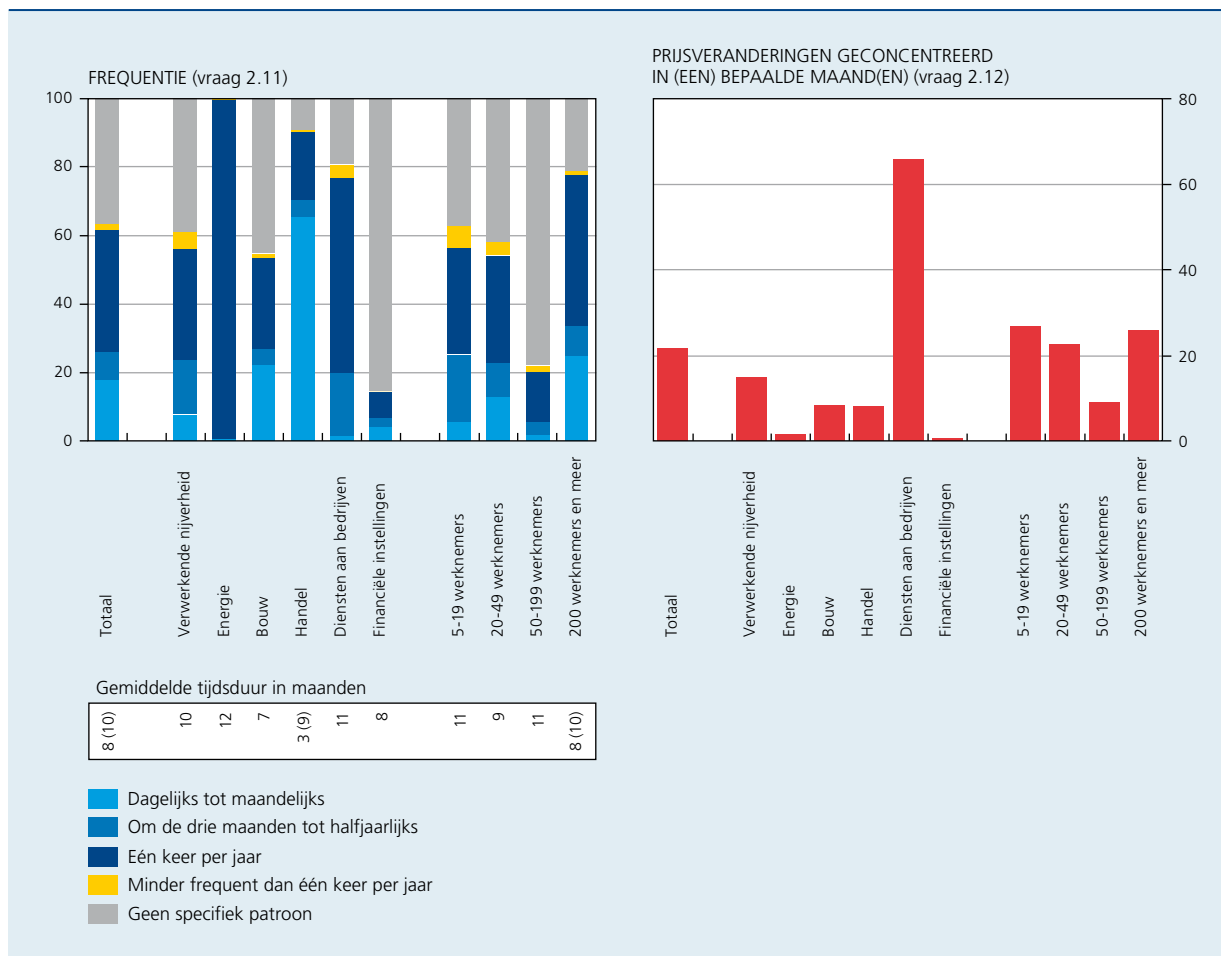
De maatstaf kan wel degelijk worden gebruikt om, binnen de WDN-enquête, de resultaten naar sector en naar grootteklasse met elkaar te vergelijken. De gemiddelde tijdsduur tussen twee prijsaanpassingen is het kortst in de bouw (7 maanden), de financiële sector (8 maanden) en de handel (9 maanden, gecorrigeerd voor de outlier). De prijzen worden het minst vaak aangepast in de diensten aan bedrijven (11 maanden) en in de energiesector (12 maanden). De verwerkende nijverheid neemt, met 10 maanden, de middelste positie in. Soortgelijke verschillen tussen sectoren werden in de IPN-enquête vastgesteld. De verschillen naar grootteklasse zijn minder uitgesproken; de gemiddelde tijdsduur schommelt tussen 9 en 11 maanden.

De timing van de prijsaanpassingen, in het bijzonder de eventuele concentratie tijdens bepaalde maanden, wordt nagegaan in vraag 2.12. In de relevante literatuur wordt een onderscheid gemaakt tussen tijdafhankelijke en situatieafhankelijke prijsstrategieën. Bij tijdafhankelijke prijszetting is het ogenblik van de aanpassing exogeen; het is met andere woorden niet afhankelijk van de economische situatie. Bij een situatieafhankelijk gedrag hangt het tijdstip van de prijsaanpassing wel af van de economische situatie. Welke van beide doorslaggevend

(1) Dit is het geval voor de landen, waaronder België, die een IPN-enquête hielden. Voor de andere landen gaat het om een nieuwe bron van informatie.

GRAFIEK 2 FREQUENTIE EN TIMING VAN PRIJSVERANDERINGEN PER SECTOR EN GROOTTEKLASSE

(procenten van het totaal)

Bron : NBB.

Resultaten gewogen op basis van de werkgelegenheid en op schaal gebracht door weglating van de ontbrekende antwoorden.

(...) Resultaten gecorrigeerd voor één outlier.

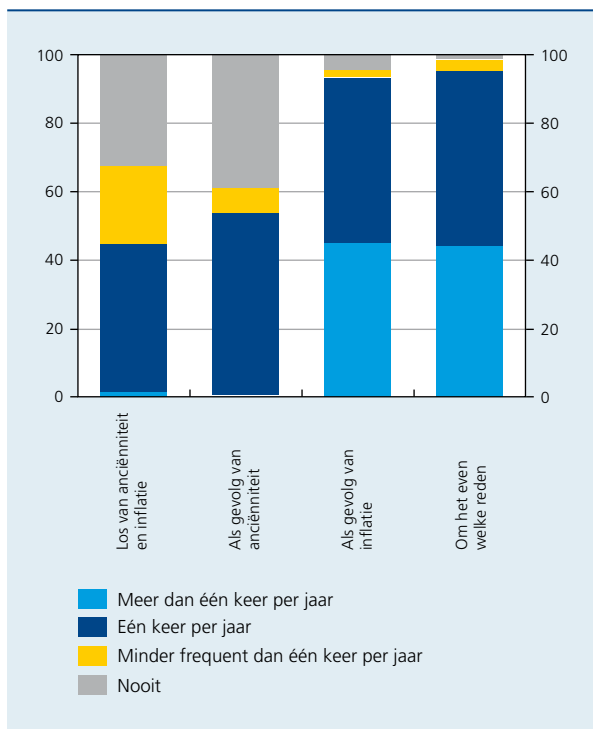
is in de prijszettingsstrategieën van de bedrijven, is van belang voor het monetaire beleid. In een situatieafhankelijke context zullen de prijzen meteen reageren op (voldoende) zware schokken, terwijl de bedrijven in een tijdafhankelijke context, zelfs bij grote schokken, zullen wachten tot wanneer hun van tevoren vastliggend tijdstip gekomen is.

Tijdafhankelijke prijsaanpassing, dat wil zeggen prijsaanpassingen in één of meerdere specifieke maand(en) van het jaar, komt voor bij 22 pct. van de ondernemingen. In de IPN-enquête was dit, zelfs indien zich een voldoende zware schok voordeed, bij 26 pct. het geval. Opvallend is het veelvuldig voorkomen van tijdafhankelijke prijszetting in de diensten aan bedrijven wat, in combinatie met weinig frequente prijsaanpassingen, een teken is van prijsstarheid.

5.2 Frequentie en timing van loonaanpassingen

In vraag 1.10 wordt de frequentie van loonveranderingen onderzocht naar drie deelaspecten. De bedrijven dienden aan te geven hoe vaak het basisloon van de belangrijkste beroepscategorie van werknemers normaliter wordt aangepast. Zowel de loonveranderingen als gevolg van inflatie, als die ten gevolge van anciënniteit en die los van deze beide elementen werden afzonderlijk behandeld. Vervolgens werd een samenvattende variabele gecreëerd voor de frequentie van loonaanpassingen om welke van bovenvermelde redenen ook. Deze variabele werd aangemaakt door voor elke observatie, van de drie onderzochte redenen voor loonaanpassing, de hoogste frequentie te nemen. De onderliggende motivatie is dat elke loonverandering, ongeacht de reden, een teken is van flexibiliteit.

GRAFIEK 3 FREQUENTIE VAN BASISLOONVERANDERINGEN (VRAAG 1.10)
(procenten van het totaal)

Bron: NBB.
Resultaten gewogen op basis van de werkgelegenheid en op schaal gebracht door weglating van de ontbrekende antwoorden.

Bij de helft van de ondernemingen wordt het loon jaarlijks aangepast, 44 pct. doet dit vaker en 5 pct. minder vaak. Dit betekent dat 56 pct. van de bedrijven hun lonen maximaal één keer per jaar wijzigen, bij de prijsaanpassingen ging het om 37 pct. De frequentie van de aanpassingen ten gevolge van inflatie is het hoogst, die als gevolg van anciënniteit en van andere oorzaken dan inflatie en anciënniteit het laagst. In de laatste twee gevallen worden de lonen bij slechts 1 pct. van de bedrijven vaker dan één keer per jaar aangepast. Deze resultaten stroken met het uit microgegevens naar voren komende beeld van verwaarloosbare nominale rigiditeit en een grotere reële rigiditeit (Du Caju et al., 2007).

Bij gebrek aan voldoende gedetailleerde informatie over het aantal loonaanpassingen, kan, anders dan bij de prijzen, geen gemiddelde tijdsduur worden berekend. Uit de frequentieverdeling blijkt dat de lonen het minst vaak veranderen in de handel, de verwerkende nijverheid en de diensten aan bedrijven; meer dan 80 pct. van de bedrijven uit deze sectoren passen de lonen maximaal één keer per jaar aan. Een zeer hoge frequentie van aanpassingen wordt vastgesteld in de financiële sector, amper 2 pct. past jaarlijks of minder vaak aan, gevolgd door de bouw

(34 pct.) en de energiesector (40 pct.). Dit zijn precies de sectoren waar de hoogste frequentie van indexeringen wordt vastgesteld. Wat de grootteklassen betreft, neemt de frequentie toe naarmate het personeelsbestand groter is, maar bij de zeer grote ondernemingen van 200 werknemers en meer neemt zij opnieuw af.

De tijdafhankelijke loonaanpassing, dat wil zeggen de aanpassing van de lonen in één of meerdere specifieke maand(en), wordt behandeld in vraag 1.11 en komt voor bij 61 pct. van de ondernemingen. Deze strategie wordt het minst toegepast in de energiesector, de handel en de kleinste ondernemingen.

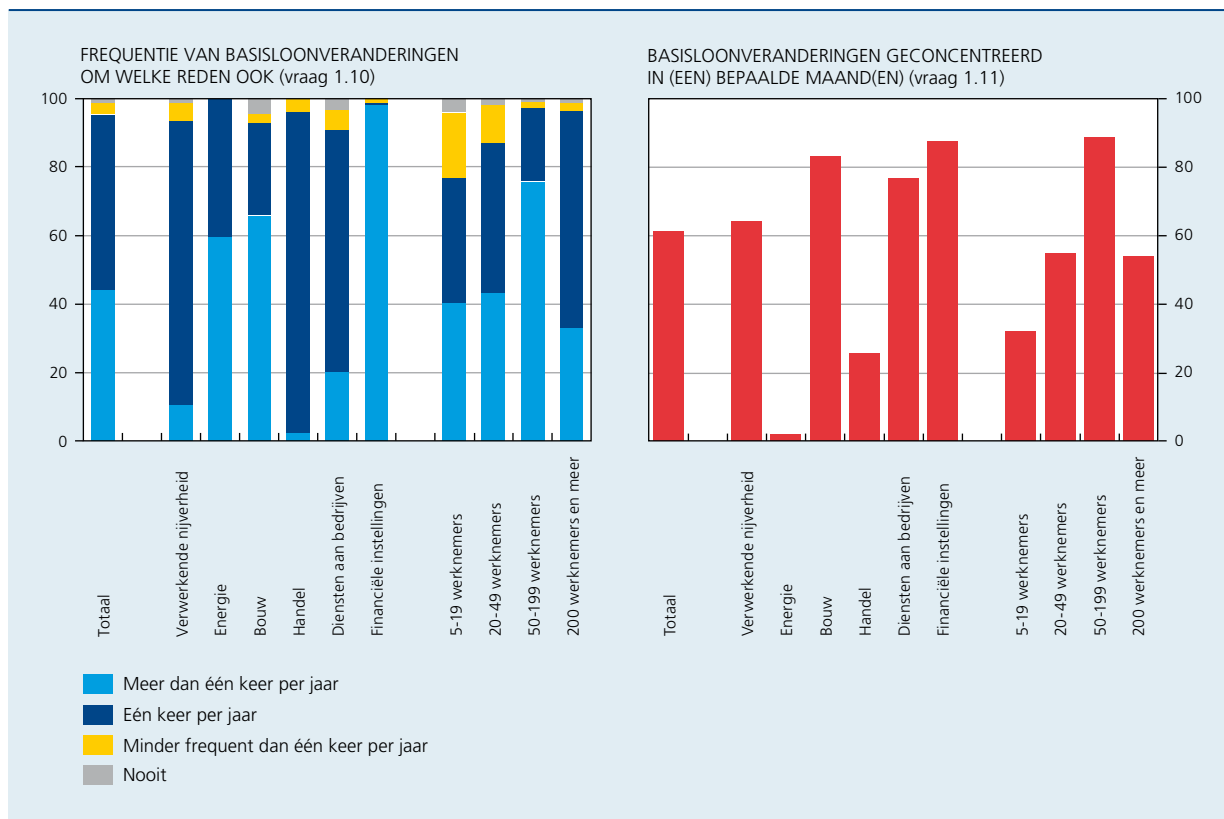
5.3 Het verband tussen loon- en prijsaanpassingen

De combinatie van de antwoorden op de vragen 1.11 en 2.12 maakt het mogelijk het tijdstip van de loon- en prijsveranderingen met elkaar te vergelijken. Beide zijn geconcentreerd in de maand januari. Ook in de maand juli hebben tal van loon- en prijsveranderingen plaats; vooral wat de lonen betreft, wordt er ook een zekere concentratie vastgesteld aan het begin van het tweede en het vierde kwartaal.

Het feit dat haast twee derde van de bedrijven tijdafhankelijke loonaanpassingen hanteren en dat die aanpassingen geconcentreerd zijn in bepaalde maanden van het jaar, is onlosmakelijk verbonden met het in deel 2 van dit artikel besproken automatische loonindexeringsmechanisme. Een groot deel van de bedrijven indexeert de lonen op vaste tijdstippen, met een gemiddelde frequentie van twee keer per jaar.

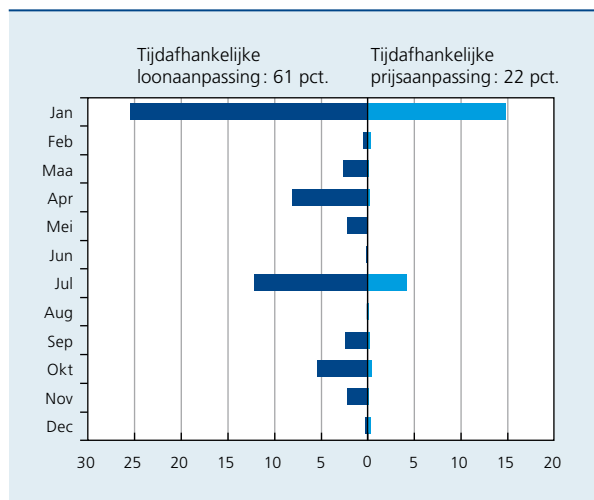
Het beeld van een gecoördineerde prijs- en loonaanpassing, vooral in de maanden januari en juli, wordt niet bevestigd door de antwoorden op vraag 2.13 naar de intensiteit en de richting van het verband tussen het tijdstip waarop tot prijs- en loonveranderingen wordt besloten. In 62 pct. van de gevallen bestaat er geen verband tussen de beide beslissingen, in 17 pct. van de bedrijven is er wel sprake van een verband, zonder dat daarbij gewag wordt gemaakt van een specifiek patroon, en enkel de resterende 21 pct. meldt een sterk verband. Wat de richting betreft, worden de beslissingen gelijktijdig genomen in 5 pct. van de ondernemingen, de prijzen volgen de lonen in 9 pct. van de ondernemingen en de lonen volgen de prijzen in 6 pct. van de ondernemingen. Het verband tussen lonen en prijzen is het sterkst bij de diensten aan bedrijven, in de bouw- en de energiesector, alsook bij de grootste bedrijven. Verder onderzoek zal moeten uitwijzen of factoren zoals concurrentie en kostenstructuur hierbij een rol spelen.

GRAFIEK 4 FREQUENTIE EN TIMING VAN BASISLOONVERANDERINGEN PER SECTOR EN GROOTTEKLASSE
(procenten van het totaal)

Bron : NBB.
Resultaten gewogen op basis van de werkgelegenheid en op schaal gebracht door weglating van de ontbrekende antwoorden.

GRAFIEK 5 TIJDSTIP VAN LOON- EN PRIJSVERANDERINGEN (VRAGEN 1.11 EN 2.12)
(procenten van het totaal)

Bron : NBB.
Resultaten gewogen op basis van de werkgelegenheid en op schaal gebracht door weglating van de ontbrekende antwoorden.

Conclusie

De in dit artikel uiteengezette analyse is het resultaat van een door de Bank georganiseerde enquête die het Belgische onderdeel vormt van een initiatief in het kader van het « Wage Dynamics Network » (WDN). De sectoren waarop de enquête betrekking heeft, vertegenwoordigen samen 55 pct. van de loontrekkende werkgelegenheid in België en 1.431 bedrijven hebben aan de enquête deelgenomen, wat neerkomt op een responsgraad van 35 pct.

Het voor vele Europese landen kenmerkende institutionele patroon, waarbij achtereenvolgens op verschillende hiërarchische niveaus over de lonen wordt onderhandeld, wordt in België concreet ingevuld door de loonnorm – die een nationale richtlijn geeft –, door loononderhandelingen op een dominant sectoraal niveau in de paritaire comités en door eventuele aanvullende akkoorden op bedrijfsniveau. Bijna alle responderende bedrijven duiden ten minste één bevoegd paritair comité aan, en iets meer dan een vierde past een collectief loonakkoord op bedrijfsniveau toe. Dergelijke collectieve akkoorden op bedrijfsniveau

zijn meer gebruikelijk in grote ondernemingen en komen vaker voor in de energiesector, de verwerkende nijverheid en de financiële instellingen.

In alle Europese landen is het prijsverloop een van de belangrijkste determinanten van de lonen, en in België speelt het indexeringsmechanisme in dat opzicht een belangrijke rol. Uit de enquêteresultaten blijkt dat iets meer dan de helft van de ondernemingen een mechanisme met spilindex toepast, terwijl iets minder dan de helft opereert in een omgeving waar op vaste tijdstippen wordt geïndexeerd. Dit laatste systeem komt frequenter voor in grotere ondernemingen, waardoor de gewogen resultaten aangeven dat een meerderheid van de werknemers onder dit mechanisme valt.

Het niveau van de lonen van nieuw in dienst genomen werknemers wordt in de responderende bedrijven vooral bepaald door wat is vastgelegd in collectieve akkoorden en door het loonniveau van vergelijkbare werknemers binnen de onderneming. Toch kunnen de effectief door de onderneming aan haar personeel uitbetaalde lonen afwijken van de in de sectorale akkoorden van de paritaire comités vastgelegde loonschalen. De effectieve lonen van laaggekwalificeerde arbeiders stemmen in een meerderheid van de ondervraagde ondernemingen overeen met de in de paritaire comités vastgelegde loonschalen. Voor bedienden, daarentegen, en eerder nog voor hooggekwalificeerde bedienden dan voor administratieve bedienden, liggen de effectieve lonen in een meerderheid van de ondervraagde bedrijven hoger dan de sectorale loonschalen. Een dergelijk loonkussen, dat een buffer vormt tussen de effectieve lonen en de collectieve ondergrenzen, komt vaker voor in grote bedrijven.

In een klein aantal ondernemingen zijn de basislonen in het recente verleden voor een deel van het personeel geblokkeerd of verlaagd. Dit heeft blijkbaar vooral te maken met arbeidsmarkttheorieën over de persoonlijke inzet van de individuele werknemer (« efficiency wages », « fairness », « turnover ») en met institutionele belemmeringen. Al met al reageren ondernemingen zelden op ongunstige schokken door de basislonen te verlagen of door gebruik te maken van alternatieve manieren om de arbeidskosten per werknemer te verlagen. De kosten worden, zeker in de grote ondernemingen, vooral gereduceerd via het kanaal van de werkgelegenheid, met name via een vermindering van – hoofdzakelijk – het aantal vaste en – in iets mindere mate – het aantal tijdelijke werknemers. Ook de verlaging van de niet-loonkosten is belangrijk, terwijl in een beperkt aantal gevallen gesnoeid wordt in de variabele looncomponenten. Het kanaal van de loonaanpassingen, vooral de

variabele lonen, wordt het vaakst gevolgd in de sectoren die, gemiddeld beschouwd, hogere bonussen uitkeren, namelijk de handel en de bouw. De strategie van arbeidsduurvermindering wordt nauwelijks toegepast, tenzij in de kleine bedrijven, die over een veel smallere marge beschikken om het kanaal van de werkgelegenheid aan te wenden.

Wat de frequentie van de prijsaanpassingen betreft, beweert slechts een vierde van de ondernemingen dat prijzen meer dan één keer per jaar worden gewijzigd. De gemiddelde tijdsduur tussen twee prijsaanpassingen is het kortst in de bouw, de financiële sector en de handel. De prijzen worden het minst vaak aangepast in de diensten aan bedrijven en in de energiesector. De verwerkende nijverheid neemt ter zake de middelste positie in. Wat de timing van de prijsaanpassingen betreft, wordt een voor het monetaire beleid relevant onderscheid gemaakt tussen tijdafhankelijke prijsstrategieën, waarbij het ogenblik van de aanpassing niet afhankelijk is van de economische toestand, en situatieafhankelijke prijsstrategieën, waarbij de prijzen meteen reageren op (voldoende) zware schokken. Tijdafhankelijke prijsaanpassing komt voor bij 22 pct. van de ondernemingen, en opvallend veel in de diensten aan bedrijven, wat in combinatie met een lage frequentie van prijsaanpassingen een teken is van prijsstarheid in deze sector.

De frequentie en de timing van de loonaanpassingen zijn in hoge mate verbonden met het gehanteerde indexeringsmechanisme. De meeste bedrijven veranderen hun lonen maximaal één keer per jaar. De frequentie van de aanpassingen als gevolg van inflatie is het hoogst, die als gevolg van anciënniteit en van oorzaken los van inflatie en anciënniteit het laagst. De lonen veranderen het minst vaak in de handel, de verwerkende nijverheid en de diensten aan bedrijven. Een zeer hoge frequentie van aanpassingen wordt vastgesteld in de financiële sector, gevolgd door de bouw en de energiesector. Dit zijn precies de sectoren waar de hoogste frequentie van indexeringen werd vastgesteld. Tijdafhankelijke loonaanpassing in een specifieke maand komt voor bij 61 pct. van de ondernemingen, en de loonveranderingen zijn net zoals de prijsveranderingen geconcentreerd in de maand januari. Ook in de maand juli wordt een piek vastgesteld en, vooral inzake lonen, wordt er ook enige concentratie vastgesteld aan het begin van het tweede en het vierde kwartaal. Dit beeld van gelijktijdige loon- en prijsveranderingen wordt evenwel niet bevestigd door andere enquêteresultaten over gecoördineerde beslissingen om lonen en prijzen aan te passen; slechts een vijfde van de deelnemers maakt gewag van een sterke band tussen het tijdstip waarop beide beslissingen worden genomen.

Samengevat, stroken de resultaten van deze enquête in hoge mate met elders beschikbare informatie. Ze voegen echter vooral nieuwe en relevante bevindingen toe, die nu reeds een duidelijker inzicht verschaffen in de complexe praktijk van de loonvorming in de ondernemingen. Er dient echter grondiger onderzoek te worden verricht op basis van de schat aan gegevens, zeker in combinatie met de enquêteresultaten voor andere Europese landen. Dergelijke analyses zijn nuttig omdat het eengemaakte monetaire beleid in het eurogebied het belang van een evenwichtige loonvorming doet toenemen.

Contactpersoon voor de
vragenlijst: +32(0)2 221 21 55

Gelieve uw vragenlijst terug te sturen tegen
uiterlijk 10 oktober 2007

ENQUÊTE NAAR DE LOONVORMING

Verwerkende nijverheid - Bouw - Energie

Om uw antwoorden terug te sturen, kunt u gebruik maken van de bijgevoegde antwoordenvolpde of van onze gratis faxlijn op **0800 95 969** (enkel in België) of van het gewone faxnummer **+32(0)2 221 31 07** (vanuit het buitenland).

Deze enquête wordt gehouden onder de leiding en het toezicht van de Nationale Bank van België. De verzamelde informatie zal uitsluitend worden gebruikt voor onderzoeksdoeleinden en zal enkel in geaggregeerde vorm worden verspreid, zodat de individuele antwoorden vertrouwelijk blijven. De deelnemers zullen een samenvatting van de belangrijkste bevindingen van de enquête ontvangen.

Hieronder vindt u enkele instructies om de vragenlijst in te vullen.

1. **Referentieperiode:** dit is de periode die betrekking heeft op uw jaarrekening voor het jaar 2006; in de vragenlijst wordt u gevraagd ofwel naar de "referentieperiode" ofwel naar het "einde van de referentieperiode" te verwijzen.
2. **Getallen:** als u problemen hebt om exacte getallen in te vullen, gelieve dan een benaderend antwoord te geven.
3. **Wie dient de vragenlijst in te vullen?** Het hoofd van de personeelsdienst of de bedrijfsleider zijn de geschikte personen om de vragenlijst in te vullen. De in deel 3 gevraagde informatie m.b.t. de omzet en de kostenstructuur van uw onderneming kan uit de jaarrekening gehaald worden.

Wat is de belangrijkste activiteit van uw onderneming?

Uw BTW-nummer:

DEEL 1: LOONVORMING EN LOONVERANDERINGEN

- 1.1 Hoe waren de werknemers van uw onderneming aan het einde van de referentieperiode verdeeld over de volgende beroeps categorieën? Hou bij het verdelen van het personeelsbestand rekening met scholingsniveau, ervaring en jobinhoud (al dan niet toezichhoudend).**

productiearbeiders %	1101
technisch geschoolde en toezichhoudende arbeiders %	1102
administratieve bedienden %	1103
hooggekwalificeerde bedienden en management %	1104
TOTAAL	100 %	

- 1.2 Wat is het nummer van het paritair (sub)comité waaronder uw werknemers vallen? (indien meerdere, in volgorde van belangrijkheid)**

arbeiders:	nr.	nr.	1200 - 1
bedienden:	nr.	nr.	1203 - 4

REFERENTIE:

Verschillen de werkelijk betaalde lonen in uw onderneming gemiddeld genomen van de in het paritair comité geldende loon- en weddeschalen? (kruis voor elke kolom één antwoord aan)

	Productie-arbeiders 1211 - 12-13	Technisch geschoolde en toezichhoudende arbeiders 1221 - 22-23	Administratieve bedienden 1231 - 32-33	Hooggekwalificeerde bedienden en management 1241 - 42-43
• nee	☐ 1	☐ 1	☐ 1	☐ 1
• ja, ze zijn hoger	☐ 2	☐ 2	☐ 2	☐ 2
	hoeveel?..... %	hoeveel?..... %	hoeveel?..... %	hoeveel?..... %
• ja, ze zijn lager	☐ 3	☐ 3	☐ 3	☐ 3
	hoeveel?..... %	hoeveel?..... %	hoeveel?..... %	hoeveel?..... %

Hoe denkt u dat de lonen in uw onderneming zich verhouden tot die bij uw concurrenten? (slechts één antwoord aankruisen)

1251

- lager 1
- ongeveer gelijk 2
- hoger 3
- ik weet het niet 4

1.3 Past u een collectief loonakkoord toe dat afgesloten werd buiten uw onderneming? (slechts één antwoord aankruisen)

1301

- nee, er bestaat geen akkoord 1
- nee, we doen er niet aan mee 2
- ja, we passen het toe 3

1.4 Past u een collectief loonakkoord toe dat afgesloten werd in uw onderneming?

1401

- nee 1
- ja 2

1.5 Indien u "ja" antwoordde op vraag 1.3 of 1.4, welk percentage van de werknemers van uw onderneming valt onder die collectieve loonakkoorden (alle akkoorden samen beschouwd)?

procent

1501

REFERENTIE:

In het vervolg van de enquête zullen sommige vragen verwijzen naar basislonen, terwijl andere vragen gericht zijn op variabele lonen.

Basisloon = vaste bezoldiging exclusief bonussen; met andere woorden vast loon en salaris, plus commissies.

Variabel loon = bonussen afhankelijk van individuele prestaties of van de bedrijfsresultaten.

1.6 Welk percentage van uw totale loonsom was tijdens de referentieperiode variabel?

	Productie- arbeiders	Technisch geschoolde en toezichhoudende arbeiders	Administratieve bedienden	Hooggekwalificeerde bedienden en management
• bonussen afhankelijk van de individuele prestaties % 1601 % 1602 % 1603 % 1604
• bonussen afhankelijk van de bedrijfsresultaten % 1611 % 1612 % 1613 % 1614

1.7 Heeft uw onderneming een beleid waarbij de wijzigingen in de basislonen afhankelijk zijn van de inflatie? 1701

- ja 1 ☞ ga verder naar **1.8**
- nee 2 ☞ ga verder naar **1.10**

1.8 Op welke manier zijn de basisloonveranderingen afhankelijk van de inflatie? (slechts één antwoord aankruisen) 1801

- de loonveranderingen zijn automatisch gekoppeld aan:
 - de voorbije inflatie 1
 - de verwachte inflatie 2
 } ga verder naar **1.9**
- de loonveranderingen houden, zonder formele regel, rekening met:
 - de voorbije inflatie 3
 - de verwachte inflatie 4
 } ga verder naar **1.10**

1.9 Welk systeem van automatische indexing is van toepassing? (slechts één antwoord aankruisen)

- indexing afhankelijk van het overschrijden van een spilindex 1 1901
- indexing op vaste tijdstippen 2 hoeveel keer per jaar? 1902

1.10 Denkend aan de belangrijkste beroeps categorie in uw onderneming (zoals aangegeven in vraag 1.1), hoe vaak wordt het basisloon van deze groep normaliter veranderd in uw onderneming? (kruis voor elk punt één antwoord aan)

	Meer dan één keer per jaar	Eén keer per jaar	Eén keer om de twee jaar	Minder dan één keer om de twee jaar	Nooit	
• loonveranderingen los van anciënniteit en inflatie	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	1111
• loonveranderingen als gevolg van anciënniteit	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	1112
• loonveranderingen als gevolg van inflatie	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	1113

REFERENTIE:

1.11 Vinden de veranderingen van de basislonen, in normale omstandigheden, plaats in specifieke maanden?

- nee 1 1121
 - ja, geef aan in welke maand(en)
- J 01 F 02 M 03 A 04 M 05 J 06 J 07 A 08 S 09 O 10 N 11 D 12 1122

1.12 Denkend aan de belangrijkste beroepscategorie in uw onderneming (zoals aangegeven in vraag 1.1), welke van onderstaande factoren speelt de hoofdrol bij het bepalen van het beginloon van nieuw aangeworven werknemers in uw onderneming? (slechts één antwoord aankruisen) 1131

- collectief loonakkoord (eender welk akkoord) 1
- loon van vergelijkbare werknemers in de onderneming 2
- loon van vergelijkbare werknemers buiten de onderneming 3
- beschikbaarheid van vergelijkbare werknemers op de arbeidsmarkt 4
- geen van bovenstaande factoren 5

DEEL 2: NEERWAARTSE LOONRIGIDITEIT, REACTIE OP SCHOKKEN EN PRIJSAANPASSINGEN

2.1 Is het basisloon van sommige werknemers in uw onderneming in de afgelopen vijf jaar ooit bevroren?

- nee 1 2101
- ja 1 % van het personeel 2102 - 3

2.2 Is het basisloon van sommige werknemers in uw onderneming in de afgelopen vijf jaar ooit verlaagd geweest?

- nee 1 2201
- ja 1 % van het personeel 2202 - 3

REFERENTIE:

2.3 Er zijn verschillende redenen denkbaar om het basisloon niet of slechts heel weinig te verlagen, zelfs als uw onderneming haar arbeidskosten moet verminderen. Gelieve de relevantie van deze redenen te vermelden voor uw onderneming. (kruis voor elk punt één antwoord aan)

	Niet relevant	Weinig relevant	Relevant	Zeer relevant	Ik weet het niet	
• het wordt verhinderd door de arbeidswetgeving/collectieve loonakkoorden	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	2301
• het zou een negatieve invloed hebben op de inspanningen van de werknemers	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	2302
• het zou een negatieve invloed hebben op het moreel van de werknemers	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	2303
• het zou een negatieve invloed hebben op de reputatie van de onderneming	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	2304
• het zou betekenen dat de beste werknemers hun ontslag zouden indienen	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	2305
• het zou hoge kosten teweegbrengen om nieuwe werknemers aan te werven en op te leiden	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	2306
• het zou problemen opleveren bij het aantrekken van nieuwe werknemers	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	2307
• de werknemers hebben een afkeer van onvoorspelbare inkomensverlagingen	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	2308
• de werknemers hebben de gewoonte hun loon te vergelijken met dat van soortgelijke werknemers in andere ondernemingen op dezelfde markt	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	2309

2.4 Heeft u, behalve de verlaging/bevriezing van basislonen, de volgende strategieën gehanteerd om uw arbeidskosten te verlagen? (u mag per kolom meer dan één optie aankruisen)

	Productie-arbeiders	Technisch geschoolde en toezicht houdende arbeiders	Administratieve bedienden	Hooggekwalificeerde bedienden en management	
• aanwerving van nieuwe werknemers (met vergelijkbare ervaring en scholingsniveau) tegen een lager loon dan de werknemers die vrijwillig de onderneming verlieten	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	2401
• vervroegde pensionering om dure werknemers te vervangen door lagerbetaalde werknemers	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	2402
• verlaging of afschaffing van bonussen	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	2403
• verlaging of afschaffing van vergoedingen in natura	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	2404
• aanpassing van ploegenstelsels	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	2405
• vertraging of bevroering van promoties	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	2406
• geen van bovenstaande strategieën	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	2407

REFERENTIE:

Verwijs in uw antwoord op de volgende vragen naar het **belangrijkste product** (d.i. het product dat in de referentieperiode het grootste deel van de omzet genereerde) en naar de **belangrijkste beroeps categorie** in uw bedrijf (zoals aangegeven in vraag 1.1).

2.5 Hoe reageert uw onderneming op een onverwachte verzwakking van de vraag? (kruis voor elk punt één antwoord aan)

	Niet relevant	Weinig relevant	Relevant	Zeer relevant	Ik weet het niet	
• verlaging van de prijzen	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	2501
• verlaging van de marges	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	2502
• verlaging van de productie	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	2503
• verlaging van de kosten	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	2504

2.6 Gelieve hieronder, indien u in uw antwoord op vraag 2.5 enige relevantie toekeende aan de verlaging van de kosten (hokje 2 tot 4), de belangrijkste strategie te vermelden om dit te bereiken (slechts één antwoord aankruisen): 2506

- verlaging van de basislonen 1
- verlaging van de variabele looncomponenten (bv. bonussen) 2
- vermindering van het aantal vaste werknemers 3
- vermindering van het aantal tijdelijke werknemers/andere personen die voor uw onderneming werken 4
- aanpassing van het aantal gewerkte uren per werknemer 5
- verlaging van de niet-loonkosten 6

2.7 Hoe reageert uw onderneming op een onverwachte stijging van de kostprijs van een intermediaire input (bv. een olieprijsstijging) die alle ondernemingen op de markt treft? (kruis voor elk punt één antwoord aan)

	Niet relevant	Weinig relevant	Relevant	Zeer relevant	Ik weet het niet	
• verhoging van de prijzen	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	2701
• verlaging van de marges	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	2702
• verlaging van de productie	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	2703
• verlaging van de andere kosten	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	2704

2.8 Gelieve hieronder, indien u in uw antwoord op vraag 2.7 enige relevantie toekeende aan de verlaging van de andere kosten (hokje 2 tot 4), de belangrijkste strategie te vermelden om dit te bereiken (slechts één antwoord aankruisen): 2801

- verlaging van de basislonen 1
- verlaging van de variabele looncomponenten (bv. bonussen) 2
- vermindering van het aantal vaste werknemers 3
- vermindering van het aantal tijdelijke werknemers/andere personen die voor uw onderneming werken 4
- aanpassing van het aantal gewerkte uren per werknemer 5
- verlaging van de andere niet-loonkosten 6

REFERENTIE:

2.9 Hoe reageert uw onderneming op een onverwachte permanente stijging van de arbeidskosten die alle ondernemingen op de markt treft? (kruis voor elk punt één antwoord aan)

	Niet relevant	Weinig relevant	Relevant	Zeer relevant	Ik weet het niet	
• verhoging van de prijzen	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	2901
• verlaging van de marges	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	2902
• verlaging van de productie	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	2903
• verlaging van de andere kosten	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	2904

2.10 Gelieve hieronder, indien u in uw antwoord op vraag 2.9 enige relevantie toekende aan de verlaging van de andere kosten (hokje 2 tot 4), de belangrijkste strategie te vermelden om dit te bereiken (slechts één antwoord aankruisen): 2111

- verlaging van de variabele looncomponenten (bv. bonussen) 1
- vermindering van het aantal vaste werknemers 2
- vermindering van het aantal tijdelijke werknemers/andere personen die voor uw onderneming werken 3
- aanpassing van het aantal gewerkte uren per werknemer 4
- verlaging van de andere niet-loonkosten 5

2.11 Hoe vaak wordt, in normale omstandigheden, de prijs van het belangrijkste product veranderd in uw onderneming (slechts één antwoord aankruisen) 2112

- meer dan één keer per jaar:
 - dagelijks 1
 - wekelijks 2
 - maandelijks 3
 - om de drie maanden 4
 - tweemaal per jaar 5
- één keer per jaar 6
- één keer om de twee jaar 7
- minder dan één keer om de twee jaar 8
- nooit 9
- er is geen specifiek patroon 10

2.12 Vinden de prijsveranderingen, in normale omstandigheden, plaats in specifieke maanden?

- nee 1 2121
 - ja, geef aan in welke maand(en)
- J 01 F 02 M 03 A 04 M 05 J 06 J 07 A 08 S 09 O 10 N 11 D 12 2122

REFERENTIE:

2.13 Welk verband bestaat er tussen het tijdstip van de prijsveranderingen voor uw belangrijkste product en dat van de loonveranderingen? (slechts één antwoord aankruisen) 2131

- er is geen verband 1
- er is een verband, maar geen specifiek patroon 2
- de beslissingen worden gelijktijdig genomen 3
- prijsveranderingen volgen doorgaans op loonveranderingen 4
- loonveranderingen volgen doorgaans op prijsveranderingen 5
- ik weet het niet 6

DEEL 3: INLICHTINGEN BETREFFENDE UW ONDERNEMING

3.1 Hoeveel werknemers telde uw onderneming aan het einde van de referentieperiode?

Totaal aantal werknemers	3101
vast voltijds	3102
vast deeltijds	3103
tijdelijk (inclusief leercontracten en studenten)	3104
Andere personen die voor uw onderneming werken (bv. uitzendkrachten, consultants, enz.)	3105

3.2 Hoeveel bedroeg - tijdens de referentieperiode - het percentage van de totale kosten van uw onderneming die verbonden zijn aan arbeid (met inbegrip van basislonen en -salarissen, bonussen, sociale bijdragen, opleiding, belasting op arbeid en bijdragen aan pensioenfondsen)?

procent

3201

3.3 Hoe was de omzet van uw onderneming tijdens de referentieperiode in vergelijking met het voorgaande jaar? (slechts één antwoord aankruisen) 3202

- veel lager 1
- lager 2
- nagenoeg identiek 3
- hoger 4
- veel hoger 5

GEGEVENS OMTRENT DE PERSOON DIE HET FORMULIER HEEFT INGEVULD:

- Naam:
- Functie:
- Telefoonnummer:
- E-mailadres (de resultaten van de enquête zullen naar dit adres gestuurd worden):
.....

HARTELIJK DANK VOOR UW MEDEWERKING

REFERENTIE:

Bijlage 2

RESPONSGRAAD PER VRAAG – ONGEWOGEN RESULTATEN

(in procenten van het totale aantal bedrijven dat de vraag diende te beantwoorden)

	Totaal	Verwerkende nijverheid	Energie	Bouw	Handel	Diensten aan bedrijven	Financiële instellingen	5-19 werknemers	20-49 werknemers	50-199 werknemers	200 werknemers en meer
Vraag 1.1	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Vraag 1.2 deel 2, opties 1 tot 3	83	91	73	86	85	80	100	70	92	93	91
Vraag 1.2 deel 2, percentages	66	68	63	65	61	72	77	63	69	72	69
Vraag 1.2 deel 3	99	98	100	100	99	99	96	98	99	99	99
Vraag 1.3	100	100	100	100	99	100	100	100	100	99	100
Vraag 1.4	98	98	100	97	97	97	96	97	98	99	99
Vraag 1.5	26	41	29	16	10	9	42	10	20	42	66
Vraag 1.6	21	22	55	5	23	22	69	7	17	32	59
Vraag 1.7	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Vraag 1.8	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Vraag 1.9, opties 1 en 2	53	58	91	38	49	54	85	44	48	64	80
Vraag 1.9, aantallen	96	97	100	98	93	94	100	96	97	95	98
Vraag 1.10	82	87	91	80	74	85	88	76	83	90	88
Vraag 1.11	98	98	100	98	98	99	100	97	99	99	99
Vraag 1.12	97	97	100	97	97	99	100	96	99	98	97
Vraag 2.1, opties 1 en 2	99	99	100	99	99	100	100	99	100	99	100
Vraag 2.1, percentages	91	90	100	100	95	85	100	89	94	85	96
Vraag 2.2, opties 1 en 2	99	99	100	99	99	100	100	98	100	99	99
Vraag 2.2, percentages	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Vraag 2.3	96	97	100	96	94	97	100	94	98	98	98
Vraag 2.4	87	89	100	79	85	89	92	83	89	88	96
Vraag 2.5	95	96	91	93	96	95	92	93	97	95	94
Vraag 2.6	90	87	100	90	96	92	90	90	90	89	93
Vraag 2.7	93	95	82	94	91	94	96	91	96	94	96
Vraag 2.8	90	89	100	85	93	90	100	93	88	87	91
Vraag 2.9	93	94	91	93	93	96	100	92	96	93	93
Vraag 2.10	88	85	100	85	92	90	91	90	84	88	88
Vraag 2.11	98	97	100	97	98	98	100	98	98	97	96
Vraag 2.12	98	98	100	97	98	98	100	98	99	98	96
Vraag 2.13	98	98	91	96	99	99	100	98	99	97	96
Vraag 3.1	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Vraag 3.2	87	88	91	83	84	91	88	84	91	88	89
Vraag 3.3	98	98	100	97	99	98	100	99	98	97	96

Bron: NBB.

Bibliografie

Agell, J. en H. Benmarker (2002), *Wage policy and endogenous wage rigidity: a representative view from the inside*, IFAU, Working Paper, 12.

Altissimo, F., M. Ehrmann en F. Smets (2006), *Inflation and price-setting behaviour in the euro area*, ECB, Occasional Paper, 46.

Aucremanne, L. en M. Druant (2005), *Price-setting behaviour in Belgium: what can be learned from an ad hoc survey?*, NBB, Working Paper, 65.

Blinder, A.S. en D.H. Choi (1990), *A shred of evidence on theories of wage stickiness*, The Quarterly Journal of Economics, Volume 105, nr. 4, pp. 1003-1015.

Campbell, C.M. en K.S. Kamlani (1997), *The reasons for wage rigidity: evidence from a survey of firms*, The Quarterly Journal of Economics, Volume 112, nr. 3, pp. 759-789.

Cardoso, A en P. Portugal (2005), *Contractual wages and the wage cushion under different bargaining settings*, Journal of Labor Economics, 23(4), 875-902.

Du Caju, Ph., C. Fuss en L. Wintr (2007), *Downward wage rigidity for different workers and firms: an evaluation for Belgium using the IWF procedure*, NBB, Working Paper, 124.

Du Caju, Ph., E. Gautier, D. Momferatou en M. Ward-Warmedinger (2008a), *Institutional Features of Wage Bargaining in EU countries, the US and Japan*, mimeo (WDN).

Du Caju, Ph, C. Fuss and L. Wintr (2008b). *Understanding Sectoral Differences in Downward Real Wage Rigidity: Workforce Composition, Competition, Technology and Institutions*, mimeo (WDN).

Franz, W. en F. Pfeiffer (2006), *Reasons for wage rigidity in Germany*, NBB, Working Paper, 101.

Messina, J., Ph. Du Caju, C. Filipa Duarte, M. Izquierdo en N. Lyngg ard Hansen (2008). *The Causes and Consequences of Nominal and Real Wage Rigidity: a Sectoral Approach*, mimeo (WDN).

Rycx, F. en M. Rusinek (2008), *Rent-sharing under different bargaining regimes: evidence from linked employer-employee data*, IZA Discussion Paper, 3406.

De inkomens en het financieringssaldo van de particulieren en de vennootschappen

A. Bruggeman

Inleiding

De voorbije vijf jaar is in België het aandeel van de lonen in het bbp vrij sterk gekrompen, met als belangrijkste tegenhanger een stijgend aandeel van het exploitatieoverschot. De laatste tijd wordt aan die ontwikkelingen heel wat aandacht besteed, waarbij vaak gewag wordt gemaakt van een inkomensverschuiving van de particulieren naar de ondernemingen. Tegen de huidige achtergrond van oplopende inflatie wordt in dergelijke discussies ook dikwijls verwezen naar een mogelijke daling van de koopkracht van de particulieren. Een neerwaarts verloop van het loonaandeel impliceert echter niet noodzakelijk een daling van het inkomen en de koopkracht van de particulieren. Het weerspiegelt alleen een minder sterke relatieve ontwikkeling van de lonen ten opzichte van het geheel van alle in de economie gegenereerde inkomens. De lonen vormen trouwens niet de enige inkomenscategorie voor de particulieren. Er dient ook rekening te worden gehouden met hun inkomen uit vermogen, zoals rente en dividenden, en met sociale uitkeringen en belastingen.

Dit artikel wil een bijdrage leveren tot de objectivering van deze maatschappelijke discussie, onder meer door te verduidelijken wat er precies schuilgaat achter concepten zoals loonaandeel, exploitatieoverschot en winst van de ondernemingen. Daarnaast doet de recente daling van het loonaandeel een aantal vragen rijzen, waarop dit artikel een antwoord wil geven tegen de achtergrond van een historische en internationale vergelijking. Hoe wordt de toegevoegde waarde verdeeld over de verschillende primaire inkomenscategorieën, namelijk de lonen, de

indirecte belastingen en het resterende exploitatieoverschot? Is door de recente inkrimping van het aandeel van de lonen in de toegevoegde waarde het loonaandeel uitzonderlijk klein geworden? Vindt er vervolgens een herverdeling van inkomens plaats tussen bijvoorbeeld de vennootschappen en de particulieren? Hebben de particulieren en de vennootschappen hun bestedingen aangepast aan de veranderende inkomens of wordt alles opgevangen door meer te (ont)sparen?

De verdeling en de besteding van de inkomens worden geanalyseerd op basis van de gegevens van de nationale rekeningen. Deze laatste geven een systematische beschrijving van de verschillende fases van het economische proces: productie, inkomensvorming, inkomensverdeling en inkomensbesteding. De officiële gegevens van het INR met betrekking tot de sectorrekeningen zijn enkel beschikbaar voor de periode 1995-2006; voor 2007 wordt gebruik gemaakt van de voorjaarsprojecties die de Bank recentelijk heeft gemaakt in het kader van de gemeenschappelijke halfjaarlijkse denkoefening van de centrale banken van het Eurosysteem⁽¹⁾.

Dit artikel is als volgt gestructureerd. Het eerste deel betreft de inkomensvorming als rechtstreeks gevolg van het productieproces, waarbij ruime aandacht wordt besteed aan het verloop van het zogeheten loonaandeel, d.i. het deel van de toegevoegde waarde dat wordt uitgekeerd in

(1) Voor meer informatie over de voorjaarsprojecties van de Bank en de onderliggende hypothesen, zie NBB (2008), *Economische projecties voor België – Voorjaar 2008*, Economisch Tijdschrift, juni, pp. 7-29. Het INR zal de officiële gegevens voor 2007 pas eind september publiceren.

de vorm van lonen. Vervolgens wordt gekeken naar de herverdelende inkomensstromen tussen de sectoren en naar de doeleinden waarvoor de economische actoren hun inkomen aanwenden. In deel 2 wordt deze analyse toegespitst op de particulieren en wordt achtereenvolgens stilgestaan bij hun beschikbare inkomen, hun spaarquote en hun financieringssaldo. Deel 3 bevat een soortgelijke analyse voor de vennootschappen, waarbij vooral wordt ingegaan op hun bruto exploitatieoverschot en op hun financieringssaldo. Tot slot worden de belangrijkste bevindingen van deze studie samengevat in de conclusie.

1. De inkomensvorming als rechtstreeks gevolg van het productieproces

In dit eerste deel wordt beschreven hoe het bruto binnenlands product, dat is de totale toegevoegde waarde, wordt gegenereerd en hoe die toegevoegde waarde wordt verdeeld over de productiefactoren (arbeid en kapitaal) en de overheid (via de netto indirecte belastingen, dit is na aftrek van de subsidies). Hierbij worden de inkomensstromen geanalyseerd vanuit het standpunt van de sector die de productie genereert.

Omdat het niet mogelijk is alle economische actoren afzonderlijk te beschouwen, worden ze in de nationale rekeningen gegroepeerd in zogenoemde institutionele sectoren, op basis van hun hoofdactiviteit. Voor de analyse in dit artikel worden een aantal van deze sectoren nog verder gegroepeerd, zodat uiteindelijk drie grote binnenlandse sectoren overblijven, namelijk de vennootschappen, de particulieren en de overheid. De sector van de vennootschappen omvat zowel de financiële instellingen als de niet-financiële vennootschappen. Onder de noemer particulieren vallen zowel de huishoudens, met inbegrip van de zelfstandige ondernemers, als de instellingen zonder winstoogmerk ten behoeve van de huishoudens⁽¹⁾. De vennootschappen en de particulieren vormen samen de particuliere sector, dat is de totale economie ongerekend de overheid.

1.1 De creatie van toegevoegde waarde

Om een product te vervaardigen, maakt een producent niet alleen gebruik van de productiefactoren arbeid en kapitaal, maar ook van grondstoffen, halffabrikaten en diensten die door andere producenten worden geleverd. Om dubbelstellingen te vermijden, wordt de toegevoegde waarde van een individuele producent gedefinieerd als de waarde die hij toevoegt aan de gebruikte grondstoffen, halffabrikaten en diensten van andere producenten,

met behulp van zijn eigen werknemers en uitrusting. De toegevoegde waarde kan dus worden berekend als het verschil tussen, enerzijds, de verkoopwaarde van de output en, anderzijds, de bedragen die betaald werden aan andere producenten voor de levering van grondstoffen, halffabrikaten en diensten, het zogeheten intermediaire verbruik⁽²⁾.

Gelet op het feit dat de hoofdactiviteit van de vennootschappen erin bestaat marktgoederen en -diensten te produceren, is het niet verwonderlijk dat zij méér toegevoegde waarde creëren dan de particulieren en de overheid. Het relatieve belang van de vennootschappen in de totale toegevoegde waarde is de voorbije tien jaar gestaag toegenomen. In 2006 genereerden de vennootschappen een totale bruto toegevoegde waarde van 190,6 miljard euro, wat 60,2 pct. vertegenwoordigt van het bbp tegen lopende prijzen, vergeleken met 57,9 pct. in 1996. Terwijl de toegevoegde waarde van de vennootschappen tussen 1996 en 2006 een gemiddelde jaarlijkse stijging liet optekenen van 4,5 pct., is het bbp tegen lopende prijzen met gemiddeld 4,1 pct. per jaar toegenomen.

Die minder sterke groei van het bbp was vooral te wijten aan het feit dat de door de particulieren gecreëerde toegevoegde waarde in de beschouwde periode minder snel is gestegen. Hoewel het aandeel van de particulieren hierdoor daalde van 17,8 pct. bbp in 1996 tot 15,4 pct. in 2006, vertegenwoordigde de door de particulieren gecreëerde toegevoegde waarde in 2006 nog 48,7 miljard euro. Deze toegevoegde waarde vindt voornamelijk haar oorsprong in de activiteit van de zelfstandige ondernemers (ten belope van 23,3 miljard euro) en in de productie van woondiensten, al dan niet voor eigen gebruik (ten belope van 22,2 miljard euro). Het is vooral de toegevoegde waarde van de zelfstandige ondernemers die de voorbije tien jaar minder sterk is gegroeid, met gemiddeld 1,9 pct. per jaar, tegen 3,1 pct. voor de productie van woondiensten. Dit hangt voor een groot deel samen met het feit dat het aantal zelfstandige ondernemers teruggelopen is. Terwijl er in 1996 nog ongeveer 711.000 zelfstandige

(1) Tot de instellingen zonder winstoogmerk ten behoeve van de huishoudens behoren onder meer vakbonden, beroepsorganisaties, politieke partijen, sportverenigingen alsook liefdadigheidsinstellingen die worden gefinancierd door vrijwillige bijdragen van andere institutionele sectoren.

(2) Op deze algemene regel bestaan evenwel twee uitzonderingen, namelijk voor de woondiensten aangeboden door de particulieren en voor de niet-marktdiensten aangeboden door de overheid. De bruto toegevoegde waarde die de particulieren creëren via de productie van zogeheten woondiensten, wordt berekend als het verschil tussen, enerzijds, de ontvangen huurgelden (in het geval van eigenaars die hun woning zelf bewonen gaat het om een toegerekende huur) en, anderzijds, de kosten die worden gemaakt voor de woning en die typisch door de eigenaar van de woning worden gedragen (zoals de kosten van een loodgieter of een elektricien). De bruto toegevoegde waarde die de overheid genereert via de productie van niet-marktdiensten, wordt berekend als de som van de loonkosten en de afschrijvingen. Dergelijke diensten – zoals openbare orde, onderwijs of infrastructuur – worden immers meestal gratis of tegen een prijs ver beneden de kostprijs aangeboden, waardoor de toepassing van de algemene regel zou leiden tot een zware onderschatting van de toegevoegde waarde van de overheidssector.

ondernemers waren, daalde hun aantal tot 679.000 in 2003; vervolgens nam het opnieuw toe tot 695.000 in 2006.

Van de drie grote binnenlandse sectoren, genereert de overheid de kleinste toegevoegde waarde. In 2006 bedroeg de toegevoegde waarde van de overheid 42,6 miljard euro of 13,5 pct. bbp. Tijdens de voorbije tien jaar schommelde dit aandeel tussen 13 en 14 pct. bbp zonder een duidelijke tendens te vertonen.

1.2 De inkomens die voortvloeien uit de toegevoegde waarde

De gecreëerde toegevoegde waarde wordt door de producenten gebruikt om de loonkosten en de netto indirecte belastingen, dat is na aftrek van de subsidies, te betalen. Het resterende bedrag wordt in de nationale rekeningen gedefinieerd als het overschot (of tekort) dat resulteert uit de productieactiviteit, het zogenoemde bruto exploitatieoverschot van de sector, en kan worden beschouwd als een vergoeding voor het ingezette kapitaal. Voor de zelfstandige ondernemers, die deel uitmaken van de sector particulieren, omvat het resterende bedrag impliciet ook het arbeidsinkomen ter vergoeding van het werk dat werd verricht door de eigenaar of door leden van zijn gezin. Aangezien dit inkomen niet kan worden onderscheiden van de exploitatiewinst die hij als ondernemer maakt, wordt het resterende bedrag het gemengde inkomen genoemd.

Voor de Belgische economie als geheel, werd in 2006 ongeveer de helft van de bruto toegevoegde waarde gebruikt als vergoeding voor de productiefactor arbeid. De andere helft werd verdeeld over de netto indirecte belastingen (11,8 pct.) en het bruto exploitatieoverschot en gemengd inkomen (38,2 pct.). Er bestaan echter aanzienlijke verschillen tussen de drie grote binnenlandse sectoren.

De vergoeding voor de productiefactor arbeid maakt een zeer groot deel uit van de bruto toegevoegde waarde van de overheidssector, namelijk 88 pct. Bovendien is dat aandeel gestaag opgelopen van 86,1 pct. in 1995. De resterende 12 pct. vertegenwoordigt het bruto exploitatieoverschot, dat voornamelijk uit afschrijvingen bestaat. De vennootschappen betaalden in 2006 60,6 pct. van de door hen gegenereerde toegevoegde waarde in de vorm van lonen, tegen gemiddeld 64,3 pct. over de periode 1995-2002. De belangrijkste tegenhanger van de recente inkrimping van het aandeel van de lonen in de toegevoegde waarde van de vennootschappen is terug te vinden in het aandeel van het bruto exploitatieoverschot, dat in 2006 39,4 pct. van de toegevoegde waarde bedroeg, tegen gemiddeld 35,1 pct. in de periode 1995-2002. De particulieren, tot slot, gebruikten slechts 10,6 pct. van de door hen gecreëerde toegevoegde waarde ter vergoeding van de productiefactor arbeid (voor huishoudelijk personeel en voor personeel van de zelfstandige ondernemers). Het grootste gedeelte, namelijk 83,9 pct. van de toegevoegde waarde, vertegenwoordigt hun bruto exploitatieoverschot en gemengd inkomen.

TABEL 1 VERDELING VAN DE BRUTO TOEGEVOEGDE WAARDE PER SECTOR, IN 2006

	Bruto toegevoegde waarde / bbp		Loonkosten ⁽¹⁾		Indirecte belastingen, na aftrek van de subsidies		Bruto exploitatieoverschot ⁽²⁾	
	miljarden euro's	miljarden euro's	miljarden euro's	procenten toegevoegde waarde	miljarden euro's	procenten toegevoegde waarde	miljarden euro's	procenten toegevoegde waarde
Vennootschappen	190,6	115,5	60,6	0,1	0,0	75,0	39,4	
Particulieren	48,7	5,2	10,6	2,7	5,5	40,9	83,9	
Overheid	42,6	37,5	88,0			5,1	12,0	
Onverdeeld ⁽³⁾	34,7			34,7				
Totale economie	316,6	158,2	50,0	37,5	11,8	121,0	38,2	

Bron: INR.

(1) In de nationale rekeningen omvatten de loonkosten zowel de brutolonen als de sociale-zekerheidsbijdragen ten laste van de werkgevers.

(2) Voor de particulieren en de totale economie betreft het zowel het bruto exploitatieoverschot als het bruto gemengde inkomen.

(3) In tegenstelling tot de niet-productgebonden belastingen op productie – zoals milieuheffingen of belastingen op het gebruik van vaste activa voor productiedoeleinden – kunnen de productgebonden belastingen niet worden verdeeld over de verschillende institutionele sectoren. Die laatste categorie omvat onder meer de btw, de belastingen op invoer en de accijnzen.

1.3 Het loonaandeel

Het loonaandeel geeft weer op welke manier de rechtstreeks uit het productieproces voortvloeiende inkomens verdeeld worden tussen de productiefactoren. Om die reden wordt in het economische debat, onder meer tussen de sociale partners, heel wat aandacht besteed aan dit concept. Dit geldt des te meer wanneer het loonaandeel belangrijke wijzigingen ondergaat, zoals de voorbije jaren het geval is geweest.

1.3.1 Verschillende mogelijke definities

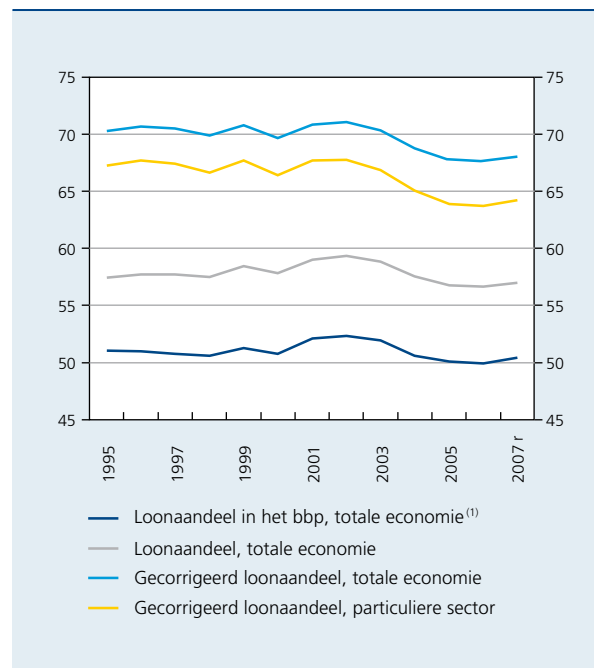
Als maatstaf voor het *loonaandeel in de totale economie* wordt vaak gebruik gemaakt van de verhouding tussen de door de drie grote binnenlandse sectoren samen betaalde lonen en het bbp. Het aldus gedefinieerde loonaandeel schommelde tijdens de periode 1995-2000 rond 51 pct. bbp en steeg vervolgens tot een hoogtepunt van 52,4 pct. bbp in 2002; nadien kromp het opnieuw in tot gemiddeld 50,2 pct. over de jaren 2005-2007.

Een dergelijk concept heeft als voordeel dat het erg eenvoudig te berekenen is met een minimum aan gegevens; het heeft echter ook een aantal beperkingen. Zo is het beter geen rekening te houden met de netto indirecte belastingen indien men zich wil toespitsen op de verdeling van de welvaart tussen de productiefactoren arbeid en kapitaal. Enkel op die manier is de som van het loonaandeel en het aandeel van het exploitatieoverschot immers steeds gelijk aan één. Worden de netto indirecte belastingen buiten beschouwing gelaten en wordt het loonaandeel dus *uitgedrukt in procenten van de toegevoegde waarde tegen factorkosten*, dan komt het gemiddeld 6,8 procentpunten hoger te liggen dan het loonaandeel in het bbp. Gelet op het feit dat de netto indirecte belastingen nauw aansluiten bij het verloop van de toegevoegde waarde, heeft deze verfijning echter slechts een geringe impact op het verloop van het loonaandeel, zodat dit vrijwel parallel loopt met het loonaandeel in het bbp. De voorbije drie jaar bedroeg het loonaandeel in de totale economie gemiddeld 56,8 pct. van de toegevoegde waarde tegen factorkosten.

Daarnaast worden in de eenvoudige definities van het loonaandeel de gegevens met betrekking tot de zelfstandige ondernemers op een asymmetrische manier gebruikt. De door hen gegenereerde toegevoegde waarde wordt wel opgenomen in het bbp of in de toegevoegde waarde, terwijl hun arbeidsinkomen geen deel uitmaakt van de loonkosten. Op die manier onderschaten de bovenstaande definities dus het eigenlijke aandeel van het arbeidsinkomen in de totale toegevoegde

waarde. Aangezien het arbeidsinkomen van de zelfstandige ondernemers niet rechtstreeks kan worden gemeten, moet een verdeelsleutel worden gebruikt om het bruto gemengde inkomen van de zelfstandigen op te splitsen in, enerzijds, een fictief toegewezen arbeidsinkomen en, anderzijds, het residuele bruto exploitatieoverschot. Veelal krijgt iedere zelfstandige hiertoe een fictief arbeidsinkomen toegekend dat gelijk is aan de gemiddelde loonkosten per werknemer. Het aldus *gecorrigeerde loonaandeel in de totale economie* bedroeg in de periode 2005-2007 gemiddeld 67,8 pct. van de toegevoegde waarde. Doordat het relatieve belang van de zelfstandige ondernemers in de totale werkgelegenheid over de periode 1997-2003 in België een neerwaartse tendens vertoonde, daalde het gecorrigeerde loonaandeel iets sterker dan het niet-gecorrigeerde loonaandeel. In 2002 bedroeg het gecorrigeerde loonaandeel in de totale economie nog 71,1 pct. van de toegevoegde waarde. Het verdient aanbeveling om bij internationale vergelijkingen gebruik te maken van een dergelijk gecorrigeerd loonaandeel. De mate waarin het niet-gecorrigeerde loonaandeel het eigenlijke aandeel van het arbeidsinkomen onderschat, verschilt immers van land tot land omdat het aandeel van zelfstandige arbeid in de werkgelegenheid niet overal hetzelfde is.

GRAFIEK 1 DIVERSE DEFINITIES VAN HET LOONAANDEEL
(procenten van de toegevoegde waarde tegen factorkosten, tenzij anders vermeld)

Bronnen : INR, NBB.
(1) In procenten bbp.

Tot slot, wordt de analyse van het loonaandeel ook vaak beperkt tot de particuliere sector. Zo berekent de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven een *gecorrigeerd loonaandeel in de particuliere sector* in het kader van zijn technisch verslag over de maximale beschikbare marges voor het loonkostenverloop. Een dergelijk gecorrigeerd loonaandeel in de particuliere sector kan immers worden gebruikt als een synthetische maatstaf die het mogelijk maakt het recente verloop van de loonkosten te beoordelen. Daarnaast kan een dergelijke maatstaf bijvoorbeeld ook worden gebruikt om de impact van de mondialisering op het loonaandeel te bestuderen. Gelet op het feit dat het aandeel van de loonkosten in de toegevoegde waarde van de overheid heel wat groter is dan het aandeel van de loonkosten in de toegevoegde waarde van de particuliere sector, leidt het buiten beschouwing laten van de overheid tot een loonaandeel dat gemiddeld 3,4 procentpunten lager ligt. De voorbije drie jaar bedroeg het gecorrigeerde loonaandeel in de particuliere sector gemiddeld 64 pct. van de toegevoegde waarde tegen factorkosten.

In termen van niveau zijn er dus grote onderlinge verschillen tussen de bovenstaande definities van het loonaandeel. Van alle hier gehanteerde definities, resulteert het eenvoudige concept van het loonaandeel in de totale economie (in procenten bbp) in het laagste peil, terwijl het gecorrigeerde loonaandeel in de totale economie (in procenten van de toegevoegde waarde) het hoogste is. Algemeen beschouwd, geven alle definities echter een vergelijkbaar verloop te zien: een vrij stabiel patroon tijdens de tweede helft van de jaren negentig, vervolgens een lichte stijging en nadien een iets forsere daling tijdens de periode 2003-2005; daarna liet het loonaandeel geen grote veranderingen meer optekenen.

1.3.2 Mogelijke verklaringen voor het recente verloop van het loonaandeel

Tot dusver wordt het loonaandeel enkel gezien als de verhouding tussen het arbeidsinkomen, enerzijds, en de toegevoegde waarde, anderzijds. Het loonaandeel kan echter ook worden opgesplitst in een aantal componenten die meer zeggen over het verloop ervan. Zo kan het in een eerste stap worden herschreven als de verhouding tussen de reële lonen, enerzijds, en de toegevoegde waarde in reële termen, anderzijds. Wijzigingen in het loonaandeel kunnen dan ook worden beschouwd als veranderingen in de reële loonkosten per eenheid product. Op die manier wordt duidelijk dat niet alleen de lonen en de economische activiteit bepalend zijn voor het verloop van het loonaandeel, maar ook de ontwikkelingen in de inflatie, gemeten aan de hand van de deflator van de toegevoegde waarde. Vervolgens kan ook de impact van het aantal werkenden worden afgezonderd, door het

loonaandeel te beschouwen als de verhouding tussen de reële loonkosten per werknemer, enerzijds, en de (zichtbare) arbeidsproductiviteit, anderzijds.

Zo kan het gecorrigeerde loonaandeel geschreven worden als:

$$\frac{L(E/W)}{YN} = \frac{(L/P)(E/W)}{YR} = \frac{L_w/P}{YR/E}$$

waarbij L staat voor de loonkosten, W voor het aantal werknemers, E voor het aantal werkenden met inbegrip van de zelfstandigen, YN voor de toegevoegde waarde tegen lopende prijzen, YR voor de toegevoegde waarde in reële termen, P voor de deflator van de toegevoegde waarde en L_w voor de loonkosten per werknemer.

Bijgevolg zullen de reële loonkosten per eenheid product – en dus het gecorrigeerde loonaandeel – teruglopen als de reële loonkosten per werknemer minder snel toenemen dan de arbeidsproductiviteit. Het verloop van het loonaandeel wordt dus bepaald door tal van factoren, waarvan er heel wat reageren op het conjunctuurverloop. Het recente verloop van het loonaandeel dient dan ook te worden geanalyseerd tegen de achtergrond van, enerzijds, de wereldwijde verslechtering van de conjunctuur in 2001 als gevolg van het uiteenspatten van de beurszeepbel en de daaropvolgende neerwaartse aanpassing van de bedrijfsinvesteringen en, anderzijds, het economische herstel dat inzette in 2004. Teneinde de impact van het conjunctuurverloop nader toe te lichten, blijft dit deel beperkt tot de ontwikkelingen in de particuliere sector, die conjunctuurgevoeliger zijn. De conclusies blijven echter dezelfde wanneer de totale economie wordt beschouwd.

Aangezien de (zichtbare) arbeidsproductiviteit hier wordt berekend als de verhouding tussen de toegevoegde waarde en het aantal werkenden, is die productiviteit sterk positief gecorreleerd met het conjunctuurverloop. Doorgaans reageert de werkgelegenheid immers met enkele kwartalen vertraging op conjunctuurschommelingen, omdat de aanpassing van het productievermogen aan de gewijzigde vooruitzichten tijd vergt en duur is. Als gevolg van de groeivertraging in 2001 daalde de (zichtbare) arbeidsproductiviteit dan ook met 0,1 pct., tegen een gemiddelde stijging met 1,4 pct. per jaar over de volledige periode 1996-2007, of 1,5 pct. over de jaren 1996-2000. Dit was een belangrijke factor achter de sterke stijging van het gecorrigeerde loonaandeel in 2001. Tijdens de daaropvolgende jaren nam de arbeidsproductiviteit opnieuw relatief krachtig toe, als gevolg van ingrijpende bedrijfsherstructureringen die een rem zetten op de werkgelegenheids groei, wat bijdroeg tot de inkrimping van het gecorrigeerde loonaandeel. In combinatie met het

beginnende economische herstel in 2004 leidde dit tot een stijging van de arbeidsproductiviteit met 2,2 pct. in dat jaar.

Het grote verschil tussen de periode 1996-2002 – waarin het gecorrigeerde loonaandeel naar het einde toe licht verruimde – en de recentere periode 2003-2005, heeft te maken met het verloop van de reële loonkosten per werknemer. Ook hier speelde het conjunctuurverloop een erg belangrijke rol. Als reactie op de verslechterende conjunctuur in 2001 trachtten de vennootschappen immers hun loonkosten te drukken. In 2001 en 2002 gebeurde dat voornamelijk door het aantal gewerkte uren per werknemer aan te passen aan de vertraging van de productie, door gebruik te maken van het systeem van tijdelijke werkloosheid en door het aantal overuren te reduceren. Dit effect kwam bovenop de structurele tendens tot werktijdverkorting als gevolg van de uitbreiding van de deeltijdarbeid. De impact op de loonkosten per werknemer bleef tijdens die jaren echter beperkt, omdat de uurloonkosten met meer dan 4 pct. per jaar bleven stijgen. Het verloop van de loonkosten in de particuliere sector in België wordt immers vooral beïnvloed door de conventionele lonen, via reële conventionele aanpassingen of via indexeringen. In het kader van de wet tot vrijwaring van het concurrentievermogen, wordt de stijging van de nominale uurloonkosten in hoge mate bepaald door de zogenoemde indicatieve loonnorm, die de sociale partners vastleggen tijdens de tweejaarlijkse onderhandelingen over een centraal akkoord, op grond van het verwachte loonkostenverloop bij de drie voornaamste

handelspartners – Duitsland, Frankrijk en Nederland – en van eventuele correcties voor ontsporingen tijdens de voorbije twee jaar. In 2001 en 2002 waren de vennootschappen dan ook gebonden aan het centraal akkoord dat eind 2000 was afgesloten en dat toentertijd uitging van een gunstiger economische situatie. In totaal namen de reële loonkosten per werknemer in 2001 en 2002 met ongeveer 2 pct. per jaar toe, wat méér was dan de verandering van de arbeidsproductiviteit en waardoor het gecorrigeerde loonaandeel verruimde.

Hoewel ook tijdens de daaropvolgende jaren het aantal gewerkte uren per werknemer bleef afnemen, was het tijdens de periode 2003-2005 vooral de vertraging van de uurloonkosten die een rem zette op het groeitempo van de loonkosten per werknemer. Dit was onder meer een gevolg van de lagere indicatieve normen voor de stijging van de nominale uurloonkosten tijdens de jaren 2003-2004 en 2005-2006, die een weerspiegeling waren van de verwachte loonmatiging bij de drie voornaamste handelspartners. Daarnaast was de loondrift in de periode 2003-2005 vrijwel onbestaande, wat vermoedelijk te maken had met de geleidelijke verslechtering van de situatie op de arbeidsmarkt. Tot slot werd de stijging van de uurloonkosten ook beperkt door de verlaging van de sociale-zekerheidsbijdragen ten laste van de werkgevers. Algemeen beschouwd, stegen de loonkosten per werknemer in de particuliere sector tijdens de periode 2003-2005 met gemiddeld slechts 1,7 pct. per jaar. In 2004 en 2005 namen de loonkosten per werknemer bovendien minder sterk toe dan het prijspeil, gemeten aan de hand van de

TABEL 2 OPSPLITSING VAN HET GECORRIGEERDE LOONAANDEEL IN DE PARTICULIERE SECTOR
(veranderingspercentages, tenzij anders vermeld)

	Gemiddelde 1996-2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007 r
1. Aantal gewerkte uren per werknemer	0,1	-0,6	-0,8	-0,2	-0,4	-0,2	0,2	0,2
2. Uurloonkosten	2,1	4,3	4,2	1,6	2,5	1,8	3,0	3,7
3. Loonkosten per werknemer (1 × 2) . .	2,2	3,7	3,5	1,4	2,1	1,6	3,2	4,0
4. Deflator van de toegevoegde waarde	1,0	1,8	1,4	1,4	2,6	2,3	1,9	2,0
5. Reële loonkosten per werknemer (3:4)	1,2	1,9	2,0	0,0	-0,5	-0,7	1,3	1,9
6. Arbeidsproductiviteit	1,5	-0,1	1,9	1,4	2,2	1,1	1,6	1,1
7. Reële loonkosten per eenheid product (5:6)	-0,3	2,0	0,1	-1,4	-2,6	-1,8	-0,2	0,8
<i>p.m. Gecorrigeerd loonaandeel (procenten toegevoegde waarde) . .</i>	<i>67,2</i>	<i>67,7</i>	<i>67,8</i>	<i>66,8</i>	<i>65,1</i>	<i>63,9</i>	<i>63,7</i>	<i>64,2</i>

Bronnen: INR, NBB.

deflator van de toegevoegde waarde, waardoor de reële loonkosten per werknemer terugliepen met respectievelijk 0,5 en 0,7 pct., nadat ze in 2003 vrijwel onveranderd waren gebleven. In combinatie met een stijging van de (zichtbare) arbeidsproductiviteit met gemiddeld 1,6 pct. per jaar, leidde de daling van de reële loonkosten per werknemer, met gemiddeld 0,4 pct. per jaar, in de periode 2003-2005 tot een aanzienlijke inkrimping van het gecorrigeerde loonaandeel.

Aan de daling van het loonaandeel kwam dan ook pas in 2006 een einde. De afgelopen twee jaar liepen de reële loonkosten per werknemer opnieuw op, met gemiddeld 1,6 pct. per jaar, tegen de achtergrond van een gunstige conjunctuur en toenemende spanningen op de arbeidsmarkt. Niet alleen nam het aantal per werknemer gewerkte uren weer toe, ook de loondrift liet een aanzienlijke stijging optekenen. Hierdoor vond het groeitempo van de reële loonkosten per werknemer opnieuw aansluiting bij de toename van de arbeidsproductiviteit, zodat de inkrimping van het gecorrigeerde loonaandeel plaats maakte voor een stabilisatie. In 2007 verruimde het zelfs opnieuw als gevolg van de sterke stijging van de uurloonkosten.

1.3.3 Is het loonaandeel de laatste jaren tot een uitzonderlijk laag peil gedaald?

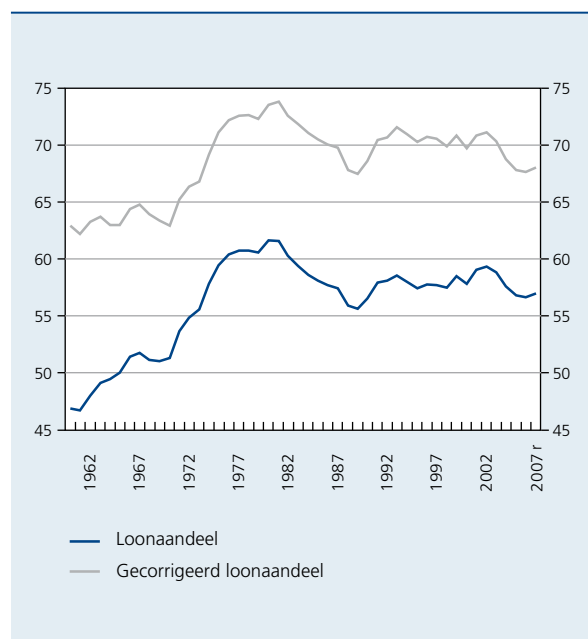
Gelet op het feit dat het loonaandeel zijn laagste peil heeft bereikt van de afgelopen tien jaar, rijst de vraag of dat aandeel op dit ogenblik ook uitzonderlijk laag is vanuit een historisch perspectief. Over een langere periode beschouwd, kan het verloop van het gecorrigeerde loonaandeel in België worden opgesplitst in drie fases⁽¹⁾. In de jaren zestig schommelde het gecorrigeerde loonaandeel in de totale economie rond 63,5 pct. van de toegevoegde waarde. In de loop van de jaren zeventig nam het echter gestaag toe tot een piek van bijna 74 pct. in 1981; vervolgens liep het geleidelijk opnieuw terug tot ongeveer 68 pct. van de toegevoegde waarde.

De zeer sterke stijging van het gecorrigeerde loonaandeel tijdens de jaren zeventig was toe te schrijven aan een geleidelijke vertraging in de groei van de arbeidsproductiviteit die niet gepaard ging met een minder forse toename van de reële loonkosten per werknemer. Enerzijds zagen de industrielanden hun productiviteitsgroei structureel vertragen, een tendens die nog werd versterkt door de oliecrisis die de kosten voor de vennootschappen opdreef en hun toegevoegde waarde en de arbeidsproductiviteit verder drukte. Anderzijds zorgde de automatische loonindexering in België ervoor dat de olieprijsstijgingen werden doorberekend in hogere loonstijgingen die op hun

beurt leidden tot méér inflatie, waardoor een zogeheten loon-prijsspiraal op gang kwam. Deze loonkostenontsporing woog niet alleen op de rentabiliteit van de Belgische vennootschappen; in combinatie met de verzwakkende productiviteitsgroei leidde ze ook tot een forse stijging van de reële loonkosten per eenheid product, en dus van het loonaandeel. Aangezien de loonkosten in België sneller stegen dan bij onze handelspartners, resulteerden deze ontwikkelingen ook in een aanzienlijk verlies aan concurrentiekracht van de Belgische vennootschappen.

Aan het begin van de jaren tachtig werden een aantal maatregelen genomen om die concurrentiekracht te herstellen. Zo werd de Belgische frank in februari 1982 met 8,5 pct. gedevalueerd. Om de invloed van die devaluatie op de binnenlandse prijzen en kosten te temperen, werden tegelijkertijd maatregelen genomen tot beheersing van de loonkosten. Hiertoe werd de koppeling van de stijging van de uurloonkosten aan de inflatie, gemeten aan de hand van de consumptieprijsindex, tijdelijk afgeschaft. In 1993 werd beslist die koppeling structureel losser te maken door het gebruik van de zogenoemde gezondheidsindex als referentie voor de indexering. Deze maatregelen sorteerden het gewenste effect. Dankzij de kostenbeheersing droeg de verruiming van de afzetmogelijkheden bij tot een verhoging van de rentabiliteit van de vennootschappen, waardoor de toegevoegde waarde sneller toenam en het loonaandeel geleidelijk begon in te krimpen.

GRAFIEK 2 LOONAANDEEL IN DE TOTALE ECONOMIE TEGEN EEN HISTORISCHE ACHTERGROND
(procenten van de toegevoegde waarde tegen factorkosten)

Bronnen: EC, NBB.

(1) Berekeningen voor de particuliere sector zijn niet mogelijk, omdat er vanaf 1960 geen geharmoniseerde gegevens per sector bestaan.

De recente daling mag dus worden beschouwd als de voortzetting van een trendmatige teruggang van het gecorrigeerde loonaandeel ten opzichte van de piek die werd bereikt aan het begin van de jaren tachtig. De sterkste daling deed zich voor in de periode 1982-1989, waarna een gedeeltelijk – inmiddels volledig verdwenen – herstel optrad. Het peil van de voorbije jaren is dan ook vergelijkbaar met dat van het einde van de jaren tachtig. We moeten teruggaan tot het begin van de jaren zeventig om een gecorrigeerd loonaandeel aan te treffen dat geringer is dan de waarden die de laatste jaren zijn opgetekend. De zeer forse verruiming van het gecorrigeerde loonaandeel met 10,6 pct. van de toegevoegde waarde gedurende de jaren zeventig, is weliswaar nog niet volledig geneutraliseerd, maar iets meer dan de helft ervan is intussen gecompenseerd door een geleidelijke daling met 5,5 pct. van de toegevoegde waarde gedurende de laatste drie decennia.

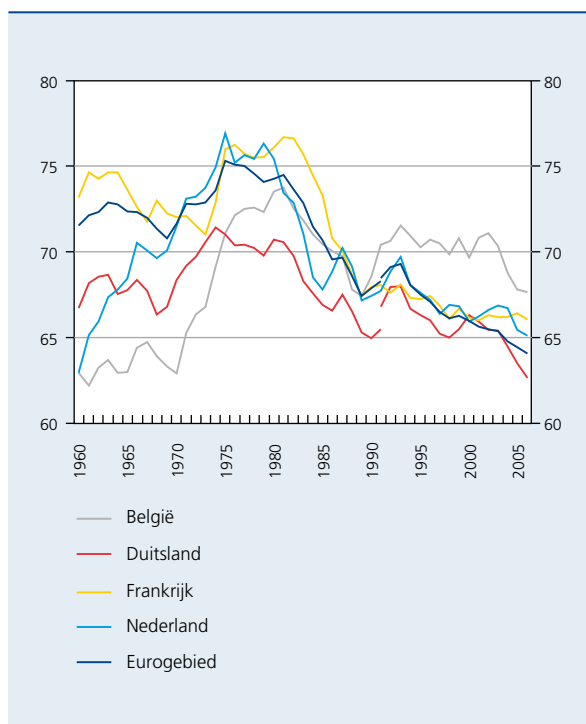
Een andere benaderingswijze van de recente daling van het loonaandeel in België bestaat erin ze te vergelijken met de situatie in de andere landen van het eurogebied. Bij een internationale vergelijking is het wenselijk vooral aandacht te besteden aan het verloop van de loonaandelen, eerder dan aan het niveau ervan. Dat niveau verschilt immers sterk van land tot land, zelfs wanneer de definitie beperkt blijft tot de particuliere sector en een correctie inhoudt voor het arbeidsinkomen van de zelfstandige ondernemers. Die niveauverschillen zijn echter moeilijk te interpreteren omdat ze verband houden met, onder meer, de structuur van de economie (bijvoorbeeld het relatieve belang van de verschillende bedrijfstakken of het gewicht van de belastingen en sociale bijdragen op het arbeidsinkomen) en methodologische verschillen in het opstellen van de nationale rekeningen (zoals de gehanteerde raming voor zwartwerk).

In vergelijking met de meeste andere landen van het eurogebied is het gecorrigeerde loonaandeel in België recentelijk relatief sterk gekrompen. In België slonk het van 71,1 pct. van de toegevoegde waarde in 2002 tot 67,6 pct. in 2006. Dat is een procentuele vermindering met 4,8 pct., tegen een daling met slechts 2,2 pct. in het eurogebied als geheel. In Duitsland verminderde het gecorrigeerde loonaandeel evenwel ook met 4,3 pct. en dit als gevolg van de ingrijpende loonmatiging. In Frankrijk, daarentegen, kromp het gecorrigeerde loonaandeel veel minder sterk. Mogelijke verklaringen daarvoor zijn de beduidende verhoging van het minimumloon en de gestage uitbreiding van de 35-urenweek. Voor zover de daaruit voortvloeiende tragere groei van de arbeidsproductiviteit niet volledig werd gecompenseerd door een minder sterke toename van de reële loonkosten per werknemer, resulteerde dit in een ruimer loonaandeel.

Wordt de recente daling van het gecorrigeerde loonaandeel gezien als een onderdeel van de trendmatige teruggang die begin jaren tachtig inzette, dan liggen de verhoudingen evenwel omgekeerd. In vergelijking met de meeste andere landen van het eurogebied, is de trendmatige inkrimping van het gecorrigeerde loonaandeel in de totale Belgische economie sedert 1980, met 8 pct., tot dusver immers minder geprononceerd gebleken. Zo slonk het gecorrigeerde loonaandeel in het eurogebied als geheel met 13,8 pct. In onze drie voornaamste buurlanden – Duitsland, Frankrijk en Nederland – bedroeg de daling respectievelijk 11,5 pct., 13,2 pct. en 13,7 pct. Als gevolg van het feit dat de tijdreeksen voor Duitsland vóór 1991 enkel betrekking hebben op West-Duitsland, wordt de inkrimping van het loonaandeel in Duitsland en in het eurogebied als geheel bovendien wellicht nog enigszins onderschat.

De minder sterke neerwaartse tendens van het gecorrigeerde loonaandeel in België volgde bovendien op een veel sterkere stijging in de loop van de jaren zeventig. Hierdoor is het gecorrigeerde loonaandeel in de totale Belgische economie momenteel nog steeds 7,5 pct. groter dan in 1970, terwijl het in de drie voornaamste

GRAFIEK 3 INTERNATIONALE VERGELIJKING VAN HET GECORRIGEERDE LOONAANDEEL IN DE TOTALE ECONOMIE
(procenten van de toegevoegde waarde tegen factorkosten)

Bron: EC.

buurlanden samen en in het eurogebied in 2006 respectievelijk 8,3 en 10,6 pct. kleiner is dan in 1970.

Algemeen beschouwd, vertoonde het loonaandeel in België dus een soortgelijk trendmatig verloop als het loonaandeel in het eurogebied: een stabilisatie in de jaren zestig, een stijging tijdens de jaren zeventig en vervolgens een geleidelijke daling. Het feit dat die trendmatige bewegingen in het loonaandeel in de meeste landen van het eurogebied en ook daarbuiten synchroon lijken te verlopen, suggereert dat aan dat verloop vooral gemeenschappelijke ontwikkelingen ten grondslag liggen. In de literatuur wordt de trendmatige inkrimping van het loonaandeel vaak in verband gebracht met structurele ontwikkelingen zoals de mondialisering, de technologische vooruitgang en de tertiarisering van de economie⁽¹⁾.

Een van de gevolgen van de mondialisering van de economie is een aanzienlijke toename van het wereldwijde arbeidsaanbod. Afhankelijk van de bron zou de integratie van China, India en de vroegere Oostbloklanden in de wereldeconomie geleid hebben tot een, in vergelijking met 1980, verdubbeling of zelfs verviervoudiging van het wereldwijde arbeidsaanbod. De impact van deze extra arbeidskrachten uit zich vooral in een stevige toename van de invoer, door de industrielanden, van arbeidsintensieve goederen en diensten vanuit die opkomende economieën. Doordat de industrielanden zich gaan specialiseren in kapitaalintensievere goederen en diensten, zal het aandeel van de vergoeding van de relatief schaarse productiefactor arbeid in de totale toegevoegde waarde dalen. Via een verdere specialisatie stimuleert de mondialisering tegelijkertijd echter de productiviteit en de productie, waardoor ook de totale loonsom stijgt. Het netto-effect van de mondialisering op de totale loonsom in de industrielanden hoeft dus niet negatief te zijn.

De impact van het toegenomen wereldwijde arbeidsaanbod doet zich ook voelen via een groeiende immigratie en via de *offshoring* van bepaalde activiteiten, waardoor de onderhandelingspositie van de werknemers in de industrielanden verzwakt. Deze *offshoring* werd onder meer in de hand gewerkt door de geleidelijke vrijmaking van het handels- en kapitaalverkeer en door de technologische vooruitgang die het mogelijk heeft gemaakt om de opeenvolgende fases in het productieproces op te splitsen en op verschillende locaties te laten uitvoeren. Zodoende is de locatie van de productie veel gevoeliger

geworden voor de relatieve loonkostenontwikkelingen in de verschillende landen.

Daarnaast heeft de technologische vooruitgang ook geleid tot een verhoging van de kapitaalintensiteit van het productieproces. In deze context is de relatie tussen de nieuwe technologieën en de competenties van de werknemers erg belangrijk. Terwijl de informatie- en communicatietechnologie (ICT) en hooggeschoolde werknemers voornamelijk complementair zijn, blijken de ICT en laaggeschoolde arbeid eerder elkaars concurrenten te zijn. De ICT heeft dan ook bijgedragen tot een vermindering van de benodigde laaggeschoolde arbeid en tot een verhoging van de productiviteit van de hooggeschoolde arbeid. In beide gevallen leidt dit tot een groter aandeel van de vergoeding van de productiefactor kapitaal en een kleiner loonaandeel.

In Europa, ten slotte, heeft ook de tertiarisering van de economie bijgedragen tot de inkrimping van het loonaandeel. Gelet op het feit dat de dienstverlenende bedrijfstakken gekenmerkt worden door een lager loonaandeel dan de industrie, heeft hun groeiend aandeel in de toegevoegde waarde van de totale economie geleid tot een verkleining van het gemiddelde loonaandeel. Volgens een studie van de EC⁽²⁾ zou dit effect in België vooral belangrijk zijn geweest in de periode 1986-1995, terwijl het sedert 1995 nauwelijks nog heeft gespeeld.

2. Het beschikbare inkomen, de spaarquote en het financieringssaldo van de particulieren

Grosso modo komen de hierboven beschreven primaire inkomens in eerste instantie toe aan de particulieren (in de vorm van lonen), aan de overheid (in de vorm van netto indirecte belastingen) en aan de vennootschappen (wat overblijft na het betalen van de loonkosten en de netto indirecte belastingen). Vervolgens wordt een deel van deze primaire inkomens herverdeeld tussen de institutionele sectoren. Zo betalen de particulieren en de vennootschappen rente op hun uitstaande leningen en ontvangen ze rente op hun spaartegoeden of op hun obligatieportefeuille. De particulieren ontvangen als aandeelhouders ook dividenden van de vennootschappen. Daarnaast betalen zowel de particulieren als de vennootschappen belastingen en sociale bijdragen aan de overheid, die deze middelen voor een deel gebruikt ter financiering van de sociale uitkeringen aan de particulieren. Tot slot ontvangen de drie binnenlandse sectoren mogelijkerwijs ook inkomens uit het buitenland of maken ze inkomens over aan de rest van wereld. De hierboven beschreven primaire inkomens die voortvloeien uit de

(1) Zie bijvoorbeeld EC (2007), *The labour income share in the European Union*, Employment in Europe 2007, pp. 237-272, en IMF (2007), *The globalisation of labor*, World Economic Outlook, april, pp. 161-192.

(2) EC (2007), *Labour market and wage developments in 2006, with special focus on relative unit labour cost developments in the euro area*, European Economy, No. 4.

binnenlandse productie, zijn dus niet de enige factoren die het beschikbare inkomen van de particulieren en de vennootschappen bepalen.

In dit tweede deel van het artikel wordt eerst stilgestaan bij het verloop van het totale beschikbare inkomen van de particulieren. Dit concept omvat naast de loonsom⁽¹⁾ ook hun bruto exploitatieoverschot (met inbegrip van het bruto gemengde inkomen), de netto ontvangen rente, ontvangen dividenden en sociale uitkeringen, en houdt ook rekening met de betaalde belastingen en sociale bijdragen en met het saldo van de overige lopende overdrachten. Bedoeling is na te gaan of de minder sterke groei van de loonsom tijdens de periode 2003-2005 gecompenseerd dan wel versterkt werd door het verloop van de andere componenten van het beschikbare inkomen. Vervolgens wordt nagegaan in welke mate de veranderingen in het beschikbare inkomen een weerslag hebben gehad op de consumptieve bestedingen van de particulieren of, integendeel, geleid hebben tot een wijziging van hun spaarquote. Wordt ook rekening gehouden met de investeringen van de particulieren, dan wordt ten slotte een beeld verkregen van de mate waarin zij hun netto financiële vermogen hebben zien veranderen. Op die manier kan worden nagegaan in hoeverre de inkrimping van het loonaandeel zich heeft vertaald in een daling van het financieringssaldo van de particulieren.

2.1 Het beschikbare inkomen van de particulieren

Sedert medio jaren negentig heeft het beschikbare inkomen van de particulieren de loonsom steeds overschreden. Dit ecart tussen het bruto beschikbare inkomen en de loonsom is evenwel gestaag afgenomen van 14,8 pct. bbp in 1995 tot 7,9 pct. bbp in 2005; vervolgens werd het opnieuw enigszins groter. Terwijl de loonsom sedert het midden van de jaren negentig geen grote veranderingen heeft ondergaan in verhouding tot het bbp, heeft het totale bruto beschikbare inkomen van de particulieren in procenten bbp een trendmatige daling laten optekenen. Dit betekent dat het geheel van de andere componenten van het beschikbare inkomen van de particulieren in de beschouwde periode minder sterk toenam dan de loonsom.

Over het geheel van de periode 1995-2007 liep het bruto beschikbare inkomen van de particulieren in verhouding tot het bbp vrijwel constant terug, met in totaal 7,3 pct. bbp. Die daling valt zo goed als integraal toe te

schrijven aan het verloop van het netto-inkomen uit vermogen, meer bepaald aan dat van de ontvangen rente. Als gevolg van de trendmatige rentedaling liep deze component van het beschikbare inkomen tussen 1995 en 2007 immers met 6,3 pct. bbp terug. In vergelijking hiermee was de daling van de loonsom, met over die lange periode slechts 0,7 pct. bbp, zeker niet de belangrijkste determinant van het verloop van het beschikbare inkomen van de particulieren.

Uitgedrukt in procenten bbp vertraagde het beschikbare inkomen van de particulieren tijdens de periode 2003-2005 evenwel tweemaal zo snel als tijdens de jaren voordien. Die forsere daling was vooral te wijten aan het verloop van de loonsom, die in die periode met gemiddeld 0,7 pct. bbp per jaar verminderde, terwijl ze tijdens de periode 1996-2002 met gemiddeld 0,2 pct. bbp per jaar was toegenomen. De impact hiervan op het beschikbare inkomen werd weliswaar gedeeltelijk gecompenseerd doordat de minder sterke groei van de loonsom ook aanleiding gaf tot een vertraging van de betaalde belastingen en sociale bijdragen. Deze laatste liepen in de periode 2003-2005 immers met 0,5 pct. bbp per jaar terug, mede als gevolg van de in 2001 ingezette belastinghervorming. Tegen de achtergrond van een, in verhouding tot het bbp, verdere daling van de ontvangen rente, in een vergelijkbaar tempo, leidde de vertraging van de loonsom dan ook tot een aanzienlijke achteruitgang van het beschikbare inkomen van de particulieren, met gemiddeld 1,2 pct. bbp per jaar, tegen een trendmatige daling met 0,6 pct. bbp over de hele periode 1995-2007.

De trendmatige daling van het beschikbare inkomen van de particulieren in verhouding tot het bbp betekent echter niet dat het beschikbare inkomen op zich gestaag is afgenomen. Integendeel, tussen 1995 en 2007 nam het met gemiddeld 3 pct. per jaar toe. In reële termen, gedeeld door de deflator van de consumptieve bestedingen van de particulieren, is het bruto beschikbare inkomen van de particulieren met gemiddeld 1,1 pct. per jaar gestegen. Achter dit gemiddelde groeitempo gaan evenwel uiteenlopende ontwikkelingen schuil. Nadat het bruto beschikbare inkomen van de particulieren naar volume in de periode 1997-2001 gestaag was toegenomen, ging het er tijdens de daaropvolgende vier jaar licht op achteruit; in 2006 en 2007 zette het opnieuw een sterke groei neer.

Tijdens de periode 1998-2001 nam het beschikbare inkomen van de particulieren, in reële termen, met gemiddeld 2 pct. per jaar toe. Dat had vooral te maken met een aanzienlijke groei van de loonsom tijdens die periode, hoewel ook het netto-inkomen uit vermogen evenals het bruto exploitatieoverschot (met inbegrip van

(1) Dit concept van loonsom in procenten bbp wijkt licht af van het hierboven gebruikte concept van loonaandeel, omdat hier wordt geredeneerd vanuit het standpunt van de ontvangende sector. Dit impliceert dat ook rekening wordt gehouden met de lonen van Belgische werknemers die worden gedragen door het buitenland, terwijl de lonen die in België worden betaald aan buitenlandse werknemers buiten beschouwing worden gelaten.

TABEL 3 COMPONENTEN VAN HET BESCHIKBARE INKOMEN VAN DE PARTICULIEREN
(procenten bbp)

	1995	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007 r
Loonsom	52,3	53,3	53,6	53,2	51,9	51,4	51,2	51,6
Bruto exploitatieoverschot ⁽¹⁾	15,0	14,5	13,8	13,7	13,2	13,1	12,9	12,8
Netto-inkomen uit vermogen	13,5	11,5	10,4	9,2	8,7	8,4	8,1	8,6
Sociale uitkeringen	19,0	18,4	18,8	19,1	18,7	18,5	18,3	18,0
Belastingen en sociale bijdragen (-)	33,6	34,0	34,2	33,9	33,1	32,7	31,7	31,9
Overige lopende overdrachten	0,8	0,6	0,6	0,6	0,7	0,7	0,8	0,7
Bruto beschikbaar inkomen	67,1	64,2	63,0	62,0	60,1	59,3	59,4	59,8

Bronnen: INR, NBB.

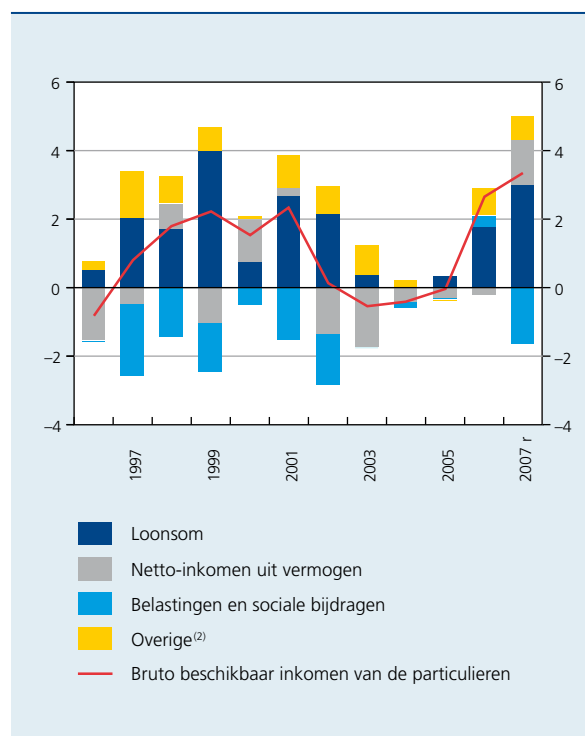
(1) Met inbegrip van het bruto gemengde inkomen.

het bruto gemengde inkomen) ten belope van ongeveer 0,3 procentpunt per jaar bijdroegen tot de groei van het beschikbare inkomen.

Tijdens de periode 2002-2005, daarentegen, liet het beschikbare inkomen, in reële termen, een (bijna) negatieve groei optekenen. Voor een deel hing dit samen met de tijdens de periode 2002-2003 verslechterde conjunctuur, die de vennootschappen ertoe heeft aangezet hun loonkosten terug te dringen, zoals reeds besproken in deel 1. De bijdrage van de loonsom was in die periode dan ook uitzonderlijk klein. Daarnaast leverde het netto-inkomen uit vermogen, in reële termen, een negatieve bijdrage tot de groei van het beschikbare inkomen die vooral in 2002 en 2003 zeer aanzienlijk was. Dit was vooral het gevolg van de daling van de ontvangen rente, maar het inkomen uit vermogen werd ook gedrukt door de negatieve bijdrage van de ontvangen dividenden tijdens die periode. Er zij evenwel opgemerkt dat de ontvangen dividenden in de periode 1998-2001 zeer sterk waren gestegen, waardoor ze in 2001 een uitzonderlijk hoog peil hadden bereikt, nl. 4 pct. bbp, tegen een gemiddelde van 3 pct. bbp in de periode 1995-2000. Ondanks de licht positieve bijdrage van de belastingen in 2003 – een gevolg van de afschaffing van de aanvullende crisisbijdrage en van de tenuitvoerlegging van de hervorming van de personenbelasting – daalde het bruto beschikbaar inkomen van de particulieren dat jaar met 0,5 pct. in reële termen. Ook in 2004 en 2005 liet het beschikbare inkomen in reële termen een negatieve groei optekenen. De zeer zwakke toename van de loonsom bleek immers te beperkt om te kunnen opwegen tegen de negatieve bijdrage van het netto-inkomen uit vermogen.

GRAFIEK 4 VOORNAAMSTE COMPONENTEN VAN HET BESCHIKBARE INKOMEN VAN DE PARTICULIEREN, IN REËLE TERMEN⁽¹⁾

(bijdrage tot de groei van het beschikbare inkomen, procentpunten)

Bronnen: INR, NBB.

(1) Gedefleerd aan de hand van de deflator van de consumptieve bestedingen van de particulieren.

(2) Het bruto exploitatieoverschot, het bruto gemengde inkomen en het saldo van de lopende overdrachten ongerekend de belastingen en sociale bijdragen.

Een echt herstel van het beschikbare inkomen kwam er pas in 2006. Niet alleen nam de loonsom tijdens dat jaar in reële termen met 2,1 pct. toe, ook de tenuitvoerlegging van het laatste gedeelte van de in 2001 ingezette belastinghervorming droeg in 2006 bij tot de stijging van het bruto beschikbare inkomen met 2,7 pct. In 2007 drukten de belastingen en de sociale bijdragen opnieuw het beschikbare inkomen, net als tijdens de meeste andere jaren, maar toch liep het beschikbare inkomen verder op met 3,3 pct., geschraagd door de forse toename van de loonsom en door het netto-inkomen uit vermogen, dat voor het eerst sedert 2001 het beschikbare inkomen van de particulieren opnieuw positief beïnvloedde.

2.2 Waarvoor gebruiken de particulieren hun beschikbare inkomen ?

De particulieren gebruiken het grootste deel van hun beschikbare inkomen om hun consumptieve bestedingen te financieren. Het resterende deel wordt in de nationale rekeningen ondergebracht onder de noemer brutobesparingen die, uitgedrukt in verhouding tot het beschikbare inkomen van de particulieren, de spaarquote vormen.

Naar analogie met de trendmatige daling van het bruto beschikbare inkomen van de particulieren, in verhouding tot het bbp, lieten ook hun consumptieve bestedingen een neerwaartse tendens optekenen in procenten bbp. Deze was echter veel minder geprononceerd dan de daling van het beschikbare inkomen. De vermindering

van het bruto beschikbare inkomen van de particulieren in procenten bbp heeft zich dan ook in hoge mate vertaald in een trendmatige teruggang van de spaarquote, nl. van 20 pct. van hun beschikbare inkomen in 1995 tot een dieptepunt van 12,2 pct. in 2005.

Die trendmatige daling van de spaarquote werd in de hand gewerkt door de inkrimping van het aandeel van het rente-inkomen in het beschikbare inkomen van de particulieren. Gelet op het feit dat dit rente-inkomen wellicht minder voor consumptie wordt aangewend dan het arbeidsinkomen, leidt een dergelijke verschuiving in de samenstelling van het beschikbare inkomen van de particulieren tot een stijging van de consumptiequote en dus tot een verlaging van de spaarquote. Over het algemeen zal een dergelijke verlaging evenwel enkel aanhouden als de particulieren oordelen dat hun inkomensperspectieven robuust zullen blijven, zowel tijdens als na hun actieve loopbaan. In dat opzicht biedt de ten uitvoer gelegde consolidatie van de overheidsfinanciën een belangrijke ondersteuning.

In de periode 2003-2005 daalde de spaarquote sneller dan tijdens de jaren voordien. Een en ander had te maken met het feit dat de particulieren de neiging hebben het verloop van hun consumptieve bestedingen enigszins af te vlakken wanneer er zich grote schommelingen voordoen in hun beschikbare inkomen. Daarom leidde de relatief sterke daling van dat inkomen niet tot een evenredige daling van de consumptieve bestedingen, beide in verhouding tot het bbp, maar tot een sterkere vermindering van de spaarquote.

TABEL 4 BESCHIKBAAR INKOMEN EN FINANCIERINGSSALDO VAN DE PARTICULIEREN
(procenten bbp, tenzij anders vermeld)

	1995	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007 r
1. Bruto beschikbaar inkomen ⁽¹⁾	67,7	64,8	63,5	62,6	60,8	59,9	60,0	60,4
2. Consumptieve bestedingen	54,1	54,2	53,5	53,4	52,7	52,6	52,5	52,4
3. Brutobesparingen (1 – 2)	13,6	10,6	10,0	9,2	8,1	7,3	7,5	8,0
<i>p.m. Spaarquote</i> <i>(procenten beschikbaar inkomen)</i>	<i>20,0</i>	<i>16,4</i>	<i>15,8</i>	<i>14,7</i>	<i>13,3</i>	<i>12,2</i>	<i>12,5</i>	<i>13,2</i>
4. Bruto-investeringen	5,8	5,2	5,3	5,3	5,7	6,1	6,5	6,8
5. Overige aanwendungen ⁽²⁾	-0,4	0,2	0,1	0,3	0,4	0,4	0,5	0,5
6. Financieringssaldo (3 – 4 – 5)	8,1	5,2	4,6	3,6	2,0	0,8	0,5	0,7

Bronnen: INR, NBB.

(1) Met inbegrip van de wijziging in de rechten van de huishoudens op de pensioenfondsen.

(2) Netto aan andere sectoren betaalde kapitaaloverdrachten en nettoaankopen van niet-geproduceerde niet-financiële activa, bijvoorbeeld gronden en octrooien.

De voorbije twee jaar is de spaarquote evenwel opnieuw gestegen. Niet alleen is het bruto beschikbare inkomen van de particulieren sterker toegenomen, de consumptieve bestedingen zijn bovendien, in procenten bbp, licht blijven dalen. De vaststelling dat particulieren hun consumptieve bestedingen op peil trachten te houden wanneer hun beschikbare inkomen vertraagt, geldt dus net zo goed voor periodes waarin hun beschikbare inkomen fors toeneemt. Zo gaf de stijging van het beschikbare inkomen in 2007, in procenten bbp, geen aanleiding tot hogere consumptieve bestedingen, maar vertaalde ze zich volledig in een toename van de besparingen.

De particulieren consumeren niet alleen, ze investeren ook, voornamelijk in de vorm van nieuwbouw en renovatie van woningen. De spaarquote ligt dan ook veel hoger dan het uiteindelijke financieringssaldo van de particulieren. In tegenstelling tot de besparingen van de particulieren, die in verhouding tot het bbp gekenmerkt werden door een trendmatige daling, vertoonden de investeringen van de particulieren in de periode 1995-2003 geen duidelijke tendens in procenten bbp. De daling van de spaarquote werd in die periode dan ook bijna volledig weerspiegeld in een daling van het financieringssaldo van de particulieren in procenten bbp. Sedert 2004 hebben de particulieren hun uitgaven voor nieuwbouw en renovatie van woningen echter sterk opgevoerd, ook in verhouding tot het bbp. Deze sterke investeringsneiging werd vooral ondersteund door de zeer lage hypothecaire rente, terwijl ook de sterke stijging van de woningprijzen op de secundaire markt een opwaartse impact heeft gehad op het groeitempo van de investeringen in woningen. Dit heeft zich vertaald in een sterke daling van het financieringssaldo van de particulieren, dat sedert 2005 minder dan 1 pct. bbp bedraagt, tegen 8,1 pct. in 1995.

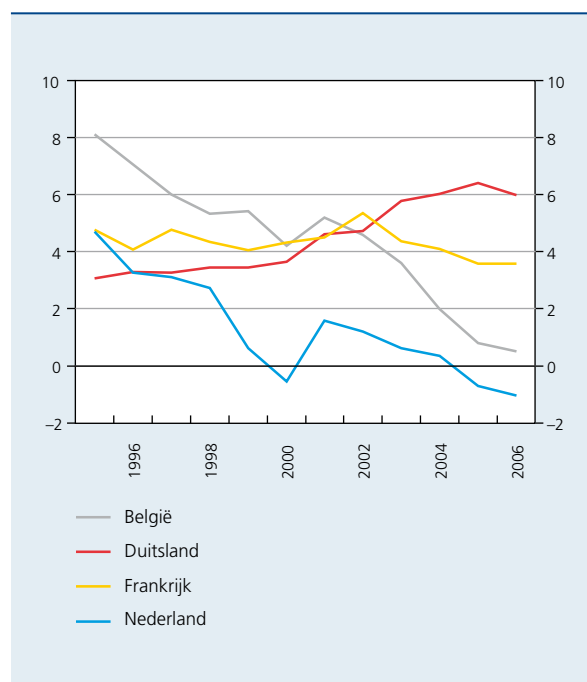
2.3 Het financieringssaldo van de particulieren vanuit een internationaal perspectief

Terwijl het financieringssaldo van de Belgische particulieren in 1995 nog 4,3 pct. bbp hoger lag dan het (ongewogen) gemiddelde van onze drie voornaamste buurlanden, liet in 2006 enkel nog Nederland een lager financieringssaldo optekenen. De trendmatige daling van het financieringssaldo van de Belgische particulieren, met in totaal 7,6 pct. bbp sedert 1995, staat in schril contrast met de trendmatige, 2,9 pct. bbp belopende stijging van het financieringssaldo van de Duitse particulieren, terwijl het financieringssaldo van de Franse particulieren in verhouding tot het bbp pas de laatste jaren is beginnen af te nemen. Enkel in

Nederland vertoonde het financieringssaldo van de particulieren over de hele periode een neerwaartse tendens, hoewel de daling er minder uitgesproken was dan in België. Deze verschillen weerspiegelen voor een groot deel het verloop van het beschikbare inkomen. Terwijl dit laatste in België en in Nederland, algemeen beschouwd, minder sterk groeide dan het bbp, bleef het beschikbare inkomen in procenten bbp in Duitsland en in Frankrijk vrijwel onveranderd.

Daarnaast speelden ook verschillen in het aanwendingspatroon een rol. De tragere groei van het beschikbare inkomen werd in België grotendeels opgevangen door een daling van de besparingen, in procenten bbp, zodat de consumptieve bestedingen niet al te zeer werden getroffen, terwijl dat in Nederland iets minder het geval was. Daarnaast voerden de particulieren in beide landen hun overige bestedingen – voornamelijk investeringen – in ongeveer dezelfde mate op. De geringere daling van de besparingen, in procenten bbp, in Nederland uitte zich dan ook in een kleinere vermindering van het financieringssaldo. Wel lag het saldo er in 2006 nog steeds lager dan in België en in 2005 en 2006 was het zelfs negatief, wat betekent dat de Nederlandse particulieren hun netto financiële vermogen in verhouding tot het bbp zagen inkrimpen.

GRAFIEK 5 INTERNATIONALE VERGELIJKING VAN HET FINANCIERINGSSALDO VAN DE PARTICULIEREN (procenten bbp)

Bron: EC.

Verschillen in het aanwendingspatroon waren ook de oorzaak van de uiteenlopende ontwikkeling van het financieringssaldo in Duitsland en Frankrijk. Terwijl het beschikbare inkomen in beide landen in verhouding tot het bbp vrijwel onveranderd bleef, zagen de Duitse particulieren hun financieringssaldo toenemen, terwijl dat saldo in Frankrijk terugliep. Het verschil vindt zijn oorsprong in het verloop van de investeringen. Hoewel de Duitse particulieren hun consumptieve bestedingen licht opvoerden, werd dit neerwaartse effect op het financieringssaldo ruimschoots gecompenseerd doordat ze in verhouding tot het bbp flink minder investeerden. Het financieringssaldo nam in Duitsland dan ook gestaag toe tot ongeveer 6 pct. bbp. De Franse particulieren, daarentegen, investeerden in 2006, in verhouding tot het bbp, méér dan in 1995, wat hun financieringssaldo drukte tot ongeveer 3,5 pct. bbp.

3. Het exploitatieoverschot, de winst en het financieringssaldo van de vennootschappen

Terwijl het bruto beschikbare inkomen van de particulieren een belangrijk en vaak gebruikt concept is, wordt voor de vennootschappen meestal enkel naar het bruto exploitatieoverschot gekeken. Die nadruk op het bruto exploitatieoverschot heeft vooral te maken met het feit dat de andere inkomensvormen voor de vennootschappen veel minder belangrijk zijn dan voor de particulieren. De vennootschappen ontvangen bijvoorbeeld geen sociale uitkeringen en ook hun netto rente-inkomen is in vergelijking met dat van de particulieren beperkt. Teneinde toch rekening te houden met de andere inkomensvormen van de vennootschappen, wordt in dit artikel een maatstaf voor de brutowinst gebruikt die gebaseerd is op de gegevens van de nationale rekeningen. Deze maatstaf wordt berekend als de som van het bruto exploitatieoverschot, het netto-inkomen uit vermogen – zonder evenwel rekening te houden met de dividenden – en het saldo van de lopende overdrachten, ongerekend de door de vennootschappen betaalde belastingen op inkomen en vermogen. Door vervolgens te kijken naar de doeleinden waarvoor dit winstconcept wordt aangewend, kan worden nagegaan in hoeverre de forse stijging van het exploitatieoverschot van de vennootschappen ook ten goede is gekomen aan de andere binnenlandse sectoren, met name aan de particulieren.

3.1 Het exploitatieoverschot en de winst van de vennootschappen

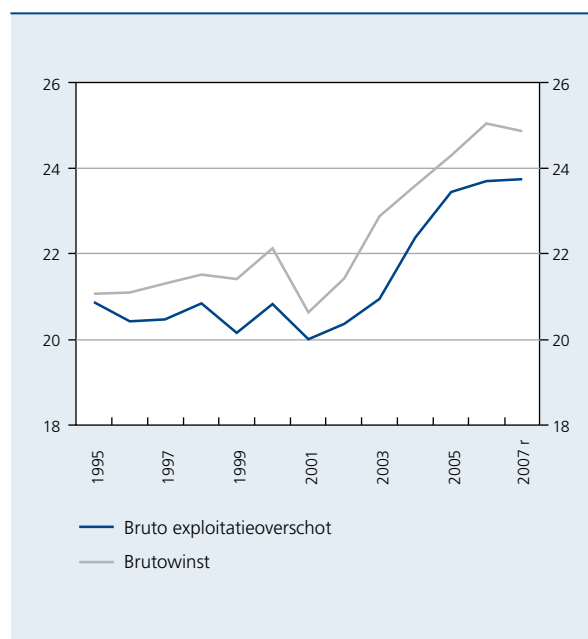
Het bruto exploitatieoverschot van de vennootschappen schommelde tijdens de periode 1995-2002 rond 20,5 pct. bbp. Tijdens de drie daaropvolgende jaren nam het echter fors toe;

sedert 2005 bedraagt het ongeveer 23,5 pct. bbp. De brutowinst van de vennootschappen lag, gemiddeld beschouwd, ongeveer 1 pct. bbp hoger dan hun bruto exploitatieoverschot en vertoonde een vrij gelijklopende ontwikkeling. Het verschil wordt voornamelijk gevormd door het saldo van de lopende overdrachten, ongerekend de belastingen op inkomen en vermogen, dat gemiddeld 0,7 pct. bbp bedroeg. Het netto-inkomen uit vermogen van de vennootschappen, zelfs ongerekend de netto aan de andere sectoren uitgekeerde dividenden, vertegenwoordigde tijdens de periode 1995-2007 gemiddeld slechts 0,3 pct. bbp.

Het bruto exploitatieoverschot is dus veruit de belangrijkste inkomensbron van de vennootschappen. Sedert 2002 is het fors gestegen, met als uitschieters de jaren 2004 en 2005 toen de toename respectievelijk 12,7 en 9,2 pct. bedroeg. Voor een beter inzicht in het verloop van het bruto exploitatieoverschot van de vennootschappen is het nuttig dit overschot op te splitsen in, enerzijds, de bruto exploitatiemarge per verkochte eenheid en, anderzijds, het aantal verkochte eenheden⁽¹⁾. Hieruit blijkt dat de vennootschappen er vanaf 2002 in zijn geslaagd hun bruto exploitatiemarge per verkochte eenheid jaar na jaar aanzienlijk te verruimen, dit in tegenstelling tot de situatie tijdens de tweede helft van de jaren negentig, en vanaf 2004 ook hun verkoopvolume relatief sterk hebben weten uit te breiden.

(1) Met inbegrip van de voorraadwijziging.

GRAFIEK 6 BRUTO EXPLOITATIEOVERSCHOT EN BRUTOWINST VAN DE VENNOOTSCHAPPEN (procenten bbp)

Bronnen: INR, NBB.

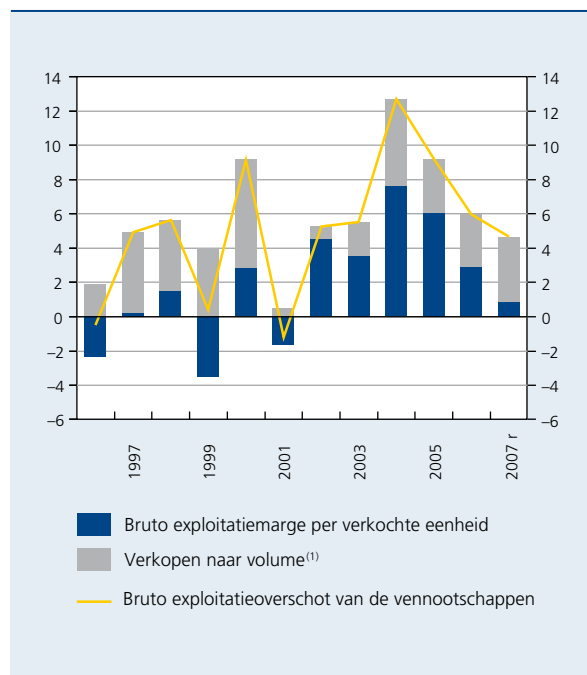
De aanzienlijke toename van het bruto exploitatieoverschot volgde evenwel op de slechte resultaten van de vennootschappen in 2001, toen hun exploitatieoverschot met 1,2 pct. terugliep. Vooral de kosten van binnenlandse oorsprong – in hoofdzaak de loonkosten – liepen dat jaar fors op in vergelijking met de stijging van de verkoopprijs. De neerwaartse druk die daarvan uitging op de exploitatiemarge werd gedeeltelijk gecompenseerd door de lichte ruilvoetverbetering. De prijzen van de ingevoerde inputs namen immers iets minder sterk toe dan de verkoopprijzen op de exportmarkten, wat de marge van de vennootschappen ondersteunde. Toch kon dit niet verhinderen dat de bruto exploitatiemarge per verkochte eenheid met 1,7 pct. daalde. Bovendien namen ook de verkopen naar volume slechts zeer matig toe, nl. met 0,5 pct., tegen een gemiddelde stijging met 4,2 pct. tijdens de periode 1996-2000.

Na de forse economische vertraging van 2001, die zwaar woog op zowel de verkoopprijzen als de vraag, trachtten de vennootschappen hun bruto exploitatiemarge per verkochte eenheid te herstellen door de groei van de loonkosten af te remmen. In 2002 konden ze dit enkel doen door de arbeidsproductiviteit te verhogen, aangezien de stijging van de uurloonkosten reeds was vastgelegd in het eind 2000 afgesloten centraal akkoord. De verruiming van de exploitatiemarge was dat jaar dan ook voornamelijk het gevolg van een aanzienlijke ruilvoetverbetering, vermits de invoerprijzen sterker daalden dan de verkoopprijzen op de exportmarkten. Tijdens de periode 2003-2005 konden de vennootschappen hun exploitatiemarge verder verwijden dankzij de geringere stijging van de kosten van binnenlandse oorsprong, waaronder de loonkosten, en dankzij de relatief sterke toename van de verkoopprijzen op de binnenlandse markt. In 2004 en 2005 werd de impact van de verruiming van de exploitatiemarge nog aanzienlijk versterkt door de forse toename van het verkoopvolume, zowel op de binnenlandse als op de exportmarkt. De combinatie van een sterke verhoging van de exploitatiemarge per verkochte eenheid en een aanzienlijke toename van het verkoopvolume, verklaart dan ook de uitzonderlijk forse stijging van het exploitatieoverschot tijdens die twee jaren.

In 2006 en 2007 was de verruiming van de exploitatiemarge per verkochte eenheid minder uitgesproken. Enerzijds stegen de verkoopprijzen op de binnenlandse markt minder snel dan tijdens de jaren voordien. Anderzijds namen de kosten van binnenlandse oorsprong – en vooral de loonkosten – opnieuw sneller toe als reactie op de toenemende spanningen op de arbeidsmarkt. Tegelijkertijd zorgde de aantrekkende vraag er echter voor dat de impact van de forsere stijging van de loonkosten op het exploitatieoverschot van de vennootschappen

GRAFIEK 7 VOORNAAMSTE COMPONENTEN VAN HET BRUTO EXPLOITATIEOVERSCHOT VAN DE VENNOOTSCHAPPEN

(bijdrage tot de groei van het bruto exploitatieoverschot, procentpunten)

Bronnen: INR, NBB.

(1) Met inbegrip van de voorraadwijziging.

beperkt bleef, aangezien de vennootschappen hierdoor hun verkoopvolume vrij sterk konden blijven uitbreiden.

3.2 Waarvoor gebruiken de vennootschappen hun winst?

De brutowinst van de vennootschappen is, voornamelijk als gevolg van de forse toename van hun bruto exploitatieoverschot, de voorbije vijf jaar zeer sterk gestegen, met gemiddeld 7,5 pct. per jaar. De vraag is in hoeverre deze aanzienlijke stijging ook ten goede is gekomen aan de andere binnenlandse sectoren, meer bepaald aan de particulieren. Hiertoe wordt nagegaan in welke mate de vennootschappen ook hun uitgaven hebben opgedreven of hun financieringssaldo hebben zien groeien. Voor zover de stijging van het bruto exploitatieoverschot aanleiding heeft gegeven tot een toename van de betaalde belastingen op inkomen en vermogen of tot een verhoging van de netto aan de andere sectoren uitgekeerde dividenden, is er duidelijk sprake van een herverdeling van de inkomensstromen. Ook het feit dat het grotere bruto exploitatieoverschot eventueel geleid heeft tot meer investeringen, kan worden beschouwd als een vorm van herverdeling tussen de sectoren. Ceteris paribus voeren

hogere investeringen immers het groeipotentieel van de economie op, wat dan op zijn beurt zou leiden tot een forsere stijging van de loonsom en, derhalve, van het beschikbare inkomen van de particulieren.

Terwijl de brutowinst van de vennootschappen de voorbije drie jaar gemiddeld 3,3 pct. bbp hoger lag dan in 2002, is hun financieringssaldo over diezelfde periode met 2,2 pct. bbp toegenomen. Op het eerste gezicht hebben de particulieren dus minder dan de vennootschappen profijt weten te trekken van de forse winsttoename. Nochtans sloot het verloop van de door de vennootschappen betaalde belastingen op inkomen en vermogen vrij nauw aan bij dat van hun brutowinst. Zo betaalden de vennootschappen in de periode 2005-2007 ten belope van 0,6 pct. bbp méér belastingen op inkomen en vermogen dan in 2002, wat overeenkomt met 18 pct. van de stijging van hun brutowinst. Daarnaast namen ook de bruto-investeringen van de vennootschappen, in verhouding tot het bbp, toe van 12,2 pct. in 2002 tot gemiddeld 13,5 pct. tijdens de voorbije drie jaar. Vooral de laatste twee jaar heeft de sterke groei van de brutowinst ervoor gezorgd dat de geleidelijke stijging van de externe financieringskosten de investeringsneiging van de vennootschappen niet heeft afgeremd. De vrij sterke toename van het financieringssaldo van de vennootschappen is dan ook voornamelijk het gevolg van het feit dat de netto aan de andere sectoren uitgekeerde dividenden, in verhouding tot het bbp, geleidelijk zijn gedaald. In de periode 2005-2007 keerden de vennootschappen netto gemiddeld 0,4 pct. bbp minder dividenden uit aan de andere sectoren dan in 2002, niettegenstaande hun brutowinst na belastingen met 2,7 pct. bbp was

gestegen. Volledigheidshalve zij hierbij vermeld dat de vennootschappen de afgelopen drie jaar netto méér kapitaaloverdrachten hebben ontvangen dan in 2002, wat eveneens heeft bijgedragen tot de stijging van hun financieringssaldo.

De tijdens de afgelopen vijf jaar opgetekende minder krachtige groei van de door de vennootschappen netto aan de andere sectoren uitgekeerde dividenden moet echter worden genuanceerd. Gedurende de periode 2000-2002 trokken de vennootschappen hun netto uitgekeerde dividenden immers zeer fors op. Terwijl zij in de periode 1995-1999, gemiddeld beschouwd, 22,6 pct. van de brutowinst na belastingen uitmaakten, steeg die verhouding tot 30 pct. in 2001 en 2002. Wordt het hoogtepunt in 2002 als referentieperiode genomen, dan lijken de netto uitgekeerde dividenden, in verhouding tot het bbp, tijdens de daaropvolgende jaren relatief sterk te zijn teruggelopen. Wordt evenwel de periode 1995-2000 als referentiepunt genomen, dan blijkt dat de door de vennootschappen netto aan de andere sectoren uitgekeerde dividenden wel sneller zijn gestegen dan het bbp.

Ook voor het verloop van de bruto-investeringen was 2001-2002 een uitzonderlijke periode. Na het uiteenspaten van de beurszeepbel en de algemene economische vertraging, lieten de bruto-investeringen immers een zeer trage groei optekenen omdat de vennootschappen toen prioriteit verleenden aan het saneren van hun balansen. De forse groei van de investeringen tijdens de daaropvolgende jaren, moet dan ook deels als een inhaalbeweging worden beschouwd.

TABEL 5 BRUTOWINST EN FINANCIERINGSSALDO VAN DE VENNOOTSCHAPPEN
(procenten bbp)

	Gemiddelde 1995-2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007 r
Brutowinst	21,4	20,6	21,4	22,9	23,6	24,3	25,0	24,9
Belastingen op inkomen en vermogen (-)	3,0	3,2	3,2	3,0	3,3	3,6	3,9	3,8
Netto aan andere sectoren uitgekeerde dividenden (-)	4,2	5,2	5,5	5,5	5,0	5,2	4,9	5,2
Bruto-investeringen (-)	13,1	13,6	12,2	12,2	12,9	13,0	13,7	13,9
Overige aanwendungen ⁽¹⁾ (-)	0,1	0,4	0,3	1,4	0,5	0,3	-0,2	-0,4
Financieringssaldo	0,9	-1,7	0,3	0,9	1,9	2,2	2,7	2,4

Bronnen: INR, NBB.

(1) Netto aan andere sectoren betaalde kapitaaloverdrachten, nettoaankopen van niet-geproduceerde niet-financiële activa, bijvoorbeeld gronden, octrooien en *goodwill*, en de wijziging in de rechten van de huishoudens op de pensioenfondsen.

Ten opzichte van de referentieperiode 1995-2000 lag de brutowinst van de vennootschappen de voorbije drie jaar 3,3 pct. bbp hoger. Die stijging heeft aanleiding gegeven tot een toename, met 2 pct. bbp, van hun herverdelende uitgaven in de ruime zin (met inbegrip van de investeringen) en, met 1,5 pct. bbp, van hun financieringssaldo. Ongeacht de beschouwde referentieperiode, blijft het financieringssaldo van de vennootschappen dus significant stijgen. Die verbetering heeft ervoor gezorgd dat de vennootschappen hun investeringen geleidelijk méér hebben kunnen financieren met interne middelen, waardoor hun financiële-onafhankelijkheidsgraad – dat is de verhouding tussen het eigen vermogen en de totale passiva – gestaag is toegenomen.

3.3 Het financieringssaldo van de vennootschappen vanuit een internationaal perspectief

Ook in onze drie voornaamste buurlanden vertoonde het financieringssaldo van de vennootschappen in de periode 2000-2001 een inzinking. De snelheid en de kracht waarmee dat saldo zich tijdens de daaropvolgende jaren herstelde, verschilde echter sterk van land tot land.

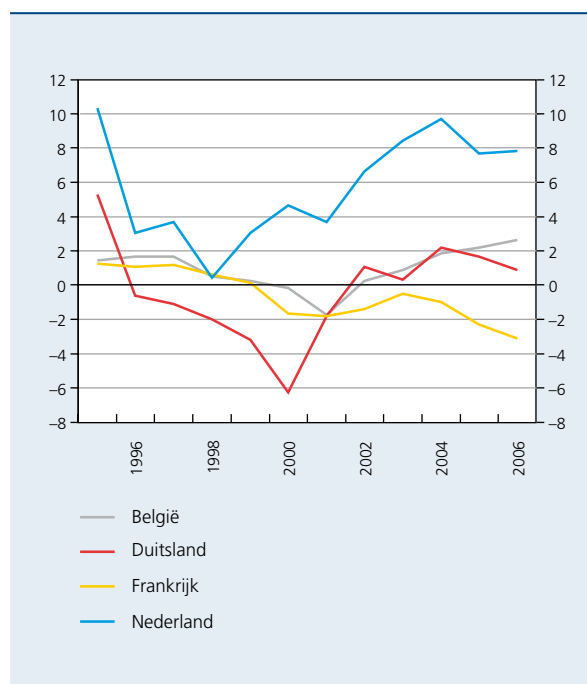
Het financieringssaldo van de vennootschappen liep het sterkst terug in Duitsland, tot -6,3 pct. bbp in 2000, maar het herstelde er zich ook zeer snel. Reeds in 2002 sloeg het tekort om in een overschot van 1,1 pct. bbp. Dit was voor een deel toe te schrijven aan de stijging van het bruto exploitatieoverschot (dankzij onder meer de ten uitvoer gelegde loonmatiging), maar vooral aan de zwakke groei van de investeringen. Ook tijdens de daaropvolgende jaren bleef het bruto exploitatieoverschot van de vennootschappen fors groeien, terwijl het expansietempo van hun bruto-investeringen achterbleef. Toch leidde dit niet tot een verdere trendmatige stijging van het financieringssaldo, dat tussen 0,3 en 2,2 pct. bbp schommelde zonder een duidelijke tendens te vertonen. Enerzijds werd de stijging van het bruto exploitatieoverschot gedeeltelijk afgeroomd doordat de vennootschappen ook meer belastingen betaalden. Anderzijds werd de stijging ook gecompenseerd door een daling van het netto-inkomen uit vermogen en van de netto ontvangen kapitaaloverdrachten, beide in procenten bbp.

In Nederland werd ongeveer hetzelfde patroon opgetekend. Hoewel het financieringssaldo van de vennootschappen er in 2001 nauwelijks daalde, liet het tijdens de periode 2002-2004 toch een zeer forse stijging optekenen met in totaal 6 pct. bbp. Ook in Nederland had die toename vooral te maken met de forse daling van de investeringsquote, hoewel ook het

bruto exploitatieoverschot iets sterker toenam dan het bbp. In 2005 en 2006 liep het financieringssaldo evenwel terug, hoewel het bruto exploitatieoverschot fors bleef groeien, als gevolg van een sterke vertraging van het netto-inkomen uit vermogen.

In Frankrijk, daarentegen, was er in de periode 2001-2006 geen sprake van een trendmatig herstel van het financieringssaldo van de vennootschappen. Hoewel dat saldo in 2003 1,3 pct. bbp hoger lag dan in 2001, liep het vervolgens opnieuw terug tot ver beneden het peil van 2001. Dit recente verloop weerspiegelt het eerder besproken fenomeen dat, in tegenstelling tot de situatie in de meeste andere landen van het eurogebied, het loonaandeel in Frankrijk de voorbije jaren niet is gekrompen. De forse stijging van de reële loonkosten per werknemer (bovenop de productiviteitsgroei) hebben er immers geleid tot hogere kosten en, derhalve, tot een kleiner bruto exploitatieoverschot voor de vennootschappen. In België, Duitsland en Nederland, daarentegen, heeft de loonmatiging een positieve bijdrage geleverd tot de toename van het exploitatieoverschot en het financieringssaldo van de vennootschappen.

GRAFIEK 8 INTERNATIONALE VERGELIJKING VAN HET FINANCIERINGSSALDO VAN DE VENNOOTSCHAPPEN
(procenten bbp)

Bronnen: EC, INR.

4. Conclusie

In dit artikel worden de inkomensstromen van de particulieren en de vennootschappen geanalyseerd binnen het kader van de nationale rekeningen. Hoewel ook heel wat aandacht wordt besteed aan het verloop van het loonaandeel, is de benadering ruimer dan dat. Er wordt immers ook stilgestaan bij de herverdelende inkomensstromen tussen sectoren en bij de bestemming die de particulieren en de vennootschappen aan hun inkomen geven. De belangrijkste bevindingen kunnen als volgt worden samengevat.

Uit de analyse van de uit de binnenlandse productie voortvloeiende primaire inkomens blijkt onder meer dat de vennootschappen de grootste toegevoegde waarde genereren, waarvan ze in 2006 60,6 pct. betaalden in de vorm van loonkosten. Dat aandeel is de voorbije jaren evenwel geslonken; in de periode 1995-2002 bedroeg het gemiddeld nog 64,3 pct. De overheid, daarentegen, creëert de kleinste toegevoegde waarde, maar betaalt het leeuwendeel ervan wel uit in de vorm van loonkosten, namelijk 88 pct. in 2006, tegen 86,1 pct. in 1995. Van de toegevoegde waarde van de particulieren – zowel de zelfstandige ondernemers als de eigenaars van woningen – werd in 2006 slechts 10,6 pct. uitbetaald in de vorm van loonkosten.

Er bestaan weliswaar verschillende definities van het loonaandeel, die onderling sterk verschillen in termen van niveau, maar ze geven meestal wel hetzelfde verloop te zien. Zo vertonen alle definities een vrij stabiel patroon in de tweede helft van de jaren negentig, vervolgens een lichte stijging en nadien een iets grotere daling in de periode 2003-2005. De voorbije twee jaar is het loonaandeel niet noemenswaardig meer gewijzigd. De inkrimping ervan in de periode 2003-2005 was deels de weerspiegeling van het conjunctuurverloop. Als reactie op de conjunctuurvertraging in 2001 en 2002 trachtten de vennootschappen hun loonkosten te drukken via bedrijfsherstructureringen en via loonmatiging. Daarnaast kan het recente verloop ook worden beschouwd als een onderdeel van de trendmatige daling van het loonaandeel sedert het begin van de jaren tachtig, net als in de meeste andere landen van het eurogebied. In de literatuur wordt die neerwaartse tendens vaak in verband gebracht met structurele ontwikkelingen, zoals de mondialisering, die het wereldwijde arbeidsaanbod heeft opgevoerd, de technologische vooruitgang, die de kapitaalintensiteit van de productie heeft verhoogd, en het groeiende belang van de dienstensector, die gekenmerkt wordt door een kleiner loonaandeel.

De lonen zijn echter niet de enige inkomenscategorie van de particulieren die ten opzichte van het bbp is vertraagd. Het totale bruto beschikbare inkomen van de particulieren is sedert 1995 bijna continu minder sterk gestegen dan het bbp. Dat is vooral het gevolg van de trendmatige daling, in verhouding tot het bbp, van het netto rente-inkomen, een daling die op haar beurt de neerwaartse rentetarieven weergeeft. De trendmatige vermindering van het beschikbare inkomen van de particulieren, in verhouding tot het bbp, betekent echter niet dat het beschikbare inkomen ook in absolute termen is teruggelopen. Gemiddeld beschouwd, is het beschikbare inkomen van de particulieren tussen 1995 en 2007 gestegen met 3 pct. per jaar. Zelfs indien rekening wordt gehouden met het verloop van de inflatie, gemeten aan de hand van de deflator van de consumptieve bestedingen van de particulieren, is het beschikbare inkomen in reële termen toegenomen met gemiddeld 1,1 pct. per jaar. Een dergelijk positief gemiddelde verhult echter wel dat het beschikbare inkomen in bepaalde jaren of voor bepaalde bevolkingscategorieën ook in absolute termen is gedaald.

Naar analogie met de daling van het bruto beschikbare inkomen van de particulieren, in verhouding tot het bbp, lieten ook hun consumptieve bestedingen, in procenten bbp, een neerwaartse tendens optekenen. Deze was echter veel minder geprononceerd, wat zich dan ook heeft vertaald in een trendmatige daling van de spaarquote, van 20 pct. van hun beschikbare inkomen in 1995, tot een dieptepunt van 12,2 pct. in 2005, waarna er een licht herstel is opgetreden. Een dergelijk herstel vinden we echter niet terug bij het financieringssaldo van de particulieren. Zij consumeren immers niet alleen, ze investeren ook, voornamelijk in de vorm van nieuwbouw en renovatie van woningen. Sedert 2004 hebben de particulieren hun investeringsuitgaven sterk opgevoerd, geschraagd door de zeer lage hypothecaire rente en de sterke stijging van de woningprijzen, wat zich heeft geuit in een verdere daling van hun financieringssaldo, dat de voorbije drie jaar minder dan 1 pct. bbp bedroeg.

De belangrijkste tegenhanger van de recente inkrimping van het loonaandeel is de forse stijging van het bruto exploitatieoverschot van de vennootschappen, dat meteen ook veruit hun belangrijkste bron van inkomen is. Die stijging heeft zich echter niet vertaald in een evenredige toename van het financieringssaldo van de vennootschappen. Deze laatste hebben immers ook meer belastingen op inkomen en vermogen betaald en ook hun investeringsuitgaven zijn sneller toegenomen dan het bbp. In vergelijking met de periode 1995-2000 hebben de vennootschappen, in verhouding tot het bbp, netto ook meer dividenden uitgekeerd aan de andere sectoren, hoewel die in de periode 2001-2003 nog hoger lagen. Al met al

hebben dus ook de particulieren profijt getrokken van de forse winststijging van de vennootschappen. Toch is ook het financieringssaldo van de vennootschappen gestaag toegenomen tot gemiddeld 2,4 pct. bbp tijdens de voorbije drie jaar. Hoewel deze toename voor een deel kan worden beschouwd als een inhaalbeweging na de verslechtering tijdens de periode 1998-2001, lijkt de recente verbetering toch significant. Ze heeft ertoe geleid dat de vennootschappen hun investeringen geleidelijk méér hebben kunnen financieren met interne middelen en op die manier hun balansen verder hebben kunnen saneren.

De in dit artikel beschreven trendmatige verschuivingen in de inkomensstromen zijn niet eigen aan België, ze

hebben zich ook in de meeste andere landen van het eurogebied voorgedaan. Voor een deel zijn ze immers het resultaat van structurele ontwikkelingen zoals de mondialisering, de technologische vooruitgang en de vergrijzing van de bevolking. Dergelijke ontwikkelingen kunnen weliswaar niet worden voorkomen, maar de beleidsmakers kunnen er wel voor zorgen dat ze optimaal worden begeleid, vooral door een robuust en stabiel macro-economisch kader te scheppen, ondersteund door efficiënte arbeids- en productmarkten. Tot slot zij opgemerkt dat het niet zeker is of de recente ontwikkelingen zich in de toekomst in hetzelfde tempo zullen voortzetten, zoals uit vroegere lange-termijnbewegingen reeds is mogen blijken.

Intergewestelijke overdrachten en solidariteitsmechanismen via de overheidsbegroting

D. Dury
B. Eugène
G. Langenus
K. Van Cauter
L. Van Meensel

Inleiding

De sociaal-economische situaties van de drie Belgische gewesten zijn sterk uiteenlopend. Die verschillen liggen ten grondslag aan intergewestelijke, via de overheidsbegroting verlopende overdrachten. In het verleden zijn reeds verscheidene studies gemaakt met de bedoeling deze financiële stromen tussen de gewesten in kaart te brengen⁽¹⁾. Uit die studies blijkt dat er sinds het einde van de jaren zestig voortdurend netto-overdrachten van het Vlaams Gewest naar het Waals Gewest zouden hebben plaatsgevonden en vanaf de jaren negentig ook naar het Brussels Hoofdstedelijk Gewest⁽²⁾.

Dit artikel over de intergewestelijke overdrachten en solidariteitsmechanismen via de overheidsbegroting is niet gebaseerd op resultaten van vroegere studies, maar toont de bevindingen van een door de Nationale Bank van België gemaakte analyse. Bij dat onderzoek werd uitsluitend op de overdrachten gefocust, dit in tegenstelling tot sommige andere studies waarbij aandacht wordt besteed aan de regionale verdelingsaspecten van het geheel van de overheidsontvangsten en -uitgaven. De overheidstransacties die niet als overdrachten kunnen worden beschouwd omdat ze een betaling vormen van een rechtstreekse tegenprestatie, zijn niet in de analyse betrokken.

Dit artikel is opgebouwd als volgt. Na een verduidelijking van het concept intergewestelijke overdrachten in het eerste hoofdstuk, wordt in het tweede hoofdstuk summier ingegaan op de sociaal-economische situatie van de drie gewesten. In het derde hoofdstuk worden de omvang en de determinanten van de intergewestelijke overdrachten in België uitvoerig besproken. Vervolgens worden, in het vierde hoofdstuk, projecties gemaakt van het mogelijke toekomstige verloop van de intergewestelijke overdrachten in België. Daarbij wordt rekening gehouden met, enerzijds, de impact van de verwachte demografische ontwikkelingen en, anderzijds, enkele scenario's inzake het verloop van de werkgelegenheid. In het vijfde hoofdstuk worden deze overdrachten vanuit een internationaal perspectief beschouwd; daarbij wordt de relatieve omvang ervan afgemeten tegen die van de interregionale overdrachten in andere lidstaten van de EU. Tot slot worden de voornaamste bevindingen samengevat.

(1) Zie onder meer Van Rompuy en Bilsen (1988) en De Boeck en Van Gompel (1998).

(2) De meest recente studie ter zake werd in opdracht van de Vlaamse regering gemaakt door Abafim, de Vlaamse administratie van financiën en begroting. Zij werd in oktober 2004 gepubliceerd. In die studie werd geconcludeerd dat de netto middelenoverdracht van het Vlaams Gewest naar de overige gewesten in 2003 ongeveer 6,6 miljard euro bedroeg, waarvan 5,4 miljard ten gunste van het Waals Gewest en 1,2 miljard ten gunste van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. De methodologie die voor de studie werd gehanteerd, werd vervolgens onderzocht door een commissie van experts, die een aantal opmerkingen heeft geformuleerd.

1. Het concept intergewestelijke overdrachten

Bijna alle overheidsontvangsten en een groot deel van de overheidsuitgaven bestaan uit overdrachten, dat wil zeggen betalingen zonder rechtstreekse tegenprestatie. Wat de overheidsontvangsten betreft, zijn dat de belastingen en de sociale bijdragen. De overheid gebruikt deze ontvangsten weliswaar om onder meer collectieve voorzieningen en sociale uitkeringen te financieren, maar dat zijn indirecte tegenprestaties. Wat de uitgaven betreft, gaat het om de sociale uitkeringen – onder meer pensioenen, kinderbijslag, invaliditeits- en werkloosheidsuitkeringen en de overheidsuitgaven voor gezondheidszorg – en de overige inkomens- en kapitaaloverdrachten, zoals subsidies aan bedrijven, huishoudens of vzw's. Andere transacties van de overheid, namelijk door de overheid ontvangen dividenden en opbrengsten uit verkopen en de door haar betaalde lonen, aankopen van goederen en diensten, investeringsuitgaven en rentelasten, hebben daarentegen wel een rechtstreekse tegenprestatie en worden derhalve buiten beschouwing gelaten.

Het is voornamelijk via deze overdrachten dat de overheid haar herverdelingsfunctie uitoefent en dat de solidariteit binnen de samenleving wordt georganiseerd. Bij de belastingheffing wordt immers rekening gehouden met de economische draagkracht van de belastingplichtige, en dus onder meer met de hoogte van zijn inkomen, de omvang van zijn vermogen en zijn gezinssituatie. Daarnaast bieden de sociale uitkeringen een gedeeltelijke bescherming tegen de inkomensgevolgen van verschillende sociale risico's die een deelname aan het arbeidsproces verhinderen, bijvoorbeeld ouderdom, invaliditeit of werkloosheid.

De door de overheid ontvangen of betaalde overdrachten kunnen per gewest worden opgesplitst⁽¹⁾. Voor de overdrachten tussen de overheid en de huishoudens gebeurt dat op basis van de woonplaats van de huishoudens. Voor de overdrachten tussen de overheid en de vennootschappen gebeurt het op basis van de plaats van activiteit of waardecreatie van deze laatste.

De relatieve omvang van de – aldus opgesplitste – overheidsoverdrachten per gewest kan worden vergeleken met die van de andere gewesten. Indien de overdrachten die door de ingezetenen van een bepaald gewest aan de federale overheid en de sociale zekerheid worden betaald – bijvoorbeeld in de vorm van personenbelasting, sociale bijdragen of vennootschapsbelasting –, per inwoner hoger liggen dan het nationale gemiddelde per inwoner, dan kan dat gewest worden

beschouwd als een betaler van intergewestelijke overdrachten via de overheidsontvangsten. Een gewest is daarentegen ontvanger van dergelijke overdrachten als het proportioneel minder bijdraagt dan wat louter op basis van zijn bevolkingsaandeel kan worden verwacht. Een soortgelijke redenering gaat op voor de overdrachten die de huishoudens van de overheid ontvangen, bijvoorbeeld de sociale uitkeringen. Door de via de overheidsontvangsten en -uitgaven verlopende intergewestelijke overdrachten samen te beschouwen, kan de netto-overdrachtenpositie van elk gewest worden berekend. Het totaal van de intergewestelijke overdrachten is per definitie gelijk aan nul.

Aangezien de berekeningen gemaakt zijn binnen de huidige Belgische institutionele context, kunnen de gepresenteerde resultaten met betrekking tot de intergewestelijke overdrachten uitsluitend binnen diezelfde context als valabel worden beschouwd. Een eventuele wijziging van het institutionele kader, waarbij sommige belastingen en sociale bijdragen zouden worden betaald aan en sommige sociale uitkeringen worden ontvangen van andere deelsectoren of entiteiten van de overheid, zou immers – al dan niet sterk – verschillende resultaten kunnen opleveren.

Er zij ten slotte opgemerkt dat voor de gewestelijke verdeling van de verschillende overheidsoverdrachten noodzakelijkerwijs een beroep wordt gedaan op – soms vrij rudimentaire – verdeelsleutels, waardoor de daaruit afgeleide intergewestelijke overdrachten slechts een benaderend idee geven van de werkelijke financiële stromen tussen de gewesten.

(1) Enkel de overheidsoverdrachten die via de federale overheid en de sociale zekerheid verlopen, worden onderzocht. De gewestelijke en lokale belastingen worden niet in de analyse betrokken, aangezien er in principe geen intergewestelijke verdelingsaspecten aan zijn verbonden. Ook de sociale uitkeringen en de overige overdrachten, zoals subsidies aan bedrijven, huishoudens of vzw's, die door de gemeenschappen en gewesten en de lokale overheden worden verricht, blijven buiten beschouwing.

Kader – Woonplaats- versus werkplaatscriterium voor de berekening van de intergewestelijke overdrachten

In dit artikel worden de overdrachten tussen de overheid en de huishoudens opgesplitst op basis van de woonplaats van de huishoudens. Dit is in overeenstemming met de economische logica die wordt gehanteerd voor de opmaak van de regionale rekeningen van de huishoudens.

Soms wordt een alternatieve benadering naar voren geschoven waarbij de intergewestelijke overdrachten worden berekend op basis van de arbeidsplaats van de natuurlijke personen en, in principe, van de sociaal verzekerden⁽¹⁾. De argumentatie die hiervoor meestal wordt gebruikt, is dat deze benadering het mogelijk maakt rekening te houden met de impact van de pendelarbeid. Aansluitend hierbij wordt vaak geopperd dat de positie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest inzake intergewestelijke overdrachten veel gunstiger zou zijn indien, in plaats van het woonplaatscriterium, het werkplaatscriterium zou worden gebruikt.

Over de mate waarin, volgens deze alternatieve benadering, het werkplaatscriterium dient te worden toegepast op de verschillende overdrachten tussen de overheid en de huishoudens bestaan verschillende interpretaties. Zo kan er een onderscheid worden gemaakt tussen, enerzijds, interpretaties waarbij al deze overdrachten worden verdeeld volgens werkplaats en, anderzijds, interpretaties waarbij dit enkel het geval is voor bepaalde overdrachten. In beide gevallen rijzen er echter conceptuele en praktische problemen.

In de benadering *sensu lato* zou het werkplaatscriterium worden gebruikt om alle overdrachten tussen de overheid en de huishoudens te verdelen. In deze benadering dienen bijgevolg niet enkel de personenbelasting en de sociale bijdragen te worden verdeeld volgens het werkplaatscriterium, maar bijvoorbeeld ook de sociale uitkeringen, die gefinancierd worden met onder meer deze sociale bijdragen. Conceptueel is het hierbij echter niet duidelijk hoe de pensioenen, kinderbijslagen, werkloosheidsuitkeringen, enz. aan de verschillende gewesten moeten worden toegewezen. Een dergelijke benadering zou dan ook enkel mogelijk zijn mits hiertoe een aantal – per definitie betwistbare – hypothesen worden gehanteerd. Zelfs in dat geval echter zouden de beschikbare statistische gegevens het niet mogelijk maken de sociale uitkeringen te verdelen volgens het werkplaatscriterium. Bovendien zou een dergelijke benadering niet in overeenstemming zijn met de huidige Belgische institutionele context, wat indruist tegen de in dit artikel gevolgde benadering.

In de benadering *sensu stricto* blijft de toepassing van het werkplaatscriterium doorgaans beperkt tot de verdeling van de sociale bijdragen⁽²⁾. Deze benadering kan echter niet op een coherente manier worden gerealiseerd. In een dergelijke benadering is er immers geen samenhang tussen de gewestelijke verdeling van, enerzijds, de sociale bijdragen en, anderzijds, de sociale uitkeringen die hiermee verband houden. *De facto* betekent dit bijvoorbeeld dat er in deze studies wordt van uitgegaan dat inwoners van het Vlaams of Waals Gewest die in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest werken, er sociale bijdragen betalen, maar hun pensioenen ontvangen van het Vlaams of Waals Gewest, waardoor de overdrachten significant worden vertekend. Deze benadering zou tevens impliceren dat indien, bijvoorbeeld, meer inwoners van het Waals Gewest zouden gaan werken in het Vlaams Gewest en de sociale bijdragen – volgens het werkplaatscriterium – aan dit laatste gewest worden toegerekend, er hierdoor *ceteris paribus* een toename zou zijn van de intergewestelijke overdrachten van het Vlaams naar het Waals Gewest; deze conclusie kan bezwaarlijk als zinvol worden bestempeld. Dit voorbeeld toont aan dat de interpretatie van de resultaten die volgens deze benadering worden verkregen, problematisch is.

Om deze redenen is in dit artikel het werkplaatscriterium niet gebruikt.

(1) Onder meer in het verslag van de Commissie voor de studie van de methodologie gebruikt bij de analyse van interregionale transfers (2006) – deze commissie onderzocht de methodologie van de Abafim-studie van 2004 – wordt ervoor gepleit om naast het woonplaatscriterium ook het werkplaatscriterium te hanteren.

(2) Soms is er een beperking tot enkel de werkgeversbijdragen aan de sociale zekerheid, en dit vanuit de redenering dat dit overdrachten zijn die door de ondernemingen worden betaald. Deze benadering is in tegenstelling tot de zienswijze uit de nationale rekeningen waarbij de volledige loonkosten een vergoeding zijn voor de door de werknemers verrichte arbeid (en de huishoudens de totale sociale bijdragen betalen).

2. Sociaal-economische situatie van de drie gewesten in België

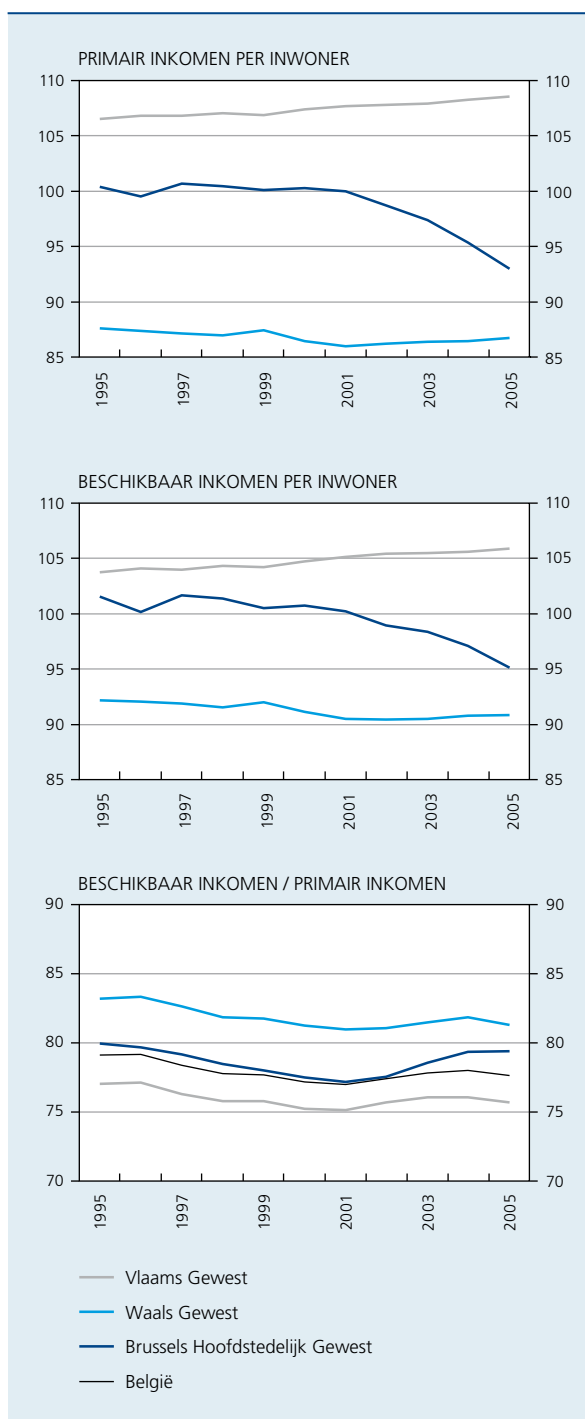
Tussen de drie Belgische gewesten onderling bestaan er aanzienlijke sociaal-economische verschillen. Het primaire inkomen van de huishoudens per inwoner, bijvoorbeeld, ligt in het Vlaams Gewest beduidend hoger dan in de overige gewesten en, bijgevolg, dan in het Rijk. In 2005 meer bepaald – dat is het jaar waarvoor in deze studie de intergewestelijke overdrachten via de overheidsbegroting worden berekend aangezien dat het meest recente jaar is waarvoor alle voor deze berekening vereiste gegevens beschikbaar zijn – lag het primaire inkomen van de huishoudens per inwoner in het Vlaams Gewest 8,5 pct. hoger dan het nationale gemiddelde. In het Waals Gewest, daarentegen, lag dat inkomen 13,3 pct. onder het nationale gemiddelde en in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest bedroeg de negatieve afwijking 7 pct. In dit laatste gewest bedraagt de bruto toegevoegde waarde per inwoner nochtans ongeveer het dubbele van het nationale gemiddelde. De divergentie in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest tussen, enerzijds, de bruto toegevoegde waarde per inwoner en, anderzijds, het primaire inkomen per inwoner weerspiegelt de invloed van onder meer pendelarbeid.

De gewestelijke verschillen inzake het primaire gezinsinkomen per inwoner zijn grotendeels het gevolg van de verschillen in de situatie op de respectieve arbeidsmarkten. Zo ligt de werkgelegenheidsgraad in het Vlaams Gewest ongeveer 9 procentpunten hoger dan in het Waals Gewest en meer dan 11 procentpunten hoger dan in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. In het Vlaams Gewest ligt de activiteitsgraad immers aanzienlijk hoger dan in de twee overige gewesten, terwijl de werkloosheidsgraad er beduidend lager is.

Aangezien het primaire gezinsinkomen per inwoner het hoogst is in het Vlaams Gewest, liggen de belastingen en sociale bijdragen die door de huishoudens aan de overheid worden betaald er relatief beschouwd – dat wil zeggen als gemiddelde per inwoner – hoger dan in het Waals en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Gezien het hogere primaire inkomen van de huishoudens per inwoner en de lagere werkloosheidsgraad mag er dan ook *a priori* worden van uitgegaan dat het Vlaams Gewest een nettobetaler van intergewestelijke overdrachten is. De sociaal-economische situatie van het Waals Gewest, daarentegen, laat vermoeden dat dit laatste er nettoontvanger van is. Hetzelfde mag ook worden verwacht voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, althans wat de overdrachten tussen de overheid en de huishoudens betreft. De impact van de secundaire inkomensverdeling – via de belastingen en de sociale bijdragen, enerzijds, en

GRAFIEK 1 **PRIMAIR EN BESCHIKBAAR INKOMEN VAN DE HUISHOUDENS**

(België = 100, tenzij anders vermeld)

Bronnen : INR, NBB.

TABEL 1 SOCIAAL-ECONOMISCHE SITUATIE VAN DE DRIE GEWESTEN IN BELGIË

(2005, België = 100, tenzij anders vermeld)

	Vlaams Gewest	Waals Gewest	Brussels Hoofdstedelijk Gewest
Bruto toegevoegde waarde per inwoner	99,1	72,2	198,4
Primair inkomen van de huishoudens per inwoner	108,5	86,7	93,0
Beschikbaar inkomen van de huishoudens per inwoner	105,9	90,9	95,1
Werkgelegenheidsgraad ⁽¹⁾	66,1	57,0	54,8
Werkloosheidsgraad ⁽²⁾	4,4	10,5	17,2

Onder meer de invloed van pendelarbeid
Impact van secundaire inkomensverdeling (via overheids-overdrachten)

Bronnen: EC; FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie – ADSEI; INR; NBB.

(1) In procenten van de bevolking op arbeidsleeftijd (15- tot 64-jarigen), voor 2007.

(2) In procenten van de beroepsbevolking op arbeidsleeftijd, voor 2007.

de sociale uitkeringen, anderzijds – op het inkomen van de huishoudens is in deze laatste twee gewesten dan ook relatief gunstiger dan in het Vlaams Gewest. In dit laatste gewest lag het beschikbare inkomen van de huishoudens per inwoner in 2005 weliswaar nog 5,9 pct. boven het nationale gemiddelde, maar dit verschil is kleiner dan dat van het primaire inkomen van de huishoudens per inwoner. In het Waals en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest geldt de omgekeerde situatie, aangezien de negatieve afwijkingen van het beschikbare inkomen van de huishoudens per inwoner ten opzichte van het nationale gemiddelde er beperkt zijn tot respectievelijk 9,1 en 4,9 pct.

3. Omvang en determinanten van de intergewestelijke overdrachten in België

Voor de analyse van de intergewestelijke overdrachten via de overheidsbegroting in België is in hoge mate gesteund op de gegevens van de regionale rekeningen van de huishoudens, die sedert 2003 door het Instituut voor de Nationale Rekeningen worden gepubliceerd. De meest recente statistieken, die worden gebruikt voor de hieronder gepresenteerde berekeningen, hebben betrekking op het jaar 2005. Om de intergewestelijke overdrachten via de overheidsbegroting volledig in kaart te brengen, worden deze gegevens aangevuld met andere informatie

en eigen berekeningsresultaten met betrekking tot, onder meer, de vennootschapsbelasting, de indirecte belastingen en de uitgaven voor gezondheidszorg.

3.1 Overdrachten via de overheidsontvangsten

De belangrijkste fiscale en parafiscale ontvangsten van de federale overheid en de sociale zekerheid zijn de personenbelasting, de roerende voorheffing, de sociale bijdragen, de vennootschapsbelasting, de btw en de accijnzen. De intergewestelijke verdelingsaspecten van die ontvangsten worden in deze paragraaf geanalyseerd. De belastingen die door de federale overheid worden geïnd voor rekening van de gewesten en de lokale overheden of de belastingen die deze entiteiten zelf innen, vallen buiten het analysekader aangezien er voor deze heffingen geen sprake is van intergewestelijke overdrachten. Om dezelfde reden worden de ontvangsten uit personenbelasting en btw gecorrigeerd voor het gedeelte dat in het kader van de bijzondere financieringswet van 16 januari 1989 door de federale overheid wordt overgedragen aan de gemeenschappen en gewesten.

DIRECTE HEFFINGEN OP INKOMENS

De opsplitsing, over de drie gewesten, van de heffingen op de inkomens van huishoudens – bijvoorbeeld de personenbelasting, de roerende voorheffing en de sociale

TABEL 2 INTERGEWESTELIJKE OVERDRACHTEN VIA DE OVERHEIDSONTVANGSTEN⁽¹⁾
(2005, miljoenen euro's)

	Vlaams Gewest	Waals Gewest	Brussels Hoofdstedelijk Gewest
Overheidsontvangsten	5.052	-5.136	83
Directe belastingen			
Personenbelasting en roerende voorheffing ⁽²⁾	1.978	-1.524	-455
Effectieve sociale bijdragen	2.147	-1.737	-409
Vennootschapsbelasting	175	-1.241	1.066
Indirecte belastingen			
Btw	504	-381	-123
Accijnzen	26	31	-56
Bijzondere financieringswet en overige federale dotaties			
Middelen btw en personenbelasting	111	-193	82
Overige federale dotaties ⁽³⁾	112	-90	-22

Bronnen: FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie – ADSEI; FOD Financiën; INR; NBB.

(1) Een positief cijfer duidt op een overdracht vanuit het gewest in kwestie; een negatief cijfer impliceert een overdracht naar het gewest in kwestie.

(2) Gecorrigeerd voor de gemiddelde lokale opcentiemen op de personenbelasting per gewest.

(3) De overige federale dotaties betreffen de door de federale overheid betaalde dotatie aan de Duitstalige Gemeenschap, de trekingsrechten van de gewesten voor de wedertewerkstelling van werklozen en de dotatie voor investeringen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (Beliris). De dotatie voor buitenlandse studenten wordt buiten beschouwing gelaten omdat de ingezetenen van de gewesten er geen begunstigen van zijn.

bijdragen –, is gebaseerd op de secundaire-inkomensverdelingsrekening van de huishoudens in de regionale rekeningen, wat impliceert dat die heffingen – net als alle andere overdrachten tussen de overheid en de huishoudens – worden verdeeld volgens het woonplaatscriterium. De intergewestelijke verdeling van de vennootschapsbelasting, daarentegen, gebeurt in deze studie volgens de toegevoegde waarde van de vennootschappen per gewest.

Het bedrag van de in het Vlaams Gewest per inwoner betaalde personenbelasting en roerende voorheffing lag in 1995 reeds ruim boven het nationale gemiddelde. In het daaropvolgende decennium nam dat positieve verschil nog toe vanwege het relatief gunstiger inkomensverloop in dat gewest. In het Waals Gewest, daarentegen, was de situatie precies omgekeerd: het bedrag van de personenbelasting en roerende voorheffing per inwoner lag er in 1995 ruim onder het nationale gemiddelde en tijdens de daaropvolgende jaren werd die negatieve afwijking nog groter; in 2002 deed zich evenwel een kentering voor en sedertdien is het verschil enigszins verkleind. Het is echter in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest dat deze ontvangsten het meest markante verloop laten optekenen. Het gemiddelde per inwoner, dat er in 1995 nog aansloot bij dat van het Rijk, is sindsdien tot flink onder het nationale gemiddelde gedaald.

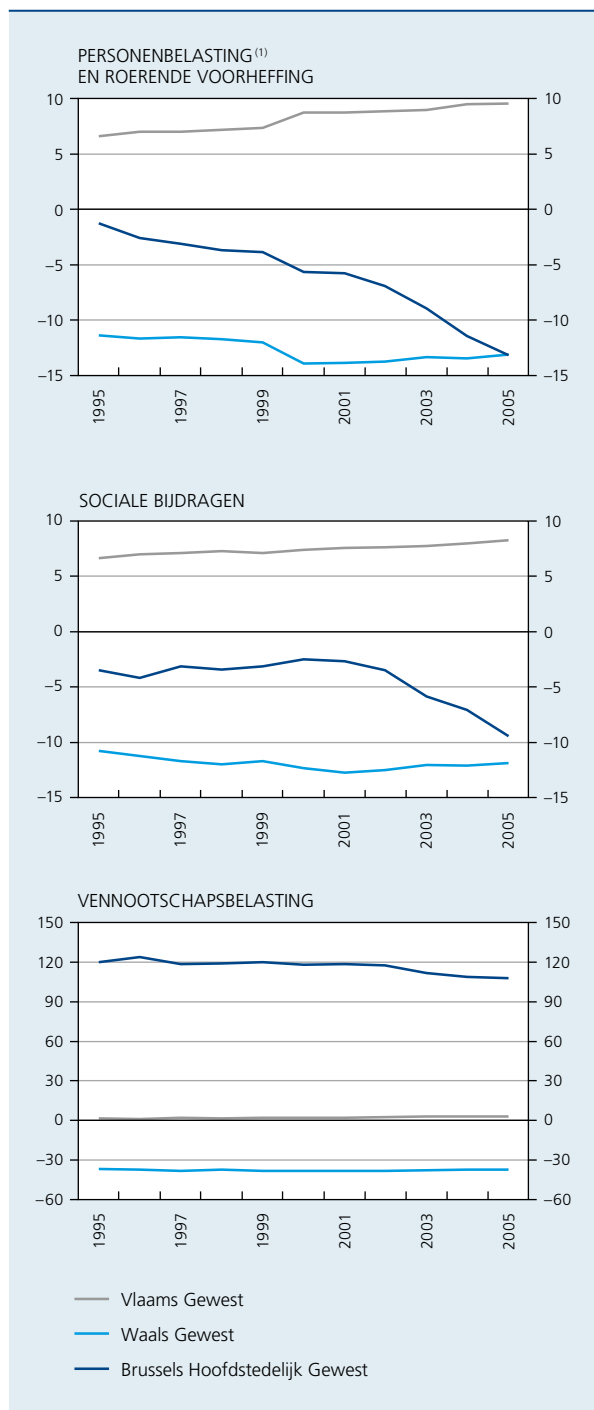
Het verloop van de per inwoner betaalde sociale bijdragen vertoont een vergelijkbaar beeld, hoewel het minder uitgesproken is. Dit laatste heeft onder meer te maken met het feit dat de sociale bijdragen in principe als een vast percentage op het brutoloon worden geheven, terwijl de personenbelasting een progressief karakter heeft.

De relatief hogere inkomens in het Vlaams Gewest hebben ertoe geleid dat dit gewest via de personenbelasting, de roerende voorheffing en de sociale bijdragen in 2005 in totaal ongeveer 4,1 miljard euro méér bijdroeg dan wat louter op basis van zijn bevolkingsaandeel kon worden verwacht. Wat deze ontvangsten betreft, kan het Vlaams Gewest dan ook als betaler van intergewestelijke overdrachten worden beschouwd. Het Waals Gewest en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, daarentegen, droegen in dat jaar respectievelijk ongeveer 3,3 miljard euro en 900 miljoen euro minder bij en zijn dan ook ontvangers van intergewestelijke overdrachten via deze belastingen en sociale bijdragen.

Voor de vennootschapsbelasting ligt de situatie volledig anders. In het kader van deze belasting levert het Brussels Hoofdstedelijk Gewest de grootste bijdrage; vanwege zijn centrale ligging en hoofdstedelijke functie zijn er immers veel ondernemingen gevestigd en worden er tal van economische activiteiten ontplooid. De opbrengst van de

GRAFIEK 2 INTERGEWESTELIJKE OVERDRACHTEN VIA DE DIRECTE HEFFINGEN OP INKOMENS

(verschillen in procenten van de gemiddelde heffing per inwoner t.o.v. het gemiddelde voor België)

Bronnen: FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie – ADSEI; FOD Financiën; INR; NBB.

(1) Gecorrigeerd voor de gemiddelde lokale opcentiemen op de personenbelasting per gewest.

vennootschapsbelasting bedraagt er per inwoner het dubbele van het nationale gemiddelde, waardoor dat gewest in 2005 ten belope van bijna 1,1 miljard euro bijdroeg tot de intergewestelijke overdrachten via de vennootschapsbelasting. Ook het Vlaams Gewest is betaler van dergelijke overdrachten, zij het in veel mindere mate dan het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Het Waals Gewest, daarentegen, is in hoge mate ontvanger.

BTW EN ACCIJNZEN

De verdeling van de btw en van de accijnzen per gewest is in de regionale rekeningen niet beschikbaar. In deze studie is geopteerd voor een gewestelijke verdeling van deze belastingen op basis van andere gegevensbronnen, onder meer de huishoudbudgetenquêtes⁽¹⁾. Door de geldende btw- en accijnstarieven toe te passen op de in deze enquêtes onderscheiden uitgavencategorieën, krijgt men een beeld van wat een inwoner van een bepaald gewest aan indirecte belastingen heeft betaald, en dit ongeacht de plaats waar hij zijn uitgaven heeft gedaan. De btw die op basis van deze huishoudbudgetenquêtes wordt verdeeld, is dan ook beperkt tot de btw die betaald wordt op de consumptieve bestedingen van de huishoudens. Daarnaast betalen huishoudens btw op nieuwbouw en op renovaties. De btw op de investeringen in nieuwe woongebouwen wordt verdeeld op basis van de bewoonbare oppervlakte die in elk gewest wordt bebouwd. De btw op renovaties wordt opgesplitst op basis van het aantal aangevraagde vergunningen voor renovaties per gewest. De niet-afrekbare btw die wordt betaald door overheidsinstellingen en ondernemingen wordt niet verdeeld omdat hiervoor geen betrouwbare verdeelsleutel beschikbaar is⁽²⁾.

Volgens de hierboven beschreven methode droeg het Vlaams Gewest in 2005 ten belope van 504 miljoen euro bij tot de intergewestelijke overdrachten via de btw-ontvangsten. Het Waals Gewest en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, daarentegen, ontvingen via deze belastingcategorie respectievelijk 381 en 123 miljoen euro aan intergewestelijke overdrachten.

Deze overdrachten zijn niet zozeer het gevolg van verschillen tussen de gewesten qua gemiddeld btw-tarief op de uitgaven van de huishoudens. Dat tarief is immers ongeveer gelijk in het Vlaams en Waals Gewest en ligt in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest iets lager vanwege het

(1) Aan de hand van de huishoudbudgetenquêtes, die uitgaan van de Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie van de FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie, wordt getracht de gemiddelde jaarlijkse uitgaven en inkomsten per huishouden te bepalen.

(2) In totaal wordt ongeveer 70 pct. van de volledige btw-ontvangsten over de gewesten verdeeld, terwijl voor ongeveer 30 pct. geen betrouwbare verdeelsleutel voorhanden is.

ruimere aandeel van de woonuitgaven, waar een lager btw-tarief op van toepassing is. Het zijn echter vooral de gewestelijke inkomensverschillen die aan deze overdrachten ten grondslag liggen, aangezien zij zich vertalen in uiteenlopende gewestelijke consumptieve bestedingen en investeringen.

Ook de accijnzen zijn, per gewest, verdeeld op basis van de informatie afkomstig uit de huishoudbudgetenquêtes. De verdeling blijft dan ook beperkt tot de accijnzen op producten waarvoor in deze enquêtes gedetailleerde gegevens beschikbaar zijn, namelijk de door de huishoudens op tabak en minerale oliën betaalde accijnzen⁽¹⁾.

De intergewestelijke overdrachten die via de accijnzen verlopen, zijn veel geringer dan die via de btw. In 2005 droegen het Vlaams en het Waals Gewest ten belope van respectievelijk 26 en 31 miljoen euro bij tot de intergewestelijke overdrachten via de accijnsontvangsten. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, daarentegen, ontving 56 miljoen euro. Dit had voornamelijk te maken met de in dit laatste gewest geringere uitgaven aan minerale oliën.

IMPACT VAN DE BIJZONDERE FINANCIERINGSWET

Overeenkomstig de bepalingen van de bijzondere wet van 16 januari 1989 betreffende de financiering van de gemeenschappen en de gewesten draagt de federale overheid een groot deel van de ontvangsten uit personenbelasting en btw over aan de gemeenschappen en gewesten. Vermits het door elk gewest ontvangen aandeel in die middelen afwijkt van de respectieve regionale bevolkingsaandelen, beïnvloedt de bijzondere financieringswet de intergewestelijke overdrachten. Voor deze middelen dient dan ook extra te worden gecorrigeerd. Deze benadering komt er *de facto* op neer dat enkel het niet aan de gemeenschappen en gewesten overgedragen gedeelte van de ontvangsten uit personenbelasting en btw, het gedeelte dat dus bestemd is voor de federale overheid en de sociale zekerheid, op intergewestelijke verdelingsaspecten wordt onderzocht.

De berekeningswijze van deze intergewestelijke verdelingsaspecten van de bijzondere financieringswet vereist twee opmerkingen van technische aard.

Een eerste opmerking betreft de toerekening aan de gewesten van de aan de gemeenschappen overgedragen middelen. Die verdeling is in deze studie gebeurd op basis van de bevolkingsaantallen in de gewesten, waarbij voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest de 20/80-verdeelsleutel uit de bijzondere financieringswet wordt toegepast⁽²⁾.

Een tweede opmerking betreft de hervorming, in 2001, van de bijzondere financieringswet in het kader van het Lambermontakkoord. Deze hervorming verleende de gewesten een grotere fiscale autonomie door de ontvangsten van en de bevoegdheden over verschillende belastingen, bijvoorbeeld de registratie- en schenkingsrechten en de verkeersbelastingen, te regionaliseren. Ter compensatie werden de overgedragen middelen van de personenbelasting verminderd met een zogeheten negatieve term. Om het verloop van de intergewestelijke overdrachten via de middelen van de financieringswet over de periode 1995-2005 in kaart te kunnen brengen, wordt deze negatieve term geretropoleerd naar het verleden⁽³⁾. Zodoende wordt vermeden dat vóór 2002 de gewestelijke verdeling van de toen nog federale belastingen zou moeten worden berekend.

De intergewestelijke overdrachten via de middelen van de bijzondere financieringswet kunnen worden opgesplitst in, enerzijds, de intergewestelijke overdrachten via de middelen van de bijzondere financieringswet exclusief de solidariteitstussenkomst en, anderzijds, de intergewestelijke overdrachten via deze tussenkomst.

Het verloop van de intergewestelijke overdrachten via de middelen van de bijzondere financieringswet exclusief de solidariteitstussenkomst heeft, sinds de inwerkingtreding van de financieringswet, in het voordeel gespeeld van het Vlaams Gewest, en in het nadeel van het Waals en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Deze veranderingen kunnen worden verklaard door het feit dat tijdens de zogeheten overgangperiode van de financieringswet (1989-1999) en ook in de periode na het Lambermontakkoord, voor de verdeling van deze middelen steeds meer belang wordt gehecht aan de opbrengst van de personenbelasting in elk gewest. Momenteel is het Vlaams Gewest dan ook een netto-ontvanger van de intergewestelijke overdrachten via deze middelen, terwijl voor het Waals en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest het omgekeerde geldt.

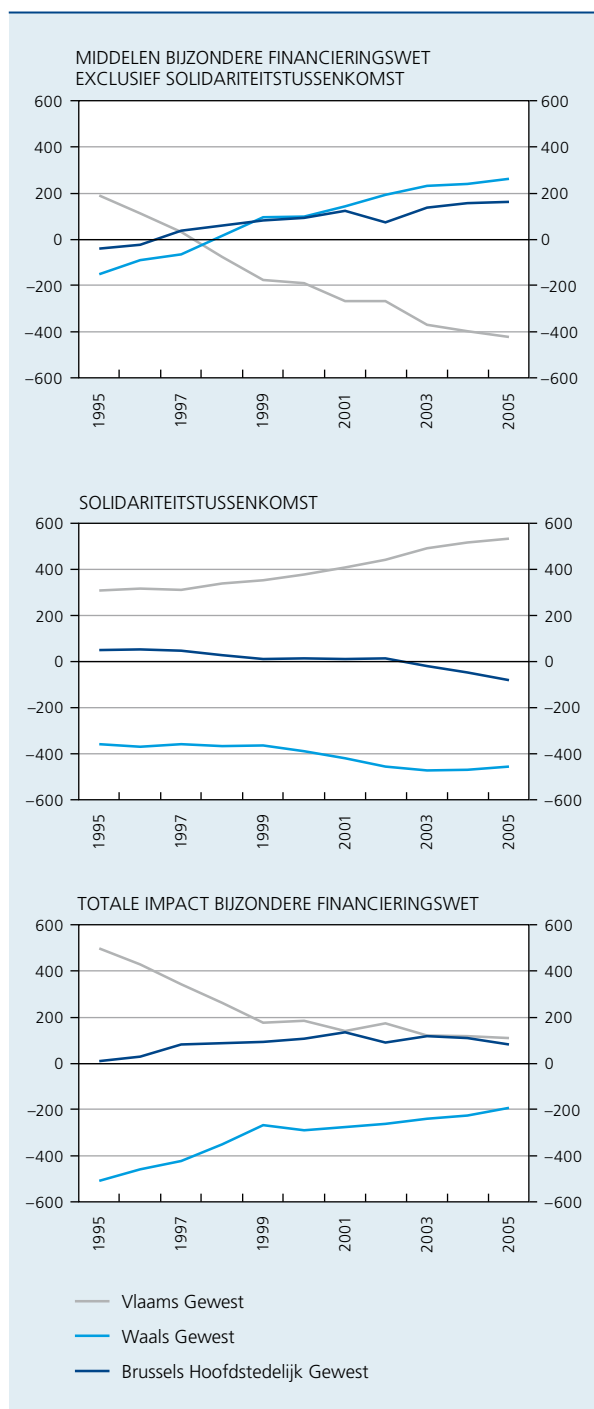
De invloed van de regionale verdeling van de opbrengst van de personenbelasting als verdeelsleutel van de middelen die worden overgedragen aan de gemeenschappen en gewesten, wordt evenwel gematigd door de solidariteitstussenkomst waar de financieringswet in voorziet. Deze tussenkomst wordt aan een gewest toegekend zodra

(1) Deze accijnzen maken ongeveer 60 pct. van de totale accijnsontvangsten uit.

(2) Deze verdeelsleutel berust impliciet op de veronderstelling dat 20 pct. van de inwoners van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest moet worden toegerekend aan de Vlaamse Gemeenschap en 80 pct. aan de Franse Gemeenschap.

(3) De negatieve term wordt trouwens berekend op basis van de gewestelijke verdeling van de in het kader van het Lambermontakkoord tijdens de periode 1999-2001 geregionaliseerde belastingen.

GRAFIEK 3 IMPACT VAN DE BIJZONDERE FINANCIERINGSWET
OP DE INTERGEWESTELIJKE OVERDRACHTEN ⁽¹⁾
(miljoenen euro's)

Bronnen: FOD Financiën, INR, NBB.

(1) Een positief cijfer duidt op een overdracht vanuit het gewest in kwestie; een negatief cijfer impliceert een overdracht naar het gewest in kwestie.

het verschil in niveau tussen de personenbelasting per inwoner in dat gewest en dezelfde variabele voor het land als geheel negatief is. Voor het Waals Gewest was dat het geval sedert de vankrachtwording van de bijzondere financieringswet. Het Waals Gewest is dan ook steeds ontvanger geweest van intergewestelijke overdrachten via de solidariteitstussenkomst. Voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest is de personenbelasting per inwoner zeer sterk teruggelopen ten opzichte van het nationale gemiddelde. Aan het begin van de jaren negentig lag het niveau van de personenbelasting per inwoner er nog ruimschoots boven het nationale gemiddelde, maar nadien ging die positieve afwijking systematisch dalen en vanaf 1997 is er een negatieve afwijking. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest maakt sedert dat jaar dan ook aanspraak op de solidariteitstussenkomst. Die tussenkomst leidt echter pas sinds 2003 tot een overdracht naar dit gewest; tussen 1997 en 2003 was het aandeel van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in de totale solidariteitstussenkomst immers kleiner dan zijn aandeel in de bevolking. Het Vlaams Gewest, van zijn kant, heeft op geen enkel ogenblik recht gehad op de solidariteitstussenkomst, zodat het steeds heeft bijgedragen tot de intergewestelijke overdrachten via deze tussenkomst.

Indien de totale impact van de middelen van de bijzondere financieringswet in aanmerking wordt genomen, dan droeg zowel het Vlaams als het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in 2005 via deze middelen bij tot de intergewestelijke overdrachten, en dat ten belope van respectievelijk 111 en 82 miljoen euro⁽¹⁾. Het Waals Gewest ontving in 2005 via deze middelen 193 miljoen euro aan intergewestelijke overdrachten. De totale impact van de middelen van de bijzondere financieringswet op de intergewestelijke overdrachten volgt een duidelijk dalende trend in de zin dat hij momenteel veel minder uitgesproken is dan bij de inwerkingtreding van de bijzondere financieringswet.

3.2 Overdrachten via de overheidsuitgaven

De overdrachten via de overheidsuitgaven verlopen voornamelijk via de sociale uitkeringen. In deze paragraaf worden achtereenvolgens de intergewestelijke verdelingsaspecten besproken van de uitgaven voor pensioenen, brugpensioenen, werkloosheidsuitkeringen, kinderbijslag, gezondheidszorg, invaliditeitsuitkeringen en uitkeringen voor beroepsziekten, loopbaanonderbreking en tijdskrediet, het leefloon en van de overige sociale uitkeringen. Tot slot wordt de verdeling per gewest van de subsidies aan ondernemingen toegelicht.

(1) Wat het Brussels Hoofdstedelijk Gewest betreft, speelt inzonderheid de invloed van de zogeheten negatieve term, die er relatief groot is aangezien de belastingen die in het kader van het Lambermontakkoord werden geregionaliseerd, er vrij omvangrijk zijn.

TABEL 3 INTERGEWESTELIJKE OVERDRACHTEN VIA DE OVERHEIDSUITGAVEN ⁽¹⁾
(2005, miljoenen euro's)

	Vlaams Gewest	Waals Gewest	Brussels Hoofdstedelijk Gewest
Overheidsuitgaven	790	-920	130
Pensioenen	-417	95	322
Werknemers- en zelfstandigenpensioenen	-421	177	244
Overheidspensioenen	4	-82	78
Brugpensioenen	-122	52	70
Werkloosheidsuitkeringen	864	-619	-245
Kinderbijslag	121	-74	-47
Uitgaven voor gezondheidszorg	2	-57	55
Invaliditeitsuitkeringen	86	-100	14
Uitkeringen voor beroepsziekten	66	-92	26
Loopbaanonderbreking en tijdskrediet	-66	39	27
Leefloon	148	-66	-82
Overige sociale uitkeringen	132	-118	-14
Subsidies aan bedrijven (dienstencheques)	-24	20	4

Bronnen: FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie – ADSEI; INR; RIZIV; RVA; NBB.

(1) Een positief cijfer duidt op een overdracht vanuit het gewest in kwestie; een negatief cijfer impliceert een overdracht naar het gewest in kwestie.

PENSIOENEN

De bevolkingsstructuur in de drie gewesten is sterk verschillend. Het Vlaams Gewest heeft ten opzichte van de andere gewesten een relatief oude bevolking, terwijl de bevolking in het Waals Gewest relatief gezien iets jonger is en die in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zelfs veel jonger. Het aandeel van de 65-plussers in de totale bevolking bedroeg in 2005 17,8 pct. in het Vlaams Gewest, wat ongeveer één procentpunt meer is dan in het Waals Gewest en bijna drie procentpunten meer dan in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Deze demografische verschillen tussen de gewesten vormen de belangrijkste factor die ten grondslag ligt aan de intergewestelijke overdrachten via de pensioenuitkeringen.

Daarnaast worden deze laatste ook bepaald door de gemiddelde pensioenuitkering per 65-plusser, maar de impact van deze factor is veel geringer. Het gemiddelde pensioenbedrag vertoont immers geen grote discrepanties tussen de drie gewesten. In het Vlaams en in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest ligt het onder het nationale gemiddelde, terwijl het er in het Waals Gewest iets boven ligt. Het hoger gemiddeld bedrag in dit laatste gewest heeft voornamelijk te maken met het relatief grote aantal overheidspensioenen, waarvan de bedragen

over het algemeen hoger zijn dan die van de werknemers- en zelfstandigenpensioenen.

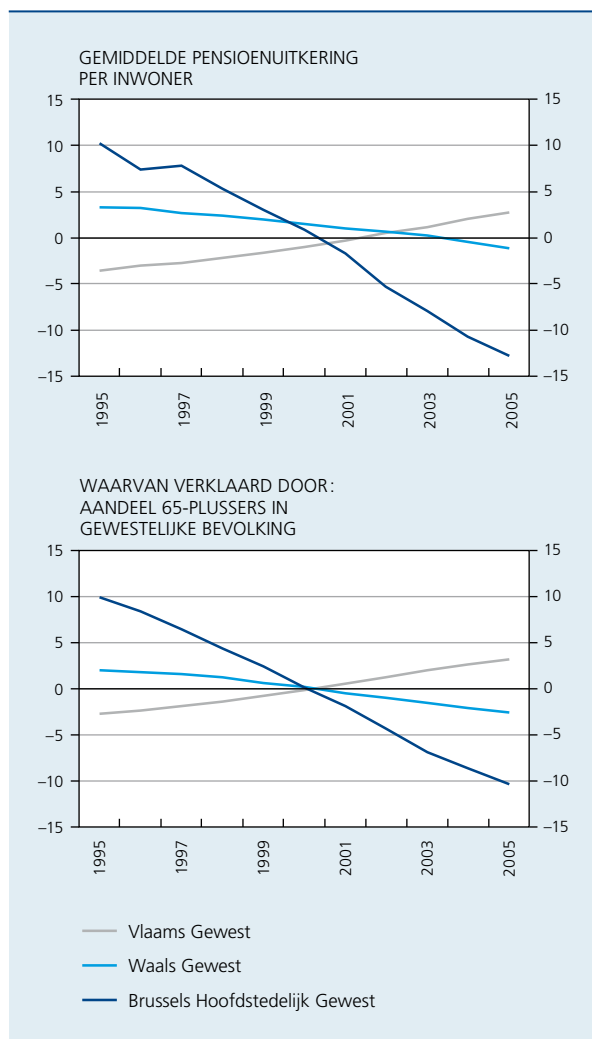
Deze factoren zorgden ervoor dat het Vlaams Gewest in 2005 via de pensioenen 417 miljoen euro aan intergewestelijke overdrachten ontving. Het Waals en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, daarentegen, droegen dat jaar via de pensioenen respectievelijk 95 en 322 miljoen euro bij.

De demografische verschillen tussen de gewesten hebben in het verleden echter niet steeds hetzelfde patroon vertoond. Zo had het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, ten opzichte van de andere gewesten, in 1995 nog een relatief oude bevolking en het Vlaams Gewest een eerder jonge bevolking. Zoals reeds vermeld, is de situatie inmiddels omgeslagen.

Deze demografische veranderingen komen uiteraard tot uiting in het verloop van de intergewestelijke overdrachten via de pensioenen. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest is in dat vlak het meest opvallend: terwijl het gemiddelde pensioenbedrag per inwoner er in 1995 nog ruim boven het nationale gemiddelde uitkwam, lag het er een decennium later ruim onder. In het Waals Gewest wordt hetzelfde – neerwaartse – verloop opgetekend,

GRAFIEK 4 INTERGEWESTELIJKE OVERDRACHTEN
VIA DE PENSIOENEN

(verschillen in procenten t.o.v. het gemiddelde voor België)

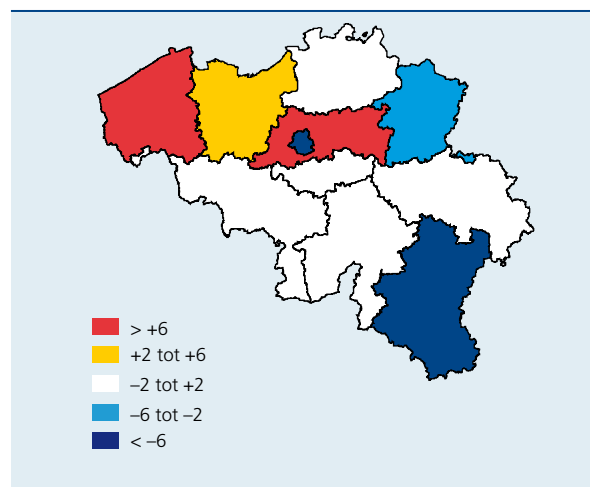
Bronnen: FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie – ADSEI; INR; NBB.

zij het veel minder uitgesproken. Het Vlaams Gewest, daarentegen, geeft een tegengesteld beloop te zien. De gemiddelde pensioenuitkering per inwoner steeg er sneller dan het nationale gemiddelde. Terwijl het Waals en – vooral – het Brussels Hoofdstedelijk Gewest tijdens de periode 1995-2005 evolueerden van ontvangers van intergewestelijke overdrachten via de pensioenen naar bijdragers ervan, evolueerde het Vlaams Gewest tijdens dezelfde periode van bijdrager naar ontvanger.

De totale pensioenen kunnen worden opgesplitst in pensioenen van de particuliere sector – dat zijn de pensioenen die worden betaald door het werknemers- en zelfstandigenstelsel van de sociale zekerheid – en overheidspensioenen. Uit dat onderscheid blijkt dat de intergewestelijke overdracht via de pensioenen naar het

GRAFIEK 5 OVERDRACHTEN TUSSEN DE PROVINCIES
VIA DE PENSIOENEN

(2005; verschillen in procenten van de gemiddelde uitkering per inwoner t.o.v. het gemiddelde voor België)

Bronnen: FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie – ADSEI; INR; NBB.

Vlaams Gewest voornamelijk plaatsheeft via de pensioenen van de particuliere sector. Het Waals Gewest, daarentegen, is ontvanger van intergewestelijke overdrachten via de overheidspensioenen. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest van zijn kant droeg in 2005 zowel bij via de pensioenen van de particuliere sector als via de overheidspensioenen.

De overdrachten tussen de provincies via de pensioenen zijn eveneens relatief omvangrijk. Zo lag de gemiddelde pensioenuitkering per inwoner in Brussel-Hoofdstad⁽¹⁾ en in de provincies Luxemburg en Limburg in 2005 aanzienlijk onder het nationale gemiddelde. In West-Vlaanderen, Vlaams-Brabant en Oost-Vlaanderen steeg ze er flink boven uit. In de overige provincies sloot ze vrij nauw bij het nationale gemiddelde aan.

BRUGPENSIOENEN

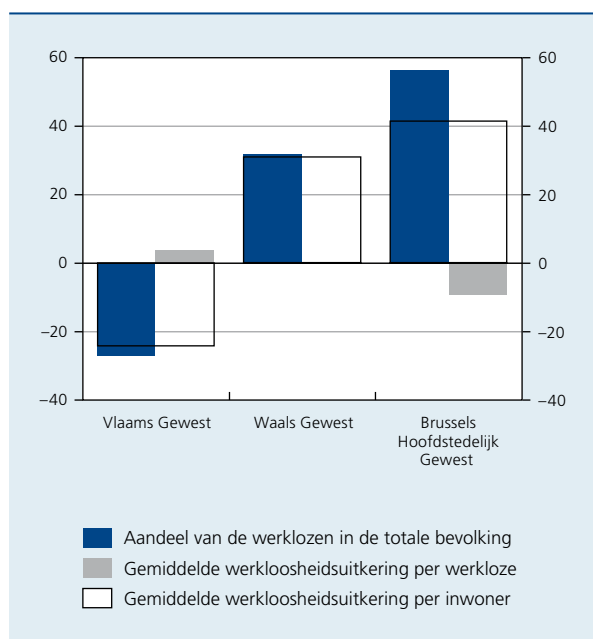
De gemiddelde uitkering voor brugpensioenen per inwoner lag in 2005 in het Vlaams Gewest 16,8 pct. boven het nationale gemiddelde, terwijl ze in het Waals en in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest respectievelijk 12,7 en 58,1 pct. onder dat gemiddelde uitkwam.

De overheidsuitgaven voor brugpensioenen gaven in 2005 dan ook aanleiding tot een overdracht van 122 miljoen euro naar het Vlaams Gewest. Het Waals Gewest en het

(1) Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest wordt hier samen met de provincies beschouwd, hoewel dit gewest in principe geen provincie is.

GRAFIEK 6 INTERGEWESTELIJKE OVERDRACHTEN VIA DE WERKLOOSHEIDSUITKERINGEN: VERKLARENDE FACTOREN

(2005; verschillen in procenten t.o.v. het gemiddelde voor België)

Bronnen: FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie – ADSEI; INR; RVA; NBB.

Brussels Hoofdstedelijk Gewest, daarentegen, droegen ten belope van respectievelijk 52 en 70 miljoen euro bij tot de intergewestelijke overdrachten via deze uitkeringen.

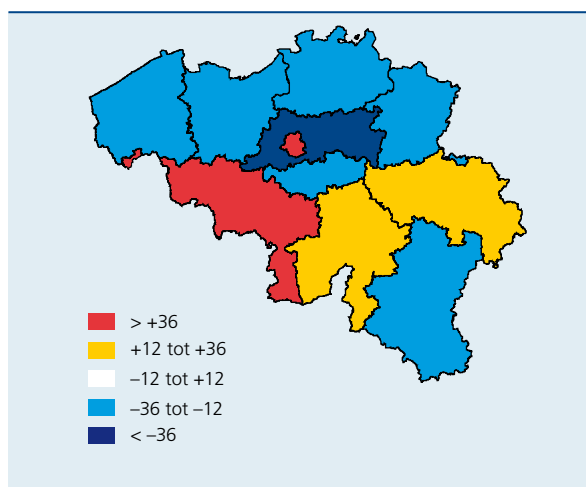
WERKLOOSHEIDSUITKERINGEN

Zoals reeds vermeld, verschilt de relatieve omvang van de werkloosheid zeer aanzienlijk van gewest tot gewest. Deze verschillen in werkloosheidsgraad vormen de belangrijkste oorzaak van de intergewestelijke overdrachten via de werkloosheidsuitkeringen. Daarnaast loopt ook de gemiddelde werkloosheidsduur naar gewest sterk uiteen, wat op zijn beurt leidt tot significante afwijkingen tussen de gewesten wat de gemiddelde werkloosheidsuitkering per werkloze betreft. Zo lag die uitkering in het Vlaams Gewest in 2005 aanzienlijk hoger dan in het Waals Gewest en veel hoger dan in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Ook deze laatste factor ligt ten grondslag aan intergewestelijke overdrachten via de werkloosheidsuitkeringen.

De gemiddelde werkloosheidsuitkering per inwoner lag in 2005 in het Waals Gewest 31,1 pct. boven het gemiddelde voor België. In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest bedroeg het positieve verschil zelfs 41,4 pct. In het Vlaams Gewest, daarentegen, lag de gemiddelde

GRAFIEK 7 OVERDRACHTEN TUSSEN DE PROVINCIES VIA DE WERKLOOSHEIDSUITKERINGEN

(2005; verschillen in procenten van de gemiddelde uitkering per inwoner t.o.v. het gemiddelde voor België)

Bronnen: FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie – ADSEI; INR; RVA; NBB.

werkloosheidsuitkering per inwoner 24,4 pct. onder het nationale gemiddelde.

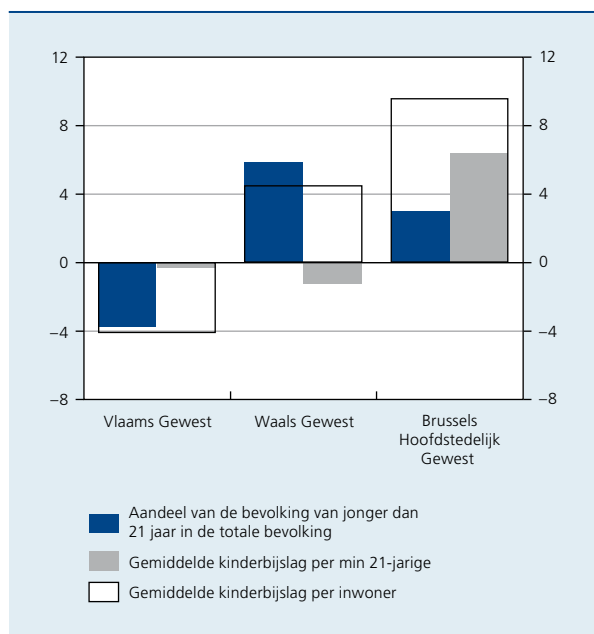
Wordt de gewestelijke verdeling van de werkloosheidsuitkeringen in 2005 vergeleken met een verdeling van de overheidsuitgaven die in overeenstemming zou zijn met de gewestelijke bevolkingsaandelen, dan blijkt dat het Waals Gewest en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest respectievelijk 619 en 245 miljoen euro méér ontvingen. Het Vlaams Gewest, daarentegen, droeg in dat jaar ten belope van 864 miljoen euro bij tot de intergewestelijke overdrachten via de werkloosheidsuitkeringen.

Deze laatstgenoemde overdrachten namen in de periode 1995-2005 toe. Meer bepaald steeg de bijdrage van het Vlaams Gewest, terwijl de door het Waals en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest ontvangen overdrachten tegelijkertijd in de hoogte gingen.

De overdrachten tussen de provincies via de werkloosheidsuitkeringen blijken eveneens zeer omvangrijk te zijn. Koplopers in de groep van de ontvangers zijn ditmaal Henegouwen en Brussel-Hoofdstad. Ook in de provincies Luik en Namen lag de gemiddelde werkloosheidsuitkering per inwoner in 2005 boven het nationale gemiddelde. Alle Vlaamse provincies droegen – net als Waals-Brabant en Luxemburg – bij tot de interprovinciale overdrachten via de werkloosheidsuitkeringen. De bijdrage per inwoner was het grootst in Vlaams-Brabant; daarna volgden West-Vlaanderen, Luxemburg, Oost-Vlaanderen, Antwerpen, Waals-Brabant en Limburg.

GRAFIEK 8 INTERGEWESTELIJKE OVERDRACHTEN VIA DE KINDERBIJSLAG: VERKLARENDE FACTOREN

(2005; verschillen in procenten t.o.v. het gemiddelde voor België)

Bronnen: FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie – ADSEI; INR; NBB.

KINDERBIJSLAG

Zoals reeds vermeld, heeft het Vlaams Gewest een relatief oude bevolking in vergelijking met de twee andere gewesten. Het aandeel van de min 21-jarigen in de totale bevolking is er immers geringer dan gemiddeld beschouwd voor België, dit in tegenstelling tot de situatie in het Waals en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Daarbij komt dat in dit laatste gewest ook de huishoudens, gemiddeld genomen, het grootst zijn. Aangezien het bedrag aan kinderbijslag toeneemt volgens de rangorde van het kind in het gezin, heeft dit tot gevolg dat het gemiddelde bedrag aan kinderbijslag per min 21-jarige er het grootst is.

Zowel het aandeel van de min 21-jarigen als het gemiddelde bedrag aan kinderbijslag per min 21-jarige ligt ten grondslag aan de intergewestelijke overdrachten via de kinderbijslag.

De gemiddelde kinderbijslag per inwoner lag in 2005 in het Vlaams Gewest zo'n 4,1 pct. onder het nationale gemiddelde; in het Waals en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest kwam dat bedrag respectievelijk 4,5 en 9,6 pct. boven dat gemiddelde uit.

In 2005 droeg het Vlaams Gewest dan ook ten belope van 121 miljoen euro bij tot de intergewestelijke overdrachten via de kinderbijslag. Het Waals en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest ontvingen in dat jaar respectievelijk 74 en 47 miljoen euro aan dergelijke intergewestelijke overdrachten.

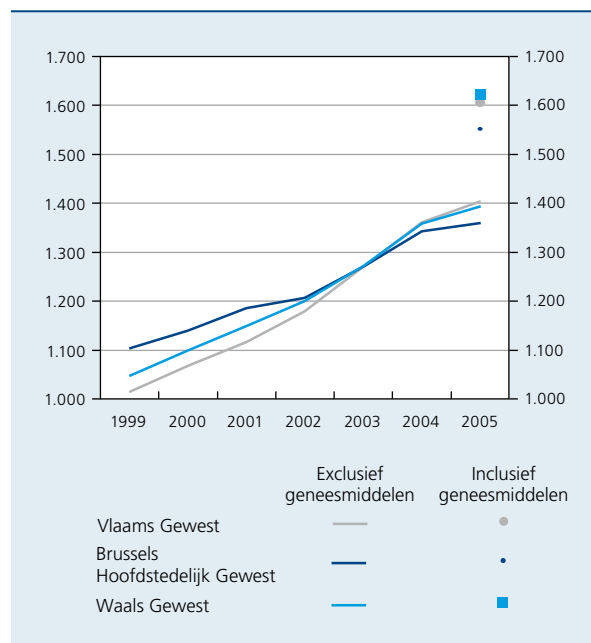
GEZONDHEIDSZORG

De intergewestelijke overdrachten via de overheidsuitgaven voor gezondheidszorg zijn erg gering. Zo droeg het Vlaams Gewest er in 2005 ten belope van 2 miljoen euro toe bij. De bijdrage van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest was in dat jaar weliswaar aanzienlijker – namelijk 55 miljoen euro –, maar kan nog steeds als relatief klein worden bestempeld. Beide overdrachten waren ten voordele van het Waals Gewest, dat in 2005 57 miljoen euro ontving aan intergewestelijke overdrachten via de overheidsuitgaven voor gezondheidszorg.

In de drie gewesten liggen de gemiddelde overheidsuitgaven voor gezondheidszorg per inwoner vrij dicht in de buurt van het nationale gemiddelde. In het Vlaams Gewest was het met die uitgaven gepaard gaande bedrag

GRAFIEK 9 GEMIDDELDE BEDRAG AAN OVERHEIDSUITGAVEN VOOR GEZONDHEIDSZORG PER INWONER⁽¹⁾

(euro's)

Bronnen: FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie – ADSEI; RIZIV; NBB.

(1) De verschillen tussen de gewesten in het gemiddelde bedrag aan overheidsuitgaven voor gezondheidszorg per inwoner zijn het resultaat van de intergewestelijke verschillen in, enerzijds, het gemiddelde bedrag per verzekerde en, anderzijds, het aandeel van de verzekerden in de totale bevolking. In het Vlaams Gewest bedraagt dit aandeel 99 pct., terwijl het in het Waals en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest 97 pct. bedraagt.

in 2005 zelfs ongeveer identiek aan het nationale gemiddelde. In het Waals Gewest bedroeg de afwijking in opwaartse zin slechts 1 pct. In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, daarentegen, bedroeg de afwijking in neerwaartse zin om en nabij 3 pct. Er zij evenwel opgemerkt dat het hier om gemiddelden gaat waarbij geen rekening wordt gehouden met de specifieke kenmerken van de bevolking, bijvoorbeeld de bevolkingsstructuur en de eventuele toepassing van de verhoogde tegemoetkoming voor geneeskundige verzorging.

Gegevens over de gewestelijke verdeling van de aankoop van geneesmiddelen in apotheken zijn pas sedert 2004 beschikbaar, het jaar waarin het elektronische opvolgingssysteem Pharmanet werd ingevoerd. Voor de berekening, voor het jaar 2005, van de intergewestelijke overdrachten via de overheidsuitgaven voor gezondheidszorg werd onder meer gesteund op deze recentelijk beschikbaar geworden gegevens. Zo zou het grootste intergewestelijk verschil van de uitgaven voor gezondheidszorg per inwoner – namelijk het verschil tussen het Waals en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest – in 2005 71 euro hebben bedragen. Om een beeld te krijgen van de wijze waarop deze verschillen tijdens de afgelopen jaren zijn geëvolueerd, dienen de huidige verschillen inzake uitgaven voor gezondheidszorg per inwoner te worden berekend exclusief de uitgaven voor geneesmiddelen in de apotheken. Hieruit blijkt dat de intergewestelijke verschillen in het vlak van de overheidsuitgaven voor gezondheidszorg tijdens de periode 1999-2005 verkleinden. Dat kwam onder meer door de trage groei van de overheidsuitgaven voor gezondheidszorg in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Deze uitgaven per inwoner lagen er aan het einde van de periode lager dan in de twee andere gewesten, terwijl ze er aan het begin van die periode nog boven lagen.

De uitgaven voor gezondheidszorg bestaan uit een brede waaier van deelcategorieën, zoals de uitgaven voor honoraria van geneesheren, geneesmiddelen, hospitalisaties, rust- en verzorgingstehuizen en dag- en thuisverpleging. Voor deze verschillende deelcategorieën kunnen de intergewestelijke verschillen in het vlak van de uitgaven per inwoner opnieuw als vrij beperkt worden bestempeld en bovendien blijken ze elkaar voor een deel te compenseren.

In het Waals Gewest liggen de uitgaven voor geneesmiddelen in de apotheken en die voor vrijwel alle soorten van honoraria van de geneesheren per inwoner hoger dan in de twee andere gewesten. De uitgaven voor hospitalisatie liggen in het Waals Gewest evenwel lager dan in de twee andere gewesten.

In het Vlaams Gewest, daarentegen, liggen de uitgaven voor geneesmiddelen en die voor honoraria van de geneesheren lager dan in de andere gewesten. De uitgaven voor rusthuizen en rust- en verzorgingstehuizen, evenals deze voor dag- en thuisverpleging liggen er wel hoger. Dit laatste is allicht het gevolg van de bevolkingsstructuur van dit gewest, een structuur die wordt gekenmerkt door onder meer een relatief groot aantal bejaarden.

In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, tot slot, zijn er relatief weinig uitgaven voor geneesmiddelen en vooral voor rusthuizen en rust- en verzorgingstehuizen. Het vrij beperkt aantal bejaarden in dit gewest biedt daar ongetwijfeld een verklaring voor. Een andere uitleg zou kunnen zijn dat inwoners van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest die besluiten in dergelijke tehuizen te gaan wonen, naar één van de twee andere gewesten verhuizen. Het is echter ook mogelijk dat dankzij de nabijheid van tal van medische diensten mensen er slechts op latere leeftijd in dergelijke instellingen hun intrek nemen.

INVALIDITEITSUITKERINGEN

De uitkeringen voor invaliditeitsverzekering per inwoner lagen in 2005 zowel in het Vlaams als in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest 3,9 pct. onder het nationale gemiddelde. In het Waals Gewest daarentegen kwam dat bedrag 8,2 pct. boven het nationale gemiddelde uit.

Via de invaliditeitsuitkeringen droegen het Vlaams en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in 2005 ten belope van respectievelijk 86 en 14 miljoen euro bij tot de intergewestelijke overdrachten. Het Waals Gewest van zijn kant ontving via deze sociale uitkeringen 100 miljoen euro.

UITKERINGEN VOOR BEROEPSZIEKTEN

De uitkeringen voor beroepsziekten zijn in België geografisch zeer sterk geconcentreerd. Zo lag de gemiddelde uitkering voor beroepsziekten per inwoner in het Waals Gewest in 2005 maar liefst 81 pct. boven het nationale gemiddelde. In het Vlaams en in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest was dat respectievelijk ongeveer 32 en 77 pct. onder dit gemiddelde. Opvallend is dat die aanzienlijke intergewestelijke verschillen grotendeels kunnen worden toegeschreven aan de uitkeringen voor beroepsziekten in drie provincies, namelijk Henegouwen, Luik en Limburg. In die provincies – niet toevallig provincies met een mijnbouwverleden – zijn die uitkeringen per inwoner immers bijzonder hoog, terwijl, met uitzondering van Namen, deze uitkeringen per inwoner in alle overige provincies onder het nationale gemiddelde liggen.

Omdat het evenwel een relatief kleine uitgavencategorie betreft, blijven de intergewestelijke overdrachten via de uitkeringen voor beroepsziekten al met al beperkt. De totale bijdragen van het Vlaams en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest bedroegen in 2005 respectievelijk 66 en 26 miljoen euro. Het Waals Gewest ontving 92 miljoen euro aan dergelijke intergewestelijke overdrachten.

UITKERINGEN VOOR LOOPBAANONDERBREKING EN TIJDSKREDIET

Via de uitkeringen voor loopbaanonderbreking en tijdskrediet ontving het Vlaams Gewest in 2005 66 miljoen euro aan intergewestelijke overdrachten. Het Waals en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, daarentegen, droegen in dat jaar ten belope van respectievelijk 39 en 27 miljoen euro bij tot de intergewestelijke overdrachten via deze uitkeringen.

LEEFLOON

Via het leefloon droeg het Vlaams Gewest in 2005 ten belope van 148 miljoen euro bij tot de intergewestelijke overdrachten. Het Waals en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest ontvingen respectievelijk 66 en 82 miljoen euro aan intergewestelijke overdrachten via deze uitkeringen.

OVERIGE SOCIALE UITKERINGEN

De overige sociale uitkeringen genereerden in 2005 een overdracht van het Vlaams naar zowel het Waals als het Brussels Hoofdstedelijk Gewest ten belope van in totaal respectievelijk 118 en 14 miljoen euro. Het gaat om onder meer de uitkeringen via de fondsen voor bestaanszekerheid en het fonds voor de sluiting van ondernemingen, de uitkeringen aan gehandicapten, de oorlogspensioenen,

de inkomensgarantie voor ouderen en de gewaarborgde kinderbijslag.

SUBSIDIES AAN ONDERNEMINGEN

Naast de intergewestelijke overdrachten via de sociale uitkeringen zijn er ook die via de subsidies aan de ondernemingen. In deze studie worden *de facto* enkel de dienstencheques op hun intergewestelijke verdelingsaspecten onderzocht. De overige subsidies aan vennootschappen betreffen voornamelijk de subsidies aan overheidsbedrijven zoals de NMBS en De Post. Deze subsidies worden in deze analyse gewestelijk verdeeld volgens de respectieve bevolkingsaandelen zodat er geen sprake is van een intergewestelijke overdracht. Aangezien de uitgaven in verband met de dienstencheques in 2005 nog relatief beperkt waren, bleven ook de eruit voortvloeiende intergewestelijke overdrachten beperkt. Deze laatste gingen in dat jaar naar het Vlaams Gewest, de voornaamste afnemer van dergelijke cheques.

3.3 Totaalbeeld van de intergewestelijke overdrachten

Op basis van het totaalbeeld voor 2005 blijkt dat het Vlaams Gewest ten belope van ongeveer 5,8 miljard euro bijdroeg tot de intergewestelijke overdrachten. Ook het Brussels Hoofdstedelijk Gewest droeg bij, namelijk voor een bedrag van iets meer dan 200 miljoen euro. Deze bedragen kwamen volledig ten goede aan het Waals Gewest, dat in 2005 bijna 6,1 miljard euro aan intergewestelijke overdrachten ontving.

Per inwoner kwam dit in 2005 voor het Vlaams Gewest neer op een bijdrage tot de intergewestelijke overdrachten van 967 euro en voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

TABEL 4 TOTAALBEELD VAN DE INTERGEWESTELIJKE OVERDRACHTEN ⁽¹⁾
(2005, miljoenen euro's, tenzij anders vermeld)

	Vlaams Gewest	Waals Gewest	Brussels Hoofdstedelijk Gewest
Overheidsontvangsten	5.052	-5.136	83
Overheidsuitgaven	790	-920	130
Totaal	5.843	-6.056	212
<i>p.m. Idem, per inwoner in euro's</i>	967	-1.783	211

Bronnen: FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie – ADSEI; FOD Financiën; INR; RIZIV; RVA; NBB.

(1) Een positief cijfer duidt op een overdracht vanuit het gewest in kwestie; een negatief cijfer impliceert een overdracht naar het gewest in kwestie.

van 211 euro. Voor het Waals Gewest, daarentegen, werd per inwoner 1.783 euro ontvangen.

Het grootste gedeelte van deze overdrachten – voor het Vlaams en Waals gewest meer dan 80 pct. – is terug te vinden aan de zijde van de overheidsontvangsten. In het Vlaams Gewest komt dit voornamelijk doordat het gemiddelde primaire inkomen per huishouden er relatief hoog is, wat dus ook geldt voor de eraan verbonden belastingen en sociale bijdragen. Precies het omgekeerde is het geval met het Waals en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Dit laatste gewest is evenwel betaler van intergwestelijke overdrachten via de overheidsontvangsten, doordat het een relatief grote bijdrage levert in het vlak van de vennootschapsbelasting.

De intergwestelijke overdrachten via de overheidsuitgaven vallen aanzienlijk kleiner uit. Zij liepen in 2005 voornamelijk van het Vlaams naar het Waals Gewest. Deze overdrachten vloeien zowel voort uit de werkloosheidsuitkeringen als uit de andere sociale uitkeringen, hoewel zij toch enigszins worden getemperd door de overdrachten via de pensioenen. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest van zijn kant is ontvanger van overdrachten via de werkloosheidsuitkeringen, het leefloon en de kinderbijlagen, maar betaler van intergwestelijke overdrachten via de pensioenen, brugpensioenen en uitgaven voor gezondheidszorg; in 2005 leverde dit gewest een nettobijdrage tot de intergwestelijke overdrachten via de overheidsuitgaven.

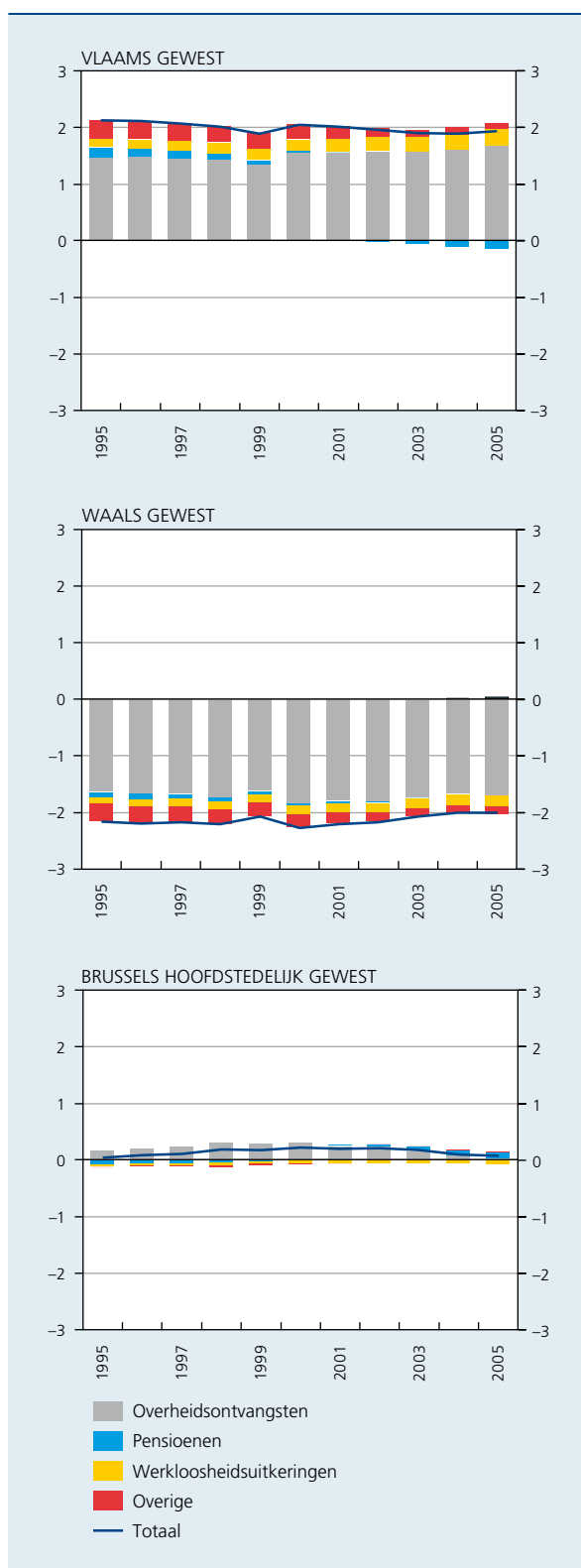
Tot slot blijkt dat er voor meerdere categorieën van overheidsuitgaven ook aanzienlijke verschillen tussen de provincies bestaan. Dit bevestigt het vermoeden dat er naast de intergwestelijke overdrachten ook omvangrijke intragwestelijke overdrachten plaatshebben.

VERLOOP VAN DE INTERGEWESTELIJKE OVERDRACHTEN

De totale bijdrage van het Vlaams Gewest tot de intergwestelijke overdrachten liep tussen 1995 en 2005 in verhouding tot het bbp in lichte mate terug. Nochtans leverde dit gewest een stijgende bijdrage in het vlak van de ontvangsten en de werkloosheidsuitkeringen. Die toename werd echter meer dan geneutraliseerd door de slinkende bijdrage via de pensioenen en de overige sociale uitkeringen. In 2002 evolueerde het Vlaams Gewest zelfs van bijdrager via de pensioenen naar ontvanger.

Het Waals Gewest was gedurende de hele periode 1995-2005 ontvanger van intergwestelijke overdrachten. Deze laatste werden evenwel ietwat minder omvangrijk, onder meer doordat dit gewest sinds 2004 nettobetaler is inzake pensioenen.

GRAFIEK 10 TOTAAL VAN DE INTERGEWESTELIJKE OVERDRACHTEN ⁽¹⁾
(procenten bbp)

Bronnen: FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie – ADSEI; FOD Financiën; INR; RIZIV; RVA; NBB.

(1) Een positief cijfer duidt op een overdracht vanuit het gewest in kwestie; een negatief cijfer impliceert een overdracht naar het gewest in kwestie.

Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest van zijn kant droeg van 1995 tot 2005 bij tot de intergewestelijke overdrachten. Tussen 1995 en 2000 verruimde de bijdrage vrij sterk, maar nadien slonk ze door het relatief ongunstige verloop van het primaire inkomen van de huishoudens per inwoner en de daaraan gekoppelde personenbelasting en sociale bijdragen. Gezien de relatief jonge leeftijdsstructuur van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest is dit gewest sinds 2001 betaler van intergewestelijke overdrachten via de pensioenen.

4. Projecties betreffende het verloop van de intergewestelijke overdrachten in België

In dit hoofdstuk wordt nagegaan op welke manier de intergewestelijke overdrachten via de overheidsbegroting in de toekomst zouden kunnen evolueren. Uiteraard is het resultaat van dergelijke projecties afhankelijk van de hypothesen waarop ze zijn gebaseerd.

4.1 Hypothesen met betrekking tot de projecties

Het macro-economische kader waarin de projecties zijn gemaakt, steunt op de hypothesen waar de Studiecommissie voor de vergrijzing in haar verslag van

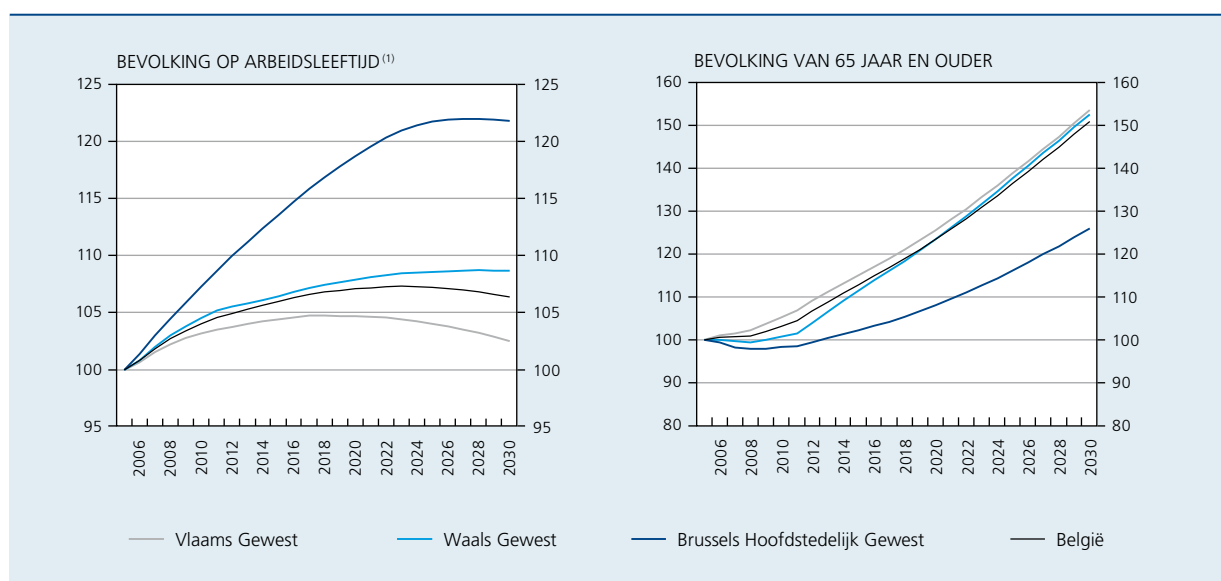
juni 2008 is van uitgegaan. Ook voor het verloop van de verschillende sociale uitkeringen worden de resultaten van de Studiecommissie gebruikt. De belastingen en sociale bijdragen worden verondersteld constant te blijven in verhouding tot het bbp, althans op nationaal niveau.

De hypothesen die de zwaarste impact hebben op het toekomstige verloop van de intergewestelijke overdrachten houden evenwel verband met, enerzijds, de verwachte demografische ontwikkeling en, anderzijds, het verloop van de werkgelegenheid in de drie gewesten.

De bevolkingsvooruitzichten per gewest zijn inderdaad van essentieel belang voor het toekomstige verloop van de intergewestelijke overdrachten. Enerzijds is het verloop van de beroepsbevolking in hoge mate bepalend voor de groei van de werkgelegenheid, en zodoende ook van het primaire inkomen dat ten grondslag ligt aan de intergewestelijke overdrachten inzake belastingen en sociale bijdragen. Anderzijds heeft de vergrijzing van de bevolking een aanzienlijke invloed op de intergewestelijke overdrachten via de sociale uitkeringen, vooral via de pensioenen en de uitgaven voor gezondheidszorg.

Deze projectie is gebaseerd op de bevolkingsvooruitzichten die in mei 2008 werden gepubliceerd door het Federaal Planbureau en de Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie van de FOD Economie, KMO,

GRAFIEK 11 VERWACHTE DEMOGRAFISCHE ONTWIKKELINGEN PER GEWEST OVER DE PERIODE TOT 2030
(index 2005 = 100)

Bronnen: FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie – ADSEI; FPB.

(1) De bevolking op arbeidsleeftijd wordt gedefinieerd als de bevolking in de leeftijdscategorie van 15 tot 64 jaar.

Middenstand en Energie. Volgens deze vooruitzichten zal de groep 15- tot 64-jarigen – de potentiële beroepsbevolking – die in België momenteel bijna 7 miljoen personen omvat, de komende vijftien jaar met bijna 300.000 personen toenemen, en vervolgens, vanaf 2023, over een periode van zeven jaar met iets meer dan 70.000 personen dalen.

Het verwachte verloop van de bevolking op arbeidsleeftijd loopt echter sterk uiteen van gewest tot gewest. In het Vlaams Gewest zal die bevolking de komende jaren nog enigszins toenemen, maar vanaf 2018 zou er zich een kentering voordoen. Ze zou dan inkrimpen en in 2030 opnieuw op ongeveer hetzelfde peil als in 2005 uitkomen. In het Waals Gewest zou de bevolking op arbeidsleeftijd nog gedurende langere tijd blijven stijgen en zou de kentering er pas in 2029 komen. Aan het einde van de projectieperiode zou die bevolkingsgroep er 9 pct. boven het niveau van 2005 liggen. In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zou het verloop er totaal anders uitzien. De bevolking op arbeidsleeftijd zou er ook de volgende jaren nog fors groeien, waardoor ze in 2030 bijna 22 pct. boven het peil van 2005 zou uitkomen.

Wat de 65-plussers betreft, wordt zowel voor het Vlaams als voor het Waals Gewest verwacht dat het aantal personen uit deze bevolkingsgroep in 2030 ruim 50 pct. boven het niveau van 2005 zal uitkomen. In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, daarentegen, zou de veroudering van de bevolking veel minder uitgesproken zijn, hoewel de groep 65-plussers ook hier aanzienlijk zou toenemen, namelijk met ongeveer een kwart over de periode 2005-2030.

Met betrekking tot het verloop van de werkgelegenheid zijn er drie scenario's. In een eerste scenario wordt uitgegaan van de hypothese dat de huidige divergentie tussen de werkgelegenheidsgraden in de respectieve gewesten ook in de toekomst zal blijven bestaan. Voorts wordt in dit scenario verondersteld dat de divergentie tussen de werkloosheidsgraden en de gemiddelde bedragen van de werkloosheidsuitkering tot de helft zal worden gereduceerd⁽¹⁾. In een tweede scenario wordt verondersteld dat de werkgelegenheidsgraden in de drie gewesten tegen 2030 zullen convergeren naar 68,1 pct., het niveau dat in het basisscenario van de Studiecommissie voor de vergrijzing naar voren wordt gebracht voor het Rijk. In dat scenario zouden ook de werkloosheidsgraden en de gemiddelde bedragen van de werkloosheidsuitkering in de verschillende gewesten convergeren. Een derde scenario houdt het midden tussen de twee voorgaande en berust bijgevolg op de hypothese dat de huidige divergentie inzake werkgelegenheidsgraden tegen 2030 met de helft zal zijn verminderd.

Tot slot is gewerkt op basis van de hypothese dat de invloed van de overige factoren in de toekomst onveranderd zal blijven. Concreet komt dit erop neer dat er wordt van uitgegaan dat de intergewestelijke overdrachten als gevolg van de door de overheid betaalde overdrachten, met uitzondering van pensioenen, uitgaven voor gezondheidszorg, werkloosheidsuitgaven en kinderbijslagen, onveranderd zouden blijven in verhouding tot het bbp. Tevens wordt ervan uitgegaan dat de geringe afwijkingen van het gemiddelde pensioenbedrag per inwoner op hun laatst vastgestelde niveau zouden blijven, hoewel zij wellicht ook afhankelijk zullen zijn van het werkgelegenheidsverloop. Deze uitgangspunten zijn verdedigbaar aangezien de impact van deze overige factoren op de intergewestelijke overdrachten al met al erg beperkt is.

Vanwege de hypothesen waarop dergelijke projecties onvermijdelijk berusten, hebben de resultaten uiteraard enkel een indicatieve waarde. De projecties zijn evenwel zeer nuttig aangezien ze het effect van de verwachte demografische ontwikkeling op de intergewestelijke overdrachten duidelijk tot uiting laten komen en tevens het belang aantonen van het verloop van de werkgelegenheid in de verschillende gewesten.

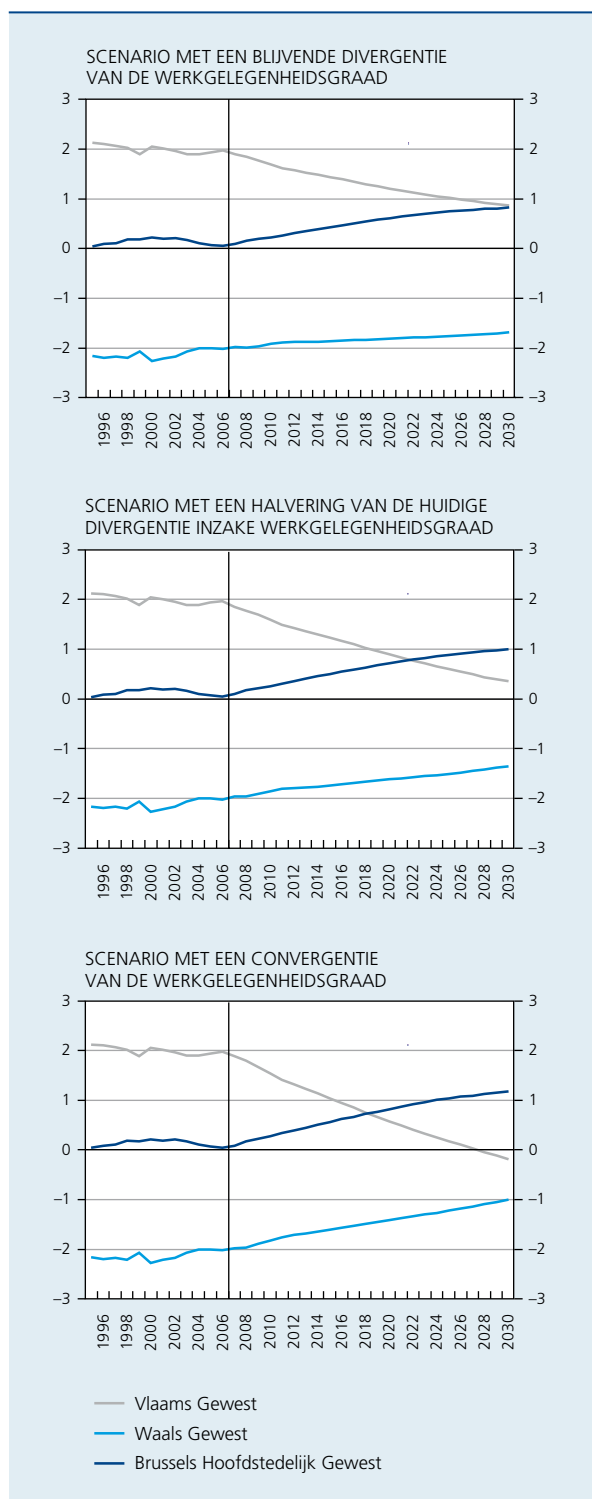
4.2 Resultaten van de projecties

In de drie scenario's hebben de demografie en het werkgelegenheidsverloop een aanzienlijke impact op de overdrachten.

In het scenario van persistente divergentie – waarin de huidige verschillende arbeidsmarktsituaties grotendeels blijven bestaan – blijft het Vlaams Gewest een netto-bijdrage leveren tot de intergewestelijke overdrachten. Die bijdrage krimpt echter van ongeveer 2 pct. bbp thans tot 0,8 pct. bbp in 2030. De bijdrage van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest tot de intergewestelijke overdrachten zou volgens dit scenario tegen 2030 fors stijgen van 0,1 tot 0,7 pct. bbp. Het Waals Gewest zou ontvanger van intergewestelijke overdrachten blijven, maar de overdrachten die dit gewest ontvangt, zouden dalen, namelijk van ongeveer 2 pct. bbp op dit ogenblik tot 1,6 pct. bbp omstreeks het einde van de projectieperiode. Deze ontwikkelingen zouden voornamelijk worden bepaald door de verschillende gewestelijke groeitempo's van het primaire inkomen van de huishoudens per inwoner ten gevolge van de uiteenlopende demografische ontwikkelingen. Deze laatste zouden er voorts toe leiden

(1) Gezien de hypothese van de Studiecommissie voor de vergrijzing volgens welke de werkloosheidsgraad in de toekomst systematisch zal dalen, is het niet realistisch te veronderstellen dat de huidige divergentie inzake werkloosheidsgraad in de toekomst kan blijven bestaan.

GRAFIEK 12 PROJECTIES VAN DE INTERGEWESTELIJKE
OVERDRACHTEN IN BELGIË VOOR DE PERIODE
TOT 2030
(procenten bbp)

Bronnen: FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie – ADSEI; FOD Financiën; FPB; INR; LCM; RIZIV; RVA; SCvV; NBB.

dat het Vlaams Gewest in 2030 een 0,5 pct. belopende overdracht zou ontvangen in het vlak van de pensioenen en gezondheidszorg, en dat voornamelijk vanwege het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

In het convergentiescenario zijn de ontwikkelingen veel meer uitgesproken. In dat scenario zou de positie van het Vlaams Gewest evolueren van, op dit ogenblik, bijdrager tot de intergewestelijke overdrachten naar ontvanger in 2030. De intergewestelijke overdrachten die het Waals Gewest ontvangt, zouden in belangrijke mate verminderen tot ongeveer 0,9 pct. bbp. Het is vooral het Brussels Hoofdstedelijk Gewest dat in dit scenario flink meer zou gaan bijdragen tot de intergewestelijke overdrachten, namelijk van momenteel ongeveer 0,1 pct. bbp tot 1,1 pct. bbp in 2030. De voorwaarde waarop dit laatste scenario berust, namelijk de convergentie van de werkgelegenheidsgraden in de drie gewesten, is echter enkel realiseerbaar op voorwaarde van een vergaande intensifiëring van de inspanningen die erop gericht zijn de participatie aan de arbeidsmarkt en de toename van de werkgelegenheid in het Waals en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest te stimuleren.

Het scenario waarbij de huidige verschillen inzake werkgelegenheidsgraad tegen 2030 met de helft zouden zijn verminderd, houdt uiteraard het midden tussen de twee bovenstaande, meer extreme scenario's. In dit laatste scenario zou het Waals Gewest in 2030 de enige ontvanger van intergewestelijke overdrachten zijn. Het Vlaams Gewest zou nog steeds bijdragen, zij het in veel geringere mate dan momenteel het geval is, terwijl het Brussels Hoofdstedelijk Gewest de belangrijkste bijdrage zou leveren.

5. Internationale vergelijking

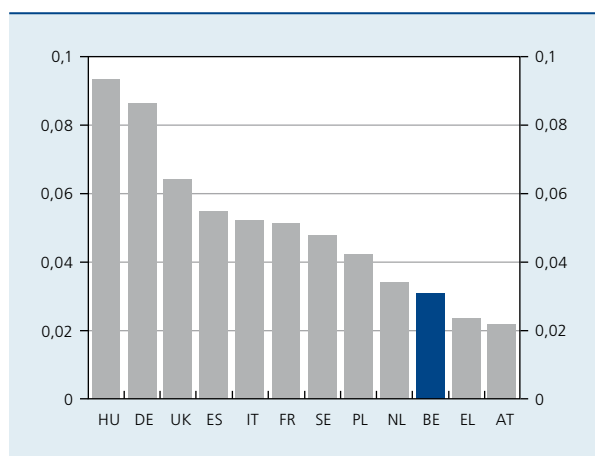
Om de omvang van de via de overheidsbegroting verlopende intergewestelijke overdrachten in België te beoordelen, kan het nuttig zijn ze te vergelijken met die in andere landen van de Europese Unie. Daartoe kan gebruik worden gemaakt van de op basis van de ESR1995-methodologie opgemaakte regionale rekeningen: de daarin opgenomen rekening van de huishoudens maakt het immers mogelijk het belang van de interregionale overdrachten – wat de overdrachten tussen de overheid en de huishoudens betreft – in die landen met elkaar te vergelijken.

In de regionale rekeningen komen de gewesten in België overeen met het zogeheten NUTS1-niveau van aggregatie. Volgens Eurostat gaat het hierbij in principe om een indeling waarbij de regio's, gemiddeld beschouwd, tussen 3 en 7 miljoen inwoners tellen. Voor relatief

GRAFIEK 13

RELATIEVE OMVANG VAN DE INTERREGIONALE OVERDRACHTEN IN DE LIDSTATEN VAN DE EU

(variatioëfficiënt⁽¹⁾; op basis van de verhouding tussen het beschikbare en het primaire inkomen van de huishoudens per regio⁽²⁾ in 2004⁽³⁾)

Bron: Eurostat.

- (1) De variatioëfficiënt is een maat voor de relatieve spreiding die wordt gedefinieerd als het quotiënt van de standaardafwijking en het gemiddelde.
- (2) De regio's zijn afgebakend op NUTS1-niveau; voor België betreft het de drie gewesten.
- (3) Dit is het meest recente jaar waarvoor volledige en definitieve cijfers beschikbaar zijn.

kleine landen is dan ook geen NUTS1-indeling beschikbaar. Voorts zij opgemerkt dat, in tegenstelling tot de situatie in België, deze indeling voor bepaalde landen niet overeenstemt met een of andere binnenlandse administratieve indeling. Dat is bijvoorbeeld het geval voor Nederland, Italië, Spanje en Frankrijk, waar het NUTS1-niveau zich boven de «binnenlandse» regio's of provincies bevindt. In Duitsland, daarentegen, stemt dit niveau overeen met dat van de deelstaten (Länder).

De herverdeling tussen de aldus afgebakende regio's in de verschillende landen kan worden beoordeeld op basis van de dispersie in de verhouding tussen het beschikbare inkomen en het primaire inkomen⁽¹⁾. Die verhouding meet immers het verschil tussen, enerzijds, de overdrachten aan de overheid in de vorm van belastingen op het inkomen van de huishoudens, sociale bijdragen en overige lopende overdrachten en, anderzijds, de overdrachten vanwege de overheid in de vorm van sociale uitkeringen en overige lopende overdrachten. Hierbij zij opgemerkt dat deze analyse van de herverdeling via de overheidsbegroting minder volledig is dan die in de voorgaande hoofdstukken, aangezien ze enkel betrekking heeft op de rekening van de huishoudens. De vennootschapsbelastingen, de indirecte belastingen en de uitgaven voor gezondheidszorg worden immers niet in de analyse opgenomen.

Uit deze analyse blijkt duidelijk dat de graad van intergewestelijke herverdeling via de overdrachten tussen de overheid en de huishoudens in België al met al relatief laag is: gemeten naar zowel de variatioëfficiënt als het verschil tussen de maximale en de minimale waarde lijkt de dispersie van de verhouding tussen het beschikbare en het primaire inkomen in België duidelijk kleiner te zijn dan in de meeste andere lidstaten van de EU. De graad van herverdeling is bijvoorbeeld veel groter in Hongarije en in de buurlanden Duitsland, het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk. In Duitsland belooft de verhouding tussen het beschikbare en het primaire inkomen net iets meer dan 83 pct. in Beieren, Hessen en Baden-Württemberg, terwijl die verhouding maar liefst 23 procentpunten hoger ligt in Saksen en Saksen-Anhalt, die deel uitmaken van het voormalige Oost-Duitsland. In het Verenigd Koninkrijk bedraagt het verschil tussen Londen en Wales ook meer dan 20 procentpunten. In België, daarentegen, blijft het maximale verschil – namelijk dat tussen het Vlaams en het Waals Gewest – beperkt tot 6 procentpunten.

6. Conclusie

Uit het door de Bank verrichte onderzoek naar de intergewestelijke overdrachten en solidariteitsmechanismen via de overheidsbegroting blijkt dat het Vlaams Gewest op dit ogenblik nettobetaler is van intergewestelijke overdrachten, terwijl het Waals Gewest er netto-ontvanger van is. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest is eveneens nettobijdrager, zij het eerder in beperkte mate.

Deze intergewestelijke overdrachten zijn in hoge mate een gevolg van verschillen in de bijdragecapaciteit per gewest. De bijdragecapaciteit van de huishoudens, ligt beduidend hoger in het Vlaams Gewest dan in de overige twee gewesten in België. Dat komt door het hogere primaire inkomen van de huishoudens per inwoner in het Vlaams Gewest. Die verschillen zijn op hun beurt het gevolg van onder meer het feit dat de werkgelegenheidsgraad in het Vlaams Gewest aanzienlijk hoger ligt dan in de twee overige gewesten. In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest wordt de relatief lage bijdragecapaciteit van de huishoudens evenwel ruimschoots gecompenseerd door de hoge bijdragecapaciteit van de ondernemingen die hun activiteiten in dit gewest ontplooiën.

(1) De verschillen in de verhouding tussen het beschikbare en het primaire inkomen tussen de NUTS1-regio's in een zelfde land werden geanalyseerd voor de lidstaten van de EU waarvoor regionale NUTS1-gegevens beschikbaar zijn. Dat was niet het geval voor de kleinere landen zoals Luxemburg, Malta, Cyprus, Litouwen, Estland, Letland, Slowakije, de Tsjechische Republiek, Slovenië, Ierland en Denemarken. Ook Bulgarije en Roemenië ontbreken in de dataset omdat de meest recente gegevens niet van 2004 dateren. Tot slot werden ook Finland en Portugal niet in de analyse opgenomen omdat de NUTS1-indeling in die landen te ongelijke regio's oplevert: in Portugal worden enkel de Azoren en Madeira van het «vasteland» onderscheiden, terwijl de Finse NUTS1-indeling enkel de Aaland-eilanden (die ongeveer 0,5 pct. van de Finse bevolking omvatten) afzonderlijk beschouwt.

Daarnaast vinden de intergewestelijke overdrachten via de overheidsbegroting deels hun oorsprong in de gewestelijke verdeling van de sociale uitkeringen. Dit is met name het geval voor de overdrachten van het Vlaams Gewest naar het Waals en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest die voortvloeien uit de werkloosheidsuitkeringen. Het aantal gepensioneerden, daarentegen, is het afgelopen decennium in het Vlaams Gewest fors gestegen dan in de overige gewesten, wat maakt dat eerstgenoemd gewest momenteel ontvanger is van intergewestelijke overdrachten via de pensioenen. Wat de uitgaven voor gezondheidszorg betreft, hebben momenteel nauwelijks nog intergewestelijke overdrachten plaats.

Voorts tonen de projecties aan dat de verwachte demografische ontwikkelingen een aanzienlijke invloed zullen uitoefenen op het verloop van de intergewestelijke overdrachten via de overheidsbegroting. Met betrekking tot deze laatste overdrachten is de demografische ontwikkeling het gunstigst voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest dat een relatief jonge bevolking heeft en waar de bevolking op arbeidsleeftijd naar verwachting nog fors zal toenemen. Het Vlaams Gewest, daarentegen, wordt geconfronteerd met de sterkste toename van het aantal ouderen in de bevolking, terwijl de bevolking op arbeidsleeftijd er naar verwachting reeds binnen afzienbare tijd zal beginnen af te nemen.

Uit de projecties blijkt ook duidelijk de impact van de werkgelegenheid op het toekomstige verloop van de intergewestelijke overdrachten.

Indien de gewesten die momenteel een relatief lage werkgelegenheidsgraad hebben – in casu het Waals en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest –, er niet in zouden slagen een inhaalbeweging te maken en de ecarten tussen de werkgelegenheidsgraden in de respectieve gewesten in de toekomst zouden blijven bestaan, dan zouden de door het Vlaams Gewest betaalde intergewestelijke overdrachten weliswaar afnemen, maar niet volledig verdwijnen, terwijl het Waals Gewest netto-ontvanger zou blijven. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zou in dit scenario wel een steeds belangrijker nettobetaler van intergewestelijke overdrachten worden.

Indien daarentegen de gewesten met een relatief lage werkgelegenheidsgraad een inhaalbeweging zouden maken en er tegen 2030 een convergentie zou worden opgetekend, dan zou de situatie inzake intergewestelijke overdrachten volledig verschillend zijn van wat thans het geval is. In een dergelijk scenario zou het Waals Gewest weliswaar netto-ontvanger van intergewestelijke overdrachten blijven, maar zou ook het Vlaams Gewest op termijn netto-ontvanger worden. In dat scenario zou het Brussels Hoofdstedelijk Gewest het enige gewest zijn dat zou bijdragen tot de intergewestelijke overdrachten en zou de nettobijdrage van dat gewest systematisch toenemen.

Tot slot blijkt uit een internationale vergelijking dat de intergewestelijke overdrachten in België relatief beperkt zijn in vergelijking met die tussen de regio's in andere lidstaten van de EU.

Bibliografie

Abafim (Administratie Budgettering, Accounting en Financieel Management van het vroegere Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap) (2004), *Financiële transfers tussen de Belgische gewesten*.

Commissie voor de studie van de methodologie gebruikt bij de analyse van interregionale transfers (2006), *Verslag*.

De Boeck E. en J. Van Gompel (1998), *Financiële stromen tussen de Belgische gewesten opnieuw bekeken*, in C. Vanderveeren en J. Vuchelen (eds.), *Een Vlaamse fiscaliteit binnen een economische en monetaire unie*, p. 213-233.

Federaal Planbureau en Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie van de FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie (2008), *Bevolkingsvooruitzichten 2007-2060*, Planning Paper, 105.

Hoge Raad van Financiën, Studiecommissie voor de vergrijzing (2008), *Jaarlijks Verslag*.

Instituut voor de Nationale Rekeningen (2007), *Regionale rekeningen: toelichtingen van conceptuele en methodologische aard*.

Instituut voor de Nationale Rekeningen (2007), *Regionale rekeningen 1995-2005*.

Instituut voor de Nationale Rekeningen (2008), *Regionale rekeningen 1997-2006*.

Van Rompuy P. en V. Bilsen (1988), *Tien jaar financiële stromen tussen de gewesten*, Leuvense Economische Standpunten, 45.

Summaries of articles

Macroeconomic and fiscal impact of the risk capital allowance

The study, produced in response to a request made by the federal government, examines the economic impact of the risk capital allowance. More particularly, it assesses the extent to which the objectives of the law of 22 June 2005 introducing an allowance for risk capital in the Belgian corporation tax system have been achieved. The study gives a brief presentation of the measures introduced by this law. It analyses the influence of these measures on the financial structure of corporations, their effect on the Belgian coordination centres – whose beneficial tax regime will soon be abolished – and their macroeconomic impact particularly investment and employment. Their budgetary implications on the basis of both macroeconomic and microeconomic data is then examined.

JEL Code: H25

Key words: corporation tax in Belgium, tax allowance, risk capital, coordination centres

Results of the Bank's survey of wage-setting in Belgian firms

The analysis presented is the outcome of a survey conducted by the Bank and forming the Belgian component of an initiative launched by the Wage Dynamics Network (WDN), in order to accompany the empirical analysis based on individual employees' wage data obtained, for instance, from administrative data banks. The survey contains questions on the wage-setting process, the existence of downward rigidity and the reasons for it, the reaction of firms to shocks, and the frequency and timing of wage and price adjustments.

The survey reveals that almost all firms in Belgium are covered by a sector agreement, and just over a quarter apply an additional collective wage agreement at the firm level. Such firm-level collective agreements are more common in large firms. The results also show that just over half of firms apply a wage indexation mechanism with a threshold index, while just under half operate in an environment where indexation takes place at fixed intervals. The latter system is more common in large firms, so that the weighted results indicate that this mechanism applies to the majority of employees. The level of wages of new employees depends mainly on what is specified in collective agreements and on the wage level of comparable employees in the firm. However, the wages which the firm actually pays to its staff may deviate from the pay scales specified in the sectoral agreements. In a significant number of firms, especially for white-collar workers and skilled staff, actual wages paid exceed the sectoral pay scales. Such a wage cushion, forming a buffer between the actual wages and the collectively agreed lower limits, is more common in large firms.

Overall, firms seldom respond to adverse shocks by cutting basic wages or using alternative ways of reducing labour costs per employee. Certainly in large firms, costs are reduced mainly via the employment channel, i.e. by reducing the number of primarily permanent staff, and to a lesser extent temporary workers. Reductions in non-wage costs are also important, while variable pay components are only cut in a small number of cases.

Only a quarter of firms state that they adjust their prices more than once a year. Time-dependent price adjustments, in which the time of the adjustment does not depend on economic conditions (as opposed to state-dependent adjustments), occur in 22 p.c. of firms and are noticeably common in the business service sector. Combined with the low frequency of price adjustments, this indicates price rigidity in that sector. The frequency and timing of wage adjustments are closely linked to the indexation mechanism applied. Most firms adjust their wages no more than once a year. Time-dependent wage adjustments in a specific month apply to 61 p.c. of firms, and – like price adjustments – wage adjustments are concentrated in the month of January. Another peak occurs in July, and there is some concentration at the beginning of the second and fourth quarters, particularly in the case of wage adjustments.

JEL Codes: D21, E31, J31

Key words: Survey, wages, prices, employment

Transfers between regions and solidarity mechanisms via the central government budget

The article examines transfers between regions via the central government budget, referring essentially to the regional household accounts published by the National Accounts Institute. It examines only the aspects concerning allocation between the regions of that part of government revenue and expenditure for which there is no direct counter-consideration.

The Flemish Region is currently a net contributor to transfers between regions via the central government budget, whereas the Walloon Region is a net recipient. The Brussels Capital Region also makes a net contribution, though only a small one.

These transfers between regions are due largely to variations in the contributions of each region to government revenues. In the case of households, the contribution of the Flemish Region exceeds that of the other two regions; for businesses, it is the Brussels Capital Region that makes the largest contribution.

In addition, these transfers originate from the regional allocation of social benefits. Thus, unemployment benefits entail transfers from the Flemish Region to the Walloon Region and the Brussels Capital Region. In contrast, transfers between the regions via pensions currently favour the Flemish Region. In regard to health care expenditure, there are hardly any transfers between the regions at present.

Projections also show the importance of both the expected demographic trends and labour market developments for the future pattern of transfers between regions. The influence of demographic trends is most favourable for the Brussels Capital Region and least favourable for the Flemish Region. This is likely to increase the net contribution from the former while the latter's net contribution will decline, even if the current labour market divergences largely persist in the future. In contrast, in the event of full convergence of employment levels, the inter-regional transfers paid by the Flemish Region would actually disappear altogether, and the Brussels Capital Region would become the sole net contributor, though in that case the inter-regional transfers received by the Walloon Region would decline sharply.

Finally, international comparison shows that transfers between regions are relatively small in Belgium, compared to what is seen in other EU Member States.

JEL Codes: H0, H1, H2, H5, H7, J1

Key words: regions, transfers, solidarity mechanisms

The incomes and financing balance of individuals and companies

The article begins by establishing that the share of wages in GDP has declined quite sharply in Belgium over the past five years. The fall in the wage share in 2003-2005 was due partly to the deteriorating economic conditions at the beginning of this century. It can also be seen as a continuation of the decline which started in the early 1980s, attributable to structural developments such as globalisation, technological progress and the growing importance of the services sector.

However, the downward trend in the total disposable income of individuals as a percentage of GDP is due mainly to the reduction in their net interest income, which is in turn attributable to falling interest rates. In absolute terms, however, the disposable income of individuals has risen, even if inflation is taken into account. The main effect of the reduction in the gross disposable income of individuals in relation to GDP has been to cut the savings ratio, as consumption expenditure has only fallen slightly as a percentage of GDP. Moreover, since 2004 individuals' investment spending has surged, reducing their financing balance to less than 1 p.c. of GDP.

The primary counterpart of the recent contraction of the wage share has been the strong rise in the gross operating surplus of companies. On the other hand, companies have also paid more taxes on income and wealth, made higher net dividend payments to other sectors, and invested more in fixed assets. Nonetheless, the financing balance of companies has risen steadily, reaching an average of 2.4 p.c. of GDP in the past three years, so that they have been able to move gradually towards financing more of their investment out of internal resources, thus further consolidating their balance sheets.

JEL Codes: E24, E25, J3

Key words: wage share, operating surplus, disposable income, financing balance

Abstracts of the working papers series

133. Short-term forecasting of GDP using large monthly datasets – A pseudo real-time forecast evaluation exercise, by K. Barhoumi, S. Benk, R. Cristadoro, A. Den Reijer, A. Jakaitiene, P. Jelonek, A. Rua, G. Rünstler, K. Ruth, C. Van Nieuwenhuyze, June 2008

The paper evaluates different models for the short-term forecasting of real GDP growth in ten selected European countries and the euro area as a whole. Purely quarterly models are compared with models designed to exploit early releases of monthly indicators for the nowcast and forecast of quarterly GDP growth. Amongst the latter, the authors consider small bridge equations and forecast equations in which the bridging between monthly and quarterly data is achieved through a regression on factors extracted from large monthly datasets. The forecasting exercise is performed in a simulated real-time context, which takes account of publication lags in the individual series. In general, models that exploit monthly information seems to outperform models that use purely quarterly data and, amongst the former, factor models perform best.

134. Economic importance of the Belgian ports: Flemish maritime ports, Liège port complex and the port of Brussels – Report 2006, by Saskia Vennix, June 2008

The National Bank of Belgium publishes an annual update of the study of the economic importance of the Flemish maritime ports – Antwerp, Ghent, Ostend and Zeebrugge – and the Liège port complex. In this edition, a chapter on the port of Brussels is added for the first time.

Each port's contribution to the national economy is estimated on the basis of the analysis of its economic, social and financial situation over the period from 2001 to 2006. The three variables concerned in the main developments are value added, employment and investment. This study also highlights the port sector's indirect effects in terms of value added and employment. The social balance sheet is summarised in two sections: one covering the Flemish maritime ports and the other the Liège port complex. The analysis of the financial results is based on the study of the return on equity, liquidity and solvency ratios, and a synthetic indicator of financial health.

135. Imperfect exchange rate pass-through: the role of distribution services and variable demand elasticity, by Ph. Jeanfils, August 2008

The paper examines which mechanisms are likely to dampen the price pressures in the wake of exchange rate movements. In addition to nominal frictions frequently used in sticky-price models, it jointly introduces two features that have hitherto been considered separately in the existing literature, i.e. a variable demand elasticity à la Kimball (1995) and distribution services in the form of non-traded goods as in Corsetti and Dedola (2005). The paper explores the respective role of each feature and assesses the quantitative importance of these theoretical explanations for the exchange rate pass-through to a broad range of prices as well as for the real exchange rate and for the trade balance. Segmentation of national markets through distribution services and imperfect competition with variable mark-ups are important for accounting for the observed stability of import prices “at the border”. Hence, these mechanisms help to explain the observed stability of import prices in local currency with realistic durations of price contracts.

136. Multivariate structural time series models with dual cycles. Implications for measurement of output gap and potential growth, by Ph. Moës, August 2008

Structural time series models applied to the factor inputs of a production function often lead to small output gaps and consequently to erratic measures of potential growth. The author introduces a dual cycle model which is an extension to the multivariate trend plus cycle model with phase shifts à la Rünstler. The dual cycle model is a combination of two types of models: the trend plus cycle model and the cyclical trend model, where the cycle appears in the growth rate of a variable. This property enables hysteresis to be taken into account. Hysteresis is likely to show up in unemployment but it can also affect the capital stock due to the existence of long investment cycles. In the proposed model, hysteresis may affect all the factor inputs of the production function and phase shifts are extended to the dual cycles. Genuine measures of potential growth can be computed that are hysteresis-free and less prone to volatility. A complementary measure of the output gap that takes hysteresis into account can be derived.

137. Agency problems in structured finance – a case study of European CLOs, by J. Keller, August 2008

The paper is a case study that focuses on possible incentive problems in the management of Collateralized Loan Obligations (CLOs). CLOs are the most important type of special purpose vehicles in the leveraged loan market, and their managers appear to have a considerable impact on performance. Specifically, the article identifies the potential incentive, or agency, problems facing CLO managers, and the mechanisms that have been put in place to mitigate these problems. These mechanisms, including structural provisions, financial incentives and reputational concerns, should work fairly effectively. However, the analysis reveals some gaps which may allow managers to engage in certain adverse strategies. Specifically, the article raises concerns about the reliability of constraints on overall portfolio risk, the so-called portfolio tests, and about the effectiveness of reputation as a disciplining device. Both concerns are related to the benign market conditions until the summer of 2007 which – at least until now – prevented, any “stress-testing” of CLOs and differentiation between managers. The paper analyzes also evidence on CLO transactions in which managers buy/hold a portion of the equity tranche. Although retention of the equity tranche is only one of several incentive aligning mechanisms and not a general requirement, the analysis reveals that factors related to the agency problems can explain why in certain cases managers buy/hold a portion of the equity tranche. Specifically, first time managers and managers of a risky transaction buy/hold more frequently a portion of the equity tranche. Furthermore, buy/hold patterns change over time, which suggest that competitive effects and market trends play a role in the question whether to retain a portion of the equity tranche.

Conventionele tekens

–	het gegeven bestaat niet of heeft geen zin
ca.	circa
n.	niet beschikbaar
pct.	procent
p.m.	pro memorie
r	raming van de Bank

Lijst van afkortingen

Landen

BE	België
DE	Duitsland
IE	Ierland
EL	Griekenland
ES	Spanje
FR	Frankrijk
IT	Italië
CY	Cyprus
LU	Luxemburg
MT	Malta
NL	Nederland
AT	Oostenrijk
PT	Portugal
SI	Slovenië
FI	Finland
BG	Bulgarije
CZ	Tsjechische republiek
DK	Denemarken
EE	Estland
LV	Letland
LT	Litouwen
HU	Hongarije
PL	Polen
RO	Roemenië
SK	Slowakije
SE	Zweden
UK	Verenigd Koninkrijk
EA-13	Eurogebied, ongerekend Cyprus en Malta
EU-15	Europese unie, ongerekend de tien landen die in 2004 en 2007 zijn toegetreden
EU-25	Europese unie, ongerekend Bulgarije en Roemenië

Andere

Abafim	Administratie Budgettering, Accounting en Financieel Management van het vroegere ministerie van de Vlaamse Gemeenschap
ADSEI	Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie
BBP	Bruto binnenlands product
BTW	Belasting op de toegevoegde waarde
CBFA	Commissie voor het Bank, Financie- en Assurantiewezen
EC	Europese Commissie
ECB	Europese Centrale Bank
ESCB	Europese Stelsel van Centrale Banken
ESR	Europees Systeem van Rekeningen
EU	Europese unie
FPB	Federale Planbureau
FOD	Federale overheidsdienst
HICP	Geharmoniseerde consumptieprijsindex
ICB	Instellingen voor Collectieve Belegging
ICT	Informatie- en communicatietechnologie
IMF	Internationaal Monetair Fonds
INR	Instituut voor de nationale rekeningen
IPN	Inflation Persistence Network
IWFP	International Wage Flexibility Project
KMO	Kleine of middelgrote onderneming
LCM	Landsbond der Christelijke Mutualiteiten
NBB	Nationale Bank van België
NMBS	Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen
NUTS	Gemeenschappelijke nomenclatuur van de statistische territoriale eenheden
OESO	Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling
RIZIV	Rijksinstituut voor Ziekte- en Invaliditeitsverzekering
RSZ	Rijksdienst voor Sociale Zekerheid
RVA	Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening
SCvV	Studiecommissie voor de Vergrijzing
Vzw	Vereniging zonder winstoogmerk
WDN	Wage Dynamics Networks

Nationale Bank van België
Naamloze vennootschap
RPR Brussel – Ondernemingsnummer: 0203.201.340
Maatschappelijke zetel: de Berlaimontlaan 14 – BE-1000 Brussel
www.nbb.be

Verantwoordelijke uitgever

Jan Smets

Directeur

Nationale Bank van België
de Berlaimontlaan 14 – BE-1000 Brussel

Contactpersoon voor het Tijdschrift

Philippe Quintin

Chef van het departement Communicatie en secretariaat

Tel. +32 2 221 22 41 – Fax +32 2 221 30 91
philippe.quintin@nbb.be

© Illustraties: Image plus
Nationale Bank van België

Omslag en opmaak: NBB TS – Prepress & Image

Gepubliceerd in september 2008

